URSIUNI PE HTJNT:

TEREI

BÂRSEI SI AI FĂGĂRAŞULUI

ZV# ***PUNCTUL „LA OM" DE PE „BUCJSCIt?"***
PANĂ DINCOLO DE „NEGOIUL".

DESCRIERI

ÎNTREGITE CU

SCHITE ISTORICE

DESPKE •

CASTELELE ŞI ŢERA FĂGĂRAŞULUI,

DE

IOAN TURCU,
PROTONOTÂR PENSIONAT AL COMITATULUI FĂGĂRAŞ.

BRAŞOY,
TIPOGRAFIA A. MUREŞIANXL-
18 9 6.

CUPRINSUL.

Pagina.

Prefaţa cu împărţirea cuprinsului. . . . . I—IV
Buceeiul cu verful „La Om". . . . . 5—30
O schiţă istorică a castelului şi a comunelor Branului . 6, 7, 31—34
Petrificate de scoici brachiopode la Strunga mare în Buceciu 12.200
Schitul din pescera Ialomiţei în Buceciu. . . . . 18—17
Lânărică (steluţe de munte; — Edelveiss; — gnaphalîum) 22, 445, 214
Bujorei de munte (Alpenrose-rhododendron). 46, 214
Isvorele Ialomiţei. 18, 21
Pe verful Buceciului „La Om" . :. . . . . 22—27, 174, 197
Vama din G-uţanul şi cea dela Strungă. 10, 12, 19, 20, 28
Branul cu plaiurile şi piscurile sale. . . . . Bl—40, 210
Vama dela Cruce şi cea din G-iuvala. . . . . 32, 37—39
Pescera Dîmboviciora cu stelactite. 37
Petra Craiului cu împrejurimile ei. . . . . 42—f>4
Echo de 20—30 ori multiplicator la prăpăstii. 40
Situaţia comunei ZernescI. 9, 42, 4S, 62, 63
O schiţa istorică a comunei ZernescI. . . . . 50—G2
Lupta lui Emeric Toko'ly cu Heissler şi Mihail Teleky dela 1*90. . . . . 51—53
Biserica din ZernescI clădită la anul 151 5 de Ioan Vasile Voivod. 57
Vuitori (vulfcanl) şi alte selbăteeiml în pădurile Zernes^ilor. . . . . 45. €3. 73—75
Tâmaşul, Făgetul caprei şi Ilareseul €5-80, 177, 118,, 210
Minele de argint „Olimpia Varus'" dela ZernescI si Poiana Mirului. . . . . W
Minele de cărbuni de p£tră dela Holbav. 73
Lnpl'în munţi după coborîtul vitelor. 178
Isvorele Dîmhoviţel. . . . . 68—120
Stâna cu băciţe din muntele Comesul. . . . . 77—79
Plaiul Mărginenilor. S0
O schiţă istorică a castelului şi a ţereî Făgăraşului . . . 80—115
Biserica din Făgăraş a lui Constantin Brâncoveanu. 81
Castelul Făgăraşului. . . . . 85, B>
Tera Făgăraşului în posesiunea (1369— 14fi4) principilor Munteniei. £6-88, 113
3) Ahatia Cisterciensă dela Carta. 90
2! Radu Negru Vodă. . . . . 91—92
Vechii graniţe? î şi husari din ţera Oltului 93—104
Sedria (tabla) nobililor şi a boerilor. 102, IC3
Acte vechi în arehiva comitatului Făgăraş. . . . . 105—110
Registru despre căpitanii si comiţii supremi dela 1507—1896. . . . . 113, 114
lăutele, Berivoescul, Vîrful Brătilii, LudişoruL Zerna, ' Vîrful Urlii şi Bîndea . . . . . 117—125, 179, 183
Pe verful Urlii. 180, 195, 203

Lacul TJrliî. 121
Lscursiune la muntele Trăsnită după lănăricâ . . . 121, 200—201*
Plaiul Brezei. 119, 12a
Cetatea lui Radu Negru Vodă din Colţul Brezei 119, 120
Biserica mănăstire! .din braniştea Sâmbâtel superiore , . 123, 124
„La cetatea' în şesul Oltului la Feldioră. 127
Colţul Viştea mare (Moldoveanul 1, Vertop (verful lui Mircea), Vârtopel, Venătorea lui Buteanu (vîng-tareaV, Bîlea, Paltina, Lespedile. Negoîul şi Scara 120 - 171
„La bold*' în colţul Tiştea mare (Moldoveonu). 147
Podul Giurgiului. 136
Capre negre. . . . . .135, 147, 150, *li®*
Piscul lui Negru. 156, J57
L 'pta ciobanilor în măciuci. . . . . .160'
Isvorele Argeşului. 120, 135, 140
Biserica dela Curtea de Argeş. 161
Lacurile: Podragu si Podrăgelul, lacul Budii, Căprăreta lacul Bîliî şi Căltonul . . . . 143. 150, 162, 163. 1*35 şi 1*0
Pe verful Negoiului (2544 ra.). . . . . .131—191
Plaiul Negoiuluî. 182, 186
JR-epi'iviri comparative. . . . . .212—219
Isvorft serate. 216
iîersiil şi direcţiunea escursiunilor pe munţii ţereî Bârseî şi ai Făgăraşului. . . . . 218 219'

E R A T A .

Pag.	Şirul	în loc de	se se cetesc»
2	11 din sus	*ca*	*ea.*
6	12 „	*adoptat*	*adaptai.*
6	5 din jos	*salva jure*	*salvo jure.*
14	5 „	*care de alt-fel*	*El de alt-fel*
22	3 din sus	*g-tmpaUum*	*gnaphalium.*
42	13 din jos	*o caracteriseasă*	*i caracteriseasă*
88	14 din sus	*la Stanciu*	*lui Stanciu.*
89	6 din jos	*ipsitm*	*ipsius.*
99	12,19,25,30,37 din sus	*boronat,*	*baronai.*
106	17 din jos	*Despre*	*Despa.*
108	8 din sus	*Braşov*	*ffittşor.*
113	19 „	*Costellani*	*CastellanL-*
148	14 din jos	*locul*	*lacul.*
176	15 din sus	*Pre *» ei*	*Preăei.*

PREFAŢĂ.

Ga născut la anul 1851 şi crescut în comuna Zerneştl de]a isvorul Bârsei la polele „Petrei Craiului şi apoi în decurs de 3 ani ca funcţionar administrativ la pretura din Bran sub Bucecin, am avut de repeţite-orî ocasiune de a face escursiunî şi a cunosce mai de aproape munţii „ţerei Bârsei" : Buceeiul şi Peatra Craiului, cu tote împrejurimile lor.

După aceea în vara anului 1888 ca protonotar al comitatului Făgăraş (director de prefectură), fiind numit membru permanent în secţiunea IV a comisiunei internaţionale pentru marcarea frontierei între Ungaria şi România pe teritorul comitatului Făgăraş, în acel an începând din 15 Iunie pană la 30 August în decurs de 76 *$ile,* după alta, am luat parte activă la marcarea frontierei, apoi în anul 1890 la autenticarea acelei marcări şi în 1891 şi 1892 la statorîrea drumurilor pentru paza frontierei. Am luat parte la aceste lucrări pe munţi în linia de despărţirea apelor în tot locul, dela „Om" de pe Bucechi peste Verful Sânt-Iliei şi vama dela Cruce (Giuvala) din pasul Branului superior, peste Peatra Craiului şi aşa mai departe peste munţii: Tămaşul, Verful Urli, Bîndea, Colţul Vistei mari, La bold, peste Buteanul şi Negoiul, (cotta 2544 metri) pană la muntele Ciortea (Boiul) şi Surul din teritorul comitatului Sibiiu.

în ast-fel de împregiurăii, — cunoscând eu mai de aproape toţi aceşti munţi, cari după înălţimea lor relativă

(computată de unde începe a se înălța muntele) sunt cei mai înalți munți din Ungaria, eră după înălțimea lor absolută (computată dela suprafața mării) sunt în părțile Transilvaniei cei mai înalți eră în Ungaria întregă ocupă locul al doilea cu înălțimea, fiind numai piscurile „Grerlach^ (cotta 2654 metri) şi Lomnitz din Tatra mare ceva mai înalte, — fidel, aşa după cum s'au întemplat, mî-am notat în acesta scriere escurshinile mele făcute pe munții țerei Bârsei şi ai Făgăraşului şi impresiunile din aceste escursiuni, cugetând, că voia pute face un serviciu măcar cât de mic causei, fiă ca privită din orî şi care punct de vedere.

După anii, în cari am făcut eu aceste escursiuni, le-am împărțit în 2 cicluri şi anume:

1) Escursiuni făcute înainte de anul 1889, şi

2) Escursiuni făcute după anul 1889.

După formațiunea terenului, — referitor ia escursiunile din ciclul prim, —.am împărțit acesta descriere în şese capitole, şi adecă:

I. Buceeiul cu verful „La Om" cotta 2508 metri. Munți stâncoşî. — (Ou o scurtă schiță istorică a castelului şi a comunelor Branului).

II. Branul cu plaiurile şi piscurile sale. Loc în regiunea lemnului cu păduri, păşuni şi prea frumose poeni întinse.

III. Petra Craiului cotta 2241 metri. Munții stâncoşî, .— cu împrejurimile lor. (Cu o schiță istorică a comunei Zerneştî).

IV.. Tămaşul cotta 1666 metri. Făgetul Caprei şi Ilărescul cotta 1677 m. Loc în regiunea lemnului cu păduri mari, păşuni şi poeni forte frumose. Minele de argint *„ Olimpia Vams*ª dela Zerneştî şi Poiana Meralui, şi minele de cărbuni de petră dela Holbav. (Cu o schiță istorică a castelului şi a țerei Făgăraşului).

V. Luțele cotta 2179 metri. Verful Brățilei, Ludişorul, Zerna, Verful Urli cotta 2479 metri, şi Bîndea. Munți în

fața Făgăraşului, cu păşuni peste regiunea lemnului. (Cu o amintire despre cetatea din Colțul Brezei şi despre mănăstirea din braniştea Sâmbetei superiore).

VI. Colțul Vistea mare „La Boldu" cotta 2520 metri peste Venătorea lui Buteanu (numită şi Venătare, pentru colții negri-vineții ai stâncilor de acolo) şi Negoiul, cotta 2544 metri, pană cătră Surul. Munți stâncoşî.

Escursiunile din ciclul al doilea le-am descris împărțite după locul şi timpul, în care le-am făcut.

Ca încheere fac unele repriviri generale comparative,

N'am avut nici decât intențiunea de a scrie un tractat strict de specialitate şi de aceea nici nu ani espus materialul sec, după cum se face la atarl scrieri, ci voind a face cetitorului oreşl cumva lectura plăcută, am întrețesut icî şi colo despre singuraticele locuri mai însemnate unele tradițiunî, ce esistă în popor, apoi date istorice şi impresiunile şi observările mele proprii. Aşa de esemplu am făcut acesta în descrierea Branului, a Făgăraşului şi a comunei Zerneştî, ca comuna mea natală.

Mai mult şi mai special nvam estins întru desorierea escursiunilor mele pe puternicii şi falnicii munți stâncoşî ai Făgăraşului, dela Colțul Vistei mari peste Venătorea lui Buteanu şi peste Negoiul, fiind aceşti munți şi înaltele lor vârfuri şi aşa cei mai neâmblați, pentru marile lor înălțimi şi formațiunea lor mai cu greu şi forte obositor de âmblat.

In capitolul VI ciclul prim am descris mai cu deameruntul fasele escursiunilor făcute pe munții Făgăraşului dela colțul „Vistea mare" (Moldoveanul) pană la Venătorea lui Buteanu, Căprăreața, Paltina şi 'pe la locul Bîli în jos, ca aşa ori şi cine se-şî potă face o idee clarăî că ce momente şi greutăți se pot întempina la atarl escursiuni.

Acestea sunt esperiențele, pe basa cărora, şi intențiunile, în sensul cărora m'am nisuit a face acesta descriere.

Spre orientare observ, că munții, cari formează obiectul acestei descrieri şi cad pe partea României, se țin de județele : Dembovița, Muscel şi Argeş, eră cei, cari cad pe partea Ungariei, în tot㠠întinderea lor se țin de comitatul Făgăraşului în Transilvania.

In comitatul Făgăraşului, cu un teritoriu de 1875*43 kmtr. pătrați, după recensiunea poporului făcută la fineanului 1890, sunt 87 comune mari şi mici cu 88,217 locuitori, dintre cari sunt: 78,725 Români, 4082 Maghiari.. 4009 Germani (Saşi) şi 1400 de alte limbi.

Patru comune, şi adecă: Făgăraşul, Şercaia, Gârța şi Noul Roman sunt cu poporațiunea amestecată, şi anume: Făgăraşul cu Români, Maghiari şi Saşi; Şercaia şi Cârțacu Saşi şi Români, şi Noul Român cu Români şi puțini Maghiari.

Cu escepțiunea funcționarilor publici, de stat şi municipali, şi a funcționarilor şi a unor lucrători dela fabrici, din vr'o două—trei comune, locuitorii stabili ai celorlalte-83 comune sunt Români, aşa, că Neromânî în aceste comune se află numai ici colo răspândiți, şi şi aceştia în genere numai ca antreprenori seu lucrători fără proprietate şi locuință stabilă.

Ioan Turcu.

CICLUL PEIM.

Esouraiuni făcute înainte, de anul 1889.

aapitoiiai I.

Buceeiul cu Vârful „La Om".

înălțimea 2508 m. Munți stâncoşî. — Cu o scurtă schiță istorică a castelului şi a comunelor Branului.

O'rasul Braşov, situat în partea cea mai sud-ostică a Transilvaniei, de unde apoi linia căii ferate trece prin pasul dela Predeal în România, ca cel mai însemnat oraş comercial din aceste părți, este tot-deodată şi cel mai bine cunoscut.

Dela capul vestic al Braşovului, unde este acuma biserica luterană evangelică a S-tului Bartolomeu, înaintând tot pe drumul principal, ce duce în direcțiune sud-vestică, paralel cu munții din stânga şi trecând prin comunele Cristian, Râşnov şi Tohanul nou, în depărtare de 29 kmtri deia Braşov, călătorul ajunge în fine la un loc în fața unui castel vechiu, clădit pe un colț de stâncă, care înse şi aojl este destul de bine conservat. In acest punct, jos sub castel, spre vest, în nemijlocita apropiere a unui rîuleț, ce curge pe acolo, deîurile cu tari formațiuni de stânci din drepta şi din stânga, se apropie într'atâta unul de altul, încât printre ele are loc numai drumul, ce duce mai departe spre România, şi apa rîuiui, ce curge pe acolo.

Acest castel este castelul Branului, er rîul, ce curge jos prin strîmtore, pe sub castel, este rîul numit „Tureu". După numirea, acestui rîu se vede. ca 'şi-a căpătat şi cas-

telul mai târziu, numirea sa germană de „Turc-Burg" şi apoi „Torca-Burg", deore-ce acest castel, după numele primului lui fundator, al cavalerului german Dietrich, la început, pană n'a fost clădit în forma sa de aciî, avea numirea germană de „Dietrichstein". Castelul s'a clădit la început, pe la anul 1211, sub domnia regelui Ungariei Andreiu al Il-lea, numai din lemn. Sub domnia regelui Ungariei Ludovic cel mare, la anul 1342, s'a întărit şi la anul 1377, derîmându-se vechia şi ruinata clădire de lemn, s'a clădit cu totul din nou din material solid cu porţi şi turnuri strâlucitore. Ast-fel înse, după cum este el astăcjî, s'a adoptat numai pe la anul 1602 si 1608 sub domnia principilor Transilvaniei Sigismund şi Crabriel Bathory, ce se pote vede şi din inscripţia *1608* de pe o petră mare, ce este aşetlata în zidul castelului în afară, de-asupra uşei dela intrare.

S'a mai renovat apoi acest castel la amil 1723 şi la anul 1886. Castelul dela anul 1651 începând este proprietatea comunei urbane Braşov cu îndatorirea, ca tot-deuna se institue şi se ţină un castelan de naţiune Maghiar, (Aprobatae Constitutiones. Pars III. Tit. 82. Castelanum natione Hungarum ordinare et praeficere). Georgiu Rakoczy LT, principele Transilvaniei, la anul 1651 regulând referinţele neclare de mai 'nainte, a deslipit comunele şi castelul (castrum) Branului dela comitatul Albei, districtul Făgăraşului, la care au aparţinut pană atunci, şi sub anumite condiţiunl şi prestări*) dăruindu-le (salva jure alieno) Braşovului, a autorisat tot de-odată pe magistraţii (tisztek) Braşovului se dicteze în caşuri criminale pedepsă cu morte şi fără a mai fi presenţl funcţionari de ai comitatului, locuind aceştia şi aşa prea departe.

***) In aerarium uostrum (al principelui) undeciru milia florenum statim et de facto sîmul et semeî administrare. Tempore expeditionîs bellicae duodecim bene instructos Erjuites usque exituir; belii sistere, ete. etc.**

La anul 1863 comunele Branului din punct de vedere admiuistrativ s'au încorporat erăşl la districtul Făgăraşului.

Deosebită atenţiune atrage asupra sa fântâna cea adâncă din curtea acestui castel, săpată mai tot în stâncă, şi înfiorăturea temniţă. îngustă şi întunecată, a castelului, unde multe jertfe 'şi-au aflat tragicul lor sfirşit, pentru resbunarea sorţii cărora s'a format şi esistă în fantasia poporului, în deosebite înfăţişări misteriose, *Fantoma* castelului, carea noptea târtjiu, după ce-şl sfîrşesce obicinuitul său bocit trist, soţia sa buha, din stânca învecinată din Măgură, se arată şi ea în diferite figuri fantastice, căutând si jelind nenorocitele jertfe ale trecutului şi puterea cădută a acestui loc. Mulţi prisonierî şi eu deosebire individ! din România, prinşi şi tractaţi ca spioni, şi alţî nenoroci̧ţi închişi au fost executaţi în furci de puternicii castelani de odinioră. Furcile Ie aşedau sub castel şi execuţiunea se îndeplinea prin Ţiganii, cari locuiau acolo.

Turnul cel mai înalt din mijloc, din a cărui galerie interioră de sus de sub coperiş se vede prea bine mai întreg şesul Bârsei, încă merită tot̆ă atenţiunea.

După istoricul Fotino, „Ludovic regele Ungariei repeclindu-se şi asupra lui Vladisîau Domnul ţerei Muntenești (1340— 1345^se făcu bătălia mare la Bran în judeţul Muscelului, unde învingerea a remas a Românilor[11].

Dela castel în jos şi în sus, împrăştiate împrejur, se află cele 10 comune brănene, ac|î de sine statătore, cari înse înainte de anul 1872 formau o singură comună cu 10 cătune sub numirea generală de „Bran", ce. după înţelesul cuvântului slavon, însemnă *bariera,* seu *portă.* Astfel şi în limba română una din comunele brănene, pe al cărei teritor se află castelul, vama ungară din Branul inferior şi strîmtorea de sub castel, având forma unei porţi, pe carea nici decât nu o pote ocoli calatorul, se numesce comuna .Porta".

O însuşire deosebită are acesta strîmtore de sub castelul Branului, căci se fie timpul cât de liniştit, din ea vântul bate în continuu, se pote *elice* fără întrerupere, în direcţiune dela sud spre nord, ast-fel, că de multe-orî când şi în alte locuri este vânt, aici apoi este ventul atât de puternic, încât voind se mergi în faţa lui, te înecă, te ţine în loc, abia îl poţi învinge.

In partea de din jos de castel sunt trei comune brănene. cari formează Branul inferior, eră în partea de din sus de castel, în o estindere cam de 14 kmetri de aci pană la frontieră, sunt 7 comune brănene sub numirea de Branul superior.

In partea sud-ostică a comunelor brănene se înalţă măestos marele munte „Buceeiul", cu piscul seu cel mai înalt numit „La Om" (cotta 2508 m.), ce se află în partea cea mai ostică a muntelui, formând tot-deodată punctul de hotar între teritorul comunelor Softodol din comitatul Făgăraşului, Râşnov din comitatul Braşovului şi Sinaia din România.

Vârful dela „Om" este ţinta de predilecţiune a tuturor turiştilor, cari voesc se" facă escursiuni pe Buceciu.

Pentru o atare escursiune, pornind din Branseu mai din apropierea Branului, de regulă se recere timp de d6uă clile.

Din partea Ungariei te poţi sui la „Om":

1) De căti'ă comuna Râşnov pe „Mălăestî", pe unde poţi merge pană la un loc cu trăsura, apoi călare pană la casa societăţii carpatine transilvane, de unde apoi, prin despicătura cea afundă a muntelui şi pe costa cea forte repede de acolo, poţi urca numai pe jos pană la „Om".

2) Pe plaiul „Tarea" de către comuna brănenă Porta, prin muntele Zănogă şi pe la colţul Glemeil până sus la costa cea tare repede — călare, de aci apoi şi pană în vârf la „Om" pe jos. Acesta direcţiune, deşi mai obositore, este cea mai scurtă, aşa că pe aici dela Bran te poţi sui pănâ la „Om" şi te poţi coborî înapoi şi în o singură di.

3) Pe Şimon şi apoi suind pe plaiul lui „L'Om", pană la vama ungară din G-uţanu — călare, şi de aci pe jos peste „Poiana-Ţapului", ce se află îndată de-asupra la stânga dela vama din G-uţanu, aşa, că. eşind odată sus la muchie, apoi de-acolo mai departe, erăşî poţi sui cu forte mici întreruperi tot călare pană la „Om"-

Locul dela „Poîana-Ţapului" este mai repede şi stâncos, cu tote acestea înse cu bună grije pot eşi şi coborî pe aici şi cai de munte dedaţi mai bine.

4) Tot pe Şimon pe la vama ungară din Guţanul şi cea română din Strungă, apoi făcând de aici un mic ocol la drepta, prin muntele Colţii şi Bătrâna, tot pe muchia Bueeciului de către noi, pe de-asupra muntelui „Gaura", cu forte mici întreruperi, poţi eşi tot călare pană la „Om".

5) Tot pe Şimon pe la vama ungară din Guţanul şi de aici mai departe pe la vama română din Strungă, <3e unde cu un ocol mai mare cobori la mănăstirea dela Schit din Ialomiţa şi de aci pe Ialomiţa în sus, seu trecând ceva mai în jos Ialomiţa peste muntele „Cocora", apoi pe la obârşia Ialomiţei şi pe la locul numit „La Biserică", -cu forte mici întreruperi poţi eşi tot călare pană la „Om".

*

In vara anului 1885 me aflam cu familia în comuna mea natală Zârneşti, ce este situată lângă Bârsa, la polele *„Petrci Craiului",* spre Ost.

Aci mă întâlnii cu mai mulţi cunoscuţi şi amici, partea cea mai mare profesori şi funcţionari, cari veniseră peste feriile de vără la Zerneştî. Comuna Zârneşti este un loc de recreaţia tare binefăcător şi plăcut, are apa şi aerul cel mai curat şi bun. De tot romantică este apoi posiţia comunei, în a căreia nemijlocită apropiere, pe „Petra Craiului", se află dese şi prea frumose păduri mari de brad. *Desfătâtore* sunt şi isvorele cele forte reci si bogate ale rîului Zerneştî, cari în apropierea comunei, cu deosebire în locul numit la *„Fântânile Domnilor*,* es de-odată cloco-

tind, în mare abundanţă, tocmai jos din polele „Petrei Craiului", ast-fel, că rîul se formează de-odată, vedend cu ochii, acolo nemijlocit, unde es bogatele isvore din „Petra".

Cu vre-o câţî-va din amicii şi cunoscuţii amintiţi mai sus, între cari se afla şi *Petru Fara,* conducătorul cărţii fonduare dela tribunalul r. u. din Braşov, ne-am vorbit să eşim în una din dile pe Buceciu, sus la „Om".

După ce am mai câştigat pentru societatea nostră încă şi vre-o câţî-va tineri studenţi, în 21 August 1885,. proved.uţî cu cele de lipsă pentru o escursiune de două elile, fiind cu toţii vre-o 8 persone, am plecat pe la 7 ore dimineţa din Zerneştî pe trăsuri pană la Bran. Ajungând aci, îndată am dispus de ni-s'au adus caii, ce-i tocmiserăm deja pentru acesta escursiune, şi luând cu noi şi doi conducători braneni, pe la 11 ore a. m. am încălecat şi am plecat prin comuna Şimon. De aici apoi înaintând pe plaiul lui „L'Om" şi tot pe drumul, ce duce la vama ungară din „Guţanul", am ajuns aci pe la 4 ore după prând.

Pană la capătul de din sus al comunei Şimon poţi merge şi cu trăsura fără de nici o greutate. De aci apoi mai departe poţi merge tot călare fără de-a te espune la nici un neajuns. Pe plaiul lui „L'Om" în sus şi pană la vama ungară'din Guţanul poţi înse merge si cu car ţărănesc mai lungit, şi cu deosebire cu car cu boi, acesta înse numai cu mare grijă, căci alt-fel forte uşor ţi-se pote întâmpla vre-o nenorocire.

Aici la Guţanul am odihnit puţin.

De-asupra, dela vama din Guţanul la stânga, pe costa cea forte repede şi stâncosă a muntelui, se întinde *^Poiana Ţapului'',* un loc, pe unde mergând pe jos încă pote eşi omul la muche, ba pe lângă mai mare băgare de semă pot eşi chiar şi cai de munte mai buni şi'deprinşi cu atarî locuri, der fără de a fi cineva călare pe ei, povară mai puţină însă pot duce.

Noi nu am eşit pe „Poiana Ţapului", ci dela vama

din Guţanul am apucat haţaşul, ce duce pe lângă muntele *Greotişul,* la vama română dela Strungă, la capătul vestic" al Buceciului.

Nu înaintaserăm dela Guţanul nici cale de un pătrar de oră şi etă că ne întâlnim cu o caravană de Brăneni, cari aduceau pe cai mălaiu (cucuruz) din România. Intrebându-i, că de unde vin, ei ne istorisiră următorele:

„Etă aşa este vieţa nostră, trebue .se ne aducem mălaiu din România, căci la noi nu se face, şi apoi acolo este mai ieftin, ca la Braşov.

„Şi acuma am fost după mălaiu, deră am păţit'o de astă-daţă grozav. Dincolo, pe partea României, unde cugetam, câ am scăpat de necaz, etă că mai cătră marginea de din sus a pâdurei ne es înainte trei hoţi, schimbaţi în haine şi smoliţi pe faţă, cari întincjend puscile spre noi, strigară înfuriaţi: Staţi, căci alt-fel sunteţi perduţî!

„N'am avut ce face, am stat, că n'aveam cu noi nici' o armă. Apoi hoţii au strigat pe nume pe unul dintre consoţii noştri, care făcând în România nisce vânclărl de vite, a adus cu sine 60 de poli (napoleondorl), ascunşi într'un sac cu mălaiu.

„Nici nu răspunse bine cel strigat, şi unul dintre hoţi slobodi puşca, la a cărei detunătură pe toţi ne cuprinse o spaimă şi un fior mare, cu deosebire când vedurăm, că cel strigat, Ia pocnitura puscei, îndată a şi cădut jos de pe cal. Et ameţise de spaimă. Ţoţî stam ca înmărmuriţi, ne >îngheţase sângele în noi. Şi cum stam aşa, strigară hoţii erăşi, că să dăm banii afară, căci avem bani la noi.

• „Nici unul nu sciam de banii lui Cenuşie, — căci aşa se chiama omul cu banii — şi răspunserăm, că n'avem bani. După aceea doi dintre hoţi au rămas în depărtare cu puscile întinse spre noi, eră al treilea a venit de-a dreptul-la Cenuşie, care nu mişca de când căđnse jos de pe caly — şi dându-i una cu puşca, striga: scolă şi âdă banii încoce, decă nu vrei să rămâi aici. Cenuşie ridica atunci ca-

pul şi plin de spaimă ojise: n'am bani! Hoţul îl căuta în curea şi apoi căuta şi în sacii cu mălaiul şi găsind cei 60 -de napoleondori îi luâ la sine şi după ce îl mai trânti pe bietul* Cenuşie de vre-o câte-va ori şi-i mai dădu şi vre-o câte-va cu patul puscei, se întorse la ceilalţi soţi ai lui, cu cari apoi apucară prin pădure şi nu-i mai vecjurăm. După-ce am sosit la vama din Strungă, s'au trimis 3 dorobanţi spre urmărirea hoţilor, der n'au aflat pe nimeni".

„Etă aşa am păţit!" esclamâ păgubitul Cenuşie, — un locuitor brănen din Şimon, care încă era între ceilalţi. — „Pădurile de dincolo, pe partea Komâniei, acum sunt pline de boţi, mai în totă diua se întemplă câte un furt", — adăuga încă un brănen, şi luându-şl apoi diua bună, plecară cu toţii mai departe.

Noi steteam pe loc şi ne întrebam, ca ore nu vom păţi şi noi ca Brănenii, de vom trece dincolo? Eesultatul consultare! a fost, se mergem mai departe, căci noi n'aveam să dăm în acele părţi jos la pădure, pe unde se ţin lioţii, şi apoi noi aveam şi arme.

Am plecat deci mai departe pe haţaş cătră vama dela Strungă, unde am şi ajuns pe la 6 ore sera.

Spre orientarea turistului observ, că apucând dela Strungă pe teritoriul Branului încolo, spre vest, pe poteca de sub colţii „Strunga mare", — cale cam de cinci minute, — în cel dinteiu părăuţ, ce curge tăind poteca şi din care se face valea Moeciului superior, îndată din jos de potecă sunt forte multe petri mari, căzute din stâncile de de-asupra, în cari petri se află mulţime de scoici petrifîcate, cari sunt de două soiuri, şi după formaţiunea lor se par a fi scoici brachiopode, din terenul primar, numite „Pentamera". Se di*[36]! că atarî petrificate s'ar mai afla şi în alte locuri în Buceciu, eu înse le-am aflat numai în locul arătat mai sus, de sub colţii „Strunga mare".

Dela Strungă, cu un ocol mai mare, întorcendu-ne spre stânga, am coborît în Ialomiţa, unde mai înt-âiu am

dat la *casele burlacului.* Adecă aci locuia un econom de oi, care se vede, că a burlăcit (a remas neînsurat) mult timp. Aci avea el case de locuit şi şi clădiri economice.

îndată ce am ajuns acolo, eşiră înaintea caselor vre-o-doi moşnegi bătrâni, gârboviţi şi mici, cu nisee bărbi mari, albe, care de care mai în disordine. Li-am dat bătrânilor „bună sera" şi înaintând pe lângă Ialomiţa în sus, am dat la o strîmtore de stânci, ce se înalţă la drepta şi la stânga Ialomiţei. Cele din drepta, cum mergi, se înalţă drept în sus, er cele din stânga sunt tare aplecate spre vale, aşa, de cugeti, că acuma, acuma stau să-ţi cadă în cap.

înaintând prin acesta strîmtore cu un straniu simţământ de respect si sfielă, ce ni-l impunea formaţiunea atât de sălbatică şî amenînţătore a locului, în fine am ajuns pe la 7 ore sera la *„Schifot".* unde este o-mănăstire de lemn,. clădită pentru vre-o câţî-va pusnicl, în gura colosalei peşteii, ce se află aici, în muntele de pe partea dreptă a cursului apei Ialomiţa.

Faţă de mănăstire, pe partea stângă a Ialomiţei, seridică drept în sus o considerabilă formaţiune de stânci, pe verful căreia se vede aşedată o simplă cruce de lemn, ce se ***ţtice,*** că este pusă acolo întru amintirea unui pusnic (călugăr) dela Schit.

Despre acest călugăr se dice, că suindu-se se-şî facă obicinuita rugăciune pe acest verf, şi apropiindu-se prea tare de marginea colţului, a ameţit şi cu un ţipet desperat, că^end din o înălţime atât de mare jos în Ialomiţa, s'a făcut tot praf. Ialomiţa atunci, roşită de sângele lui, l'a jălit mult şi-l plânge şi adl cu murmurul său bocitor,-ce se aude în continuu, eşind din acesta afundime. In amintirea acelei victime, călugării i-au ridicat o simplă-cruce de lemn, pe veriful de unde a căţjut, care cruce se înlocuesce de pusnicl, după necesitate, din timp în timp cu alta, aşa ca acel loc nicî-odată să nu iie fără cruce.

După acesta întâmplare atât de nenorocită, — c|ice-

mai departe legenda partea de din sus a stâncilor s'a apropiat aşa de tare una de alta, încât numai apa Ialomiţei mai putea curge pe acolo, şi multă vreme n'a putut trece nimeni prin acesta strîmtore, nici chiar paserea în sbor.

Stâncile din partea de din sus a peşterei, dincoce şi dincolo de Ialomiţa, formând o înfundătură, o strîmtore, prin carea curge Ialomiţa, sunt tare apropiate una de alta. Prin strîmtore în sus, când nu este apa Ialomiţei mare, pote trece şi omul, de unde apoi eşind, dă în frumosele poenî de de-asupra, din muntele Bătrâna.

Peştera de aici are două părţi, una mai mare ca cea-laltă. Partea din-afară este forte mare. In frontul ei, înlă-întru, sub boltitura de stâncă, este clădit un şir de case de lemn **DU** o portă în mijloc, aşa că acest şir de case, în cari sunt chiliile călugărilor, închide cu totul. intrarea în peşteră. In peşteră poţi intra numai pe porta din mijloc a acestor case. Pe acesta portă am intrat şi noi. Un călugăr, care ne eşi înainte, îndată ce sosirăm aici Ia Schit ne-a condus prin chilii, cari partea cea maj. mare erau .gole, având în ele drept mobiliar câte-un scaun, o laviţă şi câte-un mare pat de lemn podit (priciu).

îndată lângă aceste case în peşteră se' află biserica mănăstirei, ce este clădită din lemn şi n'are nici o legătură cu casele dela front. Am încungiurat bisericuţa, apoi am intrat eu călugărul şi înlăîntru. Este micuţă şi simplă biserica, der pentru locul, unde este clădită, e totuşi destul de spaţiâsă şi bine întocmită.

Când am fost noi, erau instalaţi aci patru pusnicl, al căror şef, seu stariţ, era părintele *GJtervas-ie,* un călugăr gârbovit, bătrân, cu o barbă albă, care de alt-fel era forte simplu şi sărăcăcios îmbrăcat. Părintele Ghervasie ne spuse, că şi ceilalţi pusnicl sunt îmbrăcaţi tot ca şi el, cu camilafcă seu căciulă pe cap, cu o simplă haină lungă pe de-asupra, şi în piciore cu opinci. Ne spuse apoi, că ei

trăesc aci din mila, ce o capătă dela omeni, avend şi un mic salar, ce-'l primesc dela stat. Li-am dat şi noi câte ceva şi ni-am înscris numele într'o carte, ce ni-a presentat'o pusnicul.

Am aprins apoi câteva făclii şi am înaintat prin peşteră, prin mijlocul căreia curge un părăias. - Am privit cu de-amăruntul larga şi de tot spaţiosa ei boltitura, în care ar pute încape prea uşor încă vre-o cinci seu şese biserici. Ast-fel înaintând prin peşteră, am ajuns la un loc, unde boltitura peşterei se contrage într'atâta, că de aci încolo se vede numai o gaură, prin care ese din munte apa părăuţului, ce curge prin mijlocul peşterei.

Călugărul ne spuse, că pe acesta gaură, pe brânci, se bagă unii şi mai încolo, căci decă treci de aci lungime de 4—6 .metri, se face o peşteră cu mult mai mare ca cea dinafară, în carea cu mare băgare de semă încă poţi âmbla, avend făclii aprinse. Apoi ne spuse, că şi călugării, cârtd sunt atacaţi de hoţi, se retrag tot pe acesta gaură, în a doua peşteră, unde apoi sunt în siguranţă.

In stâncile din păretele din drepta al peşterei, dela întrare îndată jos, în dosul casei din faţa bisericuţei, se văd ose de animale petrificate acolo în stânca cea colosală, din carea se formeză peştera. Ore de câtă mar' de mulţime de ani pot fi acele petrificate?! ~

Acesta este peştera, despre care poeta regină *Carmen Sylwij* în scrierea sa *^Poveştile PeUşuluî",* istorisesce cu un deosebit farmec întâmplările atâtor fete tinere, atrase acolo de cântecul dulce al cimpoiului unui strigoiu, ce se ţinea în a.câstă peşteră şi care, prefăcut în un prea frumos şi tânăr ciobănaş, cu numele Bucur, cu cântecul cel dulce al cimpoiului său atrăgea acolo multe şi prea frumose fetiţe tinere, cari apoi după ce intrau în peşteră, prinse fiind de strigoiu, se prefăceau în stâncă, ale căror nenumărate urme încă şi adl se pot vede jur împrejur în astă peşteră.... In realitate aceste muie sunt representate

prin multele formaţiuni de stalactite, ce se află aici. După acele poveşti, o prea frumusă şi curagiosă tinără fată din comuna Rucăr, cu numele Ialomiţa, învinsă în cutezată* ei încercare de a resista dulcelui cântec al cimpoiului strigoiului şi a-i repune acestuia capul, deşi mai cu greu, deră totuşi a fost şi ea atrasă în peştere şi s'a prefăcut şi ea, înse nu în petră, ci în un părăiaş cristalin, ce curge prin mijlocul peşterei, de unde apoi rîul ce curge din piscurile Bueeciului în jos pe lângă acesta peştere şi-a primit numirea de „Ialomiţa".

După ce am privit ast-fel peştera şi mănăstirea, anv eşit afară înaintea mănăstirei, şi îu micul podeiu de-acolo am făcut foc, la care ni-am pregătit cina. După cină ne-am retras în 2 chilii, ce ni-le-a pus călugărul la dispoziţiă, pentru a ne odihni peste nopte. In aceste chilii înse, din causa imensei mulţimi de vietăţi din lemn, prea peste măsură ne-am convins, că nici cele mai radicale mijloce ale puternicului Morfeu nu ar ii în stare să te ţină nedeşteptat din dulcele somn.

Tocmai la miedul nopţii, deşteptaţi de un sunet deosebit, eşirăm afară să vedem, că ce este. Sunetul se audea acuma şi mai bine, când etă, că in întunerecul nopţii vine din partea de cătră fundul peşterei, ocolind împregiurul bisericei, o misteriosă figură, îmbrăcată cu o lungă haină negră. Era un călugăr cu o prăjină de lemn lungă pe umăr, pe care în partea dinainte era atârnată o tocă de fier, — cum sunt în clopotniţele bisericelor de rit oriental, — pe carea călugărul, cum ocolia biserica, o bătea din răsputeri. 'L întrebarăm: „Ce este asta, părinte?" La ce fără a-se opri, răspunse: „Bat toca pentru slujba de mieclul nopţii, pe care noi o ţinem regulat în tote nopţile".

Isprăvind călugărul cu tocatul, am intrat şi noi in biserică, unde acuma erau toţi patru călugării. După ee am stat puţintel, ne-am întors îndărăt la focul dinaintea mănăstirei, de unde apoi am intrat erăşl în chiliile, ce-

ni-ş'au pus la dispoziţiă. Am rămas însă tot deştepţi pană diîfflineţa, când apoi ni-am scris şî noi numele pe părepit Xnănăstirei, unde erau încă mulţime de nume scrise, aşişderea şi pe părepii de stâncă ai peşterei. După acestea, înainte de 6 ore, luându-ne rămas bun dela părintele Ghervasie,____căci acuma erăşl era numai singur aci, — am plecat dela „Schit" în jos pe lângă Ialomiţa, înaintând pană în dreptul caselor burlacului.

Aci am trecut Ialomiţa şi am apucat în sus pe poiană şi apoi pe plaiul din muntele „Cocora", prin pădurea de molitv i'brad roşiuj de-acolo. Astfel înaintând, am ajuns la stâna din muntele „Obârşia". Aci, în apropierea stânei, în o poeniţă mai întinsă, se afla şi un mic lăcuţ. De aci am înaintat tot de-alungul costei, pe partea stângă a Ialomiţei, pe de-asupra întinselor păduri de sneapen (Krumholz).

Sueapeuul este un soiu. de brad pitic, care în aceste părţi ale Bueeciului, pe munţii *Colţii, Bărâna, Domnele* şi *Oberşia,* întinefendu-se pe pământ cu mari strîmbături şi întreţăsându-şî singuraticele tulpini una prin alta, cresce în cantităţi considerabile. Deşi nu e mai înalt, ca de un stat de ora, totuşi are tulpini destul de grose, pană cam la 30 cm. în diametru, şi aşa de des întreţăsute una prin alta, încât nu pote resbi printre ele nici om, nici animal. Lemn de sneapen atâta şi aşa mare, ca în aceşti munţi, nu se află nici în Petra Craiului şi nici în munţii Făgăraşului.

încă când am pornit dela „Schit" începuse se picure puţintel şi, cum am tot înaintat de-alungul costei, într'una se formau şi se ridicau împrejurul nostru negurici de ploie, din care causă am şi început a fi îngrijaţl, temendu-ne, că în acea *(Ji* nu vom pute eşi sus la „Om".

Ajunserăm pe costă, afară din regiunea lemnului, la un loc, unde puţin înaintea nostră, mai de-asupra, la drepta, se vedea o formaţiune de petră, ca figura unei femei îmbrăcată cu o manta lungă şi cu o pălăria de sore pe cap. Aci, fiind-că sunt în cale mari piedeci de petră, peste cari

nu poţi trece călare, am descălecat şi fiă-care conducendn-şi calul său, am trecut peste acest loc, ee nu ţine mai mult. ca 4—5 metri. După aceea ara încălecat eră şi plecând mai departe, tot călare, am suit pe lângă isvorele Ialomiţei, pană sus la verful *Oberşiei, la târla mieilor.*

Pe partea drepta a Ialomiţei, imediat dela Schit în sus, se întinde muntele *Barăm* şi, cam în faţa regiunei sneapenuiui, şi de-acolo în sus pană la isvor, se întinde muntele *„DmnncW*.*

In apropierea punctului, unde trebui se descălecării, se află imediat lângă potecă de-asupra o pietră mare negră, pe care se vede adânc imprimată o urmă ca de potcovă de cal, tocmai aşa, ca şi când acesta petră ar fi fost odată atât de m6le, de a rămas pe ea urma potcovei apăsate acolo. Acesta petră şi urma imprimată pe ea merită atenţiunea turiştilor specialişti.

Ajunşi pe verful Oberşiei, de-asupra isvorelor Ialomiţei, fiind-că începuse a ploua din gros, — ploa o ploiă cu ţarţariţă şi amestecată cu zăpadă, — apoi fiind-că trăgea şi un puiu de vent de cele straşnice, aşa că abia ne puteam ţine contra lui pe piciore, am stat pe loc şi am căutat să ne adăpostim puţin contra veutului. Deră îuzadar, căci bătend ventul aşa clicend val-vertej din tote părţile, nu ne puteam de loc adăposti. Conducătorii noştri ne sfătuiră, să nu mergem mai departe, căci erau prea rele semne de timp, şi apoi şi fără de aceea era cu neputinţă a înainta mai încolo.

Fiind-că de aici pană „La Om" mai aveam a sui numai cam cel mult *V/2* ore, stam la îndoelă, eă ce să facem, şi totuşi eram mai aplicaţi să mergem înainte. După ce înse conducătorii ni-au spus cu totă hotărîrea, că ei nu pot merge mai departe, deore-ce nu voesc să-şi pericliteze vieţa, ne-am convins şi noi, că acuma nu mai e de a face încercări.

Intr'aceea începuse se ningă cum se cade. Vedend

acesta, iute şi de grabă o.tulirăm la vale, temendu-ne, ca nu cumva se ni-se acopere potecile cu zăpadă si să dăm de vre-un necaz. Cât dicl am şi ajuns la regiunea sneapănului. Aci am trecut Ialomiţa, de unde apoi înaintând peste miîntele Bătrâna şi Colţii, prin o ploiă ce curgea de vărsa, cu totului tot răsbiţl de ploiă, pe la două ore după anieclî am ajuns îndărăt, la vama română dela Strungă.

Nam stat de loc aci, ci am coborît pană la vama ungară din Cutau, unde ni-am stors puţin hainele de apă şi apoi am plecat eră mai departe pe drumul, pe care am suit, aşa că pe la 6* ore după ameţii eram . în Bran. Aci îndată am pus bagagiul, ce-'l aveam, pe 2 cai, ce-i luaserăm cu noi din Zerneştî, şi am plecat cu toţii din Bran pe jos, prin comuna Predeal, şi apoi pe drumul de din sus, din Tohăniţă, aşa că pe la 8 ore sera am ajuns în Zerneştî.

Intrega vară a anului 1885, şi cu deosebire luna lui August, în acel an a fost tare ploiosă, aşa că mai nici o escursiune pe munţi nu a succes.

In astfel de împregiurărî, mi-ani propus, ca la o ocasiune mai favorabilă totuşi se fac escursiunea pană sus la „Om".

In vara anului 1886. tot în luna lui August, erăşl me aflam cu familia în Zerneştî. Şi cu acesta ocasiune am încercat a compune o societate potrivită pentru de a face o escursiune „La Om". Deşi erau acolo, ca de regulă, mulţi ospeţi streini şi mulţi tineri studenţi,- dintre caii s'ar fi putut mulţi asocia pentru o atare escursiune, totuşi abia trei inşi ne-am resolvat serios a eşi sus la „Om", şi anume eu, profesorul din Braşov *LaZar Nastasi* şi tînerul student techmc al şcolei de maşini din Viena, *Octavian Pop* din Tohanul vechiu, astătji inginer la căile ferate române. Neam decis, ca în 24 August să plecăm spre acest scop la Bran, unde pote vom mai afla vre-un soţ.

Sciam de-altmintrelea, că în 25 August vor eşi peverf „La Om" şi mai mulţi membri ai despărţământului din Braşov al societăţii carpatine transilvane.

Conform înţelesului, în 24 August noi toţi trei am şi mers la Bran cu trăsura, unde ajunşi pe la 8 ore dimineţa, am dat în vorbă cu mai mulţi de-acolo, dintre cari *Ioan Siotan,* primarul Branului inferior, şi *Imn Raţiu,* notarul Branului superior, încă s'au alăturat la societatea noastră. îndată ne-am provădnt cu cele de lipsă, apoi pe la 10 6re înainte de amecll am plecat din Bran, tot ca în anul 1885, pe Şimon, prin Guţan *si* pe la Strungă, unde ajunşi, studentului technic Pop, care era cel mai tinăr între noi, a început se-'i curgă sânge din nas, ce înse nu a ţinut mult.

De aici am scoborit la Schit în ialomiţa. Aici am aflat o mare societate de domni şi domne din România,, cari djiceau, că încă voesc să mergă „La Om", peste noptense vor remâne aici. Deore-ce piscurile cele mai înalte ale munţilor cu deosebire cam dimjneţa pe la răsăritul sorelui sunt mai neacoperite de nori şi de neguri şi astfel cam pe acesta vreme este şi aerul mai curat şi mai potrivit de a pute vede mai bine şi mai departe, aşa noi încă căutam să ajungem „La Om" cât s'ar pute mai de diniineţă.

După ce deră Schitul şi mănăstirea le cunosceam prea^ bine, n'am rămas aci peste nopte, ci pornind de aici am. apucat pe drumul, deja descris, din muntele Cocora, apoi pe la stâna din Obîrşie şi înaintând tot de-a lungul Ialomiţei, pe costa muntelui, am ajuns pe la 7 6re sera în. partea cea mai estremă a regiunei şnapanului, unde lăsându-ne dela potecă în jos cătră Ialomiţa, în o poeniţă, ce' se află acolo în pădurea cea întinsă de şnepen, am căutat un loc potrivit şi ne-am decis să rămânem peste nopte aci..

Conducătorii noştri îndată au făcut foc cu lemne de şnepăn, ce sunt de tot chisose şi forte tari, — cu mult.

mai tari, ca lemnul de brad (alb), seu de molitv — şi dau o căldură cu mult mai mare ca bradul comun.

Nu mult după ce am ajuns aci, mă pornesce şi pe mina sângele pe nas, ce însă încă nu a durat mult. N'am .dat nici o atenţiune acestui lucru, căci sciind eu, că încă la Strungă a păţit asemenea şi technicul Pop, am putut constata prea uşor, că acesta este numai resultatul influinţei acestor regiuni.

Se înorase binişor, ba a început a stropi puţin şi ploia; îmi era tare temă., se nu păţim ca la anul 1885, seu pote şi mai rău, fiind acuma în timp de nopte aici' sub cerul liber. încetul cu încetul însă se mai răriră norii şi începu a-se lumina, inse simţiam frigul tare, aşa că despre diuă, când ne-am pomenit, deşi aveam vestminte destul de grose, ba ne culcaserăm şi în apropierea focului, dârdăiam cu toţii de frig, de ne clănţeneau dinţii în gură.

Conducătorii noştri au făcut foc mare şi noi împregiurul lui ne încăldiam, şi nu ne puteam mira în destul, că conducătorii, deşi îmbrăcaţi cu mult mai simplu şi deşi ainbi erau cu mult mai în etate ca noi, nu dedeau nici măcar un sămn, că li-ar fi frig. Ei erau bine dedaţi cu frigul şi cu dunnitul sub cerul liber. De-altfel în a doua, seu cel mult a treia nopte, durmind sub cerul liber, şi cel ce n'a fost dedat cu aşa ceva, — deşi în prima nopte dârdâie de frig, de-'i cîănţene dinţii în gură ca şi o tocă, — totuşi nu mai simte frigul ca mai înainte şi se deprinde *n^or* cu aerul cel prospăt şi mai aspru.

La 5 ore dimineţa am pornit de aici. Timpul era destul de frumos, cu tote că mai jos, îndărătul nostru, **se** formau din Ialomiţa neguricl mai mici şi mai mari, *cari* lăţindu-se şi împreunându-se una cu alta, în multe locuri acoperiau jos valea în totă lărgimea ei.

înaintând pe poteca cunoscută, am ajuns de-asupra isvorelor Ialomiţei, sus la Terla-mieilor dela verful Oberşiei.

De aci tot călare am trecut prin o vale cu pagişte fram6să, unde ne eşi înainte un tânăr ciobănaş cu mai multe verste de *steluţe de munte (Eddioeis, gnapalium,* românesce şi *lănărică* seu *fldrea reginei/,* carî cresc aici în BuceciQ pe colţii de petră de var ai munţilor din împregiurime sus la marginea regiunei lemnului şi cu deosebire în munţii: Domnele, G-aura şi pe plaiul Tarea etc. Toţi am cumpărat afcarî flori şi apoi am înaintat mai departe în sus, prin un loc, unde în partea nordică a vălei, adecă spre stânga cum sui, sunt nisce grose şi puternice formaţiuni tâmpite de stâncă, printre carî se ţin nisce paseri roşietice, ceva mai marî ca ciocârlia.

încă dela G-uţan pană aci nu mai văcjusem şi nici na audisem nici un fel de pasere. Din asta causă ni-s'a şi îndreptat mai mult atenţiunea asupra locului atât de romantic şi a paserilor roşietice, carî ciripind sburau în continuu din o gaură de stâncă în alta. Ciobanii pe aceste paseri le numesc *pietrari de munte,* eră locul de aici — adecă colosala formaţiune tâmpită de petră — o numesc *„La Biserică"*, căci în adevăr şi are o astfel de înfăţişare.

Dela „Biserică" am eşit in sus, lăsând la drepta muntele *Caraimanul,* ce se află de-asupra Sinaei în România, apoi verful „ *Oostilvi*" şi prăpăstiosa *vale a Cerbului,* ce duce jos în Prahova, Ia Buşteni; şi înaintând pe lângă acestea, în fine pe la 7 ore dimineţa am ajuns la ţinta dorită a escursiunei nostre, la cel mai înalt verf al Bueeciului, numit „Da Om" (cotta 2508 metri).

Acesta este muntele, despre care Carmen Sylva în poveştile Peleşului ne spune, că a fost odată locul, unde se ţinea, împreună cu soţia sa *Bada,* feciorul de împărat şi apoi şi el singur împărat, prea bunul om *Manuiî* seu *Manca,* tatăl şi binefăcătorul poporului, a) lipsiţilor şi al suferindilor, pe care pentru bunătatea Iui sub numirea de „Om" îl căutau în aceste locuri toţi câţi aveau lipsă de el şi cărora apoi el le şi ajuta tot-deuna în tote năcasurile, vindecând bolele lor şi ale vitelor lor şi alinându-le tote suferinţele, de unde apoi, 4[1cc] legenda, şi-a primit şi muntele numirea „La Om".

Când am ajuns noi aici, în 25 August 1886, pe la 7 ore dimineţa, timpul era frumos şi curat, se vedea destul de bine în tote părţile.

Aici sus „La Om", pe Buceciu, este un podeiii mărişor, în mijlocul căruia se află, la mici distanţe unul de altul, trei grupuri de sine stătătore de petră, şi împregiurul lor se întinde podeiul din acest loc, eră jur împregiurul podeiului se lasă în jos repediîe coste ale muntelui şi prăpăstiosa *vale a Cerbului,* spre sud către Prahova şi *valea Morarului* spre ost.

Din aceste grupuri de petră năsiposă, grupul ostie este cel mai mare, avend în partea vestică o ridicaturi mai înaltă, cam de 10 metri, eră în partea ostică a grupului, colţul de petră este ceva mai jos, avend de-asupra **0** faţă orisontală, pe care pot sta vre-o câte-va persone (5—6), căci petra în pa,rtea acesta are şi vre-o câteva trepte săpate în ea, aşa că cine voesce şi se încumetă, pute se se sue de-asupra.

Al doilea colţ, tot un conglomerat de petră năsiposă, este ceva mai mic. Al treilea grup de petră, adecă cel despre vest, este cel mai mic.

Acum se mai află „La Om", pe acest podeiu, şi o casă, clădită din petră în anul 1888, de societatea carpatină transilvană, spre a se pute adăposti în ea cei ce vor ave lipsă pe timp de nopte şi pe vremuri rele. Acesta casă însă, fiind în continuu forte umedă, cu un interior de tot respingător şi fiind clădită lângă colţul cel mare dela „Om", nu. este şi nu pote fi de mare folos practic, 01 din contră, numai cât acopere în partea nordică frumosa formaţiune naturală a colţului, lângă care este clădită.

Colţul întâiu, cu formaţiunea ostică, se pare ca si ^and partea cea mai mare ar ţină pe cea mai mică lipită

lângă sine: celelalte grupuri fiind erăşl nisce colţi de sine stătători, aşa că jur împrejurul lor este loc liber de umblat, este pajişte, deră cu erbă forte rară, subţire şi scurtă ; tote aceste grupuri, în posiţia lor, fac o impresiune şi se arată privitorului ca şi când ar fi nisce omeni, cari stau împietriţi pentru tot-deuna sus, aici pe acest verf, — şi după ce poporul de regulă şi după atarl asemănări naturale dă numirea locurilor, ce se pdte esperia special şi cu deosebire şi în numirea altor părţi seu munţi din Buceciu, aşa şi acest loc după formaţiunea iui îl numesce *„La Om*.*

Când am ajuns noi sus „La Om", am aflat acolo doi vigili de pădure, din România, carî ne spuseră, că sunt în serviciul Maiestăţei Sale regelui României. Aceşti vigili ni-au arătat şi ni-au spus cu de-amăruntul numirea locurilor, ce se vedeau din acest punct.

Eu, technicul Octavian Pop şi Stoian, primarul Branului, cu mare grijă şi precauţiune ne-am suit pe grupul ostie de petră, pe micile trepte săpate în acesta, şi de acolo, cum priviam în împrejurime, etă că de-odată ni-se arată din partea nordică, eşind aici pe costa cea repede de cătră Mălăescî, vre-o câţî-va domni, între carî îndată am recunoscut pe advocatul *Josif Pitşcariit,* din Braşov, şi aşa am sciut tot-de-odată, că acuma sosesc şi membrii societăţii carpatine.

Bucurându-ne de acesta sosire, acolo sus, pe colţ, îndemnaţi de impresiunea momentului, în semn de bucuria începurăm a întona cu totă tăria vocei nostre cântări, eră domnii, cari urcau cătră noi, făcend mici pause în mersul lor, ne salutau în continuu cu însufleţite aclamaţiunî de „hurah!" şi „vivat!" cari apoi se repeţiau cu putere şi de soţii noştri, profesorul Nastasi şi notarul Raţ, cari de jos de lângă colţ ne acompaniau cântarea.

Era pe la 8 ore dimineţa, când au sosit, aici „La Om", membrii societăţii carpatine. Noi, dându-ne jos de pe colţ — cu mai mare greutate, ca cum ne-am suit, —

dimpreună cu soţii noştri am salutat pe cei sosiţi. Mai tot de-odată sosiră şi vre-o trei domni din Sinaia, cari între altele ni-au cetit din cjiarele române, ce le aduseră cu ei, soirile cele mai prospete despre însemnatele evenimente, ce tocmai atunci începuseră a-se petrece în Bulgaria, cu detronarea principelui Alexandru de Battenberg.

Sorele lucia blând, aerul era curat şi se putea bine vede jur împrejur. Advocatul Puşcariu adusese cu sine un ocliian de o construeţiune mai perfectă, care era gros ca braţul unui om mare şi se desfăcea în lungime de peste un metru. Cu acest oebian, ce Tam aşedat în mai multe puncte ale podeiului, unde eram, ne-am uitat cu de-ameruntul în tote părţile. Era tocmai timpul secerişului în comunele de pe lângă Bârsă. Se putea distinge forte bine pe teritoriul comunei Zerneştî, Tohan şi Vulcan, cum aruncau ţăranii din clăi snopii în car, şi cum mânau pe căile de hotar cu carăle încărcate.

Munţii din împrejurime spre. ost se vedeau numai ;aşa ca şi nisce mici coline. Se vedea prea frumos întinsul ;şes al ţărei Bârsei, cu tote comunele aflătore pe el, şi partea ostică de cătră Eăgăraş a ţărei Oltului. Îndreptând ochianul spre comuna Zerneştî, puteam prea bine deosebi chiar şi unele edificii, aşa d. e. biserica, şcola, casa comunală şi fabrica de hârtia de acolo, ba ce este mai mult, la .edificiul casei comunale se vedea prea bine întreg frontul şi se puteau distinge şi ferestrile din mijloc din etagiu, cari erau atunci deschise.

Ca nisce înguste linii argintii, trase în cotituri mai lungi, se vedea prea frumos şi Bârsa şi Turcul, cari cu apa lor cristalină udă pietrosele ţinuturi dimprejurul lor.

Tot în 25 August 1886, o altă societate, tot membri de ai societăţii carpatine, la carea s'au asociat şi câteva <:lame, au eşit dela Zerneştî prin muntele *Vladusca,* pe *Petra Oralului* la *Piramidă* (cotta 2241 *m.).* Am îudreptat ochianul şi în acea direcţiune să vedem pe cei, caii au mers la

Peatra Craiului, înse deşi se vedea sus piramida, totuşi omeni acolo, seu suind pe Petră, din causa îndepărtărei celei mari, nu puturăm distinge.

Dincolo peste Peatra Craiului se vedeau înălţindu-se falnic munţii Făgăraşului, cari chiar şi de aici, dela „Oni",. în unele piscuri se păreau a fi mai înalţi ca acest verf al Bueeciului. Se vedeau apoi faţă de munţii Făgăraşului, spre sud, spre partea României, înalţii munţi: *Păpuşa, Pe~ ceneagul* şi *Oticul* dela isvorele Dâmboviţei.

Ne-am uitat apoi spre sud pe întinsele câmpii ale României, în carî la forte mari depărtări se zăriau icl-colea strălucind albele turnuri acoperite cu tinichea ale bisericelor de-acolo.

Aci sus, în apropierea nostră, spre sud, aveam verful *Costiţei,* sub care se află muntele *Caraimamd.* La polele acestuia, jos oătră Prahova, este *Sinaia,* cu vestita mănăs-- tire de acest nume şi cu măreţul palat al Regelui României, clădit sus pe valea Peleşului, în codrii şi în inima Bucecilor, şi cu alte multe palate admirabil de frumose şi elegante.

Dela Caraiman mai la drepta este verful numit *Babele,* şi de aici mai la drepta sunt cei doi *Jipî: Jipii mart* si *Jipii mici,* er în faţa acestora este apoi piscul numit *Vârful cu -dor,* despre cari tote, în poveştile Peleşului, poeta regină Carmen Sylva spune atâtea istoriore, atâtea.legende prea frumuşele, cari ascultându-le seu cetindu-le, te cuceresc cu farmecul lor şi, încordându-ţl atenţiunea, îţi transportă cugetările şi fantasia în misteriosa lume a mitologiei, a feţilor frumoşi.

Nu ne mai puteam sătura de atâta frumseţă, ce ni-se arăta înaintea ochilor privind împregiurimea. Cu tote acestea înse, după ce începură a-se înălţa aspru, fâşăind împrejurul nostru, nori şi neguricl suflate de vent, cu deosebire din văile sudostice ale muntelui: pe la 11 ore înainte de amedî am plecat cu toţii de aici. Membrii societăţii carpatine^

cari erau vre-o 16 persane, au coboi'ît spre MâlăescI; cei din Sinaia au plecat pe Caraiman în jos la Sinaia, er noi am trecut spre vest, la muchea din drepta muntelui, şi nu ne-am mai întors pe la Schit.

Tocmai acuma, pe din sus de locul dela Biserică, se apropia, suind către „Om'*, societatea din România, ce rămăsese peste nopte la Schit. Salutându-ne din depărtare şi cu însufleţire unii pe alţii, ei au urcat mai departe, er noi, ţinând muchea, — carea, ca liniă de despărţire a apelor, este tot-de-odată şi linia de frontieră între Ungaria şi România, — am coborît călare pe lângă obârşia văii Dornnei, apoi pe la verful muntelui Bătrâna şi prin muntele Colţii pana la Strungă.

Toţi aceşti munţi mai sus numiţi sunt pe teritoriul României, în partea sudică dela muchea Bueeciului. Dela muche în partea nordică, către noi, dela „Om" în jos înclinând spre Bran, mai însemnaţi sunt munţii: *Glincea* de-asupra Sohodolului în direcţiunea punctului dela „Om". *Ciobotea,* de-asupra comunei Porta. In Ciobotea se formâză de sus din stâncile Bueeciului prăpăstiosele şihâe *„Urlăiorea mică"* spre ost şi ***„Urlătorea mare",*** cam" la mijlocul muntelui. Din acestea şi din scursura apei *^Poliţa",* ce, isvorând din muntele *Gaura,* curge în jos printre muntele *Pântecele* şi *Ciobotea,* se formează valea *Portei,* ce jos la Bran se varsă în rîul *Turctt.* Dela Ciobotea spre vest pană la Strungă sunt munţii: *Pântecele, Noghea* cu piscul cel mai înalt numit „La *Urlde",* apoi muntele *Gaura* cu valea lui cea de tot afundă şi cu forte prăpăstiosele lui coste stâncose, dup'aceea *Guţanul* şi *Greotişul,* cari toţi es din regiunea lemnului şi în qea mai mare parte se estind pană sus la vârful Bueeciului în linia de despărţire a apelor.

Cum coboram pe de-asupra înalţilor păreţi de stânci de către Bran ai Bucecilor, pe întrega liniă dela muche, aveam în continuu o privelişte încântătore ; pe lângă acesta fiind pe aici locul cu poeni întinse şi mai bun, ca pe unde

-am suit, prea satisfăcuți de resultatul acestei escursiuni, înaintam veseli, împărtăşind unul altuia plăcutele inipresiunl de pană acum.

Primarul Stoian era mai tare încântat şi mai mult impresionat, ceea ce-'l făcea de ici colea mai rămânea şi în urma nostră, căutând înzadar, prin colții mucliei de -către Bran, steluțe (Edelweis). El avea de-altfel şi un prea bun cal mocănesc; mergea cu el, de se părea, că merge pe şes. şi după ce rămânea mai îndărăt, mânând apoi în fuga mare, îndată ne şi ajungea.

Tocmai în capătul vestic al Bueeciului, în nemijlocită apropiere dela *Strungă,* muchea cea sfcâncosă a muutelui îşi lățesce mai mult stâncile sale în jos spre România, făcendu-se astfel o costă de lespecll de stânci lunecose, ce împiedecă trecerea mai departe în liniă drepta. Un cioban, care era acolea în apropiere cu oile, ne spuse, se ocolim acesta formațiune petrosă a costei, căci pe acolo este imposibil a trece călare. L'am ascultat şi am dat la vale pe lângă costa de petră.

Tocmai când eram la partea din jos a costei, ca se apucăm pe poteca de acolo, făcând ocolul către vama din Strungă, vădirăm pe primarul Stoian, că venea cu calul -tot în sărite pe poteca, de unde ne coboram noi. I-am făcut sămn şi fam strigat să vină şi el în jos, căci nu va pute trece peste costa de lespetlî de stâncă; el însă, vesel cum era, ne răspunse: nu vin, eu voiu trece şi pe aici de-a ,dreptul şi vă voia eşi înainte la Strungă! După ce am vărjut, că el a pornit mai departe în liniă dreptă, noi încă ni-am continuat drumul pe poteca, ce o apucaserăm.

Am ajuns la vama din Strungă, unde ni-a eşit înainte vameşul român, care la întrebarea uostră ne spuse, •că primarul Stoian încă nu a sosit acolo.

Cum aşteptam se vie aci primarul, etă că sosesce un cioban, care ne spuse, că Stoian, voind să trecă călare în direcțiunea apucată de el, fiind acele lespetli lunecose, ca şi turnate, ca un licuid. ca o lavă închiegată, calai lui a alunecat de pe o atare lespede, aşa că piciorul stâng de dindărăt 'i-a intrat afund prin o gaură din partea de din jos a lespezi, şi acuma nu-'l mai pote scote afară. Se ne ducem deci şi noi se-'i dăm ajutor.

Vameşul român îndată ni-a dat în ajutor vre-o 4 dorobanți, cari îi avea acolo şi cari, luând cu sine nisce pari mari de lemn, am plecat cu toții spre locul, unde alunecase calul. Bietul animal, care acuma întreg tremura ca varga, în sforțările lui de-a se ridica şi a-'şî scote piciorul, aluneca cu corpul tot mai în jos, aşa că 'i-se înțepenise piciorul cu totul în gaura petrei. Primarul, îngălbenit şi descuragiat de efectul deprimător al acestei întâmplări neaşteptate, sta şi el ca înmărmurit.

Pe pari fu animalul ridicat în sus şi asedat astfeliu. ca să 'i-se potă scote piciorul. Ce e drept, cu o ridicătură puternică 'i s'a şi scos calului piciorul din gaura petrei, der 'i s'a scos frânt tocmai prin fluer.

L'am întors de aci îndărăt şi, în trei piciore mergând pe petecă, pe unde am apucat noi, Fam scos pană la Strungă. Aci un sergent român i-a tăcut o legătură cu păr de capră şi cu spirt, apoi cu acesta 'i-a legat pe la frântură piciorul în scândurele, şi aşa legat calul, pană se va vindeca, a fost lăsat în grigia unor ciobani din muntele „Greotiş" de pe teritoriul Branului.

Turburați în buna nostră dispositiă prin acesta întâmplare, ce a fost urmarea unui esces de voia bună şi neprecăuțiunl de nescusat, ca să nu clic a unei glume, seu încercări neiertate la atarl escursiuni, turburați, clic, astfel în buna nostră dispositiă, am coborît în jos pe la Guțanul, **aşa,** că pe la 6 ore sera eram în Bran, de unde apoi îndată am plecat cu trăsura la Zerneştî, unde am ajuns pe la 8 ore săra.

La vre-o câteva săptămâni după aceea, am aucîit, căbietul cal, ne mai putendu-se vindeca s'a prăpădit. Pielea.

lui a luat'o primarul Stoian si a plătit'o stăpânului calului cu vre-o 40 florini v. a.

Abstragend dela întâmplarea cu calul primejduit, şi acli îmi aduc aminte cu mare plăcere de escursiunea, ce am făcut'o în anul 1886 la „Om", căci a face la „Om" o partiă pe vreme frirmosă, cu deosebire înse pe la Schit şi apoi înderet pe linia de frontieră din muchea Bueeciului. considerând şi aceea, că în aceste direcţiuni, cu forte micî întreruperi, dacă voescl, poţi sui şi coborî tot călare, a face, dic, acesta partiă, este o adeverată plăcere.

Capitmi ix.

Branul ca plaiurile şi piscurile sale.

Loc în regiunea lemnului, cu păduri, păşuni şi prea frumose poenl întinse.

jC-3upă cum am arătat in capitlul prim al acestei scrieri, *Branul.,* — care înainte de anul 1872 era o singură comună cu 10 cătune (sub-comune) şi asupra căruia înainte de anul 1848 avea ocârmuirea locală castelanul de acolo, ca funcţionar al domnului pământesc, — asţădl nu mai esistă ca atare, ci cele 10 cătune sunt prefăcute în comune mici, fiă-eare de sine stătătore, împărţite în doue notariate cercualî, sub numirea de: *Branul inferior,* sub care se înţeleg comunele dela castel în jos, şi *Branul superior,* sub care se înţeleg comunele de din sus de castel.

Comuna colectivă Bran, la anul 1872 s'a împărţit mai întâiu în doue comune de sine stătătore, şi anume: Branul inferior cu trei cătune, şi Branul superior cu 8 cătune, fiind pe atunci şi sub-comuna Cheia, cătun separat. La anul 1886 apoi tote sub-comunele, afară de Cheia, care s'a alipit la Moeciul inferior, şi-au câştigat independenţa şi sau prefăcut în tot atâtea comune micî de sine stătătore, rămânând împărţite tot- în cele doue notariate, după cum s'a arătat mai sus. La notariatul Branului inferior sunt incorporate comunele: Bran-Porta, pe al cărei teritoriu se află castelul, vama şi se afla mai înainte şi direcţiunea oficiului reg. de carantină; apoi comunele Sohodol şi Predeal, deci îa olaltă trei comune. La notariatul Branului superior sunt încorporate comunele: Şimonul, Moeciul inferior

cu cătunul Cheia, Moeciul superior, Fundata, Şirnea, Peştera şi Măgura, la olaltă deci şepte comune.

Deşi frontiera a fost şi este în linia de despărţirea apelor, sus pe piscurile Branului, prin punctele dela Strungăla „Cruce", — cam 12—30 chilometri dela castel, — totuşi pană la anul 1836 în Bran era numai o singură vamă adecă cea de jos de lângă castel, dela care apoi în drepta şi în stânga pe sub polele ostice ale munţilor dela Buceciu. şi pâné la Petra Craiului, s'au tras şanţuri adânci ca linii de vamă, ale căror urme pe sub Măgura şi încolo cătră Buceciu se v6d încă şi astădl destul de bine.

Pentru producte şi alte obiecte, ce se aduceau atunci din România în Bran, pană la linia din vamă descrisă mai sus, nu se lua vamă, numindu-se astfeliu teritoriul acesta-privilegiat al Branului superior: teritoriul liber de vamă (vâmkulzet). Dela anul 1836 începând, încetul cu încetul, s'a regulat pe deplin şi afacerea liniei de vamă, statorindu-se şi acesta acolo sus, tocmai pe linia de frontieră, aşa că nu numai s'a susţinut şi mai departe oficiul vamal din Branul inferior, der s'a înfiinţat şi în Branul superior, în punctul numit la „Cruce", la frontieră, un oficiu vamal stabil, căruia trebue sS 'i-se declare şi insinue tote obiectele de vărnuifc, căci la cas contrar sunt a-se privi ca contrabandă. Clădirile de lipsă pentru acest oficiu vamal dela frontieră, aşa după cum sunt astăcjî, s'au zidit la anul 1840. Apoi s'a mai sisteniisat şi vama dela „G-uţanul", care funcţioneză numai pe timp de vară, fiind pe aici comunicaţiunea imposibilă în timp de iernă.

Doue dintre comunele Branului inferior: Porta şi Sohodolul, sunt situate din jos de castel, pe delurile şi văile dela polele nordice ale Bueeciului; a treia comună, Predealul, tot din jos de castel este situată dincolo de rîul „Tureu", la polele ostice ale micului munte „Măgura",, dintre castelul Branului şi Petra Craiului.

Comunele Branului superior sunt situate din sus de-

castel pe delurile şi văile, ce în o mare estindere le închide: spre sud Buceeiul, spre vest frontiera cu România si Petra Craiului, spre nord muntele Măgura şi spre ost linia munţilor, ce se întinde dela Buceciu de-a lungul văii Portei, pană Ia colţul de stâncă, pe care este clădit castelul Branului (de-asupra strîmtorii de aici, pe unde curge rîul „Turcu").

înălţimile din partea nordică, adecă Măgura (1376 ***m.)*** şi cele din partea ostică, adecă cele de-a lungul văii Porţii, ca mai înalte, predomină pană sus la frontieră întreg teritoriul dintre munţi al Branului superior, precum şi cu deosebire teritoriul de din jos de castel, mai peste întregă ţâra Bârsei.

Teritoriul tuturor acestor comune în vechime a fost acoperit mai peste tot de multe şi forte mari păduri, ale căror urme întinse se ved şi astădl în lazurile (estirpărl de pădure) şi tăieturile mai de curând şi mai de demult. Astădl însâ pădurile Branului sunt mai cu totului tot pustiite şi devastate. Brănenii trăesc în pădure, însă tot nu au pădure. In multe locuri n'au nici măcar lemne trebuinciose pentru modestele lor lipse de tote filele. Multele tulpini putredite în poenile întinse şi nenumăratele locuri ale tulpinilor cu totul' estirpate dovedesc pană la evidenţă, că pădurea aici, cu deosebire dela 1848 încoce, a fost lăsată pradă unei devastări neescusabile. Ce e drept, sunt încă **M** astădl ici colo şi păduri frumose, der pe lângă pădurile, ce au fost odată, sunt mai nimica.

Casele locuitorilor din aceste comune nu sunt aşezate una lângă alta, ca în satele regulate, ci încă şi astăojl — multe din ele având o înfăţişare de mici castele de lemn, — sunt tare împrăştiate pe delurile şi văile de acolo, având fiă-care econom împrejurul casei sale mai totă moşia comasată, în care, lângă casă, după posibilitate, au şi grădini de pomi.

Mai înainte, pe la anul 1850, Branul cu tote sub-

comunele sale avea la 12,000 de locuitori, carî în partea cea mai mare, ba se pote elice că toţi, se ocupau cu întinse economii de vite. Aveavi pe atunci Brănenii, sub numirea de „mocani'', numerose turme de oi, herghelii de cai şi cirecjî de vaci, pe cari le păseeau şi iernau în România, unde era intrega lor avuţia. Aceşti economi — unul ca altul bogaţi şi omeni pacinicl, — în Bran îsî aveau împrăştiate, pe văi şi pe delurî, prin poenî şi păduri, casele, în caii locuiau familiile lor. Brănenul înse era mai mult în România la economia, Ia oile sale.

După posiţia şi forma edificiilor lor economice, Brănenii şi astădl, der ^cu deosebire în vechime, erau cunoscuţi şi sub numirea de ^*Colibaşi*^. Brănenul şi astăcji este om blând şi pacînic, şi astădl se numesce încă tot *mocan,* înse nu mai este mocan avut, cum era odinioră. Impopulându-se România în continuu, şi cu timpul lucrându-se şi cultivându-se şi acolo pămentul într'nna tot mai mult, întinsele pşişunî de odinioră din România încetul cu încetul au început se scadă, se'' se restrîngă, şi cu acesta şi Brănenii nu mai putură ţine acolo atâtea vite, ca mai înainte. An început pe rend se sevăcescă, aşa că astăcji în tot Branul abia se mai află 2 pană la 3 economi de vite mai. găzduţe, inse şi aceştia numai aşa, precum ez-au cei fhai sărăcuţi de mai înainte. In astfel de împregiurărî, mulţi dintre Brănenî pe rend au trecut în România cu familiile şi cu tot -avutul lor, unde apoi s'au aşedat definitiv, aşa că astădî, din motivele aci înşirate, şi numărul populaţiei a scădut forte tare.

Casele Brănenilor şi astădî sunt clădite mai tote din lemn, astfel că clădirile economice stau în strinsă legătură cu casa; apoi şi spaţiul curţii, ce mai rămâne, încă se închide de regulă in forma de cuadrat seu oblung,-cu păreţi înalţi şi tari, construiţi din bârne de brad, aşa că curţile şi casele mai ale tuturor Brănenilor, clădite şi închise astfel, apar ca atâtea si atâtea drăgălaşe castele de lemn,

•castele împrăştiate pe plaiurile şi văile Branului, pană sus ,la frontieră.

In aceste casteluţe locuesce modestia nemărginită şi caracterul pacînic, locuesce sinceritatea, soţii nedespărţiţi ai Brăneanului.

Brănenii comunică dela unul la altul, la biserică, la oraş si în comunele vecine, pe jos seu călare. Comunicaţia cu carul se face forte rar, avend cară numai puţini, anume numai câte unii din locuitorii de lângă drumurile principale; căci în comunele Branului, din drumurile principale în laturi, nici nu se pote comunica cu trăsura, ci numai pe jos seu. călare.

Pe văile şi pe plaiurile Branului, afară da puţin grâu de primăvară, puţin orz şi puţin oves, ce se află ici — colea şi care de regulă numai târdiu, prin Septemvre, se coce pentru secerat; apoi afară de cartofi (pioioicî), cari cu deosebire sus în comuna Fundata, lângă frontieră, se fac cu îmbelsugare, alte bucate nu se fac. Brănenul, între referinţele comerciale normale, îşi acopere tote lipsele sale casnice cu producte cumpărate din România. De-acolo îşi aduce el, pe cal, cu deosebire mălaiul (cucuruzul), care *este* nutrementul principal al lui. căci mai avend încă' vre-o câteva oiţe şi una seu două vaci ca lapte în bătătură, cu laptele si brânda dela acestea, ce mulţămit le consumă cu mămăliguţă, îşi ţine totă casa. Pânea este o raritate la Brănenî: numai cam la dile mari cumpără gata. Apoi sunt locuri, ca d. e. în comuna Fundata, unde Brâneaunl trebue se-şî aducă şi apa de beut şi lemnele de lipsă pentru foc de pe teritoriul României, căci aici la noi nii are în apropiere.

încetând aşa cjicend mai cu totul economia de vite, unii dintre Brănenî îşi câştigă pânea de tote dilele cu câte puţin comerciu, ce-'l fac în România, şi cu alte întreprinderi mai micuţe, ca d. e. ferăstrauă, morî, piue, cărăuşii şi boltite, ce le ţin aici. Cei mai mulţi merg la lu-

era în România ca dilerî. Acolo îşi câştigă câte puţini bani, cu cari apoi îşi plătesc năcasurile şi sarcinile publice la noi, şi-şî susţin modestele şi nepretenţiosele lor familii..

Mai fiă-care Brănean are la casa sa în bătătură vre-o câteva oiţe, cei mai cu stare pană către 30—40 oi, şi câte 1—2 văcuţe cu lapte. După acestea se îmbracă şi din laptele, brânza şi untul lor apoi îşi susţin casa, — şi cresc Brănenii în aerul cel de munte sănătoşi, tari şi voinici ca munţii, ce-'i încunjură, pentru-că între ei şi în casele lor n'a intrat nici corupţiunea beţiei şi nicî alte rele, cari în unele locuri bântue amar populaţiunea dela ţeră. Prisosul din puţinul lapte, unt, brânză şi lână, ce le mai p6,te încă produce Brăneanul dela vitişorele sale, în cantităţi însă forte mici, îl vinde în apropiere, seu mai în depărtare la Braşov, după cum pote.

Sunt Brănenî, şi cu deosebire Brănence bătrâne, carî, în naivitatea şi sinceritatea neprefăcută a lor, se laudă şi, facendu-şi cu mare pietate cruce, mulţumesc lui Dumnedeu,-că „«w *sciu cum se deschid uşile domnilor**. Şi însemnează mult acesta, căci arată caracterul blând şi pacînic al acestei populaţiunî necorupte, muncitore, cruţătore şi modeste în pretensiunile sale.

Femeile Brănenilor încă sunt forte muncitore, forte deştepte şi abile întru buna esecutare a lucrurilor, ce le îndeplinesc ele. Cu deosebire industria de casă este aşa de desvoltată şi lăţită între Brănence, că pote face concurenţă şi celor mai destere lucrătore de profesiune.

Trainicele ţesături de pănură, apoi cele de pânză şi. cu deosebire finele ţesături şi prea frumosele şi migăloselecusături cu mătase ***şi*** fir, în borangic şi alte materii, la ce se cere o răbdare, o paciinţă fără părecke, cu bunătatea, şi fineţa, cu eleganţa şi desteritatea lor întrec ori ce alte ţesături şi cusături comparate cu acelea. Şi se plătesc bine aceste lucruri ale harnicelor Brănence, se plătesc de totbine si le servesc şi spre mare onore.

Mai în tote comunele, pe tote văile şi plaiurile, şi cu «deosebire în comunele Branului inferior, apoi în Şimon şi jVloeciul inferior, mai fiă-care locuitor are lângă casa sa şi o grădină mai mare seu mai mică de pomi, după cum adecă este şi starea lui. Brănenii, în locurile unde se pote astăflî cultiva pomăritul, cu predilecţiune îşi măresc grădinile şi în continuu nobiliteză soiul pomilor lor, ceea ce .şi este forte de lipsă, căci grădinile bine cultivate, cu deosebire în viitor, vor aduce proprietarilor venite şi folose sigure şi peste aşteptare bune.

Sunt proprietari, cari din pomele, ce le produc în grădinile lor, şi aclî au venite forte frumose, din cari apoi îşi pot acoperi cu înlesnire tote lipsei© lor bănescl.

Dela bariera de jos din Bran, comunicaţia duce către frontieră, şi apoi mai departe în România, pe 2 părţi şi anume:'

1) Prin comuna Şimon către Guţanul la Strungă si aşa mai departe pe teritoriul român către pitorescul oraş Sinaia şi către comuna Petroşiţa, aşa, că pană la capătul de din sus al comunei Şimon poţi merge cu trăsura, de aci apoi mai departe pe jos seu călare pană în România.

2) Prin Moeciul inferior, pe unde, ţinend drumul principal tot pe muchia delului, de acolo poţi eşi bine cu trăsura pană sus în frontieră la vama ungară dela cruce, din Branul superior, de unde apoi peste „Ruia", pe partea României, unde s'a clădit în anul 1892 frumosul edificiu al vamei române, pe şoseua cea forte bună de acolo, poţi merge cu trăsura mai departe la comuna Rucăr şi de aci .spre Câmpul-lung.

In direcţiunea acesta, adecă pornind dela vama ungară, dela Cruce, prin vama română dela Griuvaîa, pe calea de acolo înaintând poţi merge la renumita şi prea frumosa peşteră dela „Demboviciora", ce se află pe partea României, mai în apropierea comunei Rucăr, şi care într'adever merită a fi cercetată si privită mai de-aprope, pentru admirabila şi măreţa ei formaţiune şi pentru multele stalactite, ce se află în abundanţă în peştera aceea.

Cum este situat Branul între Buceciu, frontieră şi Patra Craiului, următorele comune ale Branului es cu teritoriul lor pană sus la frontieră, şi anume: Şimonul dela capul vestic al Bueeciului încolo peste munţii dela Strungă; urmezâ după aceea Moeciul superior şi apoi comuna Fundata, pană la vama dela Cruce în Branul superior. Dela Cruce încolo, tot pană în frontieră, urmeză comuna Şimea şi Peştera, pană la Petra Craiului.

Pe teritoriul comunei Peştera, aprope de biserica din acesta comună, în partea ostică, se află o peşteră prea frumosă şi forte mare, despre care se dice, că trece cu lungimea ei încolo sub Petra Craiului. Dela acesta peşteră şi-a primit şi comuna numirea sa „Peştera". .

Locuitorii din comunele Fundata, Şimea şi o parte din cei din Peştera îşi au locuinţele lor acolo sus pe piscurile Branului, nemijlocit lângă frontieră.

Mai în tote locurile, dela Buceciu şi pană la Petra Craiului, pote omul trece frontiera pe jos seu călare în România şi din România dincoce, fără nici o greutate. Şi tocmai pentru aceea, ca se nu se întâmple contrabande şi neajunsuri din una seu din altă parte, frontiera pe acesta liniă este strict păzită, atât din partea Ungariei, cât şi din partea. României.

Trecerea din Remania la noi, jos la polele munţilor, în direcţiunea vămei din Branul inferior, se pote face şi se şi face de regulă numai prin pasul Branului, prin strîmturea munţilor din Branul de jos, de lângă rîul „Turcu", sub castelul Branului. Se pote înse trece pe jos seu călare si pe rîul Zârneştilor dintre Măgura şi Petra Craiului şi prin despicătura Petrei Craiului din punctul la „Turn", prin locul numit „Crepătura", aşa că prin ambele aceste puncte eşi dintre munţi la comuna Zemestî.

Trecerea printre Petra Craiului, prin locul numit „Crepâtura[11], fiind de mult timp tare negligiaiă, adl este mai nepracticabilă; numai cu piciorul mai poţi trece pe aici, cu tote că în vechime, când linia de vamă era pe la Şanţul, ce se întinde dela castel pe la polele ostice ale munţilor în stânga şi în drepta pe sub Măgura şi încolo pană cătră Buceciu, în acele timpuri, clic, pe hăţaşul din „Crepătura", după cum spun bătrânii, aşa mai pe sub ascuns se trecea din România la noi, pe cai, ca contrabandă, multă sare şi tutun.

Drumul dela Cruce din Branul superior pană jos la polele delului în Moeciul, inferior, ţinând muchia delului, în vre-o două puncte mai jos trece prin aşa locuri înguste ale muchei, încât trebue tare bine grijit spre a nu 'i se întâmpla călătorului vre-o nenorocire. în aceste două locuri adecă, delul cel înalt se îngustă forte tare şi, fiind înaltele lui coste tare aprope una de alta, în drepta şi în stânga dela muchea cea îngustă se fonneză nisce abisuri, în cari decă ar cade călătorul, flă pe jos, fiă călare, ori cu carul, la totă întâmplarea şi-ar periclita viaţa.

Spun bătrânii, că în vechime, în vremuri de bătaia,, aceste doue îngustimi ale drumului au fost afund tăiate, er pe de-asupra ecoperite uşor, aşa că năvălind unii seu alţii dela frontieră cu totă puterea pe drum în jos, când au ajuns la aceste tăieturi, fără să scie, că acelea esistă, au căcjut amestecaţi unii peste alţii, cai şi omeni, aşa că cei,, caii au câclut acolo, seu s'au prăpădit, seu s'au schilăvit pentru tot-deuna.

Pe piscurile cele mai înalte ale Branului, cari în linia de despărţire a apelor fonneză -td^e-odată şi linia de frontieră, dela Strungă începând, sunt munţii: *Dadele, Sântîlh, Pfaiul-mândndui, Pateul, MoşM-ul, Grnile, Piscul Ber-Undoei şi .Muia,* unde este clădită vama cea nouă română,, şi dela Ruia spre vest este vama ungară dela .„Cruce"„ din pasul Branului superior.

Acesta parte a piscurilor şi tote plaiurile Branului eu le-am suit în mai multe rânduri şi le-am cercetat mai de-aprope la diferite ocasiunr, er piscurile din linia de

frontieră dela Cruce pană la Petra Craiului, abstragend dela alte ocasiunl, le-am urcat şi le-am cercetat mai cle-aprope în vara anului 1888, cu ocasiunea niarcărei frontierei între Ungaria şi România, ca membru al ccmisiunei internaţionale de demarcare, al cărei preşedinte pe teritoriul acestui comitat a fost cornițele suprem de atunci Mihail de Horvatb.

Comisiunea de demarcare, instituită ca comisiune internaţională, pe basa articulului de lege ungar: XIV din 1888, avea 8 secţiuni, dintre carî a IV-a secţiune a avut a marca frontiera în linia de despărţire a apelor dela Cruce peste Petra Craiului si peste munţii Făgăraşului încolo pănâ în Olt la Turnu-roşu, aşa că pe teritoriul comitatului Făgăraş ca protonotar al comitatului am luat şi eu parte activă la aceste lucrări pe totă linia de frontieră.

Lucrarea marcărei s'a început în 15 Iunie 1888 şi. după o durată de 76 dile, s'a finit în 30 August a acelui an, dincolo de „Negoiu", de-asupra comunei Porumbacul superior, pe muntele Scara cătră (Ciortea) Boiul seu Budîslav şi Surul.

Astfel începută lucrarea marcărei în 15 Iunie, tăindu-se pădurea din piscurile Branului de pe linia de frontieră în lăţime de 8 metri, s'au aşedat, în punctele statorite prin guvernele Ungariei şi României, :^telpl de hotărnicia numerisaţî şi anume pregătiţi spre acesta şi s'au făcut apoi şi movilele de lipsă între stelpii aşeclaţl. Astfel în 29 Iunie 1888 am ajuns cu marcarea, dela Cruce peste munţii, respective piscurile Branului numite: *Predeal, Padina Şirnei, Galbina, Cojia, Dealul popii* şt *Soaca,* — am ajuns pană la polele Petrei-Craiului în muntele *Vlâduşea,* de unde apoi în acea di sera ne-am întors călări pană la vama dela Cruce, unde aveam cuartirele, proviantul şi tot bagagiul, ce-'l luaserăm cu noi. In diua următore. adecă în 30 Iunie, aveam se eşim erăşl afară pană la Vlăduşca, cale de 3 ore călare, ca aşa se continuăm marcarea pe costa şi pe primejdiosa crestă a Petrei-Craiului, despre ce în capitolul următor.

Capitl-u.1 III.

Petra Craiului.

înălţimea 2241 m. Munţi **stâncoşî, cu împregiurimjle lor.**
(Cu o schiţă istorică a comunei Zerneştî).

J . os la polele Petrei Craiului. în muntele „Vlăduşca", pe teritoriul comunei Peştera, se află clădită din lemn o casă a societăţii carpatine transilvane. Şi este tare la locul seu acesta casă aici, căci turiştii, carî voesc se iasă sus la piramidă, pe verful Petrei, remânend de regulă peste nopte în acesta casă, în dimineţa dilei următore, recreaţi de obosela drumului de pană aci, es apoi la verful Petrei mai pe odihnite şi rară se se încordeze prea tare.

Escursiunile ta Petra Craiului se fac de regulă şi mai cu înlesnire trecend prin comuna Zerneştî.

Noi, după cum am arătat în capitlul al IT-lea al acestei scrieri, în 29 Iunie 1888 nu am rămas peste nopte la casa societăţii carpatine, ci ne-am reîntors la cuartirele nostre, la vama dela „Cruce", din Branul superior. Urmările acestei reîntorcerî le-am şi simţit apoi prea aspru în diua următore. Sciind, că de aci încolo se încep greutăţile lucrărei nostre. căci aveam se continuăm marcarea pe locuri înalte **Şi** forte primejdiose, în 30 Iunie des de dimineţa, după ce ne-am făcut gata de plecare, noi, membrii presenţl ai comisiunei ungare, cam aşa din gluma, seu si din curiosifcate, ne-am măsurat cu cumpăna decimală dela vamă. Am tras: •eu 71 ehile (acuma trag 80 chile), inginerul reg. Kovâcs a tras 74, căpitanul ces. si reg. Şandru 79 si Belle, primpretorele Branului, 99 chile.

Am plecat apoi către Petra Craiului si, după o călătoria călare de 3 ore, am ajuns la polele Petrei în muntele Vlăduşca, în apropierea casei societăţii carpatine.

Petra Craiului se află între comuna Zerneştî şi comunele Branului, are o înălţime de 2241 metri şi formează un colos de stâncă de sine stătător, între muntele Buceciu şi munţii Făgăraşului, estinclendu-se în direcţiune dela nord spre sud oătră România, dela Zerneştî până la comuna Rucăr în România.

Petra Craiului are două părţi, cari se despart una de alta în punctul dela „T«™", din despicătura acestor părţi numită „Crepătură". Partea primă a Petrei, sub numirea de *Bârc,* la polele căreia e situată comuna Zerneştî, este mai mică (cotta 2068 m.) şi se estinde dela rîul Zerneştilor, în direcţiune dela ost spre vest, până la *^Crepâturâ'* *-Iu partea de dincolo de Crepătură, formând cu partea primă aprope un unghiu drept, se estinde dela nord spre sud a doua parte a Petrei, care este mai înaltă si care fonneză adevărata „Petra-Craiului'-', cunoscută în popor,— pe partea de către Bârsă — şi sub numirea de „Petra lui Truştaiu".

O formaţiune propria şi unică în feliul său are Petra Craiului, ceea ce prea bine o caracterisează şi numirea de „Petra Craiului", căci privită şi de jos şi de sus, este măestosă. este irnpunetore. Nu este munte, ci este adevărat o petră colosală; un lanţ de stânci înşirate strîns una lângă alta, cari îuălţându-şl mândru fruntea până la mărimea arătată mai sus, la radele sdreîui, şi cu deosebire la lumina lunei, oferă privitorului un aspect pompos, înfruinseţat de lumină argintiâ-sciipitore, ce o răsfrâng dela sine măestosele stânci ale Petrei Craiului.

Dela punctul din Vlăduşca (Soca cu stelpul 200), linia de frontieră se ridică spre vest pe costa Petrei Craiului până la înălţimea dela piramidă, unde este punctul, trigonometric cu stelpul de frontieră Nr. 201. şi de aici apoi duce peste ascuţita crestă a Petrei Craiului, pe de-asupra primejdioselor prăpăstii, în direcţiune sudică până la punctul 202, sub care la piciorul Petrei, in prăpastia de jos spre vest, se legă verdele pisc al *Tămaşului,* acoperit de-îr.tinse păduri de brad şi de păşuni grase de munte.

In astfel de împregiurări, comisiunea şi mulţimea de lucrători trebuincioşl, sciind, că atjî, în 30 Iunie 1888, este a se marca linia de frontieră pe primejdiosa crestă a Petrei Craiului, erau cu toţii forte îngrijaţî. Aveam să aşei]ăm la piramidă, în punctul 201, şi apoi de-asupra Tămaşului, în punctul 202, câte-un mare stâlp de stejar, anume pregătiţi spre acesta. Pentru ca aceste grele lucrări se se potă face într'o cir, s'au luat din bună vreme măsuri, ca stelpul Nr. 201 să se scote la piramidă, eră cel cu Nr. 202 să se scote la respectivul punct pe verful Petrei Craiului, dându-se spre acesta muncitori din ajuns.

In 30 Iunie dimineţa, pe la, 10 ore, comisiunea internaţională de demarcare se afla încă în valea din muntele Vlăduşca, dela polele ostice ale Petrei Craiului. Toţi priviam spre falnicul verf şi spre ameninţătorea crestă a Petrei, er pe castele cele forte repecji ale Petrei se vedeau număroşî lucrători, cari tăiau pădurea în direcţiunea liniei şi . cari mai sus, în direcţiunile corăspundetore, cu mari sforţări, schimbându-se în continuu unul pe altul, duceau.' cei doi stâlpi către locul destinaţiunei lor.

-După aşeclarea stâlpului Nr. 200 din vale şi după un dejun întăritor, membrii comisiunei, punct la 12 ore din *<Ji,* am pornit spre a ne sui şi a ne împlini lucrarea la cele 2 puncte din cresta Petrei Craiului. Membri presenţl ai comisiunei erau din partea Ungariei: eu, ca protonotar al comitatului Făgăraş; căpitanul c. r. de mapare *Şiandru;* inginerul r. *Kovâcs* şi prim-pretorele Branului *Alecsandm Brile.* Din partea României erau: maiorul inspector *Constantin Brutus Scgareiann,* căpitanul de. topografia *Spiroiu* şf căpitanul de dorobanţi *Teodor lonescu* din Rucăr.

încă înainte de pornire, locuitorii cunoscuți cu po~ •siția locului ne spuneau, că pană la piramidă trebue de regulă cam 4 ore spre a nu se prea eşofa călătorul, eră dela piramidă încolo pănâ la punctul 202, din causa grosnicelor prăpăstii şi formațiunea ascuțită a crestei Petrei ^Craiului, mai că nu este posibil se tracă nici măcar omul, fără de nici o povară, fiind acesta direcțiune si aşa numai prea rar umblată, de câte-un anumit vânător mai dedat cu atarl escursiuni primejdiose.

Toți grăbiau, ca se nu îutârdie cu timpul. Mai îiitâiu a pornit căpitanul c. r. Şiandru şi îndată după el am plecat eu, apoi maiorul Segarcianu şi toți ceilalți membri. Şiandru înainta cu mari paşi spre locul destinat şi toți ceialalțl se siliau după el. însă abia după o jumătate oră de .suit, au şi început a nu mai ține pas"unii cu alții.

Timpul era cam întunecat de puțina negură secă. Membrii comisiunei şi însoțitorii lor asudau toți suind bărbătesce: cu tote acestea înse, glume, mai bune şi mai aşa, în continuu se făceau, mai înveselind, mai îngrijind când pe unul, când pe altul.

Tot răul are şi ceva bine. Aşa şi cu astă ocasiune, nn soț mai glumeț al nostru slobodea mereu la bolovani în jos, pe repedea costă a Petrei, cari ne împedecațî se rostogoliau în oscilațiunî regulate cu o iuțelă admirabilă. Un bolovan prăvălindu-se, lovi şi într'o stâncă şi făcu o săritură tare neregulată. Inse tocmai aici a fost binele, căci altfel, colțurosul bolovan, continuându-şî regulatul său curs, ar fi făcut o prea nenorocosă cunoscințâ cu bine nutritul corp al prim-pretorului din Bran, şi cu deosebire cu .capul căpitanului Ionescu.

înaintând ast-fel pe repedele prețipiş al Petrei şi peste săritorea de stâncă dela „adăpostul mieilor," căpitanul Şiandru a ajuns la piramidă, în verful Petrei Craiului. în timp de 1 oră şi 50 minute; după el am sosit eu în *2* ore, apoi căpitanul Spiroiu în 2'/₂ ore şi căpitanul Ionescu în 2³/₄ ore.

Ajungând, am dispus aşedarea stâlpului Nr. 201., O ploiă desă şi un vânt subțire şuerător ne făcu să ne aşedărn sub.2 umbrele mari de mapare, în care timp căpitanul Spiroiu, acolo sus la piramidă pe cresta Petrei-Craiului, ne-a tractat cu un veritabil şi prea bun vin de Drăgăşanl.

Era la 4 ore după prâncl şi Petra, după liniştirea ploiei, fumega în continuu, în mijlocul unor nori suflați de un vânt aspru. Lucrătorii spuneau, că în atarl împregiurărî va fi imposibil a trece la punctul 202, care este în depărtare de l/'-2 chilometri în linia aerică. Astfel, după ce celalalt! membri ai comisiunei nu mai sosiră nici pană acuma, pentru ca se nu stagneze lucrarea, am ales vre-o câtî-va tineri, reservisti mai îndrăsnetl de-ai noştri, între cari şi un ore-care Nicolae Pepelea, om sprinten şi bunde picior, care a ciobănit în Petră mai mult timp Ia miei; apoi un vânător din Zârneşti, care cunoscea mai bine • locul, şi doi dorobanți şi un soldat din România; şi după ce s'a luminat puțin, eu, căpitanul c. si r. Şiandru şi căpitanul român Spiroiu, am pornit împreună[1] pe cresta Petrei către punctul 202.

Mergând mai mult, aşa dicend, când pe brânci, când lăsați pe spate între adâncile abisuri de stâncă din dreptaşi din stânga, înaintam toți cu paşi îngrijați; icl-colo treceam prin câte-un pâlc de bujorei de munte (rose de AlpI) bine înfloriți pe acest timp, şi printre numărase plante de steluțe (Lănărică, Florea reginei, Edelweiss), ce cresc cu îmbelşugare aici pe prăpăstioşii colți ai Pătrei, der cariaeum încă nu erau înflorite. împrejurul nostru circulau fără nici o temere vre-o câți-va puternici vulturi pleşuvi. Din când în când aspra negură, suflată cu putere de vântul conținu şuerător, întuneca orisontul şi noi nu puteam vedâ, decât mai numai înaintea nostră. Acesta însă în cele mai multe locuri avea o influință forte binefacătore asupra nostră, deore-ce astupa afunejile prăpăstii şi în mare parte

-scutea *de* ameţeli pe trecetori, cari şi de altfel nu *se* cam uitau, decât numai cam la locul, pe care se aflau.

La un loc, încungiuraţi de o grosă negură, nu mai sciam unde ne aflam şi, deşi strigam intr'una pe cei trimişi cu stelpul, nu primeam de nicăirl nici un respun>. Acum înse, după o înaintare de l ' / ₂ oră, nu mai era chip de a ne întorce înapoi. începu erăşl a se lumina puţin, câte puţin, pană ce în urmă se putea vede totă împregiurimea, întinsul şes al Bârsei şi o parte din Ţâra Oltului.

Astfel înaintând, pe la 6 ore, pe un colţ înalt, căpitanul Spiroiu dc-odată striga: „Staţi se cercăm terenul cu instrumentele ! Trebue că acesta este punctul 202 !" Eu înse şi căpitanul Şiandru ne-am dus şi mai departe, pană ce am putut vede, jos la polele Petrei, scursura apelor din piscul Tain asului.

Astfel s'a statorit punctul de frontieră 202, pe cresta Petrei Craiului, în verful unui înalt colt de stâncă, pe un teren, pe care împrejurul instrumentului aşedat (se folosia instrumentul colonelului român de artileria Costescu) deabia puteam şede noi, cei trei membri ai comisiunei. Stâlp înse nu s'a aşedat în acest loc, neputendu-se nicl-de-cum transporta acolo, ci luându-se jos instrumentul, s'a ridicat o movilă de petră, pe verful căreia s'a aşezat o lespede mai măricică şi s'a scris pe ea eu preparat alb memora- -\ bilul număr „202". Astfel s'a terminat acesta lucrare, la 7 ore sera. Acest punct, în direcţiunea, pe care am suit şi •coborît noi, îl recomand deosebitei atenţiuni a turiştilor pasionaţi, esperţl şi mai îndrăsneţi.

Jos în vale, la piciorul Petrei, se vedea mulţimea lucrătorilor, cari neclintiţi priviau cu îngrijire la mişcările J nostre de pe cresta Petrei; înse cei de jos, deşi ne strigarăm unii pe alţii în continuu, nu ne puteam audi şi înţelege, căci eram departe,.,., forte departe unii de alţii.'

Dela 7 ore începând. înşiraţi pa stâncă unul după altul, am coborît prin *Plaiul viei* şi de aici prin muntele *Grindu,* aşa că pe la 9 ore sera eram jos la punctul din \ Vlăduşca, unde toţi cei de joa ne aşteptau neclintiţi în o adâncă tăcere şi cu o seriosă îngrijire. Vedendu-ne înse ajunşi acolo în pace, cu toţii ne-au salutat frăţesc de bine venire cu mare bucuria.

Intre privitorii de jos se afla si maiorul Segarcianu, inginerul Kovâcs şi prim-pretorele Belle, cari s'au suit numai pană la săritorea de stâncă cătră piramidă. De faţă era şi căpitanul Ionescu, care dela piramidă s'a reîntors înapoi la vale.

Sosiţi aici, nici acuma n'am râmas peste nopte la casa societăţii carpatine din Vlăduşca, ci am plecat călare în•deret la cuartirele nostre la vama din Branul superior, dela Cruce (Ciuvala). Noi, cei trei, cari am fost la punctul 202, eram atât de obosiţi, încât abia ne mai puteam ţine pe cai şi mai că nu eram în stare a suferi pe noi nici mantalele, spre a ne scuti contra recele! şi a vântului, ce începuse, a adia încetişor. Eram aşa dicend mai morţi de osteniţi. Eu afirm hotărît, că o obosâlă, cum am simţit acum cu ocasiunea acestei escursiuni, n'am simţit în vieţă. In acesta stare, pe la 12 ore noptea, am ajuns la vama din „Cruce", unde nu ni-a mai trebuit nici mâncare, nici nimica, ci îndată ne-am pus la odihnă. Pote ori şi cine întreprinde acesta escursiune în estensiunea şi direcţiunea făcută de noi şi sunt convins, că nu va uita obosela în vieţa lui.

Trecerea peste Petra Craiului mai departe la „Tămaş" este imposibilă pentru o comisiune, cum era a nostră, deore-ce de pe vârful Petrei poţi coborî la Tămaş numai pe aşa numita *„Valea Sperlei"* şi şi pe aici numai mai puţintei omeni, cu mare îngrijire şi risic, înşiraţi unul după altul. Astfel Marţi, în 3 Iulie, după ce noi cei trei, carî am fost Ia punctul 202, ne-am recreat de marea şi esplicabila nostră oboselă, comisiunea cu soldaţii şi dorobanţii români am trecut la Zerneştî, unde pe lângă membrii arătat! mai sus, a sosit şi cornitele suprem al Făgăraşului

Mihail de Horvâtk, apoi Filiti prefectul Muscelului din; România, inginerul acestui judeţ şi subprefectul plasei învecinate, fiind acuma comisiunea internaţională completă..

După cum am mai arătat deja, comuna *Zerneştî* este situată în partea ostică, la polele părţei celei micî a Petrei Craiului. Costa din partea acesta a Petrei Craiului e forte repede şi, aprope în totă înălţimea sa considerabilă, este acoperită de păduri de brad mari şi prea bine conservate.

Prin mijlocul comunei Zerneştî, în totă lungimea ei. curge rîul Zerneştilor, cu o cădere mare şi cu o undă cristalină, a cărui matcă mai peste tot e numai petră de var. Apa acestui rîu, avend vara — ierna o temperatură stabilă, cam de 5—6 grade R., nicî-odată nu îngheţă, ci pe când vara se simte forte rece, aşa că abia o poţi suferi puţine minute, ierna apoi cu cât este gerul mai mare, cu atâta se pare mai caldă si aburesce în continuu în tot cursul seu, er de îngheţat nu îngheţă nicî-odată, deşi curge în cantitate mare. Tocmai pentru acesta, spre marele lor folos, în astă comună sunt construite şi se construesc îutr'una mai multe fabrici, carî altfel ar trebui se lucre cu putere de abur. Intre acestea de present sunt mai de însemnătate: o fabrică de hârtia înfiinţată de un consorţiu român, sub presidiul publicistului Georgiu Bariţiă, la anul 1857; o mare fabrică de ferăstrău şi o considerabilă fabrică de celulosă, clădită în anul 1889 şi pusă în lucrare în anul 1890. A mai fost în acesta comună mai înainte, pe la anii 1850 pană la 1880, şi o fabrică de tors de bumbac, una de spirt şi una de chibrituri (aprincliore), cari aclî înse" nu mai esistă. In anul 1890 s'a clădit dela Braşov la Zerneştî calea ferată, care s'a predat comunicaţiunei în 17 Iunie anul 1891.

Rîul Zerneştilor isvoresce o parte jos din Petra Craiului, în apropierea comunei Zerneştî, din locul numit la *„Fântânile Domnilor*,* unde apa ese clocotind din Petră îu « j mare cantitate; şi apoi o altă parte isvoresce ceva mai în sus, între Petra Craiului şi între muntele *„Măgura?**

Muntele Măgura se estinde dela rîul Zerneştilor pană la rîul „Turcu" sub castelul Branului, avend o înălţime de 1376 metri.- Pe verful acestuia, de-asupra *Pad'mti Lupnhti,* m'am suit eu în vara anului 1885 cu fiii mei *lancu,* atunci de 9 ani, şi *Pompiliu* de 7 anî, plecând pe jos din Zerneştî şi venind îndărăt tot pe jos.

înaintând în direcţiunea riului Zerneştilor, în sus către muntele Vlăduşca, ajungi la o strîmtore de stânci înalte cu o formaţiune de tot sălbatică şi împunetore. Acest' loo se numesce *„Da Prăpăstii",* unde este un prea frumos *echo* de 20—30 de orî multiplicator şi demn de auclit. Un alt echo tot aşa de frumos şi rar, un echo de 5—7 silabe ('repetitor), se mai pote audi pe cea-laltâ parte a Petrei Craiului, pe teritorul comunei Zerneştî, sus în apropiere de *.^Colini Chiliilor^,* stând în marginea pădurei. prin care trebue se intri către „Colţul Chiliilor", suind de către padina lui *„Man".*

Se afirmă de către unii naturalist!, că în Petra Craiului ar fi şi un „echo" de peste 14 silabe. Se pote, căci Petra are multe locuri şi formaţiuni interesante, deră de present nimenî nu scie anumit locul acestui „echo".

Pe cât de pomposă şi interesantă este Petra Craiului cu falnicile ei stânci şi admirabila ei formaţiune, tot de atâta însemnătate sunt şi împrejurimile ei.

De-o forte mare însemnătate istorică este strîmţorea munţilor de pe rîul Zerneştilor, dintre Măgură şi Petra Craiului, şi cu deosebire locul de trecere pe la „Turn", din despicătura Petrii Craiului, numită *„Orepătura^.*

Intre aceste două puncte se află partea cea mică a Petrii Craiului, numită *„Bare".* Pe verful cel mai înalt al Bărcului, cu pietate creştinescă se ţine în continuu aşedată o cruce de lemn, la care în timp de secetă mare său ploi îndelungate ese poporul din Zerneştî şi din comunele învecinate, cu preotul lor, de fac sfinţirea ap,ei^-şi din'acest loc neprihănit, cu pietate înalţă"^găeranî la cer pentru

încetarea secetei, seu a ploilor stricăciose. Creştinii din Zerneştî în timpuri critice tot-deuna din vechime au ţinut şi ţin şi aqjl mult la acest ceremonial.

La polele Bărcului, în câmpul de din *ma* de Zârneşti, în apropierea locului numit la *„Fântâna Sârbului",* se află partea de hotar, care de secul! se numesce *„La morminte*.* Şi ore de ce se numesce acest loc astfel? Ore ale cui morminte se se afle acolo? Nu este ore numirea acesta numai o numire fictivă, numai o numire asămănată după natură ?

Nu, aici se află în adevăr morminte, morminte înse dispărute pentru vechimea timpului, morminte peste cari pacinieui plugar ac]î ara şi semăna pământul, odinioră scăldat în sângele a mii şi mii de creştini şi de păgâni, cari au luptat vitejeşte şi au murit morte eroică pe câmpurile de luptă dela polele Petrii Craiului, dimprejurul comunei Zârneşti. In câmpul dela „Morminte[11] încă şi acum se află în arături partea de jos a unui monument vechiu de petră ruinat. Pote nisce cercetări în aceste locuri ar ave resultate uimitore.

Ca monumente de însemnătate istorică de pe aceste timpuri mai esistă încă şi ac]I în stare bună două craci de petră, şi anume: *„Crucea 'Brancovennuho?* din capul de din jos al Tohanului vechiu, şi o altă cruce tot de petră cu lungi inscripţii române cu litere chirile aşeo^ată la anul 1678 pe vârful dealului dintre comuna Poiana Mărului şi Tohanul vechiu în punctul, unde drumul comitatens taie aici linia de despărţire a apelor.

Mai este încă o asemenea cruce veche de petră si pe verful Plesiei (Brebina) spre ost dela drumul, ce duce din Poiana Mărului la Zerneştî. Acesta înse e mai ruinată.

Aceste trei monumente vechi încă merită totă atenţiunea. Inscripţiile lor merită a fi descifrate şi cetite.

Credinţa poporului cu comorile de sub Bărc nu este fără causă. Pe aici, pe rîul Zerneştilor, şi cu deosebire

peste partea cea mai mică a Petrii Craiului, prin despicătura dela „Crepătură", renumitul Tokoly Imre, căpetenia voinicilor Curuţî, a trecut în 1690 cu Curaţii săi şi cu mulţime de oşti turcesc! ***şi*** tătăresc!, ce'i s'au dat în ajutor de Porta Otomană spre a alunga din domnia Transilvaniei pe principele Mihail Apafy şi a se face el însu-şî principe.

Tokoly adecă, având la dispositiune întru ajutorarea sa o armată de 10.000 de omeni, Turci şi Tătari, sub conducerea Seraschierului turcesc, apoi încunjurat de voinicii săi haiduci „Curaţii" şi mai stându-i în ajutor cu mai totă puterea sa armată şi Constantin Brâncoveanul, principele ţerei românescl, încă în 15 August 1690 a trecut frontiera de către România pe teritoriul Branului, ca să dea pept cu armata împăratului Leopold, condusă de generalul Heissler. Armata acestuia consta din trei regimente germane şi o trupă transilvană de 4—5 mii de omeni, sub Teleki Mihaly. Acesta armată avea de-a apăra în domnia Transilvaniei pe Apafy Mihâly, contra lui Tokoly Imre. Spre acest scop se ţinea ocupat pasul Branului şi în câtva şi al Buzăului, fiind nesiguri, că pe unde va năvăli Tokoly în ţâră.

Pupă cum am arătat în capittul întâiii şi al doilea al acestei scrieri, trecerea din România la noi, cu cai şi cu deosebire cu cară, se pote face numai prin strîmţorea munţilor de sub castelul Branului. Deci şi generalul Heissler şi Teleky Mihâly şi-au îndreptat totă atenţiunea mai numai întru apărarea acestui pun^t.

Ostile, cari sprijineau pe Tokoly, îndată după ce au trecut frontiera pe teritoriul Branului superior, încetul cu încetul au şi început acţiunea faţă de armata contrară, înse fără de ase grăbi. Constantin Brâncoveanul, principele ţerei românescl, cu trupele sale, a deschis lupta, pe care voinicesce, şi cu prea bun succes a susţinut'o pe linia drumului principal, ce duce dela „Cruce" în jos către pasul Branului de sub castel, aşa, că contrarului nici nu 'i-a trecut prin minte, că va mai pute fi atacat şi din altă parte.

Insă n/a fost aşa, căci pe când Domnul Ţerei românesc! susţinea lupta în direcţiunea castelului numai cu *o* parte mai mică a trupelor, pe atunci Tokoly cu haiducii săi Curuţî şi eu grosul ostei de Turci şi de Tătari, furişindu-se prin pădure tot pe lângă Petra Craiului, în 21 August, cu mari greutăţi si prin locuri neumblate, trecând pe rîul Zerneştilor şi pe partea cea mai mică a Petrii Craiului, peste punctul dela „Turn" şi prin „Crăpătură" a eşit către comuna Zerneştî, de unde apoi îndată a trimis o trupa de Tătari peste Zerneştî la Tohan (Tohanul vechii* de acuma), ca la timpul său se atace pe inimic din spate.

In trece"t amintesc aicî, că comuna Tohanul nou a început să se înfiinţeze numai la anul 1765, când generalul austriac Siskovits, venind la Tohan, forţa pe locuitori ca se se facă militari seu se părăsescă satul. Celor cari n'au voit să ia arme]i-s'a dat locul pe care se află acuma Tohanul nou, ce s'a colonisat definitiv la anul 1769.

Tătarii au dat foc celor două localităţi, ceea ce a fost pentru Heissler destulă dovadă, că inimicul a eşit dintre munţi pe altă parte.

G-eneralul Heissler, forte surprins de sosirea atât de neaşteptată a inimicului, apoi convingendu-se, că lupta susţinută în pasul Branului a fost numai o amăgire, şi-a îndreptat totă puterea contra lui Tokoly pe teritorul comunei Zerneştî.

Lupta începută în acea cji (21 August 1690) pe câmpul de sub Petra Craiului s'a continuat cu totă furia şi a fost forte crudă şi sângerosă. Aicî au căcţut miile de luptători, aici „La morminte" ambele armate, der cu deosebire armata lui Heissler, a suferit forte mult, fiind atacată şi din spate de Domnul ţărei românesc!, sosit din pasul Branului, apoi şi de trupa de Tătari trimisă de Tokoly la Tohan.

Comunele Tohanul şi Zerneştii au eătjut în acesta di cu totul pradă focului, ale căruia flăcări pustiitore se în-

cinseră grosuic peste întreg cuprinsul lor şi la vederea cărora lupta- între cele două armate devenia tot mai crâncenă şi mai înfîorâtore. Sunetul armelor, *ce* şi-le isbeau voinicii luptători cu putere şi şi-le loveau scânteind, tropotul cailor înspăimântaţi şi sbieretul şi răcnetul năvălitorilor şi al răniţilor căднţî pe câmpul inundat de şiroe de sânge, făcea un teribil aspect şi sgomot de luptă, şi lupta devenea tot mai înverşiunată, tot mai sângerosă. Din ambele părţi au căcjut mii de morţi şi răniţi; pierdere mai mare însă a suferit armata lui Heissler, care în fine trebui se se retragă.

Din jos de comuna Zârneşti şi cu deosebire dincolo de Bârsă, în câmpul numit Ia *„Jidovină",* de lângă locul numit *„ Gaura Balaurului",* armata lui Heissler, câtă mai rămăsese, în retragerea ei învălmăşită, venind în o totală confusiune. aşa că nimeni nu mai scia, că ce face, s'a sfărîrnat si s'a împrăştiat cu totul, refugiindu-se fiă-care încătrău numai a putut scăpa.

In acesta luptă crâncenă a căclut şi Teleky Mihâly, -er Heissler a fost făcut prisonier, nu mult după aceea insă a fost eliberat în schimb pentru soţia lui Tokoly Imre, Zrinyi Ilona, care era internată în Viena. Peste 20.000 de -omeni au luat parte la acesta luptă, care deşi nu a durat mult, der a fost forte crâncenă şi sângerosă, aşa că *âm* trei regimente germane, jumătate au rămas pe câmpul de luptă, er. ceilalţi căutând să scape în o fugă desperată şi în disordine, au fost urmăriţi de învingători, tăiaţi şi măcelăriţi fără cruţare, încât abia au mai putut scăpa din ei vre-o câteva sute.

Tokoly a învins. După acesta victoria atât de sângerosă, a trecut apoi cu ostile sale pe la Braşov, Făgăraş şi Sibiiu, unde apoi dincolo Ia satul Cristian s'a ales de principe al Transilvaniei, ce înse n'a ţinut mult, căci peste scurt timp a fost scos cu totul din Transilvania de ducele Ludovic de Baden.

Memorabila lupta dela Zerneştî este de însemnătate şi pentru aceea, căcî a fost cea din urmă, ce s'a purtat de principii indigeni ai Transilvaniei.

In popor încă se ţin si se transplanta din generaţiune în generaţiune prea frumose legende şi tradiţiunî despre aceste locuri. Aşa d. e. Polele Petrei Craiului dela rîul Zerneştilor şi pană dincolo de Crepătură sunt considerate de popor ca *locul comorilor,* deore-ce aicî ar fi îngropate multe arme şi scumpeturl, şi mult aur şi argint de pe tinipul năvalirei Căpcânilor, a Tătarilor şi a Turcilor. In nopţile dinaintea sărbătorilor marî din primăvară, mulţi păzesc se vaclă jucând comorile. In mulţime de locuri sunt săpături după comori.

pice însă tradiţiunea în popor, că în „Bârc", cam pe la mijlocul Petrei, este îngropată cea mai mare comoră, o comoră prea preţiosă, mulţime din greu de aur şi argint si alte preţiose. Peste acesta comoră, sub pământ, este o mare şi grea uşă de petră, care în noptea de Paşti când Pastile cad după, seu mai aprope de Sântul-Greorge, pe la medul nopţii, cam pe timpul când se face învierea, se deschide de sine şi stând vre-o câteva miuute deschisă în est timp vâ pute ii aflată şi scosă de acolo de un om bun la Dumnezeu. Pană adî însă acesta nu s'a întâmplat. O inscripţiune cu litere orientale (turcescî) încă nedescifrate, — ce se află pe o mare petră din costa despre răsărit a *Vădind Furilor"* din Măgură, suind numai puţin pe astă padină în sus, — încă face să se vorbâscă multe despre sine în popor.

Comuna Zârneşti e întemeiată aici, la Polele Petrei Craiului, din timpuri vechi, din secuii, din cari nici istoria nu ne mai pote da date speciale positive, ••aşa că primii ei fundatori so privesc de unii ca descendenţi din colonia romană *„Zernensis"*, veniţi aicî. Ea a avut mult de a suferi dela inimicii ţerei, dela hordele barbare de Turci şi do Tătari, şi de alte limbi duşmane, cari au pustiit aceste ţi-

nuturi cu foc şi fer, când apoi tot de atâtea-ori paclnicii ei locuitori, părăsindu-şî comuna şi vetrele lor, se retrăgeau dinaintea furiei hdrdelor barbare în munţi, în pădur spre a afla acolo adăpost şi scut.

Bătrânii, — după cum au auclit dela moşii şi strămoşii lor, prin transplantarea tradiţiunei din generaţiune în generaţiune, — spun fiilor lor, că în timpuri forte vechi, mai întâiii a fost comuna Zerneştî atacată şi jăfuită de *Gâpcănt,* cari au năvălit aici, — dic betrânii, — sub *Han-Tătar.*

Au fost tare crudi şi sălbatici acei „Capcâni", au jăfuit, au ars şi tăiat tot ce li-a eşit înainte şi pe ce au putut pune mâna; mâncau sălbatecii si carne de om, şi pe mulţi bărbaţi, femei şi copii 'i-au dus cu ei în robia. Din asta causă locuitorii au părăsit comuna şi s'au refugiat în munţi, unde apoi în mijlocul pădurilor, pe atunci mari şi uriaşe, şi-au făcut colibî şi căsuţe de locuit şi au cultivat acolo mult timp pământid.

Şi etă că tradiţiunea din popor, în forma ei întunecată, se unesce şi consună cu datele generale ale istoriei. Multele invasiunî ale barbarilor şi cu deosebire năvălirea sălbatică a Tătarilor în Ungaria, sub conducerea Chanului lor, la anul 1240, sub domnia regelui Bela al IV-lea, apoi re'ntorcerea acestor horde peste Dunăre îndărăt, n'a cruţat cu tragicele ei urmări nici pe locuitorii din aceste părţi.

Apoi la anul 1421 năvălind erăşl Turcii şi Tătarii în Transilvania, au jăfuit, au ars şi au ucis fără cruţare în tot ţinutul ţerei Bârsei, aşa că Zârneştii căclend pradă focului şi ferului, locuitorii câţi au mai putut scăpa cu vieţă s'au retras erăşî în munţi spre a se scuti acolo contra barbarilor. Şi cu anumite întreruperi, din când în când mai lungi seu mai scurte, trebue că forte mult timp şi pote că secuii întregi au fost locuitori din comuna Zârneşti refugiaţi în munţi dinaintea sălbaticilor barbari, cari încă şi înainte de suta a două-spre-decea au cutrierat şi au bântuit cumplit şi aceste ţinuturi.

Formaţiunea pământului dela polele Petrei Craiului, cam dela Crepătură în sus peste locurile numite *Padina hd Man, Chicera, Podul Danciului, Podul lui JRîo* şi altele, adecă mai întrega parte a terenului de sub Petra Craiului, până încolo la Tămaş în sus pe Bârsă. arată în mod ne- ' indoios, că pământul aici prin păduri în vechime, cu mulţi secul! înainte de acesta, a fost cultivat şi ca arătură. Sunt. adecă adî prin păduri, pe costa muntelui, forte multe li- vedi plane cu rozore înalte, ce se formează numai după îndelungată cultivare, la arăturile de pe coate seu locuri piezişe.

Acum pe aceste locuri plane, mărginite de înalte rozore şi împărţite ca tot atâtea parcele de arătură, sunt lemne mari de brad, betrâne, şi multe urme de tulpini de lemne veckî estirpate de pe aceste locuri de mai înainte, de unde se vede, că arăturile pe aici au încetat de sute de ani, retrăgendu-se omenii eră înderet, în şes, la locul comunei lor.

Poporul refugiat în munţi s'a îngrijit şi de cele religiose, făcendu-şl o bisericuţă acolo sus în munte pe costa Petrii Craiului, în o mică peşteră de stâncă, în locul, ce s'a numit şi se numesce şi adî la *Colţul Chiliilor,* unde erau instalaţi 3—4 preoţi mai mult ca nisce călugerl pustnici, cari apoi îndepliniau poporului refugiat în munţi serviciile religiose.

Mai încetând din când în când năvălirile duşmanilor şi după ce duşmanii se îndepărtau din aceste ţinuturi, poporul refugiat întotdeuna se retrăgea eraşl la~ şes, la locul comunei, unde apoi mai tardiu, — după cum arată actul origina] de fnndaţitine, — la anul 1515, *Ion VasiU* Voivod şi Domn al Ţârei românesc!, cu soţia sa Voivodesa *Eca~ terinu* şi cu coconii lor (fiii de Domn) *Consternăm, Marin, Nicolae, Ecaterina, Ion, M-ihaiit, Măria, Iosif, Sofia, Georgr, Joiţa, Petru sî Dimitrie.* au clădit pe spesele lor biserica cea mare română de rit greco-ortodox, din mijlocul co-

munei, împrejurul biaericei s'au grupat apoi toţi locuitorii şi au petrecut acolo în pace până la năvălirea Turcilor cu Tokoly, când deşi comuna, după cum am arătat deja mai sus, a cădut erăşi pradă focului şi ferului, biserica totuşi a scăpat ca prin minune, servind credincioşilor ei, până în diua de adî, ca casă de rugăciune.

Acesta biserică s'a reconstruit şi s'a adaptat în forma sa de adî la anul 1810, ce se pote vede din inscripţia de pe o tablă de petră aşedată în zid de-asupra uşei dela intrarea principală. Pe timpul clădirei bisericei din Zerneştî era în Tera românescă Domn loan Neagoe Basarab (1512—1521) sub care s'a făcut biserica dela Argeş.

Alte date istorice de forte mare însemnătate despre vechimea comunei Zerneştî se mai află în diploma împăratului Sigismund, ca rege al Ungariei, dată din opidul Seşnov în anul 1427 în Dumineca a şesea înainte de sărbătorea S. S. Apostoli Petru şi Pavel, prin care se recunosce locuitorilor din comuna Vulcan dreptul la posesiunea şi pădurea din muntele Ciuma (Kopen-mons et sylva) de pe teritorul comunei Zerneştî, pe care, ca posesiune fiscală, locuitorii comunei Vulcan, Saşii, nu mult după venirea lor, cam pe la anul 1224, Fau primit în dar dela Domnul ţerei spre a-'şl pasce acolo vitele lor mari şi mici (pecudes et pecora), neavend alte păşuni din ajuns. Nu se scie înse sigur, că ore căpetatul'au gratis, seu pentru anumite servicii prestate. Tradiţiunea elice, că Vulcănenii ar fl scos acelui domn sus pe muntele Ciuma o mare bute de vin, pentru care el li-a dăruit muntele Ciuma partea de sus, căci se fiice mai departe, că părţile mai de jos ale acestui munte le-au primit Zerneştenii pentru un dar de una miiă (1000) de miore, despre ce se află în actele vechi de proces fasiunî făcute de omeni bătrâni de pe timpul procesului (1672 şi 1786).

Acesta diplomă se începe astfel: *„Sigism-mulits deigratia Romanorum rex semper Auguslm ac Himynriae, Bohcmiac,*

Dabnatia-C) Croutkie ctc. Rex, Fidel/bus nostris universis et sin~gulis Nobilibus, Saxonibus, Şiculis et Voiachis etc. etc. *sahitcm et gmtiam",* ce fiind înainte de organisarea nobilimei față de popor (1437) şi Românii se întitulau prin domnitor de „Fideles noştri".

Se constată apoi mai departe în acesta diplomă, că primul document de donațiune, ce l'au căpătat Vulcănenii dela un principe de mai 'nainte, încă din timpurii vechi, asupra păşunei şi pădurei din muntele Ciuma, de pe teritoriul comunei Zerneştî, la anul 1421, când întregă țera Bârsei a fost pustiită cu foc şi fier de Turci, li-s'a nimicit şi de aceea la umilita lor rugară (a Vulcănenilor) regele Sigismund, recunoscendu-le drepturile de mai 'nainte, li-a dat diploma descrisă mai sus, care stricându-se în decursul timpului, a fost apoi mai târcliu erăşî reînoită de regele Ludovic în Buda la anul 1519. Originalul acestei diplome renoite se află în archiva sibiiană (cibinensis) sub Nr. 215, eră o copia a ei se află în archiva comitatului în Făgăraş la actele procesuale de sub Nr. 19 din 1787.

Fiind posesiunea Vulcănenilor din muntele Ciuma nedescrisâ mai de aprope în actele de donațiune şi după ce Vulcănenii într'una ar fi voit se-şl estindă, er Zerneştenii ar fi voit se le restrîngă acesta posesiune, încă din vremile cele mai vechi, aşa dicend îndată după ce au căpătat'o Vulcănenii ca donațiune, continuu au fost certe şi neînțelegeri între cele doue comune în privința hotarelor acestei posesiuni. La anul 1674, după multă sfadă şi bătae de cap, cele doue comune, cu intrevenirea unui juriu însemnat, au făcut o împăciuire, în care s'au statorit mai de aprope hotarele posesiunei din Ciuma a Vulcănenilor, care împăciuire, redactată în limba latină şi germană, se află în o paria germană, scrisă pe pergament, şi în archiva comunei Zerneştî.

La pertractarea causei şi la încheierea împăciuirei descrise, au luat parte şi membrii mai cu influință ai familiilor mai de frunte de pe atunci din Zerneştî, şi anume a luat parte: Vlad Chirca, ca jude comunal, apoi representanții comunali: Vlad Turcu, Şerbu Staicu. Radu Stanicei şi Radu Danciului, şi jurații: Coman Mileciu şi Vlad Tipeiti.

Din acest act am putut şi eu afla cu plăcere, că familia Turcu este o familia tare vechia şi cu un prea frumos trecut în comuna Zerneştî. Un următor al străbunului Vlad Turcu dela a. 1674 a fost Oprea Turcu; Oprea a avut apoi pe feciorii săi: Bratu, Oprea, Mihnea şi pe Ioan. Ioan, ca soldat, a luat parte activă sub stegul împăratului Austriei în luptele contra lui Napoleon I al Franciei. Şi a luptat vitejesce moşul, căci pe când eram eu copil de 5—6 ani, povestindu-rnl istoriore uimitore, de multe-ori îmi arăta cu fală piciorul său împuşcat prin mai multe locuri, şi cele 3 medalii, ce le căpătase pe câmpul de luptă pentru virtuțile sale militare.

Ioan a avut pe Bratu, er Bratu Turcii cu soția sa Nedelea m'a avut pe mine, născut la anul 1851 în 12 (24) Februarie, şi pe Nicolau Turcu, care încă a servit ca soldat în armata austro-ungară în Foea (Herțegovina).

La şedința tablei (sedis) nobililor din țera Făgăraşului, ce s'a ținut la anul 1511 în Făgăraş sub presidiul marelui căpitan al castelului Paul Thomori, în care şedință s'a renoit diploma de donațiune, ce o-au căpetat strămoşii familiei nobile Sandru, Stanciu şi Cârje de Vist, peste Vistea interiore şi superiore întregă şi Arpaşul de jumătate pe la anul 1400 dela Mircea Vodă al Valachiei, a luat parte ca asesor jurat al acelei sedrii şi nobilul Bagy Turcu de Berivoi, — apoi la şedința sedriei nobililor ținută tot sub Thomori în Făgăraş, la anul 1518, când s'a confirmat diploma boerilor Ştefan şi Roman Bica de Voivodeul, ce o căpătaseră în 20 Ianuarie anul dela facerea lumei 6940 (1432} peste posesiunile VoivodenI şi Săscior şi porțiunea Sâmbăta supe'riore, dela Vlad principele Munteniei (Voi-

voda ţransalpinus districfcus terrae Fogaras, Princeps Iuon Vlad (Archiva comitatului Nr. 28 din 1792) a luat parto ca asesor şi nobilul Radu Turcu de Berivoi.

Multe din familiile vechi înse" adî s'au stins cu totul din acesta comună, deşi populaţiunea n'a scădut, ci din contră a tot crescut câte puţin, împopulându-se comuna în continuu şi cu streini, aşa că adî comuna Zerneştî are la 3503 de locuitor*.

In vechime, locuitorii acestei comune, toţi Români, se ocupau mai numai cu economia de vite; mai târdiu apoi s'au desvoltat forte tare cărăuşiile, aşa că, înainte de ce s'au construit căile ferate, erau în Zerneştî o mulţime de cărăuşi bogaţi, cu câte 4 — 5 care, având la fiă-care car câte 6—8 cai târî şi bine grijiţî, cu tot atâtea clopote mari, cari pe unde treceau carele acestor cărăuşi, făceau o larmă asurditore.

Erau forte renumiţi în vremea lor cărăuşii zerneştenl. Ei transportau cu marile lor care" mărfuri, dela Braşov şî la Braşov, mai din tote părţile Europei, pe unde puteau ei numai străbate cu carele lor. De multe-ori absentau cu lunile şi cu jumetăţile de an de acasă, mergend în tote părţile României, în Ungaria, prin Austria, pe la Yiena, pe la Praga, Lipsea, ba chiar şi pe la Triest şi prin alte teri şi oraşe.

Aveau mari venite aceşti cărăuşi, ca şi economii de odinioră. Se siliau şi erau făloşl se" aibă vite multe şi bune. îmbrăcăminte eăldurosă şi trainică. Purtau bărbaţii cojoce ***şi*** peptare înfundate, eră femeile caţaveici (cojoc lung fără mâneci, uşor, din pei de miel, cu flori şi cu nasturi laţi de aramă galbină). Ierna se purta sarici albe şi mai târdiu şt bunde fcSrănesel, blănite cu piei de oie. Fetele îşi purtau perul capului despletit, retezat pe frunte şi lăsat pe spate, lung cam pană de-asupra umerilor.

Petele portă acuma pârul împletit în doue code lăsate pe spate, neacoperit seu une-orl şi acoperit cu o cârpă

legată sub barbă. Femeile măritate portă peste pâr căiţă seu gimbir lung, lăsat pe spate, şi peste căiţă seu gimbir (un fel de,cârpă galbină închisă cu bobite negre, cu care se legă perul capului adunat în conciu) se îmbrobode cu ştergare de bumbac seu de borangic fin, aceste din urmă adese-orî ţesute cu multă niăest-rie şi preţiose, cu fir de aur *i cu flori de mătase colorată.

Tot cu plete şi retezat pe frunte purtau perul şi bărbaţii, înse raşî în cefă. Femeile purtau şi portă în cea mai mare parte şi ac)I fote de lână şi ii cusute pe mâneci, pe sin şi la gât cu pui şi altiţe (broderia) de arniciu. seu de mătase.

Aveau Zerneştenii abundanţâ în ale casei şi venite mari, cler nu s'au prea sciut folosi de ele, căci locuitorii comuriei, pană în timpul mai recent, cu nimica n'au dat înainte materialicesce, aşa că se fi lăsat vre-o urmă reală după avuţiile lor.

încetul cu încetul, economia de vite şi cărăuşiile, după introducerea căilor ferate, au căclut cu totul, şi omenii au început alte ocupaţiuuî. Au început se esploateze întinsele lor păduri, căci teritorul comunei Zerneştî fiind cam de 30,000 de juger, din acestea 12.000 au fost şi sunt şi arîî pădure comunală. Apoi oraşul Braşov încă are pe teritorul comunei Zerneştî dela 8—10 mii de jugere de pădure şi păşuni.

Petra albă (ghicaş) pentru fabricarea sticlei şi o altă petră, albă de clădire cu vine şi pete roşietice, ca marmora, înse forte vertosă, forte tare, precum şi cu deosebire o prea curată petră de var, este atât de multă pe teritorul acestei comune, încât esploatarea ei în cantităţi cât de mari se pote continua în nesfîrşit. Intregă Petra Craiului este mai numai petră de var.

Mai târdiu unii au început sg se ocupe cu negoţ mai mic, transportând în România şi în unele părţi ale Transilvaniei şi prin Banat şi Ungaria productele industriei lor locale de casa. Apoi o parte mare din tinerime, apli-

cându-se la studii, din acesta comună au eşit bărbaţi de sciinţă şi de valore socială mai în tote ramurile ocupaţiunei sciinţifice, ca fericitul Nieolae Baiul, care a redeşteptat acesta comună îndemnând tinerimea de atunci (1848) la studii; ca fostul protopresbiter Ioan Meţian, care acuma este valorosul episcop român gr. or. al diecesei Aradului; ca marele jurist Ioan Alduleanu, fost jude]a înalta Curia reg. ung. în Budapesta; ca Ioan Bran de Lemenyi, care a fost căpitan suprem (1861—1865) al ţerei Făgăraşului; ca preotul Comşa din Zerneştî, care dimpreună cu fostul protopop Ioan Meţian a condus şi supraveghiat înfiinţarea fondurilor bisericescl şi şcolare locale şi clădirea casei comunale şi a şcolei confesionale române, şi ca protopresbiterul Bartolomeiu Baiulescu (popa Brătucu), neobositul paroch muncitor român gr. or. din Braşov-cetate, — şi mulţi alţii.

In timpul mai nou, cam de pe la anul 1860, a început se se înfrumseţeze şi esteriorul comunei, clădind atât comuna ca atare, cât şi singuraticii locuitori, aşa dicend pe întrecute, case frumose din material solid. Casa comunală, clădită la anul 1867, şi edificiul şcolei confesionale române greco-orientale, clădită la anul 1876, fac onore acestei comune.

După cum am arătat şi în capitlul I-m al acestei scrieri, comuna Zerneştî pe timp de ^vară, pentru posiţia ei cea prea frumosă, pentru apa şi aerul cel prospet şi tare binefăcător sănătăţii şi întăritor, este cercetată din an în an tot de mai mulţi ospeţl străini şi va fi odată cercetată de forţe mulţi ospeţl, când adecă binefăcătorele influinţe, climatice de aici vor fi mai bine cunoscute publicului mare.

Un frumos viitor industrial şi economic va pute să aibă acesta comună, considerând, că capitalişti mari într'una îşi construesc aici stabilimente industriale, fabrici mari, ca să lucre mai uşor cu apa, ce aici nu îngheţă nicîodată. Un frumos şi înfloritor viitor, die, va pute ave acesta comună în privinţa materială, numai decă locuitorii ei s'ar sci bine folosi de starea împrejurărilor, — să fiă muncitori şi cruţătorî, să fiă precauţi şi înţelepţi, ca astfel să nu fiă întru nimica persecutaţi şi păgubiţi.

Apele cristaline de pe teritoriul comunei Zerneştî, *llîul* şi *Bârsa,* sunt pline de cei mai frumoşi şi mai gustoşi peşti. Aici este patria frumoşilor păstrăvi, cari în împrejurime, în stări normale, nicăirî nu se pot afla în aşa mare mulţime, ca în aceste ape. Pădurile sunt pline de sălbătăeii: urşi, lupi, porci sălbatici, pisică sălbatică, vezure, rîs etc; câpriore, capre negre, vulpi şi iepuri. Dintre paserile mai rari: vulturi de diferite specii. Sunt mulţime de vulturi pleşuvi şi de cei de miei sub Petra Craiului, sus în muntele (Cambia) Tămaşul mic şi Tămaşul mare, carî se ţin însă mai mult pe teritoriul României, pe la hoituri pe lângă plaiul Turcilor, ce cobora din Tămaş către Dîmboviţa. Apoi huhurezi, găinuşî şi cocoşul de munte (Auerhahn) nu sunt raritäţi în pădurile Zerneştilor şi cu deosebire în pădurile de pe Costa Petrii Craiului, pe care mai sus se află şi capre negre.

Acesta este pe scurt „Petra Craiului" cu împrejurimile ei, la ce ca încheiere mai observ, că la punctul cel mai înalt al Petrei Craiului, pornind din Zerneştî pe rîu, te poţi sui prin muntele Vlăduşca, de unde apoi apuci în direcţiunea liniei de frontieră pe costa cea repede a Petrei drept în sus către piramidă.

Cine voesce să trecă dela piramidă mai departe la punctul 202 de de-asupra Tămaşului, bine să bage de semă cum merge, căci deşi Petra este cu mult mai mică ca Buceeiul şi cu deosebire ca înalţii munţi ai Făgăraşului, şi deşi pe munţii cei atât de întinşi şi puternici ai Făgăraşului suitul şi coborîtul este forte obositor, totuşi pe Petra Craiului trecerea dela un punct la altul este mai periouIosă şi mai riscată ca pe toţi ceilalţi munţi numiţi mai sus,

deorece pe ceilalţi munţi, încungiurând după necesitate, -poţi ana şi locuri mai bunişore de suit şi de scoborît, pe Petra Craiului însе nu poţi afla aşa ceva, căci totul este stâncă, mai peste tot sunt numai prăpăstii.

Se pote omul sui la verful Petrii şi prin alte locuri, deră cu mare risic, forte mare, aşa că în tot minutul se pote aştepta la vre-o nenorocire chiar şi în caşul celei mai mici nebăgărl de seină.

Dela punctul 202, de pe cresta Petrii Craiului, s'a continuat marcarea Irontierei jos la polele Petrei, pe piscul Tămaşului, despre ce în capitlul următor.

Capitolul

TămaşiiI, Făgetul Caprei şi Ilărescul.

***Tămaşul* cotta 1666 m. *Făgetul Caprei şi llâresml* cotta 1677 m. Loc în regiunea lemnului cu păduri mari, păşuni şi poenî f6rte frumose. (Cu o schiţă istorică a castelului şi a ţerei (arx et terraj Făgăraşului).**

Eîind acuma a se marca mai departe frontiera din punctul 202, de pe cresta Petrei Craiului încolo, pe piscul Tămaşului, Mercurî, în 4 Iulie 1888, pe la 9 ore dimineţa, respectabila comisiune, — afară de maiorul Segarcianu, care a plecat la secţiunea a IlI-a la Buzău, — a pornit din Zerneştî cu soldaţii şi dorobanţii români, şi cam cu 150 lucrători, cei mai mulţi tot omeni tineri din comuna Zerneştî, vre-o câţi-va şi dela Bran. Am apucat drumul de pădure, ce duce din Zerneştî tot pe la polele Petrei Craiului, pe lângă rîul Bârsa în sus pană la Tămaş.

Jos cam în locul din faţa „Crepăturei" din Petra Craiului, în punctul numit „între Bârse", rîul Bârsa îşi împreună doue braţe ale sale, dintre cari unul curge de cătră Nord-Vest sub numirea de *Bârsa feruhd,* er altul de cătră Sud-Vest sub numirea de *Bârsa mare,* ce se estinde în sus cătră Tămaş.

„Bârsa ferului" areisvorele din sus de locul numit *„La bae"* în muntele *Nămaia,* sub piscurile, unde se întâlnesc în linia de despărţirea apelor hotarele comunelor Zerneştî, Poiana Merului, Şinca nouă şi Şercăiţa, acolo sus în punctul dela Stofleanca, — loc renumit pentru minele de argint, cari

aici şi cu deosebire în părţile locului dela *„Pănul Vracului",* pe teritorul comunei Poiana Merului, au fost în lucrare multă vreme, şi anume cele dela „Părîul Dracului" până pe la -anul 1868, sub numirea onciosă de *^Olimpia Varus",* ale cărei urme şi săpături considerabile şi acuma se vSd acolo pe faţa locului.

Din aceste îsvore, formându-se pe teritorul comunei. Zerneştî „Bârsa ferului", în cursul seu mai în jos se împreună mai întâii! cu aşa numita *„Valea Piesei" şi* apoi cu *„Valea Plaiului",* între caii se află muntele *^Gâozea"* şi dela acesta mai în sus se află muntele *^Ciuma",* proprietate a Vulcănenilor, despre care am făcut deja amintire şi în capitolul al III-lea.

Dela punctul dintre Bârse, înaintând în sus pe Bârsa mare, ajunserăm la punctul numit *„Gura Bârsei lui Bucur",* în care se împreună alte doue braţe ale Bârsei, şi anume unul ce isvoresce din muntele numit *„Fata Iliei"* şi sub numirea de „Bârsa lui Bucur" curge prin lunca numită *xIntre Hersănitrî*,* în direcţiune sud-ostică printre munţii *„Fata llivi^ , „Gr-ueţul"* şi *„Ţîlfa"* din partea stângă şi *^Gruktl lung"* din partea dreptă a apei. Bârsa iui Bucur acolo sus la isvor are o scursură numită *„Rttsasw",* peutrucă prin locul, pe unde trece acesta scursură, se află forte multe petrii roşii, pe cari frecându-le udate, unele dau o colore forte frumosă, roşu purpuria, altele o col6re tot roşia, der mai moborîtă. Pe aceste petri le folosesce poporul şi ca medicină, ca praf în beuturî.

Celalalt braţ al Bârsei şi de aci încolo se ridică în sus tot sub numirea de „Bârsa mare" pană la punctul numit la *^Plaiul Foiei",* în care jos la respântie se împreună erăşl dou6 şi cele din urmă braţe ale Bârsei. Dintre acestea unul isvoresce sus la verful Ilăreseului, Văcărea mare şi Comesul, de unde formându-se sub numirea de *„Bârsa Groşetului",* în o Iungime considerabilă prin locul numit *„Luncile Turcilor"* şi pe la părăul telegrafului, — de unde

s'au dus stelpi de brad pentru telegraf la prima lui introducere în ţera Bârsei, — curge în direcţiune sud-ostică printre munţii „Văcărea mare", „Vega" şi „Măicanu" din partea stângă şi „Ilărescul", „Cioconea" şi „Tămaşul" seu „Cambea" din partea dreptă a apei, până la punctul dela plaiul „Foiei", unde se împreună cu celalalt braţ, ce sub numirea de *„Bprsa Tămaşului"* îşi are isvorele nu în mare depărtare de aci, din Petra Craiului şi din muntele Tainasul.

Lăsând în dreptă şi în stânga atâtea şi atâtea colnice şi plaiuri mândre, ce se vedeau prin prea frumosele livezi si păduri de pe delurile şi munţii dimprejurul Bârsei, noi ne-am dus pe trăsuri tot pe drumul, ce ţine paralel cu Petra Craiului, până ce în fine ajunserăm la plaiul Tămaşului, de unde apoi mai încolo nu mai este drum de car.

Aci, îngrijind pentru transportarea mai departe a bagagiului, am încălecat şi am apucat la del pe Plaiul Tămaşului, ce se formează din acest loc.

Suind tot călare prin pădurea de brad şi molitv cea prea frumosă, mare şi bine conservată de-acolo, pe Ia 3 ore după amiadi, pe un timp f6rte frumos, am ajuns sus la capul Tămaşului în linia de despărţirea apelor, pe culmea muntelui.

0 privelişte încântătore ni-se deschise acuma înaintea ochilor, ca şi cum am fi intrat în o lume nouă, plină de farmec, plină de poesiâ.

La stânga se vedea Petra Craiului în totă splendorea .ei, cu falnicele-i stânci şi cu adâncile ei prăpăstii, la piciorul cărora, jos, este legat verdele pisc al Tămaşului cu largile lui poenl, cu grasele păşuni şi cu întinsele Ini păduri de brad. Mulţime de vite de tot soiul, vite mari cornute, boi şi vacl, apoi oi şi cai, se vedeau păscend în grasele păşuni de munte de aici.

Mugitul liniştit al bine nutritelor vite şi blândul sbierăt al multelor oiţe, multele clopote dela turmele, ce

păsceau, cântecile duiose din fluerile pastorilor şi chiotele, ce şi-le dau aceştia unul altuia din diferite puncte ale muntelui, murmurul până aci în parte înăbuşit al Bârsei şi al rîului Dîmboviţa, ce curge îndată jos pe sub cealaltă parte a Tămaşului de către România; apoi puternicii munţi *„Păpuşa"* şi *„Pecenegul"* de pe teritorul României, cu înaltele lor vârfuri, — mai peste tot încă şi acum acoperite eu nea, — cari îndată dincolo de Dîmboviţa, înălţându-se mai sus decât toţi munţii din împrejurime şi stându-ne acuma în faţă ca şi nisce giganţi încărunţiţi: — ne făceau de nu puteam admira din ajuns frumseţea naturei şi nu ne puteam sătura din destul de privirea poziţiei atât de romantică şi cu farmec încântătore a acestor locuri.

Plaiul Tămaşului, trecând dela culmea muntelui pe partea de către România, se împreună şi cu un alt pîaiu, care ese aicî din valea Dîmboviţei sub numirea de *„Plaiul Turcilor"* şi apoi tot cam pe sub verf se continuă de aci fără întrerupere peste toţi munţii de-a rândul pană la muntele „Bîndea" din munţii Făgăraşului, cam de-asupra comunei Sâmbăta-superioră, aşa încât pe aceşti munţi, ţinând plaiul şi hăţaşurile, ce se fac, poţi merge peste tot călare.

In legătură cu acest plaiu, ce tae munţii în direcţiunea şi lungimea arătată, sunt apoi colnice, hăţaşurî şi plaiuri, — şi dela singuraticele comune şi dela anumite locuri, — pe cari plaiuri poţi eşi la verf, Ia plaiiU principal. Astfel de plaiuri mai însemnate sunt: unul de către comuna Mărgineni, ce ese la Văcărea mare şi altul către comuna Breza, care este mai frecventat şi ese ia verful muntelui „Ludişorul", de unde apoi prin „Brătila" trece preste muntele „Oticul", din care isvoresce Dîmboviţa, şi duce mai departe pană se împreună jos cu drumul de către Câmpu-lung în România. Mai sunt apoi şi alte poteci ***şi*** hăţaşurî mai neînsemnate, pe cari mai în tot locul poţi eşi la verf. Cele doue arătate mai sus sunt însă cele mai bune şî mai practicabile, aşa că pe acelea poţi eşi călare, ba pe cel dela Mărgineni au eşit şi cu telegile pană la vârful Comesului şi la Berivoescul-mare.

Din culmea Tămaşului am apucat şi noi mai departe plaiul principal în direcţiune vestică şi, înaintând pe lângă un pichet român de grăniţerl, am trecut în poiana cea prea frumosă şi întinsă de lângă stâna de sub vârful Tămaşului mare, unde ne-am postat în partea despre răsărit. Stâna era în partea vestică a poenei.

îndată ce am ajuns aicî, s'a luat bagagiul în semă, s'au aşedat îndată vre-o 7—8 corturi, cari însă nefiind de ajuns, s'au mai făcut încă şi vre-o 5 colibl acoperite şi aşternute cu cetină de brad (molitv) şi s'au luat măsurile de lipsă pentru continuarea lucrărei.

Mulţimea lucrătorilor, obosiţi de drumul cel lung şi de suitul de pană aici, încă îngrijiră de aşeojarea provisîunilor lor şi apoi fiă-care căuta să se recreeze puţin de obosela drumului. In astfel de împrejurări deci şi fiind şi timpul înaintat, nu mai putea fi vorbă de a începe ac]i lucrarea.

Lucrătorii au început a face focurile de lipsă pentru atâta lume, câtă era aici, apoi am cinat cu toţii pe pajiştea verde, grupaţi împrejurul focurilor, cari luminau în estensiunl mari frumosă j^oenă. Cu deosebire între cei mai tineri glumele şi voia bună începură deja a se manifesta crescând, aşa că înainte de-a fi isprăvit, noi cu cina, tinerii ***se*** şi prinseră voioşi Ia joc.

Căpitanul român T. Ionescu a îngrijit, ca tinerimea să aibă la dispoşiţiune în continuu un lăutar şi un cobzar, cari încă făceau serviciu de dorobanţi.

Şi făceau bună ispravă aceşti lăutari, căci cântau binişor multe jocuri şi cântece românesci, ba sciau si un cântec maghiar, _Korosi lâny".

Tinerii din partea nostră si dorobanţii români, grupaţi cam după comunele de unde erau, îndată la auc|ul musicei s'au şi pus la joc şi, la lumina focurilor bine nutrite cu lemne de brad pline de răşină, jucau veseli şi pe întrecute, emulând unii cu alţii în a produce mai frumos diferite jocuri naţionale, cari în adevăr, fiind şi prea bine produse, au atras viua plăcere şi prea bine meritata apreţiare a privitorilor.

Cei doi prefecţi: al Muscelului şi al Făgăraşului, cu întregă comisiune şi cu toţi lucrătorii mai în etate, am stat multă vreme ca privitori la marele foc al tinerimei, împrejurul căruia ei învârtiau voioşi frumosele lor jocuri, tot jocuri de voinici.

Jucau frumos Brănenii, jucau bine şi Zerneştenii, deră ca dorobanţii români din comuna Rucăr nu puteau juca. Un popor prea frumos şi sănătos este poporul din Rucărui României. Dorobanţii români din acea comună, câţi au fost comandaţi la lucru aici pe munte, prin statura lor sveltă şi peste tot bine făcută, prin construcţia lor robustă şi prin îmbrăcămintea lor curăţică şi bine întocmită, chiar şi aici pe munte, în mod tare onorabil pentru ei, se destingeau forte dintre ceilalţi.

Apoi jucau admirabil aceşti dragi de voinicei, jucau de se părea, că nicî nu ating pământul cu piciorele, atât de sprinten şi uşor le era jocul. Născuţi şi crescuţi în acesta comună de munte, aşa dicând la isvorele Ialomiţei şi ale Dîmboviţei, toţi, unui ca unul, ca nisce frumuşei şi voinici păunaşl de codru, cu bunele lor maniere şi cu întregă lor ţinută, aceşti flăcăi tineri au făcut o prea bună impresiune şi au câştigat simpatiile tuturor.

Astfel s'a petrecut sera din 4 Iulie pană târdiu, când apoi, după depărtarea comisiunei dela joc, şi ceilalţi pe rând s'au dus se se odichnescă. In 4ma următore des de -dimineţa s'a început lucrarea marcărei.

Muntele Tămaşul are două părţi, şi adecă „Tămaşul mic", care ţine dela Petra Craiului pană la locul numit „Capul Tămaşului", unde ese plaiul Tămaşului la culmea muntelui şi de aci încolo apoi se face „Tămaşul mare" cu piscul seu cel mai înalt numit „Vârful Tămaşului" (cotta 1666 mj.

Noi, continuând marcarea dela punctul 202 din verful Petrei, am început mai întâiu cu partea Tămaşului mic, unde s'au ordonat lucrători şi dorobanţ! de au tăiat pădurea de pe vârful din linia de despărţire a apelor, apoi s'a statorit locul stâlpilor şi movilelor de frontieră, cetindu-se şi statorindu-se şi unghiurile cu punctele mai .marcante ale terenului din împrejurime.

Astfel începută lucrarea, cam pe la amiadl prefectul, subprefectul şi inginerul din România s'au întors la locul reşedinţei lor în Câmpu-lung, er ceilalţi am rămas aicî spre a îndeplini marcarea mai departe.

Funcţionarii români numiţi, acuma la reîntorcere nu au mai trecut la Zârneşti, ci pe „Plaiul Turcilor'" au coborît jos la Dîmboviţa şi tot pe lângă Dîmboviţa au înaintat pană au ajuns la loc de car.

„Plaiul Turcilor" pe partea României şi „Luncile Turcilor" pe partea nostră în Bârsa Croşetului.

Etă două numiri, cari îndată ne fac a ne întreba: Ore de unde acestea numiri? — Esplicarea o dă însa-si numirea locului şi faptele istorice complinite.

De atâtea şi de atâtea-ori au năvălit Turcii în ţâra nostră, au năvălit în ţera Bârsei şi în ţera Oltului şi fiind pe Dîmboviţa cătră Tămaş în sus plaiul numit un uşor loc de trecere, Turcii au trecut şi prin aceste locuri, de unde apoi împărţindu-se pe plaiul Tămaşului şi pe plaiul principal dela verf, ce duce cătră munţii Făgăraşului, plaiurile pe unde au eşit ei la vârf şi luncile pe unde au stat ei s'au numit plaiurile şi luncile Turcilor.

Lucrătorii tăiau bărbătesce la pădure, care cu deosebire în partea nostră este bine conservată. La verf, din causa înălțime! locului, lemnul nu mai este aşa mare. Sunt tot molitvi, der cu o colore mai slabă, palidă şi toți mai mici, nedesvoltaţl, pădureți şi mai sălbatici, ca cei de jos, fiind tare espuşî gerului şi marilor omeții, carî formându-se aici mai de vreme în cantități mari şi topindu-se numai mai târtjiu, împiedecă forte mult crescerea şi desvoltarea lemnului.

Pe partea României sunt cu deosebire poenile cele mari şi frumose. La verf este forte puțină pădure pe partea României, locul este mai tot gol, ba unde a rămas din vechime ici şi colea şi pădure, aceste păduri apoi aici la verf sunt forte pustiite şi pârjolite, sunt arse de foc, ce se elice, că s'ar fi pus din însă-şi dispunerea proprietarilor, carî dic, că neputend esploata şi valora pădurea din aceste locuri, o pârjolesc, o ard, fâcend astfel din ea păşuni, pe cari apoi esarendându-le ca munți de păşnnit, au după ele şi un folos material.

Sute şi mii de tulpini de lemn de molitv din pădurile arse zăceau pe păment, cădute pradă putrediunei, apoi tot atâtea tulpini de lemne pârjolite şi uscate cu totul stau în piciore pană ce odată şi acelea vor cade la păment tot spre a se putredi.

Intorcendu-ne către sera îndărăt, la corturi, ni-se insinua un lucrător bolnav din comuna Zerneştî. Era, bietul om, mai în etate, peste 50, către 60 de ani, şi dicea, că voind să-şî agonisescă ceva şi el, a venit aici la lucru, der eri încâlci indu-se tare pe drum, forte obosit, cum era câud a ajuns aicî, s'a pus puțin se se odihneseă, apoi după aceea, privind şi el jocul tinerimei, a simțit puțină răcelâ. Dimineța, când s'a sculat, i-a fost forte rău.

După întrebările puse, s'a constatat, că căpeta.se aprindere de plămâni în grad mare, ce spunea el că a mai avut'o încă. Fiind seră, s'au luat măsurile de lipsă pentru

posibila bună îngrijire a bolnavului peste nopte, pe care în cjiua următore l'am transportat acasă la ai săi, unde apoi la vre-o trei cjile după aceea a şi murit.

Tinerimea şi întregă societate a petrecut şi sera de afli tot ca pe cea precedentă, numai în o voia şi joc.

In ojiua următore, 6 Iulie, cornițele suprem şi eu nu am mai eşit cu comisiunea pană la Tămaşul mic. Am eşit însă sus pe „verful Tămaşului mare", ce se ridică de-asupra frumosei poenl, unde aveam corturile şi, ajunşi acolo, cu un ochian, ce-l aveam la noi, am privit terenul jur împrejur.

Se vedea forte bine mai totă țera Bârsei şi toțî munții dimprejurul Bârsei de pe teritorul comunei Zerneştî, numiți mai sus în acest capitol. Se vedea bine teritorul comunei Poiana Mărului şi al comunei Holbav, acest din urmă renumit pentru bogatele mine de cărbuni de petră, ce se află aici în forte mare abundanță, cari mine se vede, că pentru nemernicia condamnabilă a conducătorilor de pe la anul 1872/73 n'au putut fi ținute pentru comună, ci fără de nici un profit al comunei au trecut în mâni streine.

Acestea în partea nordică, er în partea sudică a muntelui, către România, ne steteau în față şi se vedeau acuma forte bine înalții munți „Păpuşa" şi „Pecenegul" cu piscurile lor acoperite de nea, er jos printre aceşti munți şi muntele Tămaşul şi Ilărescul, se vedea prea frumos rîul Dîmbovița, ce'şî are isvorele în muntele „Oticul" în direcțiunea comunei Breaza de lângă Făgăraş.

In apropierea turmelor ce păsceau pe partea României, cu deosebire însă la Tămaşul mic, dela „Plaiul Turcilor" încolo către „Petra Craiului", se vedeau sburând doi câte doi mai mulți vulturi pleşuvi forte mari şi puternici, carî în circulările lor în sbor, întorcendu-şi din când în când corpul către noi şi aşa lăsând să li-se vadă şi colorea fulgilor de sub latele şi lungile lor aripi, în

aerul cel curat sclipiau cu o colore argintia, jucându-le astfel colorea într'una, după cum făceau învertiturile şi mişcările în sborul lor.

Nu unul seu doi, ci mulţime mare, 20—30 de astfel de vulturi se vedeau acolo sburând, er mai îneoce, pe partea mai de sus către Tămaşul mare, pe unde păsceau oile şi mieii, se vedeau de-asemenea alţi vulturi tot aşa de mari, înse mai negri, a căror colore nici când făceau întorsături în sbor nu se schimba, respective nu se observa pe ei nîcî-decum albul acela sclipicios, ce se vedea la ceilalţi dela Tămaşul mic. Când se apropiau aceşti vulturi de turme, ciobanii strigau după ei din răsputeri, dedeau chiot şi-i isgoniau numai cum puteau, aruncând după ei cu bucăţi de lemne şi cu tăciuni aprinşi.

După ce am coborît jos, am întrebat pe un cioban dela stâna din apropiere, că de ce strigă după vulturi? El ne răspunse:

„Sunt nisce dihănii tare urîte paserile acestea, ne fac multă pagubă. Noi îi numim pe toţi *vâltani.* Cei dela Tămaşul mie din apropierea Petrei mai mănâncă şi hoituri, şi pentru aceea se ţin pe acolo în număr aşa mare, căci află mai mult de mâncare. Tocmai în dilele trecute s'a primejduit, s'a surpat o vită mare, care, după ce 'i-s'a luat, pielea, a fost lăsată acolo Ia Tămaşul mic.

„Cei de aici, dela Tămaşul mare, sunt mai puţintei, deră sunt mai hoţi şi mai răi; de nu avem bună grijă, ne fură mieii şi-i mănâncă. Vâltanii pândesc biue împrejurul turmelor de oi şi cu deosebire asupra mieilor şi la ocasiune binevenită se lasă cu nespusă repediciune. Cu putere mare vâltanul prinde ţepen mielul în ghiară şi cât dici sboră cu el mai departe de nu-lmaivedl. Tocmai de aceea ,când îi vedem, că se apropia de turme, ne luăm după ei şi-i alungăm cum putem."

Pe când ne povestea ciobanul acestea, eram pe partea-de către stână a poenei şi, cum stam aici, audim de odată chiot şi strigăt de către corturile nostre. Iute ne-am îndreptat într'acolo se vedem ce este, şi etă că servitorul nostru alerga cu puşca după doi vulturi negri, cari sburau îndepărtându-se de către corturi. întrebarăm pe servitor; Ce este, Todere? Nu-i pusei? El ne răspunse: Ce să-i puşc, s'au îndepărtat prea tare pană mi-am venit în fire şi am pus mâna pe puşcă; apoi continua:

„Eu aveam lucru în colibă, înaintea căreia de vre-o 5 paşi depărtare este legat după cum se vede mielul, ce l'au cumpărat domnii a^î-dimineţă dela stână, spre a-l tăia de seră. Cum eram cuprins cu lucrul în colibă, de-odată aud, că mielul se smucesce tare în legătura sa; mă uit într'acolo şi văd, că unul din acei doi vulturi se apropiase aşa de tare de miel, încât era aprope se-l apuce, der după ce am eşit eu afară din colibă şi am început sS strig, iute a sburat de aci şi până am luat puşca, amendoi s'au depărtat tare. N'aşl fi credut odată cu capul acesta întâmplare."

Cu toţii stam uimiţi de cele audite şi vădute, şi mult ne miram de atâta cutezanţă a acestor paseri. Am intrat cu toţii în colibă, ca se vedem, mai veni-vor vulturii îndărăt, seu nu. Cei doi vulturi nu s'au depărtat îndată cu totul, ci din nou au mai făcut câteva ocoluri în apropierea nostră, der după ce începură a mai veni către noi când unul, când altul din omeni, din diferite direcţiuni, nu s'au mai dat la miel, ci după un interval ore-care au sburat mai departe către „Plaiul Turcilor".

Poporul pe aceşti vulturi în genere îi numesce *vâltatu de munte,* der din cele espuse se vede curat, că unii, şi adecă cei dela Tămaşul mic au fost vulturi pleşuvi seu vulturi de hoit (Aasgeier), er ceilalţi, dela Tămaşul mare, au fost vulturi de miei (Lämmergeier).

O părechiă de atarl vulturi negri, vulturi de miei, am mai vedut încă dincolo de Ilărescul, la verful Luţelor,

sus Ia oberşia muntelui „G-ropele", care pe lângă Văcărea mare înclină spre valea Sebeşului către Făgăraş.

Intr'aceea înserând, membrii comisiunei duşî la Tămaşul mic şi toţî lucrătorii, carî acuma înaintaseră cu lucrul pană peste verful Tămaşului mare, încă au venit cu toţii aici la corturi. Petrecendu-se şi acesta seră tot ca şi cele precedente, în diua de 7 Iulie de dimineţa s'a început lucrul mai departe, dincolo de verful Tămaşului, aşa că pană sera s'a înaintat cu marcarea pană la locul numit „Făgetul Caprei", tăindn-se peste tot pădurea şi aseojându-ae la locul lor stâlpii prescris! şi facendu-se movilele necesare între aceşti stâlpi.

Deorece acuma se înaintase cu lucrul mult peste verful Tămaşului, am decis ca în cliua următore, 8 Iulie, fiind altfel şi c|i de Duminecă, se ne mutăm corturile şi locul de convenire tocmai la marginea estremă a regiuuei lemnului, la „Verful Ilărescului", de-asupra isvorului Bârsei Groşetului.

Aşa am şi făcut. Am pachetat tot şi câţi călări, câţi pe jos cu multul bagagiu, ce-l aveam, am pornit cu toţii în frunte cu cornițele suprem al Făgăraşului Mihail de Horvath, comisiune şi lucrători, — o caravană forte mare, peste 200 de omeni, înşiraţi unul după altul, de se părea, că emigreză o considerabilă cetă de nomadî.

Am apucat pe poenă în sus către verful Tămaşului, pană am eşit la plaiul principal, pe care apoi, înaintând peste Cioconea, peste Făgetul Caprei şi Ilărescul, pe la 5 ore după amiacjl am ajuns la verful Ilărescului, în marginea regiunei lemnului, sus la oberşia Bârsei Groşetului, în punctul unde se întâlnesc în linia de despărţirea apelor munţii Văcărea mare, Ilărescul şi Comesul, precum şi muntele Luţele, ce este de-asupra peste ceilalţi, afară din regiunea lemnului. Am căutat un loc mai de adăpost în partea de către Bârsa Croşetului, în care ni-am şi aşedat corturile în poenița, ce este acolo sus mai ferită, în marginea pădurei, tocmai la oberşia Bârsei,. pe costa ce înclină către Bârsa faţă de curmătura muntelui dintre Comes şi Ilârescu.

După aşedarea corturilor şi aci am făcut vre-o trei colibl acoperite cu scorţe şi aşternute cu cetină de brad. Mulţi dintre lucrători şi servitori, cari au adus bagagrul, au sosit numai către seră, er o parte mare din lucrători nici nu au venit în acea di aici, rămânând îndărăt, unde era se se continue lucrul.

In diua următore, 9 Iulie, s'a început lucrul din nou şi continuându-se bărbătesce, Marţi sera în 10 Iulie am înaintat cu marcarea pană sub Verful Hărescului.

In 11 Iulie, fiind sărbătorea SS. Apostoli Petru şi Pavel, ne-au cercetat aici câţiva onoraţiori din comuna Zerneştî, între cari Dr. Iancn *Meţian,* care era tot-de-odată şi proprietarul muntelui Bărescul, şi Martin *Copony,* proprietarul fabricei de hârtia din Zerneştî, cu contabilul său Ioan *Gogonea.* In astă 4* n'am lucrat. Am cercetat însă cu ospeţii veniţi locul din împrejurime. Unii din lucrătorii noştri au coborît plin pădure la Bârsa, spre a vena şi a prinde păstrăvi, er vre-o câţî-va din dorobanţii români au coborît pe cealaltă costă a muntelui jos la Dîmboviţa spre a prinde păstrăvi, de cari atât în Bârsa, cât şi în Dîmboviţa se află în număr mare. Au şi adus dorobanţii români păstrăvi şi alţi pescî, der ceilalţi n'au adus nici peşti, nici vânat.

Noi, membrii comisiunei, după ce şi la Tămaşul mare cercetarăm stâna de-acolo, am eşit şi aci la verful Ilărescului, de unde apoi coborând în jos pe costa muntelui Comesul de către Dîmboviţa, ne-am dus la stâna din Comes, ce era în marginea de sus a pădurei de-acolo. Era tocmai la mulsul oilor de amia4i când am ajuns noi aici. Spre marea nostră surprindere, vedurăm, că la acesta stână nu mulgeau oile numai bărbaţi, ciobani, ci erau şi vre-o patru

femei încă tinere, în cea mai bună etate, cari încă se ocupau eu mulsul.

Patru cârduri, fiă-care de câte 400—600 de oi, s'au mânat aici la muls.. După ce s'a finit mulsul, am întrebat pe unul din stăpânii târlei, că cum vine acesta, de aicî sunt şi femei la stână? La asta el ne respunse:

„Noi suntem economi de vite din comuna „Poiana^, în comitatul Sibiiului. Comuna nostră are un teritor forte mic, aşa că locuitorii acolo nu se pot ocupa numai cu cultivarea pământului, şi apoi n'au nici alte meserii. Cea mai mare parte, ba se pote cjice mai toţi locuitorii se ocupă cu economia de vite, atât prin munţii noştri, cât şi cu deosebire în munţii României şi la câmp în România. Aşa apoi şi femeile nostre, ca băcițe, ne ajută la lucrul economiei de vite, vin cu noi mai peste tot locul afară la stânî, pe şes şi în munţi şi ne fac forte mari şi prea bune slujbe, căci fiind ele şi dela natură mai curățele şi mai îndemânatice în ale lâptăriei şi în facerea caşului şi a brânzei, precum şi în chivernisirea celor pregătite, tote le fac mai bine şi mai cu folos ca bărbaţii. Etă aşa suntem, aşa trăim noi; lucrăm laolaltă cu femeile nostre la economia de vite!"

Apoi ne pofti în stână să vedem şi aranjamentul intern al acesteia. Am urmat învitărei şi am intrat cu toţii îri stână, unde îndată am fost îmbiaţi cu lapte dulce prospSt, încă cald, muls numai atunci. Iu stână tote erau bine aşezate şi în ordine. Laptele, caşul, brânza, urda, jintița, zarul şi cocârța: tote erau puse la locul lor în vase şi pe polițe curate, bine grijite şi în continuu aerisite. Apoi arătându-ne stăpânul târlei mai de-aprope caşul şi urda, ne spuse, că ei au brânză forte bună, dedrece băcițele lor nu smântânesc laptele, pe când la cele mai multe stâne mai întâiu se ia smântână de pe lapte şi numai după aceea îi dau chiag şi fac din el caş şi brânză. Ce e drept, am şi aflat întru tote o deosebire forte mare între

stâna acesta, manipulată de băcițe, şi între cea din Tămaşul mare, condusă şi manipulată numai de bărbaţi.

Pană când am eşit noi din stână, tinerimea şi cu deosebire dorobanţii români, cari veniseră acolo cu lăutarii, se prinseră la joc şi jucau flăcăii cu băcițele de se audia de departe tropotul jocului şi chiuiturile, — jucau veseli şi voioşi — sci, tocmai ca la „Sân-Petru".

Când să plecăm îndărăt, etă că vedem o fetiță mai tinără, care venia şi ea cu un copil mic în brațe cătră joc şi, cum venia, îl tot clătina pe brațe şişeindu-l, pentrucă mîrăia într'una. întrebarăm pe târlaşul: der acel copil ce caută pe aici? El ne respunse: Este al meu, s'a născut broscoiul aici. Fetița, ce-l portă în brațe, este servitorea mea, er soţia mea este femeia aceea mai în verstă dintre băcițe. Astfel trăim noi, Domnilor!

Şi în adevăr, tocmai aşa trăesc Poenarii din comitatul Sibiiului, căci la tote stânile lor, câte le-am aflat aicî pe munţi, nu erau baci, ci numai băcițe.

Păşunea din munţii Tămaşul mic şi Tămaşul mare, şi pe cea din Ilărescu şi din Văcărea mare, o folosiau, ca arendatori, locuitorii din comuna Poiana Merului, de lângă Zerneştî, păscendu-o cu boi, vaci, cai şi oi. In genere luat, locuitorii acestei comune' sunt cei mai cu stare dintre economi în comitatul Făgăraşului.

întorşi la corturi, sera a fost cină mare, după cum numai s'a putut aici. Lăutarii, cântând şi din gură, s'au produs cu ce au sciut ei, că pot produce mai bine şi mai cu efect. După cină apoi tinerimea şî-a continuat jocul, ca şi în celelalte seri.

In 12 Iulie, continuându-se marcarea, pe la amiadî am aşedat stâlpul din verful Ilărescului. Spre Vest de aci am făcut movila din curmătura muntelui, din faţa locului, unde aveam corturile. In acesta movilă ni-am pus, aşedate într'o sticlă, şi cărţile nostre de visită, pe cari am însemnat si causa venirei nostre aici.

Astfel am ajuns cu marcarea frontierei — printre munţii Ilărescul de pe partea nostră şi Comes de pe partea României — până sus la muntele Luţele, unde Ia oberşia-Bârsei Groşetului se finesce teritorul cercului pretoria! al Branului, ce ţine din punctul dela „Om" de pe Buceciu pană aicî. Prim-pretorele Branului, Belle, şi cu ospeţii din Zerneştî după amiadi s'au întors la ZârneştI, coborînd pe „Cioconea" în Bârsa Groşetului la drumul de acolo.

Deorece dela Ilărescul încolo se începea teritorul cercului Făgăraş, Vineri în 13 Iulie, după dimiterea lucrătorilor, noi, membrii comîsiunei. am trecut peste Oberşia Bârsei, prin mica pădurice (tufiş) de sneapen (Krummholz) şi printre multele rose de Alpî de-acolo — a căror fiore acuma era cam trecută, — şi înaintând în direcţiune nord-ostică prin „Văcărea mare", am coborît pe plaiul de aci călare până în comuna Mărgineni în ţera Oltului, de unde apoi pe trăsuri am venit cu toţii la Făgăraş, afară de căpitanul român Spiroiu, care însoţit de un dorobanţ s'a dus pentru vre-o câte-va dile la familia sa la Câmpu-lung, trecend dela Ilărescul în direcţiune vestică şi apoi peste muntele „Oticul" pe poteca ce duce de către Breaza din munţii Făgăraşului către Câmpu-lung în România.

O *schiţă istorică a castelului (aroc) şi a ţărei (terra) Făgăraşului.*

Sosind peste trei dile şi căpitanul român Spiroiu la Făgăraş, am cercetat mai de-aprope odinioră atât de renumita fortăreţă militară de aicî, în care s'au petrecut atâtea şi atâtea acte de mare însemnătate istorică, servind şi ca loc de reşedinţă principilor ţerei.

In Făgăraş am mai cercetat şi biserica română, acum greco-catolică, clădită la anul 1697 de Constantin Brâncoveanu, Domnul Ţerei româuescî, pentru credincioşii români greco-orientaîi de aici, care biserică înse, cu ocasiunea unirei, a trecut dela greco-orientalî Ia credincioşii greco-catolicl, din care causă, Românii remaşl greco-orientalî în anul 1783 şi-au clădit biserica, ce o au şi acuma în strada Grecilor în apropierea pieţei.

Biserica Brâncoveanului s'a predat credincioşilor greco-catolicî în mod oficios si definitiv numai la anul 1761, pe timpul protopopului Sofronie, în urma decisiunei eomisiunei aulice de atunci.

Românii greco-orientalî încă la anul 1773 au cerut concesiune, ca s"ă-şl zidescă o biserică nouă. Concesiunea însă au câpetat'o numai la anul 1782, deorece protestară Saşii contra clădirei bisericei cu turn şi contra punerei clopotelor şi a tocei. Pentru acoperirea speselor de clădire, afară de mila adunată dela binefăcători, s'a făcut o repartiţia de trei mii florini pe parochienî, cari atunci erau 251 familii (pater familias) în mare parte neguţători bogaţi. Clădirea bisericei s'a început pe la 1 August 1783, când s'a săpat fundamentul. Saşii şi acum protestară. Tn 9 August 1783 s'a şi pertractat protestul la faţa locului, înse nu s'a luat în considerare.

Concesiunea de a clădi biserica română' din strada Braşovului a căpătat'o Constantin Brâncoveanu dela principele Transilvaniei *Mihail Apaffy* cu învoirea comiţilor supremi din Transilvania şi a superintendentelui reformat *Ştefan Veseprdmi,* 'după cum tote acestea se pot vede din diploma referitore la acesta, dată de principele Apaffy în opidul Turda la 10 Octomvre 1694, în care diplomă se cuprind următorele pasage:

„Nos Michael Apaffy Electus Traneylvaniae Princeps etc. etc. Damus pro memoria per presentes omnibus, quorum interest modemis pariter ac Posteriţăţi, quod cum Celsissimus Princeps ac Dominus Brankovân Cantachuzenus DEX Gratia Valachiae Transalpinae Voivoda" etc. etc. în sensul arătat mai sus.

Acesta diplomă se află în o copia autenticată în archiva oficiului parochial român gr. ort. din Făgăraş.

In Făgăraş a fesidat scurt timp şi episcopul român gr. cat. Sub episcopul Ion Pataki, Ia anul 1721, s'a mutat scaunul episeopesc din Alba-Iulia la Făgăraş, obţinându-se dela împăratul Carol VI. pentru episcopia domeniile dela Gherla şi Sâmbăta inferioră. Ioan Inocenţiu Klein, la anul 1738. a transpus reşedinţa episcopescă din Făgăraş la Biaşiii, unde a făcut primul început al institutelor culturale române de acolo, schimbând tot-de-odată şi domeniile dela Gherla şi Sâmbăta inferioră cu cel dela Blaşiu.

In colecţiunea de Acte si Fragmente de T. Cipariu, la pagina XII, se dice, că încă la anul 1469 a esistat aicî la Făgăraş episcopia română numită *de Galaţi* („galatiensis"), al cărei episcop atunci era Macarie.

Conform actelor, ce se află în archiva comitatului, la anul 1748 s'au consens mănăstirile şi călugării românî din ţera Făgăraşului (nr. 1/1748). La anul 1783 (nr. 34 £1783) s'a ordonat sistarea şi ştergerea mănăstirilor, a călugărilor, a călugăriţelor şi a eremiţilor (jucăuşî = ludi magistri) români. La anul 1785 s'a conces rămânerea mănăstirei dela Sâmbăta superioră (nr." 2/1785).

Biserica romano-catolică diu Făgăraş s'a clădit - Ja anul 1737 sub Carol III-lea, er mănăstirea călugărilor Franciscani, împreunată cu acesta biserică, s'a înfiinţat definitiv la anul 1743 sub împărătesa Măria Teresia. Biserica şi edificiul mănăstirei la anul 1769 —— cu ocasiunea incendiului celui mare de-atuncî, când au ars 170 de sesiuni (curţi) — a ars de tot. In. anii următori însă s'a clădit din nou fără amânare din contribuirî publice. Pe la anul 1705 erau în Făgăraş, numai 12 familii catolice (Neratî).

Principesa Ana Bornemissa, soţia lui Apaffy, la anul .1678 în caracteristica sa instrucţia de serviciu, ce a dart'o Vice-căpitanului din Castel, Petru Veress, a ordonat, că preoţii catolici n'au ce căuta la Făgăraş, să nu se sufere aici si nici la sate, căci n'au credincioşi, er luteranii, de voesc, să-şî tină. serviciul divin în biserica lor din Beclean, er în Făgăraş să nu se sufere. O copia a acestui ordin se află în analele călugărilor franciscani din Făgăraş. Vechia bisericuţă

din Beclean **a** Saşilor luterani a esistat, — înse de mult părăsită, — pană *pp* la anul 1880, când a cumpărat'o parochia română gr. ort. de acolo şi pe locul aceleia şî-au făcut intrare din drumul ţărei la biserica sa şi vre-o două curţi ac]I cu case locuite.

Biserica reformată de aclî s'a clădit la anul 1715. Pană la anul 1704 reformaţii au avut din vechime biserică şi împrejurul ei cimiter în locul unde este adl piaţa cea mare **a** Făgăraşului spre nord. La anul 1704 acesta biserică (o capelă) a fost dărîmată de pnşoăturile tunurilor generalului austriac Rabutiu, contra căruia lupta Râkoczy Ferencz, venit la Făgăraş cu ocasiunea răscolei de atunci **a** Curuţilor. Generalul era postat cu puterea sa armată în castel, eră Râkoczy Ferencz cu revoluţionarii săi îl ataca din locul dela biserica reformată, la adăpostul căreia se scutea încâtva de glonţele generalului.

Biserica evangelică luterană de adl a Saşilor s'**a** clădit la anul 3S45. Parochia evangelică luterană a Saşilor s'a înfiinţat pentru prima-dată ca atare la anul 1700. Când eu incendiul cel mare dela 1760, Saşii îşi aveau deja o biserică în Făgăraş, care a scăpat nearsă.

Ca un obiceiii deosebit şi pote unic în felul său amintesc, că Saşii din Făgăraş cu ocasiunea maiatelor şcolei lor, dimineţa înainte de plecare, sue inusica (musicanţl ţigani) în turnul bisericei sus la clopote, unde cântă timp mai de o oră şi astfel dau de-acolo signal peste oraş, ca se se scie, că-şl ţin maialul.

Sinagoga evreiască s'a clădit la anul 1858.

Fiă-care confesiune îşi are şcola sa elementară deosebită. La olaltă sunt deci în Făgăraş 6 şcole confesionale elementare cu câte 4 clase. Pe lângă acestea mai este o şcolă de stat civilă cu 4 clase şi -şcola comercială superioră tot -de stat, care sefinesee cu esamenul de maturitate (bacalaureat).

Şcoli române mai bune Ia sate sunt tote şcolele susţinute din fondul şcolar al fostului Regiment român I de graniţă şi şcolele confesionale din Porumbacul inferior, Beclean, Veneţia inferioră, Cuciulata, Şinca vechia, Poiana-Mărului, Zerneştî, Bran, VlâdenI şi Persani. •

Este de însemnătate şi biserica română gr. ort, din Zerneştî, care, conform actului fundaţional, s'a clădit la anul 1515 de Ion Yasile Voevod şi Domn al Ţerei românesc!. Observ însă, că pe acel timp domnia în Ţera românească loan Neagoe Basarab (1512—1521) sub care s'a clădit şi în 15 Aug. 1517 s'a sfinţit pomposa biserică episcopescă dela Curtea de Argeş.

Făgăraşul este locul de reşedinţă al comitatului Făgăraş. Acest comitat este împărţit de present (anul 1895) în 4 cercuri pretoriale (plăşi) cu locul de reşedinţă în Bran, Şercaia, Făgăraş şi Arpaşul inferior. In fruntea comitatului stă cornițele suprem (prefect politic) ca representant al puterei esecutive (guvernului). Primul funcţionar al comitatului este vice-comitele (prefect administrativ), care conduce administraţia comitatului. Substitutul legal al vice-eomitelui este protonotarul (director de prefectură). Sunt 8 judecătorii reg. de cerc (ocol) cu reşedinţa în Zerneştî, Şercaia şi Făgăraş.

In Făgăraş a fost între anii 1861 pană la anul 1880, înse numai pe timp mai scurt, şi tribunal (torvenyszek) şi inspectorat regiu de dare, adî înse acest comitat este împărţit la tribunalul şi direcţiunea financiara din Braşov.

Mai este în Făgăraş inspectorat regesc de şcole, oficiu de edile (clădiri), perceptorat regesc de dare, comisariat de finanţe etc.

In Făgăraş se află dela 1863 şi direcţia reg. a moşiilor statului din acest comitat. Sub conducerea acestei direcţiuni stau admhristraturele (intezoseg) din Făgăraş, Sâmbăta inferioră, Şercaia şi Comăna inferioră, cu economii de model. La Sâmbăta inferioră, lângă Făgăraş, este renumita herghelia a statului înfiinţată ia anul 1873, unde se pot vede prea frumoşi cai de prăsilă de deosebite rasse şi cu deosebire de rassa lipiţană. Guvernul a decis însă sistarea acestei herghelii, eventual introducerea rassei ardelene de cai, deorece cu sistemul de pană acuma mai în tot anul s'a arătat un deficit pană si peste septe-cjecl de mii fiorini v. a. (140.000 franci). înainte de 1863 a folosit şi manipulat aceste moşii, în decurs de 99 de ani,

naţia săsescă, avendu-le dela stat ca zălogitură (jure inscripţio).

De present este staţionat îu Făgăraş uu batalion de infanteria din armata ces. şi reg. de liniă, ce este încuartirat în castel, şi un batalion de honvedî, încuartirat în casarma de honvedî, ce este proprietatea opidului Făgăraş. Sunt aici şi trei institute de bani ca casse de economii, societăţi pe acţii, dintre cari „*Furnica*", înfiinţată la anul 1883 cu uu capital de 30,000 florini v. a., adl are un capital de acţii înmulţit la 60,000 fiorini v. a.

După Analele călugărilor Franciscani dela mănăstirea Sfântului Ştefan din Făgăraş, începute la anul 1776. fortăreţa (arx) Făgăraşului, atunci sub numirea de „Fogar", s'a clădit pe la anul 15 d. Chr. sub domnia împăratului roman (Caesar) Augustus. Sub împăratul roman Trăiau la anul 104 d. Chr. a\i ocupat'o şi dărîmat'o, er sub împăratul Claudius au zidit'o din nou la anul 207. Pe la anul 376 au dărîmat'o Hunii cu totul.

Datele de pană aci se par înse a fi mai mult combinaţii istorice seu date din tradiţiunî. Date mai sigure despre clădirea fortăreţei Făgăraşului sunt dela 1300. In analele călugărilor franciscani se dice, că dela anul 1300 începând pană la anul 1310 a clădit'o din nou Ladislau Apor, un voivod al Transilvaniei, în locul, unde se află adî, dându-i-se acuma numirea de Făgăraş (Fogaras).

Cronica Anonimului român, după care s'a luat şi istoricul Fotino, dice: „4. Ştefan Yodă Mailat 1300 la letopisiţî nu este, deră la Cronica stăpânitorilor Sârbeşti se arată, că la acest văleat domnind, a zidit cetatea Făgăraşului". Versiunea, că Făgăraşul şl-a căpătat numirea maghiară de *^Fogaras"* dela cuvântul maghiar: *fa gams*", care însemnă „grosiţă" (ban) de lemn, căci cu astfel de bani s'ar fi plătit lucrătorii cu ocasiunea clădirei lui, pote fi tot aşa de adevărată, ca şi versiunea, că Făgăraşul îşi are numirea dela muntele Văcărea din apropierea Făgăraşului, în care munte îşi ţineau vechii domni ai Făgăraşului vacile şi de aci apoi oraşul acestor domni s'ar fi numit „ *Văcăraş'-' si* apoi Făgăraş. Vechia familia boe-

reşcă a Văcăreseilor din România încă şi adl are în emblema sa marca Făgăraşului.

In tradiţiune se susţine, că mai 'nainte a fost cetatea (fortăreţa) mai spre Vest în partea câmpului, ce şi ac]l se numesce *„Cetatea vechia"*. La anul 1342 a întărit'o Ludovic cel mare regele Ungariei, era în forma sa de adl, cu escepţiunea şanţurilor, a clădit'o la anul 1623 Gabriei Bethlen, principele Transilvaniei. Spaţiosele şanţuri dimprejurul fortăreţei, — diferind în lărgime cam dela 45—75 metri şi adenci de 4—5 metri, — s'au făcut la anul 1630 sub principele Gheorghiu Râkoczy. împrejurul şanţurilor este promenada şi jur împrejur sunt drumuri.

In casurî de bătaia în aceste şanţuri, cari mai 'nainte nu erau aşa spaţiose, se conducea apă din Olt pana ce se umpleau şi astfel fortăreţa Făgăraşului, bine întărită, a resistat şi a respins totdeuna şi cu bun suces numerose atacuri, ce s'au făcut asupra ei.

La anul 1541 a fost ocupată de ostile turcesc!, moldovene şi române, acesta înse, — după un luDg asediu zadarnic — a fost posibil numai aşa, că Petru Rareş, voivodul Moldovei, ca cunoscut vechia, a asigurat pe Ştefan Mailat, Domnul Făgăraşului, că ei sunt trimişi aici de Sultanul în favorea lui, deci se vină afară din fortăreţa, ca se se siatuescă, că ce au se facă mai departe. Mailat neascultând de admonierile soţiei, ale copiilor şi ale intimilor săi, a primit dela Turci 6 obstaticl, cari însă au fost numai nisce soldaţi de rend: 2 Turci, 2 Români şi 2 Moldoveni, îmbrăcaţi ca generali turcesci. şi a deschis apoi porta fortăreţei, a încălecat pe cal şi a eşit afară cu 60 de inşi. In t3.iiaa primă a petrecut tot într'un chef, a doua di însă l'au declarat de prisonier al Sultanului şi, legându-1, Tau dus în închisore la Constantinopol; unde după 10 ani a murit departe de ţera şi familia sa în săptămâna Crăciunului, anul 1550.

Iu 1369 Ludovic cel mare, regele Ungariei, a dăruit districtul Făgăraşului lui Vlad I, voivod şi domn al Ţărei românescl (Valachia), aşa că după acesta aprope 100 de ani, acest district a fost în posesiunea voivodilor Munteniei, pe timpul lui Vlad I, al lui Dan II, Mircea I şi II, Dan III-lea, Vlad Dracul, Vlad IV, Vlad Ţepeş şi Radu IV cel' frumos, pană ce la anul 1464 regele Matia l'a luat erăşl înapoi şi l'a dăruit lui Petru Gereb de Vingard.

La anul 1467, după reîntorcerea din espediţiunea, ce a făcut'o în contra principelui Ştefan din Moldova, regele Matia hotărî, ca domeniile Făgăraşului, Omlaşului şi Radnei se se reserve, ca să se dea din cas în cas domnitorilor Moldovei şi Valachiei. Cu tote acestea însă, Matia la anul 1469 si 1472 dărui Saşilor districtele Făgăraşului şi Omlaşului, ca despăgubire pentru daunele, ce li le-au făcut Românii. Saşii însă n'au putut lua de fapt în posesiune Făgăraşul, avend proces îndelungat cu familia Gerâb. La anul 1503 regele Ulaszlo a dăruit Făgăraşul lui Ioan Corvin, fiiul lui Matia. La anul 1505 l'a căpătat guvernatorul Ioan Bornemisza, care neputend veni se locuiască în Făgăraş a trimis ca căpitan suprem (castelan) pe Tomori Paul.

După căderea dela Mohâcs (1526), Ferdinand I la anul 1527 a dăruit castelul şi domeniul Făgăraşului de jumătate lui Ştefan Mailat şi cealaltă jumătate a dârait'o lui Tamas Nadasdy (judex curiae, — orszâgbiro), pe a «ărui soră Ana, luând'o de soţia (1530) Ştefan Mailat, acesta, după ce pro forma a trecut la partida principelui indigen Zâpolya, la anul 1532 a căpătat ca destre şi partea lui T. Nadasdy din castelul şi domeniul Făgăraşului. Gabriel Mailat, fiiul lui Ştefan, la anul 1566 vendu domeniul Făgăraşului, pentru suma bagatelă de 30,000 florini, principelui Transilvaniei Sigismund, care îl dete lui Bekes Gâspâr, Acesta însă, judecat ca rebel, îl perdu în favorea principelui Ştefan Bathori, dela care trecu la fratele său Baltesar, care fu ucis (1594). De aci încolo pe timpurile grele de sub BathorescI, Mihaiu Vitezul şi Basta, Făgăraşul încă a trecut din mână în mână, până la principele Gabriel Bethlen, care l'a înscris ca cfestre soţiei sale Catariua Brandeburgica.

Domna şi copiii lui Mihaiu Vitezul, principe al Munteniei, la anul 1601, pe când principele îşi continua operaţiunile sale în Transilvania, au fost lăsaţi în siguranţă la Făgăraş, de unde însă, căduţî în mâna Transilvanilor, tot în acel an prin luna Iui August, —

la porunca principelui Sigismund Bathory, care se refugiase la Eremiă Movilă în Moldova, ~ au fost duşi la Iaşi şi apoi espedaţî la chanul Tătarilor.

La anul 1372 Vlad I, Domnul Ţerei românesc!, ca duce al Făgăraşului, a dăruit comunele Şinca, Veneţia şi Cuciulata lui Vasile, fiiul lui Ioan Dobokai. Mircea Vodă dărui în anul 1392 lui Stanciu Egumenul şi lui Calin posesiunea Scorei; în anul 1400 dărui lui Micu şi Stoia posesiunea Mândra şi în anul 1417 lui Borcea şi lui Calin posesiunea Vadul Şercăii. Vlad Dracul dărui la anul 1432 lui Roman posesiunea Voivodeni şi la anul 1437 lui Tat, Urs şi Bera posesiunea Mărgineni. Vlad IV la anul 1452 dărui la Stanciu Mailat posesiunea Dejani. Prin sentinţa sedriei nobililor, ţinută la anul 1509 în Făgăraş, sub presidiul căpitanului (castelan) Paul Tomori, s'au confiscat averile lui Bursan de Ucea, Zin de Kerczisora, Grozava de Arpaş etc. pentru-că au participat la revolta lui Mihnea (Mihail cel reu) Vodă din Valachia. Averile confiscate s'au dat feciorilor lui Vlad, boer de Ucea superioră. Asemenea s'a întâmplat şi cu boerii Solomon şi Vancza de Şinca, în a căror diplomă de recăştigarea averilor, dată de Măria Clinstierna la anul 1598, se dice: *„tempore quondam Mihnae Vowoăae transalp. mulţi boerones huius terme* (Fogaras) *de sub oboedientia castdlanorum alienaţi}'* etc.

Din timpurile posesiunei principilor Munteniei este de deosebită însemnătate şi o donaţiune, ce a tacut'o pe la anul 1400 Mircea Vodă lui Koszta, — protopărintele familiei nobile de adî: Şandru, Stanciu şi Cârje, descendenţi ai nobililor dela 1511, Comşa, Stoica şi Şandor din Viştea inferioră peste posesiunile Viştea inferioră şi superioră întregi şiArpaşul de jumătate. Acesta donaţiune, — la împuternicirea dată de guvernatorul Ioan Bornemisza şi regele Ladislau, — mai târdiu, în şedinţa sedriei nobililor, prin diploma din 26 August 1511 a confirmat'o Paul Tomori, castelanul şi marele căpitan al castelului (caştri) Făgăraşului, după ascultarea fasiunilor a 17 Ţigani corturarî (ciganos tentoriatos) numiţi cu numele in acea diplomă, cari Ţigani au fost de sigur iobagi seu „jelerl" ai numitei familii.

Acesta diplomă s'a întărit la anul 1663 şi de principele Mihail Apaffy în Sighişora. Un esemplar al diplomei estradat din aroMva Capitulului din Alba-Iulia. de present se află în posesiunea căpitanului de grăniţerl c. şi reg. pensionat Vasiliu Stanciu din Viştea inferioră, ca cap al acelei familii nobile.

La şedinţa din eestiune a sedriei nobililor dela anul 1511 au fost presenţl următorii nobili ca asesori, şi adecă: Many de Comana, Aldea Bica de Voivodenî, Comşa de Buşor, Kosztişor de eadem, aîter Aldea de Vad, Petru Oltean de Şinca, Stoica de Bethlen, Balea de Drith, Roman de. Ucea, Stancsui de Arpaş, Bagy Turcu de Berivoi şi Manyila de Ilenî.

Cea mai însemnată amintire despre vechimea Făgăraşului, „Fugros", se face într'un important document al Capitulului eelesiastic transilvan din Alba-lulia- *(^Capitulum ecclesiae transyhanae?*dela anul 1231 — document publicat şi comentat de istoricii maghiari contele Iosif Kemeny şi losif Dobo, şi reprodus şi în foia „Transilvania", organul „Asociaţiunei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român", dela anul 1871 nr. 4. In acel document se arată, că o anumită moşia dela Boje (Voila), învecinată cu ,terra Zumbuthel" (Sâmbăta) din ţera Blaccilor (terra Bleccorum) a fost proprietatea lui Thrulh, fiiul lui Choru, şi că s'a ţinut de Făgăraş din timpuri forte vechi, din moşi şi strămoşi, cu multe sute de ani înainte de aceea, din timpuri când însâ-şl ţera Blaccilor, în care se afla Fugros, se dice, că ar fi esistat ca ţeră a Bulgarilor. (Imperiul Româno-Bulgar sub Asanî). Partea documentului numit referitore la acesta împrejurare este de următorul cuprins:

„Capitulum ecclesiae transylvanae. Ad omnium praesentes insp. notitiam volumus harum serie pervenire. Quod accedens noştri in praesentiam Gallus filius Vydh de Bord confessus est coram nobis retulitque taliter: quod licet terram Boje terrae Zumbuthel conterminam et nune in ipsa terra Blaccorum existentem habitam, propriis suiş justisque expensis ab homine Buyul filio Ntuye coemerit, iurique suo subjectam reddiderit, considerans tamen et animo

revolvens suo quaiiter eadem terra a tempore humanam memoriam transeunte per raaiores avos atavosque ipsum Thrulh filii Clioru possessa et a temporibus jam tjuibus ipsa terra Blaceoruni, terra Bulgarorum existisse fertur ad ipsam terram Fugros tenta fuerit, prout id dictus Th.ru]h filius Choru quam plurimorum hominum elogiis adfirmare admisus fuit", etc.

Familii române cu nume ca: Buyul, Stuye (at]l Stoia), Choru (nobilii Chora şi Ghorun) există încă şi adl numerose în comitatul Făgăraşului. Aceşti descendenţi ai vechilor familii sunt acji toţi ţărani români răspândiţi prin satele din comitatul Făgăraşului. Aşa de esemplu in comuna DejanI dela Făgăraş toţi descendenţii rămaşi aici din nobila familia boerească de odinioră „Mailat" sunt adl ţărani români. Toţi aceştia sciu prin tradiţiune din generaţiune in generaţiune, că ei sunt descendenţii unor mari şi puternici familii boerescl vechi.

Ştefan Mailat, puternicul domn al castelului şi al domeniului Făgăraşului dela anul 1527—1641, descendent din Cnezi (domni) români, s'a născut în comuna Comăna inferioră la anul 1502, unde tatăl seu, Românul Mateiu Mailat, avea domeniul de acolo cu curia domnescă încă de pe Ia anul 1480 (Szilâgyi Erd. tort. I. 240).

Regele Andreiu II cu diploma din 1222 a conces ordinului cavalerilor Teutoni, colonisaţi la amil 1211 în ţera Bârsei, ca se transporte liberi sare pe Olt, nefiind datori se plătescă vamă nimănui, ori de-ar trece ei prin ţera Săcuilor, ori prin a Românilor (nullum tributum debeant persolvere, cum transierint per terram Siculorum ac per terram Blaccorum).

Prin diploma regelui Ungariei Andreiu II, dela an. 1223, s'a înfiinţat si la an. 1272, sub regele Ştefan V, s'a reconstruit la Cârţa, între Olt şi valea Arpaşului, în Ţera Făgăraşului, pe pământ separat şi dăruit din teritorul Blaccilor (terram exemptam de Blaccis) renumita „Abatiă cisterciensă" (mănăstire romano-catolica), ale cărei clădiri vechi ruinate există încă şi atll în mare parte. Grobelinus, un abate forte renumit al acelei Abatii, avea adese-orî mare iniluinţă chiar

şi în afacerile ţărei. Vlad Ţepeş, Domnul Munteniei, ca posesor al ţărei Făgăraşului, a introdus cu puterea şi contra regulamentului în acea Abatiă şi vre-o câţî-va călugări români grăco-ortodocşi, ce însă nu s'a suferit şi călugării introduşi în acest mod au fost daţi afară din Abatiă. Acesta Abatiă, în4estrată cu multe bunuri şi cu mari drepturi şi privilegii, a existat pană la anul 1474, când din causa decadenţei ei şi a lipsei de disciplină a fost desfiinţată de regele Matia.

Bunurile şi averea Abatiei desfiinţate s'au dat în manipularea oraşului Sibiiu, cu îndatorirea, ca să îngrijescă şi mai departe de susţinerea a 2—4 preoţi, cari au mai rămas acolo, şi să ţină în stare bună clădirile mănăstirei. (Ludwig Reisenberger, Die Kerczer Abtei). Mai târdiu, trecând locuitorii saşi din Cârţa la religiunea luterană, a încetat cu totul şi susţinerea de preoţi romano-catolici.

Pe ruinele vechei şi puternicei Abatii de odinioră este acjî clădită modesta bisericuţă luterană săsescă din Cârţa.

In anul 1252 regele în diploma de donaţiune făcută lui Vincenţie Akadas dice, că-'i dăruesce o moşia situată; „ inter terras Vlacchorum de Kirtz, Saxonum de Brassu et terram Siculorum de Sebua existentem."

La anul 1291 regele Andreiu III în dieta ţinută în cetatea Alba-Iulia cu „universis nobilibus Saxonibus Siculis et Olachis" într'un proces de forte mare însemnătate aduse o hotărîre, după care domeniile dela Făgăraş şi Sâmbăta (Zumbathel) sunt proprietatea marelui boer (magister) Ugrin, deorece acesta a dovedit, că şi înainte de aceea au fost ale lui şi ale moşilor şi strămoşilor lui.

Pe la finea secolului al 12-lea ducele Radu Negru Vodă a emigrat cu cea mai mare parte a Românilor din ţera Făgăraşului, trecând peste munţii din apropierea Bârsei, de sigur prin pasul Branului, sen pe la Tămaş şi pe plaiul Brezei, în România învecinată, unde a pus primele base la înfiinţarea statului român de adl. (Wenczel *G.* Enropai jogtortânet 590, — şi mai clar Benko J. 478. — Seculo duodecimo (12-lea)

e districtu fogarasiensi maximum Yalachorum numerum sub duce Negro-Voda — cum familiis per Alpes Barciae conterminas emigrasse etc. etc. Cumaniam occupavit).

Cumcă emigrarea lui. Radu-Negru Vodă cu Românii dela Făgăraş s'a întâmplat pe la finea secolului al 12-lea, după cum scrie şi Benko, seu cel mult îndată la începutul secolului 13-lea, er nu mai târdiu şi cu deosebire nu pe la anul 1290, se susţine şi hotărît se confirmă şi prin împrejurarea, că dacă acesta emigrare în masse aşa de mari s'ar fi întâmplat după venirea Teutonilor în ţera Bârsei, şi după înfiinţarea Abatiei dela Carta din ţera Făgăraşului (1211 — 1223;, de sigur, că şi aceşti colonî, ca imediat învecinaţi, ba cei dela Cârţa chiar locuitori în ţera Făgăraşului, ar fi scris ceva precis şi clar despre acea emigrare atât de mare. Pe timpul lui Radu Negru, care a emigrat cu mulţi Români dela Făgăraş, trebue că totă ţera Făgăraşului a fost forte împopulată. Abaţia dela Cârţa înse s'a înfiinţat definitiv la anul ,1223, pe un ^pământ pustiu, părăsit şi astfel apoi rupt din teritorul Blaccilor, de unde încă se vede, că pe atunci ducele Radu-Negru emigrase deja din ţera Făgăraşului.

Mănăstirea din Câmpu-lung, clădită de Radu-Negru Vodă, are inscripţia cu anul de clădire 1215. Sus pe muntele Colţul Brezei, ce este de-asupra Făgăraşului lângă poteca, ce duce cătră Câmpu-lung în România, se văd încă şi adî urmele şi fundamentele unei clădiri forte vechi, pe care poporul prin tradiţiune din generaţiune în generaţiune cnumesce *Cetatea lai Badu Negru Vodă.*

In urma acestei emigrări cu timpul s'a împopulat ţera Făgăraşului din nou (nova plantatio terrae Fogaras), aşa că adî comitatul Făgăraşului, cu un teritor de 1875 Kmtr. •, are o populaţiune de 88,217 locuitori, dintre cari, după cum am arătat şi în prefaţa acestei scrieri, 78,725 sunt Români, 4082 Maghiari, 4009 Germani (Saşi) şi 1400 de alte limbi. Din ţera Făgăraşului au emigrat locuitori români în continuu *cu sutele în România învecinată, er cu deosebire după resbelul cu Turcii (1878; au emigrat numărase familii întregi şi, colonisându-se cu deosebire în Dobrogea, au înfiinţat acolo sate, cum este şi *Făgăraşul nou,* înfiinţat de Oltenii emigraţi din ţera Făgăraşului.

Principii Transilvaniei au făcut nobili pe forte mulţi locuitori din ţera Făgăraşului pentru bunele şi eredinciosele lor servicii, aşa că la anul 1872 aveau drept la alegerea de deputat dietal, numai pentru-că erau nobili seu boeri, 4170 de alegători, dintre cari peste 4000 erau Români, ale căror diplome şi donaţiunl veehî, întru cât şi-le-a putut procura, le vedem înregistrate în colecţiunea de date istorice referitore ia familiile nobile române, scrisă de Ioan cav. de Puşcariu.

Poporaţiunea ţerei Făgăraşului înainte de 1848 a fost împărţită în următorele clase : Magnaţi, nobili (cu iobagi, donatari şi armalištl), boeri nobili, boerî, grăniţerl iobagi şi jelerî.

Regimentul I român de graniţă — ce s'a înfiinţat la anul 1762, sub împărătesa Măria Teresia, şi ai cărui bravi şi credincioşi ostaşi şî-au vărsat de atâtea-orl sângele pe câmpul de luptă şi şi-au jertfit vieţa pentru domnitor şi ţâră, raportând multe victorii strălucite şi câştigându-şl merite neperitore şi distincţiunile cele mai înalte, — s'a compus mai întreg şi totdeuna, dela început şi pană la desfiinţarea lui. la anul 1851, din voinicii locuitori români ai comunelor române grăniţărescl din ţera Oltului şi ai comunelor Tohanul vechiu şi Ţînţar din ţera Bârsei. Tot aşa de bravi şi devotaţi au fost şi husarii grăniţerl, ce i-au dat tot în acel timp comunele române din ţera Oltului, formând aripa dela Dej ani din faţa Făgăraşului.

Ţera Făgăraşului (Oltului), închisă spre Nord de malul Oltului cu viţe de vii şi spre Sud de înalţii şi măestoşii Carpaţî, munţi stâncoşl, în unele locuri acoperiţi şi înfundaţi cu nea şi glieţă eternă, este percursa în lungime cam de o sută chilometri de rîul Olt, er în lăţime cam de 25 chim. de forte multe văi de munte cu ape cristaline recoritore. Ea are un pământ bun şi roditor, este un adevărat Canaan mănos. Privită vara de pe munţi şi cu deosebire de pe

înfloritul deal al Oltului, se pare ca o prea frumosă grădină bine-cultivată, cu fivedi şi sămănături bogate, cari în undularea lor lină, la adierea ventului, separ ca şi cum ar fi puse în mişcare şi în cari se văd presărate comunele cu turnurile strălucitore ale bisericilor, ca tot atâtea parcuri admirabile şi atrăgătore. Aicî nici ploia prea multă şi nici seceta prea mare nu strică nicî-odată atât de mult semănăturilor şi în genere vegetaţiunei, ca să nu se facă nimica.

Cel mai mare proprietar în tot comitatul este statul. Alţi proprietari mari, afară de comune şi unii conposesorî, de abia mai sunt vre-o doi—trei. Singuratici proprietari de mijloc cu câte 100—200 de jugere de pănient pot se fiă peste tot 8—10, er ceilalţi sunt proprietari mici cu moşii ţărănesc! dela 3—4 variând pană la 30—40 de jugere.

Mare bogăţia, adunată în manile câte unuia, aici ia noi nu este, der — mulţămită lui Bumnedeu — pe la noi încă nu s'a ivit sărăcia şi proletariatul. Cu forte mici escepţiunî, aprope disparente, aicî tot omul îşi are căsuţa, pămentui şi moşiuţa sa, pe care decă o lucră chiar şi mai aşa mediocru,. totuşi are din ce trăi fără să fiă avisat la ajutorul altuia, seu se servescă la strein. Şi se face în fructiferul pămental ţărei Oltului grâu bun şi frumos ca jarul, şi săcară multa şi de cea mai bună, care pe lângă cucuruz (porumb), este nutrimentul principal al voinicilor, nepretenţioşilor şi de tot ospitalilor Olteni, a căror îmbrăcăminte, — afară de pălăria, curea (şerpar) de încins şi cisme seu papuci pentru dile de serbătore — este trainieul product al industriei lor de casă şi al harnicelor lor femei.

Prea bunele, gustosele şi mustosele mere pătule, ce se produc în abundanţă în comunele de sub munte dela Recea până pe la Viştea şi Ucea superioră, sunt de o frumseţă şi aromă neîntrecută.

Este o datorinţă de prima ordine a inteligenţei, eu deosebire însă a şcolelor de fetiţe şi în genere a femeilor, de-a susţine şi a cultiva portul românesc - în caracterele lui curat originale, cu ţăsăturl şi vestminte făcute în casă, cu cămăşi" bărbătescl şi femeiescl cusute cu pui, cu altiţe şi cu fluturi sclipitori,

cu cretinţe şi fote bine lucrate şi bine întocmite, cu brâne, bete şi brăcii. Acest port cultivat după caracterele lui este trainic şi eftin, potrivit cu mijlocele de cari dispune poporul nostru şi tot-de-odată face pe bărbat voinic, sprinten şi impunător, er pe femeie o presentă frumosă şi graţiosă, după cum se pote vede acesta în tote dilele unde se portă acest port.

Oeupaţiunea principală a locuitorilor acestui comitat din vechime şi pană în dtua de *a,dl* a fost şi este agricultura şi economia de vite. în hotarul Făgăraşului, pană mai anii trecuţi se producea de singuratici locuitori, în cantităţi mari, renumitul tutun de Făgăraş, ce se transporta în tote părţile ţărei adese-orî şi ca contrabanda, pe lângă multe păcăliturî şi aventuri comice, der apoi câte-odată şi tragice. AstădI numai statul mai cultivă tutun în teritorul Făgăraşului, pe moşiile lui proprii. Singuraticii locuitori nu se mai pot ocupa eu cultivarea tutunului din causă, că statul lî-a prescris o metodă de manipulare şi uscare prea costisitore. Urmarea este, că a şi dispărut deja prea bunul şi renumitul tutun de Făgăraş de odinioră.

Cepa, tradiţionala cepă de Făgăraş, fiind pentru ea locul de aici tare priincios, se produce şi adi în cantităţi mari şi are forte mare trecere.

In privinţa economiei de vite, comuna de munte Poena-Mărului este cea mai bogată şi relativ luat este una dintre comunele, ce în acesta privinţă stau mai bine în totă ţera.

Industria (mică) s'a esercitat şi se esercită ca profesiune şi adî mai numai îu Făgăraş. Erau tare renumiţi argăsitorii tălpari (Saşi) şi tăbăcarii-argăsitorl de piei de oiă şi de capră (Români) de odinioră, cari mai târdiu, împreună cu vechii şi renumiţii argăsitorl români din comuna învecinată Beclean, formară o reuniune. Argăsitorii (români) din Făgăraş au-căpătat dela principale Georgiu Rakoczy la anul 1643 o donaţiune de privilegii, care s'a întărit de Carol Vl-lea la anul 1730. Ambele aceste documente sunt publicate şi în colecţiunea de monumente pentru

istoria ţărei Făgăraşului de Nicolae Densuşianu. Tot aşa de renumiţi erau şi cismarii şi curelarii (Maghiari) şi pălărierii (Nemţi) de odinioră. Ei lucrau cu toţii bine şi mult şi aveau venite mari. Adl însă, deşi lucră tot aşa de bine, nu mai au venitele de mai 'nainte, căci nu mai pot ţine concurenţă cu productele fabri celor.

In comitatul Făgăraşului funcţionează de present: două fabrici în Făgăraş, durere, numai de spirt, de vinars; o fabrică de sticlă la Porumbacul superior; o fabrică mare de cehilose şi una de hârtia la Zerneştî şi apoi mori de făină, firestrae, dîrste şi piue de vestminte şi oleu, după necesitate.

Cneziatele române de odinioră din ducatele Făgăraşului şi Omlaşului (la Sibiiu pe la Sălişte) după diploma regelui Andreiu H dela anul 1224, prin care s'au dat Saşilor şi pădurile Românilor, aveau certe şi lupte continue cu Saşii învecinaţi. Năvăliau adeseori şi cu mare înverşunare asupra ţinuturilor Saşilor şi le făceau mari stricăciuni, aşa că pe timpul regilor Ludovic cel mare, Sigismuncl şi Matia, luând atacurile lor şi în alte direcţiuni un caracter mai periculos, Românii au fost înfrânţi şi domoliţi cu puterea armelor. La anul 1396 episcopul romano-catolic Gobelin din Transilvania a făcut pace între Români şi Saşi în privinţa păşunilor şi a altor neajunsuri şi certe înverşunate, şi a încredinţat Românilor pacla hotarelor dela Tălmaci pană la *marea cetate română (Făgăraşul)* (Szilâgyi, Erd. tortenete I. 109).

Oltul, bătrânul Olt, ce trece dela noi pe la Turnul roşu în România, a fost in vechime cea mai practicabilă cale pentru transportarea mărfurilor cu luntrile şi cu plutele prin şi din ţera Făgăraşului în România şi din România la noi pe Olt în sus.

Principele Gabriel Bethlen la anul 1623 a ordonat să 'i-se facă 20 de luntri (hajo = corabie), pe cari se potă transporta dela Făgăraş pe Olt 2000 de galete de grâu în România, unde se cjice, că pe atunci avea preţ bun. In instrucţiile de ducerea economiei, ce le dete Gabriel Bethlen la anul 1623 administratorului domeniilor (udvarbiro) cjice, că avea la an

(infalibiliter) 300,000 fi. venit sigur. (Szâdetzky — Fogaras torteneti emlekei).

împrejurul castelului Făgăraşului încă dela început s'a clădit oraşul, care adl are la 6000 de locuitori. Casa comitatului s'a clădit la anul 1885. Oraşul Făgăraş a fost dela 1864 pană la 1872 cetate cu magistrat şi după acesta pană la 1 Octomvrie 1876 a fost municipiu de sine stătător, avend căpitanul său suprem ţfokapitâny) deosebit. Cu 1 Octomvrie 1876 Făgăraşul, sistându-i-se prin lege (Art. XX—1876) municipalitatea, a fost. declarat ca comună mare (opid) cum a fost mai 'nainte de 1864, şi ca atare s'a încorporat la comitatul Făgăraşului, ce s'a format cu acea di din fostul district ai Făgăraşului, din comuna Făgăraş si din 6 comune de peste Olt, carî s'au ţinut mai nainte de comitatul Albei superiore de pană atunci (Art. de lege XXIII—1876).

Districtul Făgăraşului de odinioră întreg (ţera Oltului) s'a ţinut cu teritorul pană la anul 1784, sub Iosif II, de comitatul Albei, la care pană în 1651, când s'a încorporat la Braşov, au aparţinut şi comunele odinioră „liberi castrenses" din ţinutul Branului în ţera Bârsei pană la linia Tohan, Holbav, Ţînţarî inclusive (Aprobatae Const. Pars. III T. 82) cari comune în anul 1863, luându-se dela Braşov, s'au încorporat erăşî la districtul Făgăraşului.

La anul 1784, sub Iosif II, Transilvania s'a împărţit în 11 comitate, aşa că districtul Făgăraşului, ca al 3-lea comitat, s'a mărit întregindu-se cu multe comune de peste Olt dela Alba superioră şi unele din scaunul Sibiiuhu dela Sebeşul de sus încoce sub numirea de: „ Comitatus Fogarasiensis cum parte Albae superioris conjunctus" cu locul de reşedinţă -~ „locus praetorii" —' în Cincul mare, despre ce se află în archiva comitatului sub nr. 11 din 1784 şi nr. 9 din 1787 acte cu subscrierea împăratului. Reşedinţa comitatului însă a rămas şi mai departe tot în Făgăraş, der aşa. că s'a instituit un vice-comite în Nocrich (Leschkirch) pentru cercul (circulus) de dincolo de Olt şi un alt vice-comite în Făgăraş pentru cercul de dincoce de Olt al acestui comitat.

Cercul de dincolo de Olt era împărţit în următorele preturi (pîăşî = szolgabiroi jârâs) în frunte cu câte-un vice-pretor (v. jud. process.) şi câte-un cassar pretorial, şi anume pretura din Cincul mare, Agnita, Nocrich, Jakabfalva, Kirchberg, Sâros, Moha şi Vallendorf (Actul nr. 5 din a. 1785). Ţinutului de dincolo de Olt, cât este învecinat cu ţera Oltului, poporul îi elice: *„Te Ardeal".*

Olteanul fălos pe sine şi pe numele seu cântă şi chiue;

F6e verde măgherau
M'a făcut maica Oltean,
Oltean mândru şi voinic
Nu mi-i frică de nimic.

Eră cei de dincolo de Olt. „Ardelenii", ca se-şî bată joc de Olteni, dic:

Ţera Oltului
Para focului.
Pită de secară
Ţeră de ocara.

împărţirea comitatelor dela 1784 a durat înse numai pană la anul 1790, când apoi districtul Făgăraşului a devenit erăşl de sine stătător cu reşedinţa în Făgăraş, pană la anul 1849.

După introducerea regimului absolutistic austriac dintre anii 1849—1860, districtul Făgăraşului dela Sâmbăta inferioră încolo a fost împărţit la Sibiiu, er dela Sâmbăta inferioră încoce (şi Sâmbăta) a fost împărţit la Braşov. La anul 1861 s'a reînfiinţat erăşl ca district de sine stătător şi la anul 1876 s'a transformat în comitat.

Districtul Făgăraşului, cu eseepţiunea anilor 1849—1860, de sub absolutismul austriac, încă din vechime şl-a avut căpitanii săi supremi şi vice-căpitanii săi deosebiţi, deşi pană la anul 1784 s'a ţinut cu teritorul de comitatul Albei (Comitus Albensis Districtus terrae Fogaras). La anul 1748 era vicecăpitan al districtului Mihaiu Tălabă cu salar ridicat la 100 fi. unguresc l (1 fî. avea 60 denari, adl cam 40 crueerî seu S0 fileri).

Pană la anul 18i8 dreptul de autonomia municipală, câtă o avea districtul, şi-1 esercita în şedinţele marcale ale representanţei distric&iale, la carî luau parte ca membri cu vot nobilii şi boerii şi în carî se alegeau şi funcţionarii districtului. In archiva comitatului se află mai multe protocole despre şedinţele marcale. Representanţa municipală de adl constă din 87 membri aleşi de alegătorii de deputat dietal şi 87 membri (virilişti), carî plătesc în comitat cea mai .mare dare de stat.

Ţera Făgăraşului (Oltului) cu 64 de sate a avut încă din vechime, de pe timpul lui Ştefan Mailat (1527), o posiţiă deosebit privilegiată, căci fiind declarată de „Liber boronatus" *(zkszlos* uradalom) nu era obligată se pîătescă dare către stat, ci locuitorii •de aicî făceau serviţii corespun4etore: robote şi serviţii militare în favorea domeniului şi a fortăreţei Făgăraşului, căreia 'i se atribuia o deosebită importanţă strategică pentru apărarea ţinuturilor sudice ..ale ţerei.

Domnii boronatelor libere aveau o jurisdicţiune independentă şi propria a lor, stând de-adreptul numai sub puterea şi scutul regelui, er nu şi a principelui seu a altor autorităţi superiore din principat. Ei îşi aveau stegul (drapelul) lor propriu, sub care îşi conduceau ostaşii la resboiu.

La anul 1609 s'au şters tote boronatele libere din Transilvania afară de al Făgăraşului, care s'a susţinut şi mai departe în vechile sale drepturi si privilegii (Aprb. C. P. III Tit. 18 art, 1 şi Tit. 46, art. 6, apoi Pars. II Tit. 15 art. 1), aşa că în pământul .acestui boronat liber nici patrolarea (czirkâlni) nu era iertată.

Comitatele erau datore pe acest timp să trimită -din când în când un fel de poteră constătătore cam din patru membri, sub conducerea unui funcţionar ^comitatens, spre a urmări pe făcătorii de rele. Ţâra Făgăraşului însă nu era datore nici să dea, nici să sufere asemenea poteră, căci era liber boronat. Aici ..astfel de urmării! le făcea statul prin organele sale.

Astfel susţinut în drepturile şi privilegiile sale vechi, la anul 1626 ţinutul Făgăraşidui, castelul şi domeniul cu tote câte se ţineau de el, s'a înscris (ins-.cribiUtatott), prin dieta principatului Transilvaniei, ca

destre (nomine dotis) în favorea principesei Catharina Brandeburgica, soția principelui Gabriel Bethlen, pentru suma de 100.000 fl. După, aceea, la anul 1634, s'a înscris pe numele principelui Georgiu Rakoczy senior si al soției sale, principesei Susana Lorântfy, pentru suma de 80.000 ri. (Aprb. G. P. II T. 15 art. lj. La anul 1663 apoi s'a inscris Făgăraşul, castelul şi domeniul cu tote, câte se țineau de el, în favorea principesei Ana Bornemissa cu suma de 80.000 florenî pentru seviții făcute şi jertfe materiale aduse terei de soțul ei principele Mihail Apaffy, îndatorindu-se acuma şi nobilii se facă serviții la castel, seu unde *i-ar ordona. Trimiterea seu netrimiterea lor la armată şi în resbel (hadba kiildes vagy uem) s'a lăsat la bunul plac şi libera dispositiune a Măriei Sale.

Porta otomană pe timpul lui Mihail Apaffy, pentru fidelitatea acestuia, a iertat 200.000 (doue sute de mii) de taleri din suma de 500.000 (cinci sute de mii) de taleri, ce 'i s'a impus bietei țări să-o plătescă încă de pe timpul principelui Acațiu Barcsai. Pentru acesta a voit țera se fie principelui Apaffy recunoscătore. La anul 1668 s'au inscris tot pe numele acelei principese şi.comunele Poriimbacul superior. Sărata şi Viştea superioră din domeniul Porurabacului pentru, suma de 10.000 floreni ungurescî (Oompl. Const. P. IV. Tit. XII. art. IV şi VI).

Ana Bornemissa dărui Făgăraşul tinerului principe Apaffy II, dela care, când a abdis la domnia principatului, trecu la împăratul Leopold I şi la urmaşii lui, şi devenind astlel proprietatea fiscului. Măria Teresia la anul 1764 zălogi domeniul Făgăraşului (proprietățile fiscale din țera Oltului) națiunei săsescî pe 99 de anî (jure inscripțio) pentru suma de 200' mii florenî.

După anul 1595, fiind domeniul Făgăraşului în posesiunea fiscului şi mai cu semă în folosul soțielor principilor domnitori, ca destre seu venit pentru trebuințele lor, acestea revidau drepturile boerilor şi le dedeau ca donațiuni noue pe lângă reținerea diplomelor vechi. AtarI diplome de noue donațiuni se ană încă dela Ana Nadâsdy, văduva lui Ştefan Mailath (1556), apoi dela Măria Cristierna soția lui Ştefan Bâthori.

(1598), Catharina Brandeburgica soția lui Gabriel Bethlen (1630), Susana Lorântfy a lui Georgiu Râkoczy sen.. — der mai cu semă dela principesa Ana Bornemissa, soția lui Mihail Apaffy, care făcendu-si un fel de venit propriu, dedea boerilor din țera Făgăraşului donațiuni noue, eră bărbatul seu principele le da armale (Vappen). Boerii, cari nu-'şl re'noiau documentele, căzeau în servitute sub numirea de „boeri căduți".

La anul 1794 districtul Făgăraşului a cerut se fiă scos definitiv din starea de „liber boronatus" şi ca opidul Făgăraş se se ridice la rangul de cetate liberă regie (Nr. 58—1795 şi 13—1799). Starea de boronat liber întraceea s'a sistat, deră Făgăraşul a rămas şi mai departe tot opid pană la anul 1864, după cum este şi adî.

Castelul Făgăraşului, în care se află şi o capelă, este adî în proprietatea şi folosința erariului militar c. şi reg., servind ca casarmă pentru totă miliția (soldați de linia) staționată' aicî, er domeniul Făgăraşului cu tote părțile lui întregitore dela Porumbac, Ucea, Sâmbăta, Şercaia, Veneția, Comăna şi Cucinlata şi cu întinsele (cam 50.000 de jugere) păduri erariale este în proprietatea şi folosința statului.

In decursul timpului s'a îndatorat şi districtul Făgăraşului sœ" dea miliția regulată şi se plătescă contribuțiune de stat.

La anul 1744 din Transilvania întregă se da pentru armata regulată în permanență o miiă (1000) de soldați călăreți, dintre cari 30 îi dedeau domnii >i posesorii, seu nobilii cu iobagii din districtul Făgăraşului, despre ce se află în archiva comitatului sub Nr. 3 din 1744 o conscripția şi repartiția privitore la .domnii şi nobilii îndatorați se dea acei 30 de călăreți.

In şedința sedriei nobililor din 6 Februarie 1745 -s'a constatat, că aici în țera Făgăraşului din numeral de 30 s'a dat câte-un soldat călăreț tot după câte 50—50 de iobagi, deci pest' tot erau 1500 de iobagi. La marile manevre (lustra generalis), ce s'au ținut în anul 1745 dincolo de Turda în ținutul Someşului, ca îndatorați la insurecțiune au luat parte din districtul Făgăraşului 895 de nobili, boeri şi oră- .şeni, şi anume : 240 călări şi 655 pedestraşi cu arme

si fără arme, dintre carî au fost călări: 44 nobili, 45 orăşeni şi 151 boerî, — eră pedestraşi au fost: 160 orăşenî şi 495 boerî. Privitor ia asta se află în archiva comitatului un act complet Cu repartiţiune şi raţiociniu despre tote spesele făcute, cuprindend date statistice de interes deosebit şi de mare însemnătate (Nr. 2—1745). Cei 895 de omeni mobilisaţi cu toţii la olaltă au avut următorele arme: cei călări au avut peste tot 88 săbii şi paloşe. 90 flinte, carabine şi 93 de pistdle, er pedestraşii au avut peste tot 11 săbii şi paloşe, 13 flinte, carabine şi 12 pistoîe. Un cal dintre cei mai buni preţuia dela 30—35 florini unguresc!, după banii de adl cam 12 — 14 florini v. a. (24—28 corone).

La anul 1744 (Nr. 3—1744) avea fiscul 900 de iobagi şi la anul 1778 (Nr. 19 — 1778) avea principele Brancoveanu 486 de iobagi. In districtul Făgăraşului, după vechile obiceiuri ale acestei teri (iuxta ritum et veterem huius terae consuetudinem) erau 2 tribubunale (sedis iudiciaria inferior et superior), seu cum se mai numeau: „table" (actul Nr. 4 din 1710 în archiva comitatului) şi anume:

1) Sedria căpitanului (superioră) numită şi sedria Măriei Sale a principelui şi şi a nobililor. Acesta se compunea din 12 asesori nobili juraţi. între cari era şi un notar şi 2 pretori (szolgabiro). Acesta sedriă îşi ţinea şedinţele de regulă sub presidiul căpitanului fortăreţei (căpitanul suprem al districtului) şi judeca în procesele nobililor, ale boerilor şi ale altor cetăţeni liberi greci (comercianţi), drabanţî (poliţişti) şi preoţi, precum şi în ori şi ce procese contra astorfel de persane. In cas de pedepsă cu morte (capitis diminutio) şi de crime mai mari judeca şi asupra iobagilor, căci în districtul Făgăraşului n'a avut Ia acesta drept (ius giadii, — pallos jog) altcineva. Dela acesta sedriă se putea apela numai la principe şi mai târtjiu la guvernul ţârei (fokormânyszek).

Mai târdiu s'au instituit ca presidenţl şi alţi individ!, cari nu erau tot-de-odată şi căpitani ai fortăreţei, seu ai districtului. In şedinţele acestei sedrii se publicau şi diplomele de donaţiune, de nobili şi de alte privilegii. Sedria nobililor funcţiona tot-de-odată

şi ca for producţional întru reînoirea donaţiunilor şi a diplomelor vechi, ruinate seu pierdute, şi întru constatarea originei de nobil seu de boer.

Despre deliberatele acestei sedrii judiciare (sedis iudiciaria superior nobilium fogarasiensis) dela anul 1633—1658 se află în archiva comitatului un protocol forte voluminos, cu text latin, legat în piele, der în partea ultimă ruinat. Din acest protocol se vede, că Ia anul 1635 era căpitan suprem al castelului şi al opidului Făgăraş şi preşedinte al sedriei nobililor Ion Kemeny de Burkos, care era tot-odată şi comite suprem ai comitatului Albei.

La anul 1648 acesta sedriă avea ca preşedinte deosebit al seu pe Ştefan Leszai, er căpitan suprem al fortăreţei si al districtului Făgăraş era Ion Kemeny de Gero-Monostor. Tot din acest protocol se vede, că la anul 1655 era preşedinte al sedriei nobililor Ion David de Făgăraş, er notar era Neculae Literat.

2) Sedria judelui (provisor) curţii seu sedria boerilor (sedis boeronum) ca tribunal inferior se compunea din 12 seu 6 asesori boerî (ţărani liberî cu unele privilegii, er nu boerî ca cei din România) cu un notar sub presidiul judelui curţei (udvar biro). Acesta sedriă judeca în procesele dintre iobagi şi ale cetăţenilor liberî contra iobagilor. De aici se putea apela la sedria nobililor. Pentru iobagii domeniall (erarialî) atarl sedrii inferiore au fost în: Porumbac, Beclean, Făgăraş, Şercaia şi Comăna, în frunte cu diregetorul (provisor, tiszttarto) respectiv şi sedria oraşului Făgăraş, deci la olaltă 6. In Porumbac şi în Comăna erau câte 6, eră în celelalte locuri erau câte 12 asesori (Nr. 4—1710 archv. comit.). După analele călugărilor franciscani din Făgăraş, sedria nobililor şi a boerilor sa organisat încă de pe Ia anul 1400, adecă de pe timpul posesiunei principilor Munteniei sub Mircea, care avea şi în Muntenia asemenea foruri numite „divane". Instituţiunea sedriei nobililor, mai. târrliu şi sub numirea de „Tabula Continua indiciaria Nobilium Incliti Distr. terrae Fogaras", a esistat şi a funcţionat pană la anul 1848. Saşii din Făgăraş în procesele, ce le aveau între ei, se fblosiau de stătu-

tele săsesei. Pe timpul graniței, comunele militarisate şi locuitorii grăiuțerl din aceste comune au stat sub jurisdicțiunea judecătoriilor şi a celorlalte autorități militare în tote afacerile lor de proces.

Principii Transilvaniei Gabriel Bethlen şi Mihail Apaffy şi-au avut reşedința în Făgăraş. In hotarul Făgăraşului, către Beclean, se află prea frumosul şi bunul isvor numit „La fântâna crăesei", care a fost un loc de predilecțiune al principeselor. Adî în apele cristaline ale acestui isvor statul prăsesce păstrăvi.

In însemnările protopopului român greco-catolic de odinioră, Constantin Ivanovici, induse în matricula parochiei Făgăraşului, începută la anul 1771. se dice, că împăratul Iosif II, însoțit de episcopul român Gregoriu Maior, a sosit în 24 Maiu "(st. v.) 1773 în Făgăraş, unde a stat într'o Vineri şi o Sâmbătă şi de unde apoi a plecat mai departe la Braşov, er episcopul s'a reîntors din Făgăraş la Cut.

In 23 Maiu 1784 st. v. a venit împăratul Iosif II. pentru a 2-6ră la Făgăraş, cu care ocasiune a cercetat şi podul cel nou dela Olt.

In privința clădirei acestui pod s'au făcut primele dispositiunl încă la anul 1710, despre ce esistă un act în archiva comitatului sub Nr. 21 din 1710.

Se dice apoi mai departe în acele însămnărl, că la anul 1784, când s'au împărțit din nou varmeghiile şi s'a făcut şi Făgăraşul varmeghiă (comitat,, in 17 Septemvre s'a instalat în curtea fiscuşescă din Făgăraş de foîspân (comite suprem) Mihail Ahlefeld, fiind presenții comisarii guverniall Bânfy Farkas şi Kemeny Farkas, la care festivitate a fost invitat şi a participat şi episcopul român greco-catolic Gregoriu Maior, care cu acea ocasiune a stat o săptămână în Făgăraş.

Jn protocolul tablei iudiciare a nobililor (Tabula Continua) dela anul 1785 vine înainte Mihail Ahlefeld ca comite suprem şi ca preşedinte al tablei nobililor. Despre ținuturile Branuîui şi Zerneştilor, cari adî încă se țin şi s'au ținut înainte de]£51 de țera Făgăraşului, am scris în capitlul I şi III.

Ca întregire a acestei scurte schițe istorice a Făgăraşului, pe basa unui registru, despre actele ce

s'au ales pe la anul 1888 spre păstrare *în* archiva comitatului am compus şi o consemnare despre actele vechî mai de însemnătate istorică, cari, conform •acelui registru, se allă în archiva acestui comitat dela anul 1595—1800, care consemnare spre orientarea cetitorilor o public aci deosebit, ca aşa să-şl potă ori •şi cine alege din ea materialul după plac.

Consemnare.

Despre actele vechi de interes pnlilie şi de mai mare însemnătate istorică, ce s'au ales spre pestrare în archîya cornitiitiilni Făgăiaiş dela amil 1595—1800, refeiitore la trecntul țerei Făgăraşului (Terra Fogaras).

Nr. 1—1595. Sigismund Bâthory redă lui Emerie Szikszai moşiile.

„ 1—1596. Copii după diplome date de Măria Cristierna unor cetățeni din Făgăraş.

„ 1 — 1607. Contract de vendare între Petru Boer din Recea şi între Oprea Boita din SSvestreni.

„ 1633. Un protocol despre şedințele tablei nobililor (sedis iud. nob. superior).

„ 4—1700. Descrierea frontierei (munților dela frontieră.

„ 1700. Un indice despre acte vechî începend dela 1538. Iu acest indice se spune şi aceea, că: Radul Postelnec Stribey (de sigur Ştirbei — Aut.) pribegit (emigrant) din țera. sa, după **ce s**'a întors, într'o epistolă adresată principelui la anul 1685, cere să se ordone, ca se 'i **se** aducă înapoi iobagii lui din Săsime.

^ 1—1703. Conscripția oraşului Făgăraş.

.„ 5— L709. Despre administrarea moşiilor confiscate (şi 5—708).

.„ 4—1710. Conscripția urbarială din districtul Făgăraşului cu conscripția nobililor şi a boerilor şi cu descrierea organisărei sedriei superiore şi a celor (6) inferiore (şi 4—1753).

„ 11 — 1710. Cererea diregătorulni (provisor) din Berivoi al principelui Brânuoveanu.

Nr. 4 şi 21 — 1710. Despre clădirea podului dela Olt şi repartarea lucrului (1—1716, 5—1772. oo_77 si 7—1784).

r. ' '—1710. Despre bârnele transportate din ţera Făgăraşului pentru comanda militară în Aiba-Iulia (la repararea fortăreţei).

—1712. Despre sistemisarea „Plăiaşilor" (regulament sub nr. 2 şi 3 din 1740).

—1714. In Şinca vechia şi în Ohaba se încuartireză soldaţi călăreţi.

—1717. Epidemia de ciumă (pestis, şi în 1716, 1719, 1756, 1757 1761 şi 1795).

—1721. Convocarea dietei.

-1725. 0 plânsore a episcopului român unit.

-1728. Pater Titer se substitue ca episcop unit în Făgăraş.

—1732. Denumirea baronului Inocenţiu Klein ca episcop unit în Făgăraş.

-1732. Despre ţinerea şedinţelor octavale judec ătorescl.

-1733. Conscrierea preoţilor şi a călugerilor români din ţera Făgăraşului.

—1734. Despre împlinirea drepturilor şi datorinţelor episcopului unit şi ale preoţilor din ţera Făgăraşului.

l— 1736. Despre protegiarea indiviclilor refugiaţi din România. Despre Striboica şi Constantin Argetoian şi soţii.

—1736. Despre privilegiile date de Maiestatea Sa episcopului Ion Inocenţiu Klein.

j -1737. Preţul grâului şi al ovasului.

-1740. Conscrierea moşiilor erarialî din ţera
1 Făgăraşului.

-1740. Referitor la „Plaiaşl" şi „Bastionierl"
3 (şi nr. 2 din anul 1712).

-1744. Conscrierea soldaţilor grănişteri din ţera
3 Făgăraşului.

-1744. Conscrierea posesorilor şi a nobililor
3 cu iobagi din ţera Făgăraşului, cari aveau se dea la olaltă 30 de soldaţi călăreţi (si 4—1744).

1—1745. Conspectul salarielor funcţionarilor din ţera Făgăraşului (şi nr. 4—1757).

Nr. 2—1745. Despre marile manevre (lustra generalisl ţinute dincolo de Turda în ţinutul Someşului (cu o conscripţia şi conspect de spese).

„ 1—1746. Căsătoria Măriei Teresia.

„ 2 — 1747. Despre salarefe preoţilor unitl.

„ 3 — 1747. Instrucţia doputaţilor dietall contra însărcinării districtului (şi 1—1749).

„ 1—1748. Conscrierea călugerilor şi a mănăstirilor din ţera Făgăraşului (şi nr. 34—1785),

2— 1768. Despre biserica unită şi neunitâ din Rîuşor,

„ 3—1748. Salarul Vice-căpitanului Mihaitt Tălabă se ridică la 100 fi, ung.

„ 3 — 1751. Despre esercitarea liberă a religiunilor.

n 2—1754. Alegerea amploiaţilor districtuali (tisztujitâs,-şi 7—1768).

6_1754. Adresa districtului la dietă contra sarcinilor mari.

6—1756. Ordin guvernial la cererea preoţilor uniţi.

„ 6 — 1757. Despre târgurile din Făgăraş.

' 6—175*3. In privinţa guvernatorului din Transilvania Grof Kemeny Lâszlo.

„ 110—1758. Procesul baronului Samuel Bruckenthal contra natiunei săsescl pentru 24,628 iL (şi nr. 28 din 1775).

B 2— 1759. Rescript regesc în causa certelor dintre uniţi şi neuniţî.

3— 1761. Ocuparea bisericei române episcopesci din Făgăraş prin Sofronie.

6— 1761. Despre restituirea bunurilor bisericelor unite din Transilvania.

„ 8—1761. Impopularea comunelor pustiite prin ciumă (pestis).

5—1762. Procesul dintre Cincul mic şi Voila(şi nr. 11 din 1777).

„ 4—1766. Despre moşiile locuitorilor fugiţi din Şinca nouă şi Şercăiţa în România.

„ 5—1766. Salarele funcţionarilor districtului Făgăraşului.

7— 1766. Ce îi-se compete domnilor de pământ-dela iobagi şi iobagilor dela d-nî (şi 20 — 1774).-

n 9—1766. Primirea arehiducelui Iosif de conregent.

Nr. 10—1766. Reduta clădită în muntele „Fântâna Roncei.

10-—1767. Biserica din Iaşi se predă uniţilor.

11-—1767. Despre predarea bisericilor din Luţa şi Ludişor uniţilor.

—1768. Despre biserica unită şi neunită din Voivodenii mari,

2- -1768. Despre biserica unită si neun. din Braşov.

5- -1769. Actele principelui BrâncoVean despre domeniul seu din Sâmbăta superioră.

-1769. Impopularea comunelor din cari au emigrat locuitorii în România.

8- -1769. Înfiinţarea orfelinului din Sibiiu,

9- -1769. Biserica ueunită din Porumbacul inf.

6- -1770. Procesele şi rescumpărarea moşiilor principelui Emanuil Brâncovean (si numerii 7-1773, 25—1773, 28-1773, 'lB—1774, 19-1780, 27—1783, 32—1796, 37—1796).

7—:1770. O pastorală a episcopului neunit Novakovits către credincioşii neuniţî.

1— 1771. Despre Vasile Bârânyi protopopul unit din Făgăraş.

11-.1771. Sibiml se statoresce ca reşedinţă a episcopului român neunit (gr. ort.).

-1772. Cererea naţiunei săsesc! în causa cladirei podului dela Olt.

n 12- -1772. Bisericele neunite din Iaşi, Săvăstrenl şi Săsciorî.

19—:1772. Incunosciinţare, că principele de corună căletoresce prin Transilvania.

22— 1772. Conscripţia urbarială a comunei Poiana-Merului.

„ 23—1772. Conscripţia urbarială a comunei Lupşa.

13— 1773. Clădirea bisericei lutherane din Şercaia (şi nr. 3 din' 1777).

14—i773. Clădirea bisericei neunite (gr. ort.) din Făgăraş.

„ 22—1773. Plânsorea urbariariştilor din Yoivodeni subşternută la Maiestatea Sa contra baronului Bruckenthal.

In anul 1773 şi 1774 s'au înaintat plânsorî la Maiestatea Sa contra proprietarilor mari de către mai multe comune şi singuratici.

Nr. 8—1773. Procesele lui Dumitru Sturza contra* principelui Brâncovean (si numerii 25—1773,. 28—1773 şi 15-1774).

16—1774. Cererea preotului gr. unit din Făgăraş Constantin Ivanovits pentru porţiune canonică,

18— 1774, Tarifa pieţei Făgăraşului.

12—1775. înfiinţarea şeolelor normale.

7—1776. Despre salarul episcopului neunit.

20—1777. Conspect despre vama podului dela Olt către Galaţi.

3 — 1778. Episcopul gr.-neunit din Buda Chirilovits despre serviciile religiose.

19— 1778. Conscrierea magnaţilor şi a nobililor ^îndatoraţi se dea soldaţi.

12— 1779. Biserica din Benvoii mari se dejudecă •Uniţilor, er cele din Berivoii mici şi Iaşi se* dejudecă Neuniţilor.

20— 1779. Biserica neunită din Teleki-Recea (şi nr. 12-1780, 22—1782).

23— 1779. Episcopul gr.-unit din Făgăraş în eausă confesională.

24— 1779. Biserica gr.-nevmită din Luţa.

5— 1780. Plâns6re eoutra preoţilor neuniţi (greco-ort.) pentru servicii în biserică.

18—1780. Mortea Măriei Teresia.

22—1780. Biserica neunită din Rînşor.

13— 1781. Redarea bisericei neunite din Ucea inferioră.

14— 1781. Biserica neunită din Cuciulata.

7—1782. Biserica neunită din Voivodenii mari (şi nr. 21—1790, 24-1790 şi 3-1791).

40—1782. Clădirea bisericei neunite din Făgăraş (şi nr. 14 din 1773).

24—1782. Biserica neunită din Scorei.

15— 1782. Despre esercitarea serviciilor divine prin confesiuni.

18—1782. Redarea bisericei din Beşimbac.

20—1782. Biserica disunită din Iaşi si Săvestrenl (si nr. 20—1797 şi 10-1799).

24—1782. Biserica disunită din Dridif.

6— 1783. Ion Bob se denumesce de episcop unit în Transilvania.

.Nr. 7 — 1783. Spesele susţinerii podului dela Olt.
„ 13 — 1783. Marele incendiu (foc) din Făgăraş (au ars 71 de gazde. La 1760 au ars 170 şi la 1773, 120 sesii).
„ 34/a—1783. Biserica disunită din Hurez şi nr. ' 43—1783).
.„ 34/b—1783. Ştergerea călugărilor, călugăriţelor, eremiţilor (ludi magistri) şi a mănăstirilor române (şi nr. 1—1748).
„ 11 —1784. Transilvania se împarte în 11 comitate (şi nr. 9-1787 şi 34-1790).
„ 18—1784. Despre trecerile confesionale.
.„ 20—1784. Despre propunerea limbei germane în şcole.
„ 28—1784. Revoluţia din comit. Hunidorei (Horea) (şi nr. 29-1784 şi 7—1785).
„ 32—1784. Asupra agitatorilor poporului se ordonă statariul (Standreclit).
„ 41 — 1784. Regulament despre organisarea districtului Făgăraşului.
„ 2—1785. Se concede rămânerea mănăstirei dela Sâmbăta superiore.
„ 20—1785. Mănăstirea, ce se intenţionase să se clădescă la Scorei.
.„ 25—1785. Biserica disunită din Hersenî.
„ 47—1785. Cererea bisericei reformate din Făgăraş pentru vama de lemne.
„ 26—1786. Ordinaţiune în privinţa căsătoriilor mixte.
„ 19—1787. Procesul comunei ZeraescI cu comuna Vulcan.
„ 31—1787. Ordin pentru stârpirea lăcustelor.
„ 15—1788. Locuitorii români din Felmer contra Saşilor pentru împărţirea teritorului comun.
„ 10—1790. Repararea bisericei unite din Făgăraş cu 395 fl. daţi dela stat pe timpul vicarului Halmâgyi.
„ 30—1790. Invitarea episcopului neunit din Arad la adunarea din Arad.
j, 34—1790. Împărţirea comitatelor ordonată sub Iosif II se desfiinţează.
^ 1791. Un protocol, conform căruia în şedinţa

marcală (girâs gyiiles) din 30 şi 31 August 1791 funcţionarii, nobilii, boerii, orăşenii şi representanţii ţăranilor au depus în limba maghiară şi română jurământ de fidelitate pentru împăratul Leopold H şi de aderinţă cătră „Unirea celor trei Naţiuni" şi cătră cele patru confesiuni recipiate, după purcederea observată şi la anul 1741, când s'a suit pe tron Măria Teresia.

Ambele forme de jurământ sunt scrise în acest protocol în limba română. Românii au jurat în 31 August. 1791 Formula jurământului pentru Uniunea celor 3 naţiuni etc, se pote vede şi în Aprob. C. Prs. III Tit. 1.

Nr. 26—1791. Adresa districtului Făgăraşului pentru administraţia comitatensă.
„ 28 — 1792. Conscripţia boerilor nobili, a nobililor şi a armaliştilor.
„ 64—1793. Prisonierî francesî internaţi în castelul Făgăraşului şi rugăciuni de mulţumită pentru învingerile raportate asupra Francesilor (şi nr. 19—1794,67-1794, 21—1796 şi 40—1800).
„ 58—1794. Cerere ca ţera Făgăraşului se se scotă din starea de baronat liber şi ca opidul Făgăraş să se declare de cetate liberă.
.„ 30 — 1798. Procesul naţiunei săsesc! contra baronului Samuil Bruckenthal (şi nr. 13 — 1799).
30—1799. Procesul dintre biserica catolică şi reformată din Făgăraş pentru luarea dijmei.
„ 1—1800. Instrucţie pentru comiţi şi căpitanii supremi şi pentru funcţionarii superiori comitatenşî.
„ 35—1800. Rămasul protopopului disunit din Făgăraş George Petraşcu (şi nr. 39—1800).

Alte acte mai vechi în archiva comitatului nu se află, eăcl prin mutatul cel mult al archivei din un loc într'altul s'au perdut. Se află însă forte multe protocole vechi şi amintiri despre acte vechi începend dela 1538 despre şedinţele sedriei nobililor şi boerilor, despre şedinţele marcale, conscripţii etc. etc. La -actele de proces ale singuraticilor, ce nu se cuprind în acesta consemnare, deră se află în archiva comi-

tatului, sunt aeludate o mulţime de diplome de donaţiunl de nobili şi de alte documente vechi de regulă în copie, de forte mare interes şi însemnătate istorică, carî se pot vede şi ceti acolo între marginile dispositiunilor referitore la acesta.

Apoi în archiva oraşului Făgăraş încă se află unele acte vechi de însemnătate istorică, între cari mai de însemnătate este : o diplomă în limba latină dată la anul 1539 de voivodul Transilvaniei Ştefan Mailath despre unele donaţiunl tăcute cetăţenilor din Făgăraş, concedendu-li-se se vândă beuturi liber, fără de a plăti taxe, pe timpul târgurilor în decurs de 5 cijile şi pe timpul secerişului 15 4°» ™& văduvelor li-s'a conces se facă (serviciile domnesci) robotele numai la lucratul cânepei.

Se mai află şi alte diplome şi vre-o câteva acte cu subscrierea originală a generalului Georgiu Basta dela anul 1602 şi a principilor Gabriel Bethlen şi Mihail Apaffy. Despre tote aceste acte' vechi s'a compus la anul 1834 un registru, ce este alăturat la acele acte şi se păstreză de-asemenea la primăria opidului Făgăraş. De însemnătate istorică sunt şi „Analele", ce se portă de călugării franciscani dela mănăstirea Sfântului Ştefan din Făgăraş. Aceste anale s'au început la anul 1776 şi după însămnătatea evenimentelor petrecute s'au purtat pană în dilele nostre şi se vor purta tot astfel şi pe viitor.

In aceste anale călugării, cari le-au purtat, au indus şi unele date din trecutul Făgăraşului, aşa, după cum le-au putut afla seu le-au combinat ei.

De-o însemnătate şi mai mare este o carte vechia, ce trebue se se afle la direcţiunea bunurilor statului în Făgăraş seu la fiscalatul erarial, cuprindend date forte preţiose, aşa că unele sunt transcrise de aici în analele călugărilor franciscani.

Ca document de însemnătate istorică, Samuil Klein amintesoe o petră, ce s'a aflat la Veneţia inferioră din districtul Făgăraşului cu inscripţia: Vixit Gri I. Venetus Anno D. 1185 ş. c. 1. şi întregită cu genealogia vicarului Ionaş Monea (numai protopop) dela 1728. Acesta inscripţia este publicată în tot cuprinsul ei în colecţiunea lui Nicol. Densuşianu 1885.

Tot-de-odată public şi următorul registru despre căpitanii supremi ai fortăreţei (ars) şi ai districtului, precum şi despre comiţii supremi ai comitatului Făgăraşului începând dela anul 1507 pană în dilele nostre.

E e g ' i s t r i i

despre căpitanii supremi ai castelului şi districtului şi despre comiţii supremi ai comitatului făgăraşului.

Pană la anul 1464 ţera Făgăraşului în urma donaţiuaei regelui Ludovic cel Mare în decurs de 95 de ani (1869—1464) a fost în posesiunea principilor Munteniei (Valachia).

I» Căpitanii supremi.

1) 1507—1509 Tokos Ştefan.

2) 1509 Tomori Paul, care a fost mai târejiu călugăr franciscan, apoi archiepiscop de Kalocsa şi ca atare comandant suprem în lupta dela Mohâcs, unde a şi cădut (1526).

3) 1527. In diploma boerului Vlad de Grid din 9 Iulie 1527, confirmată de Stef. Mailat la 1535, se elice: Nos Nicolaus et Laurentius de Gomor Costellani Castri Fogaras Damus pro memoria etc. etc.

4) 1579—1610. Petrichevich Horvath Cosma (şi Petfy tty evij th).

5) 1610—1612. Macskâssy Mihail.

6) 1612-1614. Bâling Ion.

7) 1614-1634. Kemeny Boldizsâr.

8) 1635. Kemeny Ion de Burko's, care era totde-odată şi comite suprem al comitatului Albei.

9) 1648. Kemeny Ion de GerS-Monostor.

10) 1657—.1660. Kemeny Ion, care a devenit principe.

11) 1660. Barcsai Andreiu, pe care l'a spânzurat principele Kemeny.

12) 1660. Kemâny Simon.

13) 1661. Ugron Andreiu.

14) Dup'aceea Cserei Ion.

15) 1678. Inczedi Paul de Vârad. Se vede din donaţiunea lui Const. Brancoveanu dela ApafTy.

16) 1684—1700. Bethlen Grigorie.
17) 1704—1729. Boer Simon de Kovesd.
18) 1730. Baronul Toroczkay Ion.
19) 1734. Baronul Szentkereszty Andreiu.
20) 1744. Horvâth Andreiu de Oradea-Mare.
21) 1746. Grof Teleky Paul.
22) 1758. Grof Bethlen Nicolau.
23) 1767. Baronul Bruckenthal Mihail
24) 1774). Beldi Ştefan de Uzon.
25) 1784. Ahlefeld Mihail. Acesta a fost comite suprem sub Iosif II.
26) 1790. Baronul Bruckenthal Samuel, căpitan suprem.
27) 1791. Donâth Iosif.
28) 1800. Baronul Miske Iosif.
29) j806. Bisztray Iosif.
30) 18! 8. Beldi Ştefan de Uzon.
31) Dup'aceea Grof Nemeş Ion.
32) Baronul Bruckenthal Carol.
33) La 1848 Grof Bethlen Gabriel.

Dup'acesta dela 1849—1860, pe timpul absolutismului austriac, districtul Făgăraşului a fost împărţit jumătate la Sibiiu şi jumătate la Braşov, în care timp au fost opt (8) funcţionari de ai regimului austriac absolutistic.

34) La 1861 —1865. Bran Ion de Lemeny, căpit. suprem.
35) 1865—1867. Puşcăria Ion.
36) 1867—1873. Tămaş Ladislau.
37) 1873—1876. Boer Coloman.

II, Comiţi mtpremî dela 9 Septemvre 1870.

1876-1877 tot Boer Coloman.

38) 1877-1882. Szent-Ivânyi luiiu. In 1877 numai ca comisar guvernial şi apoi dela 1878 ca comite suprem al Braşovului şi al Făgăraşului.
39) 1882-1891. Horvâth Mihail de Oradea mare şi Telek.
40) Dela 1891 şi pană adî Bausznern Guido.

Cu tote că nu se ţine de istoria Făgăraşului, der totuşi, după ce acuma în anul 1896 se serbează mileniul (1000 de ani) dela întemeiarea Ungariei, cu

acesta ocasiune epocală în vieţa poporelor şi în istoria lumei, deşi numai în trecăt, amintesc totuşi descrierea, ce o face episcopul Paul (Anonimus Belae regis notarius) anonimul notar al regelui orb Bela n (1131 — 1141) despre lupta, ce au avut'o la ocuparea ţărei Maghiarii sub ducele lor Tuhutum la anul 904 cu Românii din ţinuturile Someşului în Transilvania sub ducele lor Gelu (Gelou ducem Blaccorum).

Acest episcop, care a vedut însu-şi pe timpul său pe Români locuind aicî în masse mari, între altele. scrie: „Et pugnatum est inter eos acriter. Mi-
„lites Tuhutum audaci cursu persequentes ducem Ge-
„loum iuxta fluvium Copus interfecerunt. Tune habi-
„tatores terrae videntes moftem dfemini sui, sua
„propria voluntate dexteram dantes dominum sibi
„elegerunt Tuhutum patrem Horea, et in loco illo,
„qui dicitur Esculeu, fidem cum iuramento firma-
„verunt", etc. etc.

Scrie deci acel episcop, că după o luptă crâncenă Gelu, ducele Românilor, a căđut pe câmpul de onore lângă rîul Căpuş. Tuhutum a învins, er Românii, locuitorii ţărei, au făcut la Esku.16 cu Maghiarii împăciuire întărită cu jurăment, dând mâna de pace, se fiă pururea prietini şi fraţi (dexteram dantes iuraverunt) şi cu acesta împăciuire şi-au ales apoi din buna lor voe pe Tuhutum de domn. Locul, unde au jurat, l'au numit „Eskulo".

După cum deră am trăit aici unii cu alţii în bine şi în rău o miiă(lOOO) de ani*), rămănend tot aceiaşi, ce am fost atunci: Maghiari şi Români, aceiaşi vom rămâne hotărît şi în viitor, căci şi poporul român este un popor plin de vieţă şi de-o trăinicia rară, admirabilă si neîntrecută. Să trăim ca fraţi, ca aşa se putem fi cu toţii mulţumiţi.

***) Cântecele Niebelungîlor cap XXII. despre nunta lui Atliiia cu Krimhilda pe la anul 438, la care au fost şi Români conduşi de resboinicul Ramung, „mit siebenhundert Mannen". — apoi istoricii: Nestor rus (1057–1113), Anonimus Belae regis Notarius (1131–1141). Constantinus Porphyrogenttus de adm. imp. cap 40, şi Leo Gramaticus.**

Der eu nu scriu istoria, ci descriu escursiunile mele pe munți, de aceea continuu cu acest material.

Cât am stat în Făgăraş s'a redactat actul despre descrierea lungei linii de frontieră marcată dela Cruce (G-iuvala) din Branul superior până sub muntele Luțele de-asupra Sebeşului, care act confecționat în doue esemplare, fiă-care în limba maghiară şi română, s'a înaintat guvernului Ungariei şi guvernului României în câte-un esemplar subscris de toți membrii comisiunei.

In 23 Iulie comisiunea internațională a eşit din nou la fața locului pentru a continua marcarea mai departe pe teritorul pretorial al Făgăraşului dela muntele tartele până inclusiv la Bîndea către Colțul Yiştei mari, despre ce în capitolul următor.

Capitonai *V.

Luțeîe, Verftil Brătilei, Ludişorul, Zerna, Verful Uriii cotta 2479 m. şi Bîndea.

Muriți în fața Făgăraşului cu păşuni peste regiunea lemnului. Cu o amintire despre cetatea din Colțul Brezei şi despre mănăstirea din braniştea Sâmbetei superiore.

După confecționarea actului despre descrierea linieî de frontieră, marcată pe teritorul cercului pretorial al Branului, Luni în 23 Iulie, participând acum şi prim-pretorele Făgăraşului Herszenyi Imre, comisiunea a plecat din Fă^ găraş la Mărgineni şi de aci apoi tot călare am eşit pe plaiul dela Mărgineni pană sus la Văcărea mare, în marginea regiunei lemnului.

Lucrătorii de lipsă au fost luați de astă-dată din comuna Mărgineni, Sebeş şi Copăcel de lângă Făgăraş. Fiind-că înserase când am ajuns la Văcărea mare, am remas peste nopte aici. In diua următore, 24 Iulie, s'a început marcarea dela Luțele încolo. Stâlpii de hotărnicia necesari pană la Bîndea erau deja scoşi aici la Văcărea mare şi se aflau la casa, ce s'a edificat aici din partea comitatului pentru cause de epizotiă. Stâlpii pană aici şi pană la Berivoescul mare (2298 m.) au fost scoşi pe telegi de nisce locuitori din Mărgineni, cari voiau a-i scote şi mai departe tot pe telegi pană în direcțiunea comunei Breazâ la Verful Brătilei şi al Ludişorului. După ce înse aveam lucrători de ajuns cu noi şi după ce cu teîegile cam de dincolo de Berivoeseul s'ar fi putut trece mai departe numai cu mare

greutate, nu s'a primit propunerea Mărginenilor, ei s'a dispus de s'au transportat sterpii mai departe de lucrători, ducend tot câte patru omeni un stelp aşa, după cum înaintam cu marcarea.

Am trecut la Verful Luţelor (cotta 2179 m.) şi de aci la Berivoescul mare. Era tocmai la amedî, când am ajuns pe Verful Luţelor, unde sub muntele Berivoescul mare este un podeiu mărişor şi frumos. Păşunea în aceste regiuni nu mai este aşa bună şi grasă, ca în munţii de până aci. Erba cresce cu mult mai rară şi tare subţire. Ceva propriu şi caracteristic am aflat aici în păşunea de pe „Verful Luţelor". Jos, printre firicelele de erbă, pământul este acoperit de un jabiu (muschiu) des şi gros, ce atunci, când am fost noi — pote degerat în urma vreunui îngheţ, — era de tot uscat. Când călcam pe el, cum era înfenat şi uscat, sec, ne pîrăia sub piciore şi fără voia ne făcea să tresărim de efectul, ce-l producea acea pîrăitură secă înfenată.

Cum stam pe acest podeiu la prând, de-odată ne îneungiură de tote părţile o desă negură secă, aşa că nu ne mai puteam vede unii pe alţii. La 3—4 paşi mai încolo nu se putea vede absolut nimic. După un interval ore-care unul din cei presenţl împlântă mâna în jabiul de pe pământ, scote câteva mâni pline, în cantitate bunicică, şi-i dă foc. Şi ardea deosebit acest jabiu uscat, ardea încetişor şi cu flacără lină. Ceilalţi făcură şi ei asemenea, aşa căr în câteva minute pe întregul podeiu era o mulţime de atari foculeţe. După ce s'a ridicat puţin negura, am pornit mai departe spre Berivoescul mare şi Berivoescul mic, trecend pe de-asupra „Văii Vladului", ce ese sus la coma muntelui din partea de către România.

Acesta vale afundă era şi acum tare acoperită şi plină de n6uă vechia.

Către seră am ajuns cu marcarea pană peste Berivoescul mare, aşedendu-se movilele necesari. De aici eu

apoi am coborît prin Mărgineni la Făgăraş, de unde peste trei dile am eşit la comuna Breaza, unde m'am întâlnit cu comisiunea, ce coborîse dela munte acolo.

Dela Berivoescul mare s'a continuat marcarea pe muntele Berivoescul mic şi de aci la piscul „Verful Brătilei", dela care spre Vest se află „Verful Ludişorului" (stelpul 210), uude ese în frontieră plaiul de către comuna Breaza dela Făgăraş şi duce încolo către Câmpul-Lung în România, peste muntele „Oticul". In comuna Breaza, ce se află jos la polele muntelui, în ţera Oltului, este şi un oficiu reg. ungar de vamă şi post de finanţî, pentru-că pe plaiul de aici se aduc din România la noi şi se trec dela noi în România mulţime de vite, cu deosebire oi, cum şi alte multe şi deosebite producte economice şi industriale. Casarma de vară a postului de finanţî 'era afară din comună pe valea Brezei, tocmai jos la marginea pădurei, într'un podeiu, în care se află o mare şi prea frumosă po6nă în locul numit *„Colţul sub cetate".* Acesta este numirea oficiosă a locului.

De-asupra acestui loc, în apropierea plaiului, ce duce în România, între Valea Pojortei, — ce se formeză din isvorăle din muntele Langa de sub Zerna şi Verful Ludişorului, şi din apele ce curg din lacul şi din căldările Urlii, — şi între valea Brezei, — ce se formeză sub cheia Bîudii din isvorele din Valea lui Mogoş şi Brescioră, — între aceste două văi, dic, se ridică o spinare de munte numit „Colţul", pe verful căreia se înalţă în formă de con un pisc de tot petros.

Pe acest pisc petros poporul îl numesce şi astădi *„Cetatea lui Eadu Negru Vodă",* er podeiul de sub acest pisc, după cum am arătat deja, îşi are numirea oficiosă de „Colţul sub cetate".

Sus pe piscul colţului se văd încă şi adî urmele fundamentelor unei tari clădiri, ce trebue, că de mult, tare de mult a fost aici, aşa că adî, afară de tradiţiunea şi nu-

mirea susținută în popor, nu mai există alte date despre puternica clădire de odinioră. Mai există si urmele unei pivnițe (beciu) şi ale unei fântâni vechi părăsite şi în parte mare înfundată cu lemne şi pământ, ce se elice, că a fost săpată în curtea cetății (castelului) de odinioră. Locuitorii din comuna Breaza au dus de aici pană mai în anii trecuți petrii cioplite eu măestriă, ce au remas din vechea cetate şi le-au întrebuințat la zidirea caselor lor din material solid; carî clădiri mai înainte nu erau în obiceiu.

Nisce cercetări în aceste locuri p6te că totuşi ar aduce cât de puțină lumină asupra trecutului acestui loc istoric.

Poporul susține, că aici a fost o cetate a lui Badu Negru Vodă. care emigrând pe la finea secuiului al 12 cu cei mai mulți Români din țera Oltului dela Făgăraş Ia Câmpul-Lung, în România, a pus acolo primele fundamente la înființarea statului român de adl. Familii cu numele Negrea şi Negru şi urmaşi din aceste familii există încă şi adl în numer mare în comitatul Făgăraşului.

Plaiul de comunicația de către Breaza dela Verful Ludişorului, trecend spre Ost prin curmătura muntelui Brătila, ajunge în partea României şi pe muntele „Oticul*', de unde apoi în direcțiune dela Nord spre Sud trece încolo către Câmpul-Lung.

Oticul, prin posiția lui înfundă lunga vale a riului Dîmbovița, care-'şî are isvorele în partea ostică a „Oticului". In acesta împrejurime, pe teritorul României, formațiunea munților pană către Moldoveanul (Colțul Viştea mare) şi cursul apelor ia altă direcțiune, aşa că aici sus, dela Oticul spre Ost, curg apele (Dîmbovița) spre Sud-Ost er dela Otic dincolo spre Vest din muntele Moldoveanul (Colțul Viştea mare) curg apele (Argeşul) spre Sud-Vest. Intre Oticul şi Moldoveanul formațiunea munților şi cursul apelor se estinde mai peste tot în direcțiune sudică.

Dela Brătila încolo spre Vest, aici sus în linia de despărțire a apelor, este muntele „Ludişorul'', care cu deose-.

bire în partea nostră este mai petros şi coma lui în linia de frontieră este bine marcată dela natură.

Trecend apoi prin o şea seu curmătură a muntelui Ludişorul, s'a înaintat cu marcarea pe verful muntelui Zerna şi de aci în curmătura cea afundă din Zerna, unde s'a făcut stațione şi s'a asedat stelpul de frontieră cu Nr. 211 şi de unde, pe lângă alte puncte mai marcante ale terenului din împrejurime, cu ocheanul se vede bine si casa comitatului din Făgăraş.

De aci s'a continuat marcarea pe muntele Triponul, a cărui culme în linia de despărțire a apelor este tare stâncosă şi costeîe lui forte repecjl.

S'a trecut apoi de aci mai departe spre Nord Ia „Verful' Urlii" (cotta 2479 m.), unde — fiind formațiunea acestui munte cu deosebire în partea de către noi forte stâncosă, cu abisuri prăpăstiose — poți eşi mai cu înlesnire de către Breaza seu Lisa pe văile de-acolo, prin muntele Smida si Bîndea, şi apoi de aci urcând pe partea României spre Sud-Ost pană la Verful Urlii, care după verful Triponului este tot-odată şi cel mai înalt şi mai stâncos munte dintre toți, câți 'i-am descris în acest capitul şi pe cari în descrierea escursiunilor mele din ciclul al doilea ii voiu descrie cu de-amenuntul şi mai espres, aşa, după cum am trecut eu prin ei.

Dela „Verful Urlii" trece linia de despărțire a apelor pe muntele Bîndea, care este cu mult mai practicabil ca locul dela Verful Urlii şi Tripon.

Sub Verful Urlii se află marele şi prea frumosul lac al Urlii, apoi mai în jos sub Bîndea. la verful Smidei, în direcțiunea comunei Breaza, se află muntele Trăsnită (cotta 2069 m.) cu o formațiune de tot petrosă şi sălbatică. Acest munte mai în tote verile este cercetat de mulți turişti.

Pe colții de petră de var ai stâncilor şi ai costelor locului de aici se află rarile flori de munte ^Steluțele" (lănărică, gnaphalion, Fdelweiss) relativ luat în cantitate

mare, ceea ce încă face pe turist se cerceteze cu predilecțiune Trăsnită.

Pe Valea Brezei este sus în munte şi o cascadă forte frumosă şi demnă, de vedut, care încă atrage mulți privitori în acele locuri, nu este înse aşa mare, ca cascada din Bîlea.

Finindu-se la Bîndea cercul pretorial al Făgăraşului, Vineri în 27 Iulie st. n. membrii eomisiunei ungare an coborit la Breaza, de unde, însoțiți de Horvâth Mihály, cornițele suprem al Făgăraşului, ne-am întors la Făgăraş, er membrii eomisiunei române, majorul Constantin Bnttu Segarceanu şi căpitanul Spiroiu, dela Bîndea s'au întors călări tot pe plaiul principal din lungul munților pe lâDgă linia de frontieră marcată pană la Tămaş, sub Petra Craiului, de unde apoi majorul Segarceanu a coborît pe plaiul Tămaşului la ZernescI, er căpitanul Spiroiii a coborît pe plaiul Turcilor in Dîmbovița si de aci mai departe la Câmpul-Lung spre a fi acolo la 1 August st. n., la renumitul terg dela Sântul Ilie.

La despărțire am avut înțeles cu căpitanul Spiroiu, că densul nu va mai veni prin Făgăraş, ci cel mult în. 4—5 dile va eşi de-adreptul la muntele (Moldoveanul) „Colțul Viştei mari", aşa că despre cliua plecărei sale din CâmpubLung ne va încunosciința pe cale telegrafică, ca se plecăm şi noi din Făgăraş tot în aceeaşi di.

Spre scopul acesta căpitanul român a trimis pe toți soldații şî dorobanții săi cu întregul bagagia la Breaza, de unde apoi au trecut la comuna Ucea superioră, ce este jos la polele munților mai în apropiere de muntele „Colțul Viştea mare", aşteptând acolo ordinul de plecare mai departe.

Dela muntele Bîndea, linia de despărțire a apelor trece pe cercul pretorial al Arpaşului, peste muntele „Gălăşescul", în direcțiunea căruia jos în comuna Sâmbăta superioră apusenă este domeniul şi castelul dăruit de Prin-

cipele Grigorie Brâncoveanul, la an. 1826, bisericei grecesc! diu Braşov cu hramul Sântei Treimi. Pe grilagiul de fer al galeriei din mijlocul fațadei castelului şi acum se văd bătute din fer inițialele principelui Grigorie Brâncoveannl (G. G. B.) Acest domeniu l'a căpătat Constantin Basarab Brâncoveanul, Voivodul Țărei-românescI, la anul 1678 ca donațiune dela Mihail Apaffy, principele Transilvaniei.

Sus la munte, în o prea frumosă poenă din pădurea domeniului, în locul numit „La mănăstire", se află ruinele unei vechî biserici române, astfel însă, că păreții bisericei de odinioră şi chipurile sânte în fresco de pe acei părețî şi aoll sunt încă în mare parte forte bine conservate. Coperişnl este cu totul dărîmat şi sus pe ruinele zidurilor sunt crescuți arbori şi tufarl mari. Pe păreții interni ai zidurilor, clădiți forte .solid şi în parte încă bine conservați, sunt scrise cu Utere cirile în limba română multe citate din sânta scriptură. îndată după prima intrare se vede scris de-asupra uşei, ce urmează, numărul anului *1767,* ce se vede a fi anul, în care s'a finit zugrăvirea acestei bisericuțe, de-6rece şi în altar în partea dinainte a părețelui dela proscomediă se vede scrisă cu cirile următorea inscripția: *Erei: lonascit Pană Mihaiu, — Zugrav;* mai departe este şters numele şi în locul acesta şi-a scris numele un individ cu numele N. Recean; apoi urmează: *Văhatul Ă S,* adecă 1766.

Din pomelnicul ctitorilor, ce este scris tot cu litere cirile şi tot pe părețele dela proscomediă, de-asupra inscripției amintite mai sus, se vede, că acesta bisericuță s'a clădit eu totă cheltuiala Măriei Sale Constantin Brâncoveanul, fostul Voevod a totă Ungro-Vlachia, a Sfinției Sale părintelui Egumen al mănăstirei Visarion şi a Domnialor ctitori: Manolache Rafail ş. a., ce de bună semă a putut fi cam pe la anul 1697, când s'a clădit şi biserica din Făgăraş a Brâncoveanului, care biserică acum este proprietatea Românilor greco-catolici. încă şi adî mai esistă în fru-

mosa poenă dela acesta bisericuţă o simplă casă de locuit pentru servitori de ai domeniului. Impregiurul bisericuţei se văd şi câteva morminte ale călugerilor de odinioră.

Derîmându-se bisericuţa, mulţime de omeni, cari au fost pe aicî, şi-au scris seu şi-au sgăriat pe păreţii interiori numele lor, punendu-şî datul când le-au scris. Cetind şi cercetând eu mai de-aprope aceste nume şi datele scrise pe păreţi, am aflat, că cel mai vechiu, cel mai de demult nume scris se află cum intri în biserică pe păretele din drepta (de către munte), dinaintea, altarului, între uşa altarului şi între păretele principal, nume scris şi respective sgăriat în părete la anul 1812 şi 1815, şi unul dela a. 1819. Judecând după acesta împrejurare, se vede, că bisericuţa trebue că a fost părăsită încă înainte de anul 1812, fiind, cum se cjice, atacată şi derîmată de omeni răi. Afară în J5oena din faţa altarului, in mijlocul unor tufe de diferite soiuri de arbori, se află o fântână săpată îngust cu boltitura de petră şi afundă cam de 2 metri.

Despre acesta fântână susţine poporul, că din PascI pană în Susalii are apă cu putere vindecătore şi este făcătore de minuni. Mulţi năcăjiţi şi suferind! atât din apropiere, cât şi din depărtări forte mari, chiar şi din România şi din internul Ungariei, vin şi cerceteză acesta fântâniţă, de unde duc apă cu ei şi lasă pe tufarul de-acolo şi câte-un semn din vestmintele lor seu ale suferindilor, cari n'au putut veni acolo, credend, că astfel li-se ajută suferinţelor şi bolelor lor şl ale acelora, pentru cart au făcut peregrinagiul la aceste locuri.

Pe aceste tufe sunt giur 'împregiur lăsate şi acăţate mulţime de petece de haine şi alte semne, aşa că totul dă o înfăţişare de tot bisară şi misteriosă.

Spre orientare observ, că referitor la călugării şi mănăstirile de odinioră din districtul Făgăraşului se află în archiva comitatului Făgăraş următorele acte de mare însemnătate, şi anume:

1) Sub nr. 1 din 1748. Despre conscrierea mănăstirilor *m* călugerilor din ţera Făgăraşului.

' 21 Nr 34 din 1783. Despre ştergerea (sistarea; mănăstirilor călugărilor, călugăriţelor şi a eremiţilor (jucăuşi — ludi magistri). - .

3) Nr. 2 din 1785. Despre rămânerea mănăstirei dela Sâmbăta superioră.

Dela Bîndea am continuat cu marcarea peste muntele ^Gălăşescul'', „Petrile roşii" şi „Vistişora" către coltul Viştea mare. „La Bold" şi către Buteanul şi Negoiul, a căror descriere se cuprinde în capitolul următor.

Oapxtolixl VI,

Colțul Vişteа mare „La Bold".

Peste *Venătorea lui Butean* (numită şi *Venătare* pentru colții negrivineți ai stâncilor de acolo) ți *Negoiul* (cotta 2544 m.) până către *Surul,* Munții stâncoşî.

upă ce s'a marcat frontiera până la muntele Bîndea incluşive, şi după ce am terminat şi cu descrierea prescrisă privitore la acesta marcare, Duminecă în o August 1888 am plecat din Făgăraş la comuna Viştea superioră spre a ne întâlni acolo cu prim-pretorele cercului Arpaş. Aveam de gând, ca de aci, — provăduți cu cele trebuinciose pentru o escursiune atâta de grea, după cum ni-se descrisese acesta de omeni cunoscători, — se eşim cu toții la „Colțul Viştei mari", ca aşa peste acesta, dela Bîndea începând, se continuăm marcarea frontierei mai departe până la marginea vestică a comitatului Făgăraş, de-asupra între comuna Porumbacul superior şi Avrig.

Pilele dela 29 Iulie până la 4 August, câte le-am petrecut în Făgăraş pentru puțină recreare şi pentru redactarea şi purisarea actului privitor la descrierea frontierei dela Ilărescul până la Bîndea, au fost atât de frumose, senine şi căldurose, chiar până la 40—45 grade, încât — lucru, ce rare-orl se întâmplă — nici chiar pe vârfurile cele mai înalte ale măestoşilor munți ai Făgăraşului nu se vedea leac de nor. Totul era limpede şi curat.

Când am plecat din Făgăraş, în diua de 5 August, era acelaşi timp frumos şi o ferbințelă aprope de nesuferit. Din drumul țârei, ce duce în jos paralel cu rîul

„Oltul", ne uitam cu admirațiune, der şi cu o seriosă îngrijire, la considerabilele înălțimi ale puternicilor munți, a căror frunte curată, ce se vedea atât de bine în seninul cerului, ne impunea tot mai tare şi sciind, că trebue se călcăm şi se marcăm acele înălțimi în linia de despărțire a apelor, trebuia chiar şi fără de voia se ne întrebăm, cum vom ajunge noi acolo, cum vom umbla şi cum şi când ne vom re'ntorce?

Amintesc aici, că jos în şesul Oltului, între comuna Viştea inferioră şi Ucea inferioră, dincolo de Olt, se află comuna Feldiora, locuită de Români. In şesul acestei comune, lângă Olt, se află un loc numit *„La eetapia",* cuprindând un teritor cam de 3 jugere de pământ. Aci se vede, că în vechime a fost clădită din material solid o fortăreța (cetația), ale cărei temelii, constătătore din nisce ziduri de petră, în grosime chiar şi de peste trei metri, se pot vedâ şi aojl în formă de oblung, der numai până la .suprafața pământului, aşa, că întreg acest loc, chiar şi peste ziduri, este cultivat de locuitori ca pământ de arătură pentru cucuruz (porumb) şi varză.

Tot în şesul Oltului, spre Vest, se află forte vechea comună Sâmbăta (Zumbuthel şi Zumbothel), Voila fBoje), Arpaşul şi vechea comună Cârța (Kercz). La Cârța, prin diploma regelui Ungariei Andreiu II dela anul 1223 s'a înființat şi la anul 1272, sub Ştefan V, s'a reconstruit pe pământ separat şi dăruit din teritorul Blaccilor (terram esemtam de Blaccis, — terra Olachorum) renumita „Abatie cisterciensâ" (mănăstire romano-catoîică), ale cărei clădiri vechi ruinate esistă încă şi adî în mare parte.

De jos din drumul țărei de lângă Olt, între comunele Sâmbăta şi Viştea inferioră şi cu deosebire mai în apropiere de comuna Besimbav, prea bine se pote vede şi distinge înălțimea *„Colțul Viştea mare"* cu ascuțitul lui vârf numit *„La Bold"*- (cotta 2520 metri), pe care cei din România îl numesc *Moldoveanul.*

Tot din dramul ţerei de lângă Olt mai pe întrega liniă se vede în direcţiunea comunei Cărţişora un pisc de stâncă, care se pare a fi cel mai înalt, avend pe verf o şea, o curmătură cu formaţiunea dela jnoi cătră România. Acesta este *Venâtdrea lui Buteatiu,* cu negrii ei colţi (cotta 2510 metri). Din causa colorei negre-vinete a acestor colţi poporul pe acest pisc îl numesce şi *„La Venătare",* ceea ce corespunde forte bine impresiei, ce o face coloritul locului.

De aci apoi şi mai spre Vest, sus in direcţiunea comunei Serata, mai în spre România, se înalţă raăestos un colos de munte cu un mare lanţ de stânci prea prăpăstiose, cari întorcendu-se scădend în jos cătră Olt spre Nord, formeză un unghiu, în caro cu deosebire jos spre Nord-Ost şi Nord-Vest la polele stâncilor, zăpada şi ghiaţa fiind tare umbrită în unele locuri, în veci nu se topesce. Acesta este bStrânul şi măestosul munte *Negoktl,* care are o înălţime de 2544 metri. Acest pisc se vede din oraşul Sibiiu, ca cel mai înalt verf din munţii Făgăraşului, asa după cum în adevăr şi este.

Pe aceşti munţi aveam se aşedăm noi în linia de despărţire a apelor cinci stâlpi de hotărnicia, şi adecă: unul pe Colţul Vistei mari, altul de-asupra Arpaşului mare între Vertop şi Vertopel,. al treilea dincolo de Buteanul pe muntele Bîlea, al patru-lea spre Vest sub piscul Negoiul, er ai cince-lea în curmătura muntelui Scara, de-asupra PorumbacUlui superior. Apoi aveam se facem între aceşti stâlpi, în piscurile cu vârfuri mai marcante, movile după necesitate.

Luni în 6 August întrega comisiune ne-am întrunit Ia primăria comunală din Viştea superioră. Din partea nostră membrii presenţî ai eomisiunei erau acuma: Eu ca protonotar şi representant al comitatului, căpitanul c. şi reg. dela mapare Şandru, inginerul reg. Kovâcs şi prim-pretorele din cercul Arpaşului, Aldulea Meţian. Am avut cu noi şt doi gendarml. Trimisul guvernului României, căpitanul

Spiroiu, când ne-am despărţit la Breaza, ne spusese, că el va eşi de-adreptul la muntele Moldoveanul, deci se ne întâlnim cu el acolo. Spre acest scop în 6 August am dispus se vie la noi şi soldaţii români, cari rămaseră în Ucea superioră. Ei au şi sosit.

Astfel pe la 2 ore dupa amedl am plecat din Viştea superioră, eşind pe la grădina erarială dela polele muntelui din gura văii Viştei. Instrumentele şi întreg bagagiul parte s'a pus pe cai, parte s'a împărţit pentru transportare între lucrătorii noştri şi între soldaţii români, fiind la olaltă cam la 100 de omeni. De aicî înaintând pe partea dreptă a văii am ajuns la gura plaiului numit *„Honca".* Aci am apucat plaiul, ce duce prin pădure, şi tot pe acesta am suit parte călare, parte pe jos, tot pe muchea muntelui pană la un punct, de unde ne mai putând înainta pe muche, fiind locul cu totul nepracticabil, trebui se coborîm în vale cu o repede cădere, prin o potecă în ţic-ţac, numită „Vîrtejurî".

Era la 7 ore sera, când am sosit de-asupra „Vârtejurilor". Aveam să mergem până la casa turiştilor, clădită în Viştea mare de societatea caraptină transilvană, aprope de marginea superioră a regiunei lemnului. Am descălecat şi apoi am pornit prin „Vîrtejurî".

Deşi se cam întunecase şi deşi poteca este destul de sălbatică şi tare nesigură, până în vale am scăpat numai cu acel ne-ajuns, că un cal, încărcat cu povară mai voluminosă, poticnindu-se, volumul cel mare sări de pe şeuă peste capul calului şi al conducătorului, cărora însă din norocire, afară de spaimă, nu li-s'a întâmplat nimica.

Ajunşi în vale, am înaintat tot pe partea dreptă a apei, aşa, că sera la 9 ore am ajuns la casa societăţii carpatine din Viştea mare. Timpul cu deosebire înainte de amedl şi păuă cătră seră a fost destul de bun si frumos. Sera însă a început vremea să se schimbe. Când am ajuns la casa societăţii, ploia începuse deja a picura puţintel.

Sosiți aici, îndată am dispus să se adune bagagiul si am intrat în casă.

Casa acesta este clădită din lemn, cu ferestri mobile asemenea de lemn, fiind acoperită cu şindilă. Are o tindă (anticameră) şi o odae cu o masă, o poliță şi un mare pat de lemn (priciu). In cas de lipsă, cam îudesuițî unul lângă altul, pot încape în ea şi 15 până la 20 de omeni. Pe păreții ei de bârne de brad se vedeau scrise, numerose nume de bărbați şi femei, domni şi dame, cari au cercetat în escursiunile lor acesta casă.

Am dispus îndată de s'a făcut înaintea casei un foc mare pentru noi. Lucrătorii jur împregiur şi-au făcut deasemenea vre-o câteva focuri, asociându-se în anumite grupuri după comunele de unde erau. Membrii comisiunei şi patra onorațiorî din cercul Viştei, carî ne-au însoțit spre a eşi cu noi pe colțul Viştei mari, am ocupat odaia, unde am şi durmit. Tinda au ocupat'o cei doi gendarmî, vre-o câți-va primari comunali de ai noştri şi soldați români, carî peste nopte au durmit în podul casei. Tot în pod am aşedat spre a se recrea şi a fi mai liniştit şi pe soldatul servitor al căpitanului o. şi r. Şandru, un Şvab din sasurile Ungariei, care îutr'atâta se obosise de drumul pe munte, încât nu-'l mai țineau piciorele şi sosit aicî îndată s'a insinuat „marod", cu junghiuri prin coste, însă fiind bine îngrijit, în 2 dile s'a recreat aşa, că a putut merge şi mai departe.

Ne pusesem la cină şi vorbind despre schimbarea timpului, — pentru-că acuma curgea o ploiă lină, der desă şi se recise şi aerul cât de bine, — de-odată auclim în tindă pîrăitură de foc. Deschidend uşa. vădurăm, că primarii noştri şi cu soldații români făcuseră foc în tindă şi puseseră de mămăligă, pentru cină. La admoniarea mea, ca se bage de semă se nu se aprindă cumva casa şi se dăm de vre-un năcas, ei îmi răspunseră: Nu vă fiă frică, Domnule! Fiți pe pace. îngrijim noi să nu se întâmple

nimic rău. Ni-i târnă însă, că o se facem cam multe mămăligi aici pană se va schimba vremea, ea se putem pleca mai departe, căci sunt tare rele semne de timp şi apoi cu muntele nu te poți pune în astfel de vremuri, căci îți pui capul.

Eşirăm afară să vedem, cum se arată cerul, însă era întnnerec beznă. Focurile lucrătorilor, cari se adăpostiseră pe sub munărosele lespedl de petră, eşite afară din costa muntelui, încă ardeau, deră cam potolite şi cu un colorit roşietic neplăcut, aucjindu-se continuu din ele sfîrăitura picurilor de ploe, ce cădeau acuma des şi cu îmbelşugare.

Cu totul întristați pentru acesta schimbare repentină a timpului, ne-am retras erăşî în odae, am închis oblouele dela ferestri, am stîns luminarea şi ne-am pus la odihnă; der mai pe nici unul nu-'l prindea somnul, pentru-că îndesații picuri de ploiă făceau pe coperişul de şindilă al casei un sgomot şi o țurăitură continuă şi asurrlitore, căci acum ploua din gros. Cătră di, când unul, când altul întreba pe vecinul său, decă nu-'i este frig, er răspunsul era tot-deuna *da.* Toți sgriburiau de frig.

Când am eşit dimineța afară, văcjurăm zărindu-se dintre. nori din când în când vârful muntelui de de-asupra nostră, care era acoperit de-o zăpadă grosă, ce căduse astănopte. Vremea era tot întunecată. Neguricl pline de apă se formau în continuu şi se ridicau pe costa muntelui, din valea ce curgea în apropierea nostră.

Nu era chip de a merge mai departe. Am stat aci totă diua şi noptea următore. Trei dintre onorațiorii din Viştea, cari ne însoțiră, văojând ploia continuă şi zăpada din apropiare, au renunțat la plăcerea de a mai eşi cu noi pe Colțul Viştei mari şi s'au reîntors îndărăt încă Marți în 7 August. Aşteptam încunosciințarea dela căpitanul- român, înse fără resultat. Astfel avend şi mulți lucrători cu noi, nu sciam ce să începem. Primarii şi cu dorobanții români nutreau în continuu focul din tindă în

măsură potrivită şi cu bună îngrijire şi făceau mereu Ia mămăligi una după alta, căci erau şi ei multişori la număr şi se vedea, că aveau şi o bunicică poftă de mâncare; dimpregiurul focului însă nu se depărtau.

In 8 August pe la răsăritul sorelui se mai luminase puţintel, când etă că sosesce la noi nu sergent român de dorobanţi şi ne spune, că ofieerii români cu mai mulţi dorobanţi sunt pe teritorul României la Oberşia Argeşului, la stâna din muntele Podul Giurgiului, şi că acolo ne aşteptă. Ne spuse apoi sergentul, că si el umblă de trei dile pe munţi, împedecat de vremea cea rea, der totuşi se ne grăbim, căci densul scie potecile şi ne va conduce bine.

Pe la 7 ore dimineţa ne-am gătat de drum şi, după ce mai departe nu poţi merge călare, am împărţit tot bagagiul între lucrători, ni-am scris şi noi numele pe o bârnă din păreţii casei şi' am plecat către verf, — o caravană considerabilă, înşiraţi unul după altul.

In marginea de sus a regiunei lemnului este o stână de mânzărî (oi cu lapte) şi apoi o bună bucată mai în sus de aici este un bordeiu pentru ciobanii dela miore şi dela miei. Pe munte mai jos pasc sterpele, berbecii şi mânzările, pe la mijloc pasc miorele şi cârlanii (miei din' anul trecut) şi apoi pe locurile cele mai înalte şi mai rele, peste regiunea lemnului, pasc mieii, putem dice de multe-orl în compania cu caprele negre, de cari prin aceste locuri şi cu deosebire prin cele mai sălbatice fulgerişurl (sfărîinături de petră) şi sghiaburî dc stâncă se află din abundanţă, după cum voii arăta mai la vale. La stâna mânzărilor ni-s'a dat un trner ciobănaş dela miei cu numele Bucur, ca să ne conducă pană la culmea muntelui printre stâncile, ce nî-se ridicau în laţă ca un puternic zid, ce împiedecă trecerea.

Ciobănaşul Bucur înainte şi noi, înşiraţi după el, suiam băi'bătesce, deşi începuse din nou a picura câte puţin şi norii, suflaţi de un vent aspru, se continuau unul după

altul fără a se mai fini. înaintând astfel, ciobănaşul Bucur la nisce bolovani grămădiţi se opresce, se plecă şi dând unul din bolovani la o parte, ridică o jumătate de miel -şi, aternându-o de bâtă, o pune pe spate peste sburlitul său cojoc, ce era cu laţe lungi de lână înafară, şi plecă mai departe.

L'am întrebat, ce va se dică acesta? Ni-a răspuns: După ninsorea de ieri şi alaltăieri, a fost forte frig şi a trebuit să coborîm cu mieii mai la vale, însă tot am avut pagube, căci mare parte din mieii mituiţi (tunşl) şi cu deosebire cei mai tineri mai toţi s'au prăpădit de frig. Jumătatea acesta este dela un astfel de miel degerat. Noi încă tot n'am avut aşa mare pagubă, dise el, der celor de dincolo din partea României, fiind acolo ger si o vijelia mai mare, li-s'au prăpădit mai mulţi miei ca noue.

Aceste descoperiri ale ciobanului Bucur ne-au pus în respect. Cu tote acestea înaintam în. continuu. Am ţinut tot cam partea dreptă (spre Vest) a scursurei, căci aici nu mai este apă, şi suind pe costa cea de tot repede şi acoperită peste tot numai cu iarimături de petră, am trecut pe lângă sgbiabul de stâncă numit „La Turn" şi astfel suind cu paşi îngrigiaţi, ca nu cumva să se rostogolescă dela careva vre-un bolovan peste cei din urmă, în fine pe la 11 ore a. m. trecând unul câte unul prin despicătura de stâncă numită „La Portiţă", am ajuns pe culmea Carpaţilor sub Colţul Viştei mari, spre Ost.

Am stat aicî, adăpoştindu-ne la stânci contra vântului, ce bătea vehement şi cu o putere, de ne-ar fi putut sufla din loc, decă nu ne-am fi ţinut bine. Ploua cu ţărţăriţă (globuleţe de nea) o ploiă rece şi desă. Vestmintele de pe noi ni-se îngreunaseră de apă şi nu puţini începură a simţi şi efectul recelei. Norii şi negurile purtate de vântul şuerător în continuu se urcau fîşeind aspru prin despicăturile stâncilor, ca prin nisce coşuri colosale, pană *sus* la culmea muntelui, unde apoi se împrăştiau impregiurul

nostru în aer. Cam aşteptam aici, ni-se aduce scirea, că un lucrător din comuna Cărţişora s'a bolnăvit, îi tremura tot corpul şi nu mai putea sui. îndată am trimis la el doi omeni mai desterl, cari 'i-au dat puţină beutură întăritor© şi l'au dus înderet pană la stâna dtn Vistea mare, unde 'i s'a dat totă posibila îngrijire pana s'a putut transporta acasă în comuna sa.

Cam pe la 12 ore din di sosirăm toţi pe culmea Carpaţilor, de unde trebuia se coborîm pe teritorul român la bordeiul mieilor din „Valea rea". Lumiuându-se puţintel, am plecat. Pe la 1 oră d. a. am ajuns la bordeiul numit din Valea rea, al cărui proprietar, cu vre-o 3200 de oi, George Doda, raoştien din comuna Brătenî în România, încă se afla acolo.

Aceste bordee sunt nisce colibuţe seu căsulii mici, construite din bolovani grămădiţi unul peste altul cu amestecătură de păment şi acoperite de regulă cu lespedl de petră, cu glii (brazde) de păment şi mai arare-orl şi cu scorţă de brad, cari în aceste locuri sterile, sus preste regiunea lemnului, în cas de mare necesitate servesc de adăpost la câte 3—4 omeni, căci mai mulţi nu încap, de s'ar îmbuldi cât de tare, ba chiar şi aceştia numai şeojend pot încape în ele.

Am întrebat pe moşnenul George, — care era un ciobănaş brunet, în etate de vre o 22 ani, voinicel şi tare vioiu, — că pentru ce-i c-ice acestui munte *„Valea rea",* căci după cum arată locul, valea nu s'ar vede a fi tocmai aşa rea. — Aşa se vede aci sus, răspunse el, însă numai decât colea mai în jos, unde începe a se îngusta locul, se lac nisce săritori de stâncă şi sghiaburi torte rele, încât să ferescă Dumnezeu, — numai cu mare băgare de semă poţi scăpa cu **viaţa** dintre ele.

Acesta este în adevăr o vale rea, pană dă de se împreună mai jos cu Galbina, de unde apoi se fonneză rîul Domnei, ce se varsă în Argeş dimpreună cu Vulsanul,

care este de aici spre Apus dincolo de Galbina faţă de muntele Moldoveanul.

Am rugat pe moşnenul George se ne conducă mai departe pană cătră Oberşia Argeşului, pe unde trebuia să trecem la oficerii români în Podul Giurgiului. EI a fost îndată gata spre servire. Pe la 3 ore după amedî am plecat dela bordeiu pe Valea rea in jos, unde pentru priraadată am trecut peste zăpada vechia, înegrită de ani, ce acoperea adenca scursură a părăuţului din astă vale.

N'am putut trece de-adreptul cătră Oberşia Argeşului, căci trebui să ocolim „Colţul Viştei mari", ce ne sta înainte şi pe care din partea de cătră răsărit nu te poţi sui. Astfel ocolind, am ajuns pe muchea de cătră răsărit a muntelui Galbina, în a cărei vale, jos pe partea costei de dincolo, păscean 10 capre negre, pe cari când le-am zărit, am stat cu toţii pe loc şi le priveam cu mare admiraţiune. Ele încă au ridicat tote capul în sus şi se uitau cătră caravana nostră cea mare, însă fără nici o temere, căci, ce e drept, costa cealaltă a văii era taie departe dela noi.

Aveam şi pusei cu noi, der puşca nu bate aşa departe. S'au dat apoi chiote şi s'a slobodit şi o puşcătură, după a cărei resuuare vădurăm caprele înşirându-se una după alta şi prin nisce sghiaburi şi seninori de stâncă, tare periculose, au luat'o la fuga în sus pe costa muntelui, aşa că în câteva minute erau la muchea de dincolo, de unde apoi au trecut fugind spre muntele Vulsanul şi nu s'au mai văt}ut. Ne miram de atâta frumseţă şi eleganţă a acestor animale. Moşnenul ciobănaş ne spuse, că astfel de capre se ţin pe aici mai în tote văile cu cârdul, în număr mare, şi pasc fără nici o sfială, de multe-ori pe o parte ele, pe altă parte mieii.

Am continuat erăşl calea, şi tot astfel vorbind şi întrebând pe cioban despre unele şi altele, am ajuns de-asupra oberşiei Galbinei, în partea sudică a Colţului Viştei mart, unde munţii formeză o curmătură de trecere în

jos cătră rîul Argeş, In astă curmătură ne-am oprit puțintel. Moşnenul George ne spuse, că de aci putem merge mal departe şi singuri pană la Podul Giurgiului, numai se ți-nem hățaşul, căci acesta duce tocmai prin Podul Giurgiului.

După ce am închinat noi şi 'i-am dat şi moşnenului de a închinat binişor din beutura, ce-o aveam, ni-am luat oliua bună şi am plecat: noi în jos pe hățaş, pe Ia muntele Orzăneaoa către Podul Giurgiului, er moşnenul îndărăt la bordeiul său din Valea rea.

La 8 ore sera am ajuns în Podul Giurgiului. Aci în marginea pădurei la partea dreptă a rîuîui Argeş în o poeniță frumosă ne eşi înainte căpitanul Spiroiu. Ne salutarăm de întâlnire şi după ce ni-am spus unii altora cele petrecute pană acuma, căpitanul român ne face cunoscut, că el a sosit aicî deja de trei dile cu căpitanul de dorobanți al companiei de Argeş, Hiot. şi cu vre-o 30 de dorobanți, cari sunt în corturi, colea mai ia adăpost în pădure, peste Argeş, er el cu colegul său sunt sus la stâna din Podul Giurgiului.

Inmurgea de înserat, Ne aşedarăm şi noi dincolo de Argeş în pădure la polele muntelui numit „Costele", lângă corturile dorobanților, şi am ridicat un cort mare pentru comisiunea nostră, în care încăpeam bine 5—6 inşi, şi apoi am aşedat alte trei corturi mai mici pentru gendarml, pentru provisiune şi pentru servitori. Cu de-ale mâncărei eram destul de bine provăduțl, beuturâ încă aveam de ajuns, căci la munte trebue se fii bine îngrijit cu tote cele de lipsă, înse nici decât să nu escedezl, căci se pote întâmpla forte uşor să o pățesc! de tot rău.

Căpitanul Spiroiu, voind să se reîntorcă la stână, ne clise, că în diua următore, după dejunul, ee-'l vom lua aici, vom sui cu toții la Colțul Viştei raarl, unde ei an fost deja odată în Lunea trecută, şi lângă o movilită de petră din verful Colțului au aflat un pahar de sticlă, pe care Tau adus cu ei în jos. Lângă pahar era o scrisore germană, lăsată acolo de nisce turişti din Făgăraş în anul 1886. cari mai făcură o escursiune aici şi în anul 1887, când pentru a doua-oră au fost ei pe acel verf.

Ce dicl, moş Ioane, bine va u aşa? — dise căpitanul Spiroiu către un betrân viguros din apropiere, care spunea, că este confmist (ceva mai mult ca simplu, vigil) peste pădurile statului din acele locuri. — De, domnule, ce să dic? răspunse moşul contmist. Eu servesc statului de vre-o 30 de ani, cunosc prea bine aceste locuri. Ve voia conduce ori unde veți pofti, deră, după cum mi-se arată, mai nu cred, că vom pute eşi mâne pe Moldoveanul, căci este vremea prea întunecată. Cât se luminase puțin mai de cu di, pare-nu-se că s'a luminat numai a ploiă, — aşa merg vremurile pe aicî.

Cum vorbeam aşa. ploia a început din nou des şi cu putere, din care causă ni-am luat şi nopte bună dela căpitanul Spiroiu. Pe la 9 ore sera el a plecat peste Argeş sus la stână, la colegul său, er noi ne-am retras în cort, unde am cinat scutiți de ploia, ce curgea din gros.

Era cu noi şi George Borzea, notarul cercului Viştei. Am dispus să nî-se facă în cort pentru 5 inşi un aşternut de mici rămurele de cetină de molitv (brad) şi, obosiți şi tare indispus!, după cum eram, ne-am pus la odihnă. Totă noptea înse, pană de către diuă, ploia n'a încetat de fel. Dorobanții şi ceilalți lucrători împregiurnl nostru, renduindu-se unul câte unul, puneau în continuu lemne pe multele focuri, ce le făcuseră şi cari nici nu s'au potolit de fel pană dimineța, căci vremea acesta atât de neaşteptată şi rece nu se cam potrivea cu îmbrăcămintea multora, atât dintre dorobanții români, cât şi dintre lucrătorii .noştri, cari plecând de-acasă pe un timp prea frumos, nu-ş! prea luaseră cu ei haine grose.

Dorobanții români, — cari erau toți feciori înalți şi bine făcuți din giurul Argeşului, der mai flegmatici şi cam sărăcuț îmbrăcați fa-ă de frumoşii şi .sprintenii voinicei de

munte din compania dela Rucăr a căpitanului Ionescu, —• îşî tăcuseră şi doue colibî acoperite numai în partea de dindărăt cu scorţă de brad, aşa că partea dinainte şi laturile erau cu totul libere. Astfel, ce-i drept, ei nu erau cu totul sub cerul liber, vijelia însă pe trei din patru părţi avea intrare liberă la ei. In ambele colibî erau încuartiraţî cam câte 10 dorobanţi, carî cât a ţinut ploia şi viscolul, şerjură acolo bine îndesuiţl unul lângă altul, cu piciorele încolăcite, — cum se ***ţţice*** pe la noi — cojenesce, şi numai rare-orl, în cas de estremă lipsă, se depărta câte unul, renduindu-se a aduce apă din Argeş, seu lemne pentru foc, pe care nu-'l lăsau nici o minută se slăbescă.

Cu tote că veniserăm aicî cu atâţia lucrători şi mai erau şi dorobanţii români, totuşi dimineţa, când am eşit afară din cort se vedem cum se mai arată vremea, se părea, că este totul pustiu, ca si întro singurătate, unde nu mai sunt fiinţe vieţuitore, căci toţi şedeau sguliţl şi în o adâncă tăcere în colibele şi la focurile lor.

Argeşul şi isvorele şi păraele lui laterale începuseră a se umfla şi în repedea lor cădere făceau un sgomot impunător.

Se făcuse diuă. Ploia se mai rărise puţintel.

In 9 August, pe la 7 6re dim., vin cătră noi dela stâna din Podul Giurgiului cei doi căpitani români după înţelesul, ce l'am avut erl. Li-am eşit înainte, ca să-i primim la trecere peste Argeş, însă apa umflată luase dela locul lor cele două lemne de brad, ce ni-au servit erl de punte. Am pus altele in loc, însă cu mult mai sus, ca să nu le mai ia apa. Pe acestea au trecut căpitanii români la noi. Am făcut cunoscinţa căpitanului Hiot şi fiind-că ploua, după cum se dice, eernend, am intrat cu toţii în cort şi am dispus se ni-se facă pentru dejun cafea cu lapte de oie, căci pe aici nu se afla alt lapte, şi o ciorbă de puia, atât de cu predilecţiune obicinuită în România.

Nici nu am intrat bine in cort şi un sergent de dorobanţl venind la noi se adresa cătră căpitanul Hiot cu cuvintele: „Se trăescl, Domnule căpitan î Incunosciinţee, că peste nopte ni-s'a bolnăvit un soldat, care dice, că după sosire aicî a beut apă şi nu mult după aceea a început să se simtă rău". La întrebarea căpitanului, că unde este soldatul bolnav, *i se răspunse^ că zace în cort. Ne-am dus deci cu toţii acolo. Căpitanul întreba pe soldat, cum se simte şi ce-'i este? După răspunsurile date, s'a dat ordin să se îmbrace pacientul în vestminte grose şi sventate, căci ale lui erau încă cât de umede în urma ploiei de ieri. 'I s'a dat apoi un pahar de beutură întăritore şi apoi un pahar de ceaiu (tee) ferbinte şi 'i s'a spus, să stea în cort bine înboldorit pană se va recrea. Pe pacient adecă îi resbise cu totul frigul şi umedela, căci în urma mijlocelor aplicate, aşa de iute şi-a venit în fire, încât la amecji a putut şi mânca ceva. In a dona di 'i-a fost şi mai binişor şi, repeţind practicele doftorii, în a treia di s'a simţit bine şi a părăsit cortul.

Fiind şi noi cuprinşi de frig şi umeolelă, şi cu totul indispuşi, am consumat cunoscutul nostru dejun cu uu apetit aşa de mare, încât — cum cjice Românul, — se părea, că bagi tot pe după spinare. Mai întrebarăm pe connistf ce ***$icî,*** moş Ioane, merge-vom adl la Colţul Viştei mari? Moşul ne răspunse: Adî de bună samă nu. şi tare mă tem, că nici mâne.

Fiind vremea forte rea, am stat şi îu astă rli tot la corturi. Totă noptea următore şi totă *(\hia,* de 10 August a plouat amestecat cu zăpadă, er mai sus, de-asupra nostră, a nins în continuu, de începurăm a despera, căci pe-o astfel de vreme nu mai putea fi vorba de a te întorce îndărăt peste munte la noi, şi nici de a merge la vre-un sat în România, căci Căpăţînenii, comuna cea mai apropiată din România, după spusa confinistului şi a celorlalţi cunoscători, este de aici îndepărtată cale de două <\i\e.

T6tă diua de 10 August a trebuit să zăcem în cort.

Vremea cea de tot rea şi vijelia nu ne lăsa de loc să eşim afară. Pană în dimineţa dilei urmâtore, de 11 August, din causa vijeliei nu ne-am mai putut întelni cu oficerii români, deşi eram în depărtare unii de alţii numai cale de vre-o jumătate de oră. In 10 August, după amedl, pe lângă ploiă a mai început şi un vent teribil, care sufiând cu o vehemenţă cum numai se pote închipui, făcea sg urle muntele de sălbaticul lui vuet, er Argeşul şi păraele lui, umflate acuma pesta măsură, urlau spumegând şi duceau tot ce le sta înainte. Tote acestea, amestecate cu rostogolirea sgomotosă a pietrilor şi a marilor bolovani, ce-'i ducea Argeşul în sălbaticul său curs, ne făceau să credem, că-'i pace bună cu noi. Teama nostră a tuturor însă nu preste mult se prefăcu în o adevărată şi panică spaimă, căci cam după 8 ore sera două pocnituri teribile, urmate iute una după alta. si un sguduit puternic al terenului, apoi sbierătul şi ţipetul unor lucrători, cu tote că ploua de vărsa, ne făcură pe toţi se eşim din corturi şi colibe, îndreptandu-ne privirile către marginea pădurei în partea de unde se audirâ pocniturile şi ţipetele. Cum ne uitam împregiur, vedeam flăcările focurilor roşietici mohorîte, şi cu fior, cuprinşi de misteriosele influînţe ale momentului, nî-se părea, că suntem în faţa unei scenarii, în care se produc focuri vrăjite.

Nu este însă artist pe lume, care ar pute produce fidel cu tote variaţiunile şi puternicile lui impresiunî acel sălbatic şi teribil tablou, ce ni-s'a presentat noue prin natură în acea seră. Am înaintat spre locul, de unde s'au audit cele două pocnituri şi văcîurăm pe lucrători, că scot dintr'o colibă surpată vestminte, unelte, proviant şi alte obiecte, ce au fost acolo. întrebarăm, că ce va să dică acesta? Ne răspunseră, că fiind ei aşecjaţî aici mai în marginea pădurei, ventul cel grosnîc, ce bătea cu atâta putere, a răsturnat din rădăcini unul după altul doi bradl (molitvl) mari, ai căror ramuri au ajuns şi au surpat şi coliba lor; alt-ceva înse diu norocire nu li-s'a întemplat, Mulţămiau lui Dumnedeu, că n'au căduţ giganticii brad! pe ei, căci de sigur 'i-ar fi omorit. Acuma voiau să se mute la altă colibă mai în pădure.

Ne-am întors şi noi îndărăt şi am întrebat pe conţinistul: Ce clici, moş lone, la tote acestea? Oe va mai fi, ce să însemneze acest vent, acâstă furtună atât de groznieă? Crecjî domnia-ta. că se va îndrepta vremea? Moşul ne respunse: De, domnilor, mai sciu eu ce mila lui Dumnedeu va mai fi. Pote că acest vent puternic ca do regulă să împrăştie norii şi să limpedesca cerul, derâ tare-ml este temă, să nu se întorcă şi se aducă alţi nori, căci vremurile ia munte sunt ciudate şi tare înşelătore, nu te poţi pune cu ele; der totuşi cred, că după ce a fost pană acuma destul rău, va da Dumnedeu şi se va mai face şi bine.

Ne-am retras apoi în cortul nostru. Am aprins luminarea şi voiam să cinăm, der înzadar. Ne perdurăm apetitul, aprope cu desăvârşire. Bucăturiie ni-se făceau cleiu în gură, nu se duceau pe gât. Notarul Borzea ne spuse, că mâne se va îtitorce şi el acasă şi că s'au reîntors deja forte mulţi lucratori, că omenii *un* mai au nieî merinde şi nu voesc să-şl repue capul pe aici.

Cum vorbeam de acestea, pe reud unul câte unul am adormit; am adormit însă somnul iepurelui, căcî în continuu ne deşteptam. Des de dimineţa în diua următore, de 11 August, eşind afară din cort, aflai-pe notar, că-şl adunase lucrătorii înaintea unei colibî împregiurul focului. Cea mai mare parte din ei erau sguliţl şi dârdăiau de frig. Apropiindu-mă de ei, le dădui bună dimineţa şi mă adresai către notar dic-endu-i: 'Mi pare bine, d-le notar, ca vă ved pe toţi sănătos! şi mai veseli ca ieri. Notarul îmi dise a parte : Eu am o mamă bătrână acasă. Domne feresce, să nu 'i se fi întemplat ceva rău, căci am visat adî nopte, că era nuntă la noi în curte. Eu nu mai pot sta, trebue să mă întorc acasă. — Bine, — 'i-am dis eu. — vom- merge cu toţii pe la oficerii români la stână.

Pornirăm şi apropiindu-ne de stână oncerii români ne eşiră înainte. Ne salutarăm cu mare bucuria. Bine că ne mai vedem odată, se audia din tote părţile, cugetam," că aici o sœ" ne prăpădim. Moşul confinist încă se amestecă în vorbă şi dise: Se trăescî, d-le căpitan, a fost vremea rea de tot, bată-o s'o bată, şi apoi tocmai acuma în luna lui Cuptor! Der mie mi-se pare, că 'i-a fost destul pană arii. Norii, cari se văd pe munte, nu mai sunt nori da ploiă, sunt nori seci şi uite... nu stau pe loc, se primbla mereu, pare-mi-se, că se vor duce cu totul.

Cuvintele moşului ne încuragiară. Căpitanul Spiroiu suridend şi adresându-se către soldatul seu servitor adăuga : Mei Nicuîae, ia scote damigiana (un butoiaş mai măricel, seu o sticlă de cele mari, provăclută pe de-asupra cu o căptuşală, ce o scutesce forte bine de a nu se sparge) aceea cu ţuică şi un pahar. Avea un pahar mai mărişor, ca de un decilitru.

Nicolae împlini ordinul îndată şi turna în pahar, er căpitanul Spiroiu me îmbie să beu. Luai paharul şi închinai, acompaniat de un puternic „se trâescă", eşit din pepturile tuturor celor presenţî. închinai: „lutru sănătatea D-V6stră, d-lor căpitani, şi a tuturor participanţilor la acesta escursiune, atât de espusa şi periculosă. — „Să trăim cu toţii, frate Turcu! Noi facem o cale forte lungă şi grea, — observa căpitanul Spiroiu. Apoi închinară după obiceiul românesc şi beură pe rend : prim-pretorele Meţian, notarul Borzea, căpitanii şi moşul confinist. — Mai poftiţi câte-un păhărel, ne îmbiâ căpitanul Spiroiu. — Ţuica acesta a vostră este o beutură forte domolă, observai eu, der tot-de-odată gustosă şi întăritore, Ce dicî, d-le notar Borzea, nu este aşa? — Ba da, este forte bună şi gustosă! (lise el. — Ei, frate Turcule, — dise căpitanul Spiroiu ridând cu hohot şi .prea satisfăcut, acum să dejunăm împreună, căci avem şi icre negre. Să invităm la dejun şi pe căpitanul Şandru şt inginerul Kovâc*. Audi Niculae! Du-te şi chiainâ pe domni la dejun aicî. D-l Borzea încă va rămâne cu noi. Aşa-i, d-le BorzeaV Avem o 6lă de peste 2 oca plină de icre negre şi încă de cele mai bune, şi avem şi unt de lemn fin şi lămâi bune şi mustose. Ce mai dicî acum, d-le notar? Stăi şi d-ta cu noi. Lasă pe omeni să se ducă!

Prin aceste conversaţii mai animate ne veniserăm binişor în fire.

Fiă deră, rămân şi eu cu d-vostră, ce veţi păţi d-vostră, voia păţi şi eu şi atâta, dise notarul. — Duceţi-vă deră omeni buni, disei eu lucrătorilor, să umblaţi în pace!

Lucrătorii, împreună cu cei doi gendarmî, cărora încă li-se finise tot proviantul, porniră îndată, er noi am intrat în stână. Aci s'a scos dejunul, avend cea mai mare trecere icrele negre din 6la cea bine grijită. Sosiră îutr'aceea şi căpitanul Şandru şi inginerul Kovâcs, şi ne-am pus la dejun. De-6rece se mai luminase după dejun, am dispus de au venit din vale lucrătorii rămaşi şi dorobanţii, ne-am luat îmbrăcăminte, mâncare, instrumentele şi uneltele trebuinciose şi pe la 9 ore înainte de amedî, avend din România cai la dispoşiţiă, am încălecat şi am plecat în sus pe lângă valea din Podul Giurgiului către culmea muntelui spre Colţul Viştei mari.

Valea din muntele Podul Giurgiului este o vale adâncă, închisă de-o parte şi de alta de două coste de munte forte repezi şi înalte. Prin mijlocul ei trece un părîuaş mai măricel, care îşî are isvorele tocmai sub vârful, ce trece către Ucea mare. Fiind matca acestui părîu situată tare afund între cele două coste înalte, este tot-de-odată şi tare umbrită, aşa că în acesta vale, peste suprafaţa apei, în forte multe locuri era zăpadă vechia, grămădită în cantităţi forte mari, înaltă de câte 6 — 7 metri, pe sub care apa limpede cristalină a pariului curge cu un murmur înăbuşit, ca pe sub nisce poduri întărite pentru eternitate. In multe locuri,

peste zăpada cea mare, întărită şi îuegrită de vechimea timpului, sunt aruncate de vijelii mari cantităţi de pământ şi sfărimăturl de pâtră. Atâta zăpadă şi în aşa stare ca-aici, afară de părţile de sus ale Negoiului din Laita şi din valea Serafii, nu se află în nici un loc şi în nici o vale, nici în Buceciu, nici în munţii Făgăraşului.

Stâna din Podul Giurgiului e aşedată în marginea pădurei, unde încetă regiunea lemnului, er dela stână in sus este tot Ioc gol, cu vegetaţiune treptat tot mai slabă pană la verf. Se vede, că în vechime munţii învecinaţi ai României au fost în mai mare măsură folosiţi de economi din părţile nostre, căci mai pe tote văile se văd încă prea bine urmele si ruinele vechilor bâţaşurl, cari duc la verf şi de-acolo cobora la noi. şi cari se vede, că au fost odată tare bune şi mult umblate, adî înse sunt părăsite şi în multe locuri începe a li-se pierde urma.

Dela stâna din Podul Giurgiului încă duce la verf un astfel de hăţaş. Am apucat deci hăţaşul şi cum înaintam pe partea de cătră răsărit a văii, nu tocmai departe dela stână, într'o mică poeniţă mai erbosă se vedeau faţă în faţă doue movile lungi de petră, învechite. Cătră părîu la capătul movilei de cătră Vest era încă aşedat „ lemn de brad, cu o crestătură orisontalâ de-asupra, în care crestătură odată se vede, că a fost aşedat un alt lemn, formând astfel o simplă cruce.

Movila de cătră răsărit nu avea nici un sămn, însă pe cealaltă movilă, jos lângă lemnul cu crestătura gală, era aruncată o cruce vechia de lemn de moîitv, a cărei parte de jos, putredită de vechimea timpului, era ruptă. Asta, se vede, era crucea movilei de cătră răsărit.

Am întrebat pe confinist, ce însemneză acestea? El ne răspunse: Domnilor, în vremuri grele, pe mari vijelii, doi ciobani, cari păsceau oile pe aici, au fost apucaţi de vremuri pe aste coste repedl. S'au primejduit bieţii şi au fost aruncaţi de vremuri jos în vale, unde apoi fiind găsiţi morţi, i-au îngropat aici. Aceste sunt mormintele lor, săracii, Dumnedeu să-i ierte! piserăm şi noi cu toţii: „Dumnedeu se-i ierte !"

Descoperirile atât de misteriose ale moşului ne puseră pe gânduri, căci muntele, deşi nu ploua, era la verf tare acoperit de nori şi întunecat. Nu peste mult vom'intra în nori, — diceam noi. De s'ar întâmpla să ne apuce vre-o ploiă, vre-o vreme grea pe acolo, ce va fi ore, nu vom păţi şi noi ca ciobanii primejduiţi? — Dumnedeu să ne ferescă, dise moşul. Ce-i drept, ar fi rău se ne apuce vre-o vreme, der am nădejde, că nu va fi ploiă, căci norii se văd a fi seci şi mereu mânaţi de vent.

Astfel înaintând, am intrat în nori şi de aci mai departe, ţinând hăţaşul pană la piscul, unde se întâlnesce oberşia văii *Orzâneaua,* cea dintâi vale dela Moldoveanu, cu oberşia văii Podul Giurgiului, a doua vale dela Moldoveanu. Aci descălecarăm, căci caii nu puteau trece mai departe şi am înaintat apoi pe jos peste Ucea mare şi de aci încolo spre Ost, pană ce în fine pe la 1 oră după amedl am ajuns sub Colţul Viştei mari, în partea vestică, care era cu totului tot acoperit de zăpadă prospătă.

Moşul confinist, locuitor din comuna Căpăţinenî în România, cunoscea prea bine hăţaşurile, căci deşi am înaintat tot prin nori, am ajuns în pace la locul ţintei nostre.

Stâlpul de hotărnicia era deja scos aici de mai înainte, însă fiind întunerec, nu se putea statori punctul, unde trebuia pus. Dela culmea munţilor, locul spre România este mai prelungit şi nu-i aşa stâncos, ca cătră noi. Pe partea României mai în tot locul poţi eşi la verf pe jos, ba chiar şi cu calul poţi merge pană la frontieră, se înţelege, făcând ocolurile de lipsă. Nu este însă tot aşa cătră noi. căci aici munţii la vârf sunt tare stâncoşI»şi stâncile se ridică mai peste tot ca nisce îutărituri şi ziduri gigantice, cari în cele mai multe locuri împiedecă cu totul trecerea chiar şi călătorului pe jos. Dela noi poţi eşi la vâri

vfiffir

numai pe văile, ce duc dela comunele de sub munte. Trecerea la culmea muntelui înse şi în aceste locuri este posibilă numai prin anumite puncte, prin anumite despicături de stâncă, pe cari poporul după formaţiunea lor le numesce „terestră", „portiţă", „scară", seu „strungă".

Şi apoi nici nu este lucru uşor, nu este glumă a eşi Ia culmea muntelui suind pe atarl scări, seu urcând prin atarl „ferestri" şi „portiţe". Cu calul de cătră noi poţi eşi în cele mai multe locuri de regulă numai pană la capătul de sus al regiunei lemnului, de aci mai departe apoi în tot locul şi cu deosebire mai cătră verf poţi eşi absolut numai pe jos prin locurile descrise mai sus. De eşit poţi' înse eşi la vârf pe tote văile numite.

Cum era nor şi nu se putea constata locul stâlpului, ne puseserăm jos de-asupra unei stânci, îndreptaţi cătră ţera Oltului, şi ne cădea forte bine, că după atâtea diie mai puturăm ajunge odată la frontieră.

Norii unii se duceau şi alţii îndată le ocupau locul, fiind in continuu sunaţi de vânt, când de-odată ni-se lumina înainte şi vădurăm întregă câmpia a ţerei Oltului cătră Făgăraş şi tote comunele din împregiurime, apoi întregă parte • de dincolo de Olt a Transilvaniei, ca şi o prea frumosă grădină. Vădurăm Oltul, întindându-se ca o grosă liniă argintia, şerpuind prin luncă, er jos la marginea stâncei era afundul şi prăpăstiosul abis, care cade jos în valea Viştei mart, cătră bordeiul mieilor, pe unde suiserăm noi. Acest moment prea plăcut atâta ne-a înveselit, încât toţi cei de faţă am erupt în puternice esclamăti de „hura!" şi „vivat!"

De va vre Dumnedeu tot vom face ceva şi adl, dise moşul. — Vom face, moşule, respunserăm noi. Oficerii îndată statoriră cu instrumentele locul stâlpului pe costa Colţului Viştei mari, 300 de metri mai în jos dela vârful numit „La Bold". Stâlpul s'a şi aşedat îndată şi, spre aducere aminte, toţi cei de faţă ni-am băgat cărţile nostre de

. visită, — după ce am scris pe ele causa eşirei nostre aicî, — îutro sticlă mai grosă, pe care am pus'o în pământ lângă stâlp.

Fiind astfel stelpul aşecjat, am scris şi noi pe hârtia aflată în pahar de căpitanii români salutare celor, carî au-lăsat'o şi celor cari vor găsi-o după noi, apoi am subecris'o cu toţii şi am pus'o în pahar.

Afară de căpitanul Spiroiu, care fusese deja odată, şi afară de inginerul Kovâcs, care se obosise de drum, toţi ceilalţi am eşit pe Colţul Viştei mari „La Bold" (cotta 2520 metri). Acolo am ridicat o movilă de petră şi amflcsat locul movilelor dela Bîndea încoce, adecă de-asupra muchei Drăgusului pe muntele „Gălăşescul" şi la vârful muutelui „Petrile roşii", ce este un loc prea bun şi plăcut pentru de-a vena capre negre. Apoi s'a mai ficsat locul movilelor de-asupra muntelui Vistişora, — unde în partea română în căldările, ce se formeză sub vârful munţilor, sunt şi vre-o patru lăculeţe mai mici, — şi de-acolo încoce pană aici „La Bold".

Dela Bîndea pană dincolo de Negoiul la Scară, înălţindu-se terenul considerabil, linia de despărţire a apelor trece tot prin locuri stâncose. Totă lungimea oî se pote cjice, că este fără întrerupere mai numai'o stâncă.

Aveam cu noi un prea bun vin roşu din Ungaria din părţile Aradului (6-Szent-Anna), cu care am închinat acolo sus „La Bold", în Colţul Viştei mari, pentru tot ce este bun şi frumos şi i-am dat şi moşului confinist» de a închinat şi el de câteva ori.

Finindu-ne aci lucrul, am aşecjat în movila de petră ridicată de noi paharul aflat şi l'ani lăsat acolo cu hărţi* întregită cu scrierea nostră şi apoi am plecat îndărăt.

La 4 ore după amecjl am ajuns din nou de-asupra Ucei mari, unde de-asupra locului numit la „Corabie" se aflau scoşi la vârf doi stâlpi, pe cari îndată am dispus se-i ducă lucrătorii mai departe la locul lor, aşa ca cel din-

tâi să fie pe a doua în 12 August, pe la amedl. de-asupra Arpaşului mare între munţii Vertopul şi Vertopelul, er al doilea să fie pe Marţi în 14 August pe la amedl dincolo de „Venătorea lui Buteanu", de-asupra lacului Bîlei, lângă Căprăreaţa, ca aşa de va fi vreme frumosă să-i putem pune şi pe aceştia în dilele numite.

In re'ntorcerea noastră am ficsat şi am ridicat şi tote movilele de lipsă pană la muntele Vertopul (2500 metri], pe care cei din România îl numesc şi „Verful lui Mircea". Intre Ucea mare şi Vertop, de-asupra văilor ostice, ce duc la Arpaş, se afla la verf muntele „Podragul", în faţa căruia în căldările de către Olt, ce se formâză îndată sub piscurile acestui munte, se află spre Ost lacul „Podragnl" şi spre Vest lacul „Podragelul". Pe partea României, jos în regiunea lemnului, lângă Argeş, în direcţiunea vârfului Podragu se află locui cu poiana deja descrisă, numită „Podul Giurgiului".

Intre valea Ucea mare spre Vest şi între valea Arpaşului se înalţă muntele Tărîţa. Aici, în partea de sus a regiunei lemnului, se află o casă a societăţii carpatine, unde rămân de regulă peste nopte turiştii, cari voesc să ese Ia locul Podragul seu la Podrăgel.

Isprăvind lucrarea, ne-am coborît, tot pe hăţaşul cunoscut, jos la stâna din Podul Giurgiului, unde au rămas oficerii români. Ceilalţi ani trecut peste Argeş la corturile nostre. Aci, satisfăcuţi si prea mulţămiţl de cele isprăvite adî, am odihnit pană în diua următore.

Des de dimineţa, în dorii dilei de 12 August, am scris la Făgăraş comitelui suprem Mihail de Horvâth, ca preşedinte al secţiunei nostre, despre tote păţaniile şi despre cele isprăvite pană acum.

Acest raport, predat unui lucrător mai tinerel şi bun de picior, cornicele suprem, pentru marea depărtare Ta putut primi numai în a treia di.

In diua de 12 August nu era pe cer nici măcar un

pic de nor. Sorele curat şi strălucitor a răsărit cu atâta mândria şi atât de pompos, încât era neîndoios, că adi vom ave o di din cele mai frumose.

Pe la 7 ore căpitanii români veniră jos la noi şi, fiindcă era di de Duminecă, ne consultarăm, că ce se facem: să eşim şi adî pe munte, seu nu.

Iute ne-am şi înţeles cu lucrători cu tot, că da, — să eşim, se folosim timpul pană este bun.

Aşa am şi făcut. Lucrătorii cu stâlpul plecaseră deja de mult înainte. Pe la 8 ore dimineţa, noi, membrii eomisiunei, am încălecat pe cai şi cu lucrătorii rămaşi am pornit către punctul dintre Vertop şi Vertopel. Hăţaşul la acest loc duce prin muntele numit „Buda". Am înaintat călări pe lângă stâna din Buda în sus pană Ia un loc, unde costa făcându-se de tot repede, nu mai poţi merge călare. Aci am descălecat şi am pornit toţi pe jos, afară de inginerul Kovâes, care simţindu-se tare obosit, de aci s'a întors îndărăt.

Vremea era minunat de frumosă şi se încăldise prea bine. Toţi înaintam din răsputeri pe costa, cea tare repede, asudând şi gâfâind, numai se ajungem mai curând la locul stâlpului pe verf. Nu mai era acuma nici hăţaş şi nici o potecuţă pe costa cea rea, ce este formată din fârîmături şi sghiaburl de stâncă.

Suiserăm deja mai două din trei părţi şi fiind*tare, rău locul, fiă-care căuta împregiur spre a pute trece pe unde-va mai sigur. Căpitanul Spiroiu şi cu doi soldaţi ai lui o luară spre Vest către muche, ca aşa de-acolo apoi tot pe vârf se înainteze la Vertop. Noi, ceilalţi, însă ţinurăm direcţiunea de mai 'nainte înaintând tot pe vale pe lângă scursura apei.

Ne apropiarăm bioişor către vârf, când de-odată ni-se deschide înaintea ochilor, tocmai sus la obârşia văii, un - loc larg, formând o mare căldare între piscurile dela verf. Priveliştea era iucântătore. Iu acesta căldare se afla un

prea frumos lac mare cu o apă de tot curată şi cristalină şi cu o undă atât de lină, ce numai apa liniştită din câmpiile întinse o pute ave. Acest lac, numit de popor „Ezerul Bucjii", este de-o estensiune forte mare şi de-o frumseţă rară. Afară de lacul „Bîlei", cu mărimea întrece pe tote celelalte lacuri diu aceşti munţi, er cu rara Iui frumseţă şi cu posiţia lui întrece pe tote.

Aceste lacuri se formează astfel, că dela verf, ca tot atâtea rade ale unui centru, se formează scăcjend în jos costeie şi muchile diferitelor văi. Terenul dela verf în genere este tare petros, mai jos însă, si anume imediat sub vârfuri, la obârşiile văilor, ici colo muchile stâncose închid câte-un loc mai larg în formă de căldare. Apa, ce ese din isvorele de de-asupra acestor locuri, curgând în jos se opresce în căldările munţilor, formate după cum am arătat rnaî sus, şi, până se ridică la atâta înălţime, ca se potă curge mai departe, formează acolo sus pe verful munţilor la oberşia văilor lacuri mai mari seu mai mici, după cum este şi formaţiunea locului.

Obosiţi de greul suit, aicî la Ezerul din Buda am stat puţintel, şi cum admiram rara şi încântătc-rea Iui frumseţă şi ne uitam la lin tremurătorele lui unde, audirăni de pe costă un chiot. Ne uitarăm pe costă în sus,' de unde se audise chiotul. Şi ce frumseţă! Vre-o 20 de capre negre, cu iecjii lor după ele, prin nisce sghiaburi de stâncă îngrozitore mergeau cu paşi liniştiţi, în şir una după alta, cătră verf. La vârf se vedea întraceea şi căpitanul Spiroiu cu soldaţii săi.

Ho! Ho! Ţine-te mâi! Daţi cu puşca! Baţi cu puşca! Căpitanul era cu manile gole, er soldaţii aveau cu ei instrumentele de măsurat. Din vale cum ai fi şi putut să dai cu puşca, căci puşca nu bătea nici o prea mică parte din distanţa pană la capre. Der totuşi prim-pretorele, care de de-altfel era un bine cunoscut vânător, — de Duminecă, slobozi spre ele o descărcătură. 'I observarăm: ce ai făcut,

Domnule? — Lasă măcar se le spariu puţin, adăuga el. căci altfel ar scăpa prea uşor....

Se aucli dup'aceea din locul, de unde erau caprele, o şuerătură cu un ton deosebit, dnpă care apoi tote caprele o luară în putere la fugă spre vârf sărind din sghiab în sghiab, ca şi când ar fi sburat, eră căpitanul Spiroiu şi cn soldaţii săi cu chipiile în mână fugeau in sus şi în jos pe muche, spre a împiedeca caprelor trecerea.

Se mai audi încă o a doua şuerătură, tot de felul celei dintâi, şi caprele drept la deal, sărind prin stânci una după alta, au trecut peste muche dincolo spre Vest cătră muntele Ruosul, er căpitanul şi soldaţii, gâfâind de fuga lor sforţată, înse zadarnică, se uitau mai bine ca noi după ele, pană le-au pierdut şi ei din vedere.

Auclit'aţl, Domnilor, căpitanul Spiroiu de două-ori a fluerat caprelor. Are haz, cum i-au trecut pe dinainte! clisei eu consoţilor mei. Nu d-l căpitan a fluerat, observa confinistul. A şuerat ţapul, căci când sunt caprele în primejdia, seu sunt luate la gonă, ţapul se pune în fruntea lor şi şuerâ câte una din răsputeri, apoi du-te, băete! fug de paricâ sbor, şi îndată le piercll din ochi. — Da, aşa este! Am auojit şi eu acesta, observă prim-pretorele, care ca vânător, ce era, ducea mereu puşca în spinare.

După trecerea caprelor, căpitanul Spiroiu vădând, că este imposibil de-a veni pe muchea muntelui la locul stâlpului la Vârtop, a coborît jos la noi şi apoi cu toţii am eşit mai departe la vârf de-asupra Arpasului mare, între Vârtop, numit şi „Vârful lui Mfrcea", si între Vârtopel, unde am ajuns la 1 oră după amedl.

Oficerii îndată şi-au aşerjat instrumentele pentru măsurarea înălţimei şi a unghiurilor, ce le formează acest punct cu punctele mai marcante ale înălţimilor din împregiurime, şi aşa statorindu-se locul steljmlui, acesta s'a şi aşedat pe o mică înălţime, ce se ridică în şeua cea mare dintre piscurile Vârtop şi Vârtopel. Astfel aşedat' stâlpul, lucrătorii

s'au împărțit în dreptă şi în stânga spre a ridica movilele necesari.

Notarul Borzea şi mai mulțî lucrători, cari îşi isprăviseră merindea, ne spuseră, că acuma necondiționat voesc se se întorcă acasă. Nu le mai făcurăm nici o observare si aşa şi-au luat dela noi rămas bun şi îndată an şi plecat în jos pe Arpaşul mare către țera Oltului. Confinistul s'a asociat lângă lucrătorii, cari au mers spre Vest pe ascuțita înălțime a Vertopelului (cotta 2459 metri), ce este putui mai esită dintre munți înspre Olt şi de unde se părea, că trebue se se vadă mai bine peste totă împregiurimea.

Mă hotărîi să es şi eu pe acest verf să mai întreb pe moşul confinist una şi alta despre posiția locului.

Vertopelul este o înălțime de tote părțile de sine stătătore, în forma unui con ascuțit. Spre Sud are puțină legătura cu muchea muntelui, ce apoi cobora cn întreruperi prăpăstiose spre România, er spre Vest are un abis de stâncă forte adânc, peste care dincolo în o lungă îndepărtare este Valea şi muntele Caprăreața, şi de-asupra acesteia, dincoce de Bîlea, îu direcțiunea comunei Cărțişora, Ke înalță falnic despicatele stânci ale Venătorei lui Buteanu cu ascuțiții şi sfâşiații lor colți negri-vineții.

Ajuns sus pe Vârtopel, folosind un bun ochian, ce-'i aveam cu mine, putui să văd în tote părțile atât de bine si atât de departe, încât am rămân cu totul satisfăcut. Din* era una dintre cele mai frumose (Iile de vâră. Munții cu tote piscurile lor erau curați şi peste tot se puteau bine, vede, căci nu era nici măcar un pic de nor pe cer.

Fiind-că înălțimea este de tot «scutită, când priveam în stânga şi în dreptă, deşi acuma eram bine dedat cu înălțimile munților, totuşi mi-se părea, că amețesc puțin, din care eausă am chiâmat pe moşul confinist în apropierea mea şi cam rădimat de movila de frontieră, ce se ridicase deja, m'am uitat apoi cu de-amenuntul, jur împrejur, aşa încât nu mă mai puteam sătura de atâta fmraseță.

Spre răsărit se vedea în depărtare pană către țera Bârsei. Se vedea marele munte Păpuşa şi Oticul dela isvorul Dîmboviței pe partea Țărei românesc!. Se vedea bine Colțul Viştei mari, care sus către Bold încă si acum era tare acoperit cu zăpadă; apoi de-arendul se vedeau şi toți ceilalți munți, ce 'i-am percurs pana aci.

Spre Vest dela noi se vedea Venătorea lui Buteanub Bîlea, Paltina, Lespedile, Laita şi Negoiul, cari munți urmeză unul după altul în ordinea arătată aicî; eră spre Sud înăîntru în România se vedeau şi frumosele piscuri şi verdile plaiuri ale muntelui Ghîțul. Se distingea bine țera Oltului întrega cu tote comunele ei de lângă Olt şi o parte şi dîu comunele de sub munte. Apoi se vedea prea bine şi prea frumos partea Transilvaniei din comitatul Sibiiului şi cu deosebire cea de dincolo de Olt, către Ternave, înse nu cu dealuri, după eum se arată de jos dela Olt, ci deacolo de sus se părea ca o frumosă şi întinsă grădină. ,Apoi printre tote acestea se vedea bătrânul Olt şerpuind prin lunca verde cu un admirabil curs argintiu.

In viața mea încă n'am avut de pe munte o aşa frumosă şi încântătore privelişte, ca adî, — disei către confinist. Ce dicî, moşule, mâne de va fi vreme frumosă pute-'vom eşi colo la Buteauu şi apoi la Bîlea? căci, uite, aicî jos este Căprăreța şi apoi vom trece peste Buteanu la Bîlea, la locul stâlpului următor. — Aşa se pare de aicî, observa el. Se pare, că Venătorea lui Buteauu este aprdpe, der în faptă este forte departe, căci de aicî nu putem trece de-a dreptul la Buteanu. Uite numai ce prăpăstii grozave ne stan în cale) Trebue se coborîm în jos şi apoi de-acolo avem să trecem trei pană în patru munți, adecă Râiosul, Muşeteica şi Piscul lui Negru, cari munți nu se pot vede de aici. Dup'aceea dăm la Căprăreța, ce se vede *i de aici, şi pote va trebui să eşim pe dincolo de Căprăreța, pe la Paltina, cad avem mult bagagiu şi prin alt loc nu se pote. De vom merge bine, cred, că pote peste

trei cj'te tot vom ajunge la, locul stâlpului între Buteanu şi Bîlea, de-asupra Căprăreţii, ce se pare de aici, că nu este aşa departe.

Era pe la 4 ore după amedl. Am coborît de pe Vârtopel. Am comunicat soţilor mei cele vădute şi audite dela moşul confinist şi apoi am plecat cu toţii înapoi, deră nu ne-am mai lăsat in jos pe la lacul din „Buda", ci pe sub verf am trecut pană la costa vestică a muntelui din Podul Giurgiului, unde am dat erăşl peste un cârd de vre-o 15 capre negre, cari cum ne-au văajut, au luat'o la fugă şi au dispărut cătră muntele Buda.

Ţinând acesta costă a muntelui, pe nisce hăţaşurî cam neumblate, am ajuns pe la 8 ore sera la stâna diu Podul Giurgiului, unde au rămas oficerii români, cu înţelesul, ca în diua următore, în 13 August, să mergem cu totul de aici la stâna din Câprăreţa, mai în apropierea locului stâlpului următor. Ceilalţi am coborît jos peste Argeş la corturile nostre din vale.

In 13 August pe la 7 ore dimineţa eram cu toţii gata de plecare jos în lunculiţa din Podul Giurgiului, de partea dreptă a Argeşului.

Acuma ne pomenirăm, că din lucrătorii, câţi au venit cu noi, mai rămaseră numai 9 inşi, ceilalţi toţi s'au reîntors acasă. Fiind-că aveam bagagiu mai mult, am luat caii dela stână şi am încărcat bagagiul pe aceştia, er ce a mai rămas, s'a împărţit între puţinii noştri lucrători şi între dorobanţii români, carî erau cam vre-o 35−40 de inşi.

Am plecat, şi părăsind locul din Podul Giurgiului, unde am avut de-a trece privi mari şi aspre probe in suportarea vremurilor grele, am eşit pe muntele Buda, unde ajungând mai din jos de stână am trecut valea şi apoi am apucat pe hăţaşul, ce duce pe costa din partea drepta a apei. Pe acest hăţaş se vedeau urme prospete de labă de urs.

Eşind din regiunea lemnului, am suit tot pe muchea

costei în sus pană la un punct, unde hăţaşul se cobora în valea muntelui Rîiosul. Aci îndată ne eşi înainte un cioban burlac, mai tomnatic, aşa cam peste 40 de ani, cu perul lung negru şi o barbă mare negră, cam în disordine, aşa, că avea o înfăţişare tare nesimpatică, sălbatică şi cam suspiţiosă. Acest cioban, însoţindu-ne în mersul nostru, ne arăta locul numit „La portiţă", pe unde trebuia se trecem la verf printre stânci spre muntele din apropiere, şi ne spuse, că el ciobănesce de mult în aceste locuri. Cam cu trei ani înainte de asta un bătrân cu părul şi cu barba albă din comuna CăpăţinenI din România i-a spus lui următorele:

„Băiete, tu eşti cioban în muntele Rîiosu. Eu încă cunosc bine acele locuri, căci pe vremea mea am hăiducit cu alţii pe acolo, şi fiind odată tare strimtorat de poteră, am îngropat în păment pe acest munte trei burduşe pline cu galbinî şi alţi bani de aur. Uită-te, băiete, dela stâna din muntele Rîiosul în răsăritul sorelui de vâră cam pe la Sânt-Ilie şi unde bat radele sorelui dimineţa mai întâi, de-asupra „La portiţă", de-acolo o suliţă mai departe, sunt îngropaţi aceşti bani. N'aşi vre să nu aibă nimeni folos de ei, căutaţi-i, mă, şi să aveţi noroc!"

— Apoi căutat'aţl? întrebai eu pe cioban.

— „Eu, ce este drept, n'am căutat, răspunse ciobanul, deră au căutat alţii până n'au mai putut. Uite, în totă împregiurimea sunt pe aici tot săpături după bani, şi apoi şi trebue să fiă bani din greu, căci cu deosebire pe la cfile mari atâta mai joacă banii pe aici, de te ia groza. Trebue că sunt mulţi bani îngropaţi. Der ce folos, că deşi dau de ei, nu-i pot scote afară, căci fiind acei bani blăstămaţl, după ce dă omul de ei. se cufundă în adâncul pământului şi nu se pot scote afară".

Terenul în acest munte este cam apătos, cam mlăştinos, apt pentru formarea de gazuri licuritore, er ciobanul în simplitatea lui naturală se vedea, că era tot de-odată

şi tare aplicat şi predomnit de superstiţiunî. Nu 'i-am reflectat nimic la cele dise şi după ce ni-a spus, că pe bătrânul, care 'i-a spus lui despre banii îngropaţi, nu-'l cunosee şi nici nu î'a mai văo-ufc de-atuncî, a mai mers cu noi povestind una şi alta pană sus la Portiţă, de unde apoi s'a întors îndărăt, er noi am trecut în valea muntelui „Muşeteica".

Aci, sătul de drum. întrebai pe moşul confinist: Mai este mult, moşule, pană la Căprăreţa? El îmi răspunse: E he! mai ai de furcă, Domnule, pană acolo. VedI, aceştia sunt munţii, despre cari diceam ieri de pe Yârtopel, că nu se văd. După ce vom coborî, avem să trecem suind şi acest munte, apoi eră să coborîm şi să suim altul, şi mai mai mare ca acesta, şi apoi numai pote mâne seră, decâ vom merge bine, vom pute ajunge sus la Căprăreţa. Am tăcut, n'am mai d,is nimica, ci am continuat a merge mai departe, moşul tot înainte pe hăţaş şi noi după el, căci el mergea neobosit, par'că-'l ducea aţa.

Am ajuns în valea muntelui Muşeteica şi apoi pe o cale de-a costişul am început să suim erăşî şi înaintând pe lângă urmele unui vechiu picbet român, ce se vedea de partea stângă a apei, am ajuns pe muchea muntelui, de unde apoi trebuia se coborîm erăşî în jos la stâna din „Piscul lui Negru", căruia poporul îi dice şi „Piscul Negri".

Aci pe muche, unde începe hăţaşul a coborî, am stat se se adune toţi, căci mulţi, obosiţi, rămăseseră tare îndărăt şi cu deosebire Şvabul căpitanului Şandru nu mai putea de loc, 'i se muiaseră picidrele, abia mai venea pe urma celorlalţi. Stând aicî, ne istorisi confinistul, că în aceste locuri, pe muchea acestui munte, în sus cătră verf, a mai fost el şi cu ministrul preşedinte român Ion Brăteanu şi cu alţi domni din familia ministrului.

Fiind deja toţi sosiţi, erăşî am continuat drumul pe hăţaş în jos pe costa cea repede, şi tot astfel înaintând pe la 8 ore sera am coborît la stâna din Piscul lui Negru,

ce este situată aprope de pădure, afara din regiunea lemnului, pe partea piscului, ce înclină spre Nord. Stăpânul stânei, un bun econom de oi din Sălişte de lângă Sibiiu, era acolo. Era tocmai după mulsul oilor de sără. când am ajuns 2ioi. După ce ne-am salutat de întâlnire, vădâud stăpânul stânei, că cine suntem, ne-a îmbiat cu lapte dulce, cu brânză, urdă şi caş, er noi l'am îmbiat cu un pahar de beutură. Dup'aceea am coborît mai departe în pădure, întro poeuiţâ. ce ni-a arătat'o un cioban dela stână. In poeniţa acesta ni-am întins cortul şi am rămas peste nopte.

Tot aicî s'au aşedat şi dorobanţii români şi lucrătorii noştri, făcând îndată jur împregiur, după trebuinţă, mai multe focuri. George ciobanul, care ni-a arătat acesta poeniţa, încă a rămas câtva timp cu noi aici. El era un voinic flăcău, ca de vre-o 28 de ani, cu faţa blondă, cam spân şi cu păr lung. Era de statură de mijloc, mai mult mare. Avea un piept şi nisce spate late cât doi, apoi nisce mâni ososе şi puternice, cum numai arare-orl se pote vede. La faţă era roşu ca un bujor, se vedea, că este plin de vieţă, plin de putere.

Cum stam la cină împrejurul focului, începurăm se vorbim despre istorisirile ciobanului din muntele Rîiosu, cu haiducii din vremile vechi şi cu galbinii îngropaţi Ia Portiţa din acel munte. Apoi când unul, când altul îşi făcea observaţiile sale asupra istorisirei superstiţioase a ciobanului. La observarea, că şi istorisirea acelui cioban cu banii îngropaţi şi cu haiducii încă trebue, că este numai o păcălitură, seu o închipuire a ciobanului, alţii dintre noi adauseră: da ce se şi caute haiducii pe aici?

Ciobanul, ce ne însoţise, a tot ascultat la noi şi n'a dis nimic, când a andit însă observarea, că ce să şi caute haiducii pe aicî, începu şi el şi dise:

„Domnilor! Locurile acestea în timpurile mai vechi, după cum spun bătrânii, erau pline de haiduci, parte câcî

unii se ţineau pe aict, parte, că alţii, urmăriţi de poteră, îşi căutau aici scăparea. După cum aţî putut vede şi D.-V6stră, continuă el, pe tote văile acestea se văd urme de hăţaşurî vechi, cari duc Ia verf la locurile de trecere cătră ţera Oltului. Aceste hăţaşurî au fost odată tare umblate. Mult aur şi avere a trecut odată pe aceste hăţaşurî jos cătră ţera Oltului. Aici în munţî erau multe terîe forte avute".

„Apoi.cu tote că ac|I s'au stricat reu tote acestea şi cu tote ca nu mai este atâta umblătură pe aicî şi nu mai este atâta avere nici aici si nici la ţeră, totuşi haiduci se ţin şi acuma pe aici. Şi încă ce haiduci, — cu mult mai răi ca cei de demult. In vera anului trecut, 1887, o cetă de vre-o 12 haiduci înarmaţi pană 'n dinţi în continuu au umblat pe aici. Urmăriţi de poteră, au trecut şi dincolo în munţii Făgăraşului".

Eu sciam, că în vera anului 1887 în adevăr s'au arătat în munţii Făgăraşului o cetă mare de hoţi şi că spre urmărirea şi prinderea lor s'au luat cele mai stricte 'măsuri administrative, punendu-se în mişcare tote organele poliţiane şi un număr mare de gendarmî, înse fără resultat. De aceea cu mare curiozitate am întrebat pe cioban, că ce s'a ales din ceta aceea de haiduci'? La ce el continua:

„Aceşti haiduci, fiind simţiţi şi dincolo cătră Făgăraş, s'au pus pe urma lor mulţime de gendarmî şi după ce ei au prins de veste, că şi acolo sunt în urma lor gendarmii. au trecut erăşî pe aicî. Au fost şi pe la stâna nostră, unde au găsit pe stăpânul, căruia mai întâi 'i-au tras vre-o câteva ciomege si apoi 'i-au luat vre-o 6 poli (napoleoudorî), ce~i avea la el. Stăpânul, spuoendu-le, că nu mai are alţi bani, 'i-au mai tras încă vre-o câteva ciomege şi 'i-au spus, că este vai de pielea lui de minte; apoi l'au întrebat, că pe cine mai are pe aici? Stăpânul 'i-a spus, că mai sunt şi eu şi încă vre-o 2 băieţi la miei. Eu eram cu mânzările tocmai în poeniţa asta, unde stăm acuma.

„Haiducii, înarmaţi şi smoliţi pe iată, cum erau. au venit şi aieî la mine. Când 'i-am zărit, a cam intrat spaima în mine, der totuşi am gândit, că ce vor să-mi facă, căci «'aveam nimica la mine. Cum sosiră, mă întrebară de nume şi că să le spui, ce bani are stăpânul aici şi unde-i ţine? Eu le spusei, că nu sciu ce banî are, deră mulţi nu pote ave, de-6reee n'a făcut de mult nici o vendare, fiind-că trebile merg tare rău; apoi atâta sciu, că banii, câţi ii are, îi portă tot-deuna la el. Mai mulţi din ei începură să înjure groznic şi într'una borborosiau, apoi cu toţii s'au lăsat p'aci Ia vale prin pădure. Că unde s'au dus şi ce au făcut nu sciu. Am aurlit însă, că au jăfuit în mai multe locuri şi că apoi nu mult după aceea aici în România pe unul dintre ei l'au puşcat poteraşii şi pe alţi vre-o trei, ori patru i-au prins, er ceilalţi s'au împrăştiat care încătrău au putut".

— Apoi bine, disei eu, voi nu v'aţi împotrivit haiducilor ? Nu i-aţl luat puţin la întrebare? — „Ce să-'i luăm, răspunse el; noi încă ne seim bine bate in măciuci, de dăi pace, că nu ne este ruşine, dară nu atâţia şi cu astfel de sălbatici nu ne puteam pune. Scii, măi Petre, ca atunci la câmp"... observa el cătră un ciobănaş mai tinerel, care încă venise aci şi se aşedase lângă foc. Apoi continua; „Haiducii au arme, îţi trag diu depărtare un glonţ cu flinta. Este înzadar, cu măciuca nu te poţi pune cu ei".

— Da cam a fost la câmp cu bătaia cu măciucile, despre care ii pomeniai lui Petrea? Ia spune-ne puţin, îi disei eu.

— „D'apoi aceea a fost cam ciudată, bată-i se-i bată de Cojenl (ţărani din câmpiile României de cătră Dunăre:. Etă a fost aşa: Mai înainte, când treceam cu oile la Baltă, la iernatic, şi când eşiam de acolo la munte, mergeam încet încet pe lângă drum şi oiţele mai îmbucau câte ceva de iei, de colo, fără să dică cineva ceva. Mai anii trecuţi am pornit erăşl se mergem la Baltă cu o turmă mai mare

de oi. Eram patru ciobani aşa cam de sema mea şi vre-o 3 flăcăiandri ca Petrea. Mergeam încet cu oile pe drum, dâră deşi cu mult mai cu multă grije, ca mai 'namte, totuşi ici şi colo mai scăpa câte-o oie şi pe locuri (arături), iară se facă înse pagubă mai însemnată cuiva.

„Şi cum mergeam, hai bîr-bir oie bîr \ etă că de odată ne es înainte vre-o trei CojenI şi ne opresc clicând: Ce, meî Ungurenilor! Ce ne faceţi pagubă? Daţi-ne despăgubire, orî 20 de oi zălog, căci altfel de aici nu mergeţi mai departe!

„I-am rugat cu frumosul, se ne dea pace, şi după ce n'au voit nici de cât, la un semn dat, am pus de-odată mâna pe ei şi făcurăm zup cu ei de pământ, ca cu nisce sad. Când s'au vădut Cojenii jos, n'au mai dis nimica, ci sculându-se au luat'o la fugă către sat. Noi am mânat din răsputeri mai departe, căcî ne temeam să nu vie erăşî după noi mai mulţi.

„Şi în adevăr, Cojenii au şi eşit după noi, mai întreg satul. Erau peste 30 de omeni tot cu nisce pari lungi de te lua groza. Văclend acesta, am lăsat pe cei trei ciobani mai tineri înainte să mâne oile mai departe, er noi, cei patru mai mari, ne-am întors cu măciucile către Cojenii, cari veneau tare înfuriaţi asupra nostră, de par'că voiau să ne prăpădescă. I-am rugat eră cu frumosul să ne dea pace, însă înzadar. Eiind-că ne amenințau, li-am dj? ® nu cumva să se apropie vre-unul de noi, că e vai de el. Atunci unul mai îndrăsneţ întoree lungul său par se dea. Noi am ridicat toţi măciucile şi ne-am pus pe apărare, şi pană să dea Cojeauul cu parul, a şi căpătat buf! una ţepănă cu măciuca, de a cădut jos. Noi ne sciam bine apăra, învârteam măciucile de numai sbernăiau şi nu se putea nimeni apropia de noi; care cum voia să se apropie să dea, cât dicî şi căpăta câte una ţepănă cu măciuca, de nu o va uita în totă vieţa lui, aşa încât mai la urmă erau mai mulţi pari şi CojenI pe jos ca în sus.

„Nu-i vorbă, am căpătat si noi dela ei destule, dă-i pace, dâră nu aşa, ca să nu ne putem ţine.

„Vedând Cojenii, că nu o pot scote cu noi la cale, iie-au urmat apoi numai din depărtare pană în comuna vecină, unde era zapciul, căruia acuma îi dic subprefect. Aci erăşî au dat Cojenii năvală peste noi, deră, fiind în sat, n'au avut ce să ne facă. Ne-au luat şi ne-au dus la zapeiu, care însă, după multă trudă şi cheltuială, ni-a dat drumul şi aşa ne-am dus. Subprefectul a lăsat pe CojenI de s'au dus cu buzele umflate şi cu capetele sparte, pău, bun Domn!"

Pană ni-a povestit ciobanul tote acestea, am isprăvit şi noi cu cina. Am lăsat de au mai pus un braţ sdraven de lemne pe foc şi apoi ne-am retras în cort.

In dimineţa următore ne aflam erăşî cu toţii la stâna din Piscul lui "Negru, aşa că pe la 7 ore, luându-ne rămas buh dela stăpânul stânei, am plecat mai departe pe hăţaş în jos, pană ce am coborît în vale la braţul Argeşului, ce isvoresce dela Buteanu şi, curgând pe Căprăreţa în jos, se întelnesce cu celalalt braţ al Argeşului, ce-şî are isvorele la muntele Moldoveanul pe Orzănea dincoce de oberşia muntelui Galbina.

Deşi braţul Argeşului, ce curge de către Buteanu, aici sus s'ar păre, ca este ceva mai mare, cu mai multă apă, totuşi adevăratele şi cele mai îndepărtate isvoră ale Argeşului sunt sus la „Moldoveanu" (Colţul Viştei mari), pe valea cea de tot stâncosă şi nepracticabilă a muntelui Orzăneaua, spre vest dela oberşia Galbinei pe lângă hăţaşul de pe costa cea repede de-acoîo.

Rîul Argeş, eşind dintre munţi, trece pe la Curtea de Argeş, unde este pomposa biserică episcopescă clădită de principele ţărei românesc! Ioan Neagoe Basarab şi sfinţită în 15 August 1517, apoi restaurată fundamental şi sfinţită din nou în 12 Oetomvre 1886, sub domnia Regelui Carol I.

De-6rece ciobanii dela stâna din Piscul lui Negru ni-au spus, că având noi şi bagagiu mult, va fi mai bine

să suim pe Paltina, un munte mai practicabil, aşa nu am apucat pe.lângă braţul Argeşului in sus, ci am trecut pe lângă muntele Căprăreţa dincolo la Paltina.

Comisiunea română şi-a lăsat bagaginl la stâna din Paltina, ca apoi apucând pe calea de-a costişul, ce duce de aict spre Vest pe sub piscul muntelui Lespedile şi Negoiul, — între cari munţi sus, sub verful Negoiului, se află pe partea României lacul „Călţunul", — să esă faţă de comuna Sălătruc din România, spre Vest dincolo de Negoiu, pe muntele Scara. De-6rece însă rîoi trebuia să coborîm în 15 August la comuna Oărţişora către Făgăraş şi pârându-ni-se calea pe partea română prea lungă, ni-am luat bagagiul şi mai departe pe cai, pană la veri' la Bîlea.

Vremea era tare frumosă şi era de tot senin, ca lacrima. Toţi mergeau un mers sforţat şi, eumsuiam, curgea sudorea de pe noi, ca şi cum am fi fost scăldaţi în apă. Era de-altfel şi o căldură mare, ce ne silea, ca îndată ce ajungeam la câte-un părîuţ, la câte-un isvor, necondiţionat trebuia *să* ne potolim setea, bând din destul din apa cea rece, cristalină şi atât de bună a acestor isvoră de munte şi apoi fără întrerupere suiam mai departe, ce într e asemenea împregiurărl avea un efect de minune favorabil asupra dispositiunei nostre întregi.

Pe la 1 oră după amedl, obosiţi de tot, am ajuns sub partea dela verf a muntelui Paltina, având în faţa nostră la stânga spre Vest înălţimile muntelui Lespezile. Aci se formeză un podeiu aşedat şi frumos, unde atât noi, cât şi lucrătorii, ne-am pus să prândim.

După prând am pornit mai departe şi pe la 4 ore după amedl am ajuns sus pe culmea munţilor dincoce de Negoiu, spre Ost, între Lespedile şi Paltina. Am ficsat şi am dispus de s'au ridicat movilele necesari în piscul ostie al Negoiului (cotta 2519 metri) in apropiarea lacului Călţunul, apoi în verful muntelui Lespedile, ce se împreună la oberşia cu valea şi muntele „Laita" din partea nostră, — si în verful Paltinei.

Aici pe- Paltina, când lucrau la ridicarea movilei, unul din soldaţii români, cari au fost vre-o câteva ***dile*** în comuna Ucea superioră, mai uitându-se odată spre ţera Oltului, ce se vedea de acolo tare bine, esclamâ: „In adevăr, frumosă ţerâ mai este şi ţera D-V6stră! Deră dmenii, — ce mai omeni de omenia! Cât am stat în Ucea de sus, nu sciau cu ce se ne mai cinstescâ. Ne-au dus şi la joc şi am jucat cu fetele din sat. Cine scie, mai veni-vom noi vre-odată p'aicî, deră în vieţa nostră nu vom uita şi totdeuna cu mare plăcere ne vom aduce aminte de dilele, câte le-am petrecut în Ucea!"

Fiind gata şi movila de pe verful Paltinei, am plecat spre Bîlea la locul stâlpului, ce trebuia să-1 aşeejăm acolo. Pană aici mai aveam să facem încă o movilă de-asupra muntelui „Valea Domnei". Când am ajuns aci sus, de-odată vădurăm pe partea României în Căprăreţa vre-o şese, er jos, în căldarea muntelui dela „Valea Domnei", vre-o dece capre negre, mari, grase şi, frumose. Iecjî (vâtui) nu erau cu ele. Cât ne-au zărit, cele din Căprăreţa au luat'o la fugă şi nu le-am mai vădut, er cele din „Valea Domnei", fiind jos în întinsa farîmătură de petră de-acolo, păsceau liniştit la erba de printre pietri.

Am dispus să se ridice şi movila de aici şi, tocmai când era movila gata, vădurarn, că lucrătorii, trimişi încă în 11 ale lunei August să scote stâlpul pe vârf pană aci, tocmai se coborau cu stâlpul de către „Venătorea lui Buteanu", er pe prim-pretorele Meţian îl vădurăm cu puşca de gât coborînd în jos spre capre în „Valea Domnei". Caprele însă, îndată ce-l zăriră, că se apropie de ele, după o şuerătură obicinuită, în sărituri mari se îndreptară spre costa de dincolo şi în câteva minute erau la muche, er vânătorul de jos tot ou puşca de gât se uita cu milă după ele, cum se duc, pană nu le-a mai văcjut.

Am dat chiot lucrătorilor se aducă stâlpul pană la trecătorea din mijloc de de-asupra Iacului Bîlea. De-orece

noi trebuia să coborâm în diua următore, 15 August, prin Bîlea la comuna Cărţişora, am dat jos bagagiul de pe cai şi, — fiind-că pe partea nostră la verf o mare distanţa nu poţi nici sui, nici coborî cu calul, — l'am împărţit între lucrători aşa, că servitorului Todor 'i s'a dat grijă să aducă tot provisiunea jos la lacul Bîlea.

Trecerea dela acesta movilă pană la locul stâlpului, pe lângă Căprăreţa, pentru cresta cea stâncosă şi de tot ascuţită a muntelui fiind în tot estinderea ei tare grea, ba unora după atâta oboselă chiar imposibilă, — inginerul Kovâcs, care era de tot obosit, aşa încât abia mai putea vorbi, ne spuse, că .el va coborî de aicî în „Valea Domnei" şi de-acolo apoi, fiind mai lesne, va trece peste muchea costei drept la lacul Bîlea, pană unde va lua cu sine, pe lângă bagagiul seu, şi proviantul nostru întreg. La lacul Bîlea ne vom întâlni. Nici unii, nici alţii n'am avut nimic de-a elice în contra acestui plan.

Astfel inginerul cu servitorul Todor şi cu vre-o 6 lucrători, din cei 9, ce ne mai rămaseră, au apucat direcţiunea arătată. Noi, ceilalţi, am trecut la locul stelpului. Trei lucrători au remas să ne pădlescă bagagiul, ce-l lăsaserăm sus la Paltina, pană vor sosi lucrătorii cu stelpul.

Ajunşi la locul stelpului, pe culmea muntelui, în trecătorea din mijloc de de-asupra lacului Bîlea, din partea nostră, şi a celor două lacuri din muntele Căprăreţa de pe partea României, îndată an sosit acolo şi lucrătorii cu stelpul însoţiţi de doi gendarmî din staţiunea dela Arpaşul inferior. Erau la olaltă vre-o 17 omeni.

Stelpul acesta a fost transportat de lucrători de dincolo de Podragul, din Ucea mare, pană aicî, în patru cîile tot pe verf. Cum au ajuns ei aici şi prin ce locuri au trecut, este aprope îngrozitor.

S'a statorit locul stelpului. S'au cetit cu instrumentele (se folosia tot instrumentul de măsurat al colonelului român de artileria Oostescu) unghiurile şi înălţimile punc-

telor mai marcante, ce se puteau vede, şi s'a dispus aşedarea stelpului.

Pană au aşedat trainicii dorobanţi români stelpul, lucrătorii noştri s'au dus şi ni-au adus bagagiul, ce-l lăsarăm pe Paltina.

S'au ficsat apoi movilele de lipsă spre Ost peste „Venătorea lui Buteanu" pană la „Vârtopel", aşa, că pe la 7 ore sera eram gata.

Ne luarăm rămas bun dela oficerii români şi ei plecară înapoi la stâna din Paltina, er noi peste culmea Carpaţilor în jos pe lângă lacul Bîlea, spre casa societăţii carpatine, situată pe muntele Bîlea mai la vale în regiunea lemnului. Am apucat dela vârf hăţaşul pe costa cea forte repede şi, printre marii bolovani şi întinsa fărimătură de petră, ce este acolo, am coborît sub vârf la lacul Bîlea.

Lacul Bîlea este cel mai mare lac dintre tote câte se află pe aceşti munţi. In stare mai mica a apei, adecă pe vreme de secetă, are două părţi legate una de alta, şi adecă partea de din sus, care are o estensiune forte mare, cam de 2—3 jugăre, si partea de din jos, care este cu mult mai mică. Formaţiunea acestui lac, — atât de mare în sălbaticul loc, unde se **afla,** cu atât'amar de ferîmătură de petră şi grămăditurâ de bolovani si colţi, — nu este aşa frumosă, cum este de esemplu formaţiunea şi posiţiunea cea prea frumosă a lacului din Buda.

Despre lacul Bîlea c]i° ciobanii, locuitorii munţilor, că n'are fund şi că stă în legătură cu Oltul şi cu marea ; clic, că este un ochiQ. de mare, ceea ce se pote vede şi de acolo, — dic ei, — că odată un cioban a aflat pe acest lac plutind un colţ ferecat de corabia. Se mai vorbesc printre ciobani încă multe şi felurite, atât despre acesta, cât şi despre tote celelalte lacuri din munţi, aşa încât fiăcare lac de pe aici îşi are istoriora si legenda sa.

Fiind forte obosiţi şi încăldiţl, de curgea apa de pe noi, spre a ne mai răcori puţintel, cu toţii am beut apă

atât din partea de sus, cât şi din partea de jos a lacului, şi — după ce inginerul Kovâcs şi cu cei, carî au pornit cu el pe „Valea Domnei", nu mai sosiau, — am plecat mai departe în jos tot pe partea drepta a scursurei apei din lacul Bîlea. Era pe înmurgitul serei şi fiind-că mai era mult pană Ia casa societăţii carpatine, er de altă parte fiind-că pană acolo aveam se trecem prin trei săritori de stâncă, deşi forte obosiţi, ne grăbeam să ajungem mai curând.

Dela lacul Bîlii in jos până la regiunea lemnului sunt adecă în munte trei piepturi de stâncă seu săritori. Cea dintâi, de de-asupra, este ceva mai mică, a doua este mai mare, er cea de jos, de lângă regiunea lemnului, este forte mare. Eiind-că înserase, când am coborît prin a doua săritore perdurâm hăţaşul, care de altfel pe aicî, fiind locul de tot rău, abia se cunosce.

In fine unii pe o parte, alţii pe alta, totuşi am ajuns în pace la partea de din jos a săritorei, de unde apoi ne-am îndreptat către stâna, ce era afară din regiunea lemnului, sub costa vestică a muntelui. Aci se cunoscea apoi bine hăţaşul, care se continuă tot pe partea dreptă a apei. Puţin mai coborîrăm şi am ajuns la săritorea cea din jos, unde se formeză din valea muntelui o admirabilă şi forte mare cascadă de apă, ce nu are păreche în toţî munţii dela Buceciu pană la Surul, avend. o înălţime, respective o cădere de peste 80 de metri.

Ajunşi la acesta prea frumosă cascadă, ţinurăm mai departe hăţaşul, ce aci se abate din apropierea văii încolo pe costa dreptă a muntelui spre Ost.

Pană la partea de jos a cascadei hăţaşul duce aici într'un ţic-ţac forte des, formându-se nisce vârtejuri tocmai ca şi la Vistea mare, cu deosebirea înse, că aicî aceste vârtejuri ţin cu mult mai mult, ca cele dela Viştea, aşa, că tot înaintând pe ele, cugetam, că nu mai au capăt. Când eram la partea de din jos a vârtejurilor simţii de-

odată, că tot corpul îmi este atât de înfierbântat, încât îmi ardea ca focul, începură să-mi trămure piciorele şi să ameţesc.

Statui câtva pe loc şi cerui se mi-se aducă puţină beutură, ce însă nu s'a putut, de-6rece provisiunea nostră ora totă la inginerul, care apucase pe altă parte.

In astă stare mi-am adus aminte de inginerul, care încă colo sus pe Paltina, de obosit, ce era, abia îşi mai mişca gura când vorbia, apoi mi-ara adus aminte tot deodată şi de marea mea oboselă, când am coborît de pe Petra Craiului şi când în re'ntorcere spre vama dela Giuvala din Branul superior la Fundata, d'abia mă mai puteam ţine pe cal, îmi făcui curagiu şi, fiind-că eram tare asudat, mă ştersei bine pe faţă, nu mai tlisei nimica, ci plecai mai departe şi astfel, continuând drumul, pe la 9 ore sera am ajuns la casa societăţii carpatine, clădită aici pe muntele Bîlea în partea de sus a reginnei lemnului (rnolitv).

Când am ajuns noi în poeniţa din'aintea casei carpatine, ardea un foc, la care steteau doi ţărani din Cărţişora, carî ne spuseră, că ei încă cobora dela „Vânătorea lui Buteanu", unde au fost cu doi domul din Sibiiu, cari dorm în casă.

Casa de aici are o anticameră şi o odae pentru bărbaţi şi alta pentru femei, dintre cari fiind numai una ocupată, noi încă am fi putut intra în cealaltă, deră după ce ni-s'a spus, că nu potî odihni în ea din causa multelor insecte, ce se încuibaseră acolo, am preferit să durmim afară sub cerul liber.

îndată am dispus să se facă un foc mare şi, cum am sosit aci, căpitanul c. reg. Şandru esclamâ: Vai, sunt mai mort! •— Der eu! — i-am răspuns. Er prim-pretorele Meţian nu mai cjtcea nimic, ci cum sosi, se trânti lângă foc, jos la păment pe o bundă, şi acolo remase pană diminâţa.

După ce inginerul cu provisiunea nu mai sosia, ne

adresarăm către primarul Vasilie Dateş din Arpaşul superior, care fiind cu noi ni-a făcut prea bune servicii, şi către conducătorul gendarmilor, care încă venise cu noi, întrebându-i, dacă nu cumva au ei ceva de beufe si de mâncare, căci nu mai putem răbda. — Ba da, diseră ei. Avem puţin spirt de bucate, brânză, slănină şi puţină şuncă. — Forte bine. Puneţi apă în spirt spre a-I domoli şi apoi vom gusta puţin.

Ei şi făcură tote acestea. Lajos Şvabul încă raporta: că şi ei au pane, slănină şi o găină, apoi patru pui vii, ce li-au rămas şi pe cari i-a adus el *m* spate legaţi pe bâtă. Mai avem încă şi un ou prospăt, cjise el, ce l'a ouat găina adî pe drum către Paltina, cum o duceam legată pe bâtă cu piciorele în sus.

Ne făceam haz din istorisirea Şvabului. Nici nu isprăvi el bine vorba şi primarul Dateş ne şi aduse sticla cu vinarsul făcut prospăt, din care beurăm toţi- câte-un păhăruţ, ce ni-a cadut forte bine.

Fiind-eă eram cu totului tot asudaţi, ca şi muiaţi în apă, afară de prim-pretorele, care nu voia să mai scie de jos de pe bundă de nimica, — si acesta, se vede, căci nu putea, •— ceilalţi am început a ne lăpăda vestmintele mai grose de pe de-asupra şi apoi mai uşor îmbrăcaţi, stând aprope împregiurul focului, ne-am sventat cât de bine.

Pe când făceam acesta, primarul Vasile mai îmbiâ pe rend câte-un păhăruţ de vinars. Am cinat apoi binişor, ce am avut, şi după aceea am odihnit sub cerul liber până dimineţa următore, 15 August st. n. 1888.

Dimineţa am cercetat şi noi casa societăţii carpatine mai de-aprope. Ni-am scris numele pe bârnele de brad ale păretelui de de-asupra uşei dela odaia bărbaţilor, apoi am lăsat de a tăiat găina şi toţi puii, ce-i adusese Şvabul şi, făcend o tocană mare, după ce am dejunat, pe Ia 8 ore-dimineţa am plecat pe hăţaş mai departe tot pe jos, fiind-că

nu ne mai sosiseră caii, după cari am trimis încă în diua premergâtore pe-un lucrător la Cărţişora.

Dela casă în jos calea duce tot cam pe lângă muchea costei ostice a muntelui, şi este destul de bună. Mai în jos ese pe muchea costei şi apoi se legă cu frumosul plaifi, ce ese dela polele munţilor de către comuna Cărţişora sus Ia aceste locuri.

După ce pe costa de din sus făcurăm drumul deja mai de jumătate, ne sosiră şi caii. Am încălecat şi, coborînd mai departe călări, pe la 12 ore din cji am sosit la glăjeria dela Cărţişora.

Pană mai anii trecuţi a fost aici în pădure o fabrică de sticlă, care făcea mare esport în România, după ce însă s'au înfiinţat şi în România astfel de fabrici, acesta fabrică a început a decade, pană ce mai la urmă, acuma de vre-o câţî-va ani, a încetat cu totul. Edificiile sunt încă în stare bunişoră, înse partea cea mai mare sunt pustii, numai un singur îngrijitor al pădurilor erariale mai locuesce acuma acolo.

In acest loc ne aşteptau căruţe spre a ne înlesni mergerea mai departe pana în comună. După ce inginerul Kovâcs n'a venit după noi nici la lacul Bîlea, nici la casa din Bîlea şi nu sosise nici în acest punct, unde „Valea Domnei", în care a coborît el dela Paltina, se împreună cu valea dela Bilea şi astfel formeză rîul Cărţişorei, — nu l'am mai aşteptat, ci pe la 2 ore după amedl am plecat pe căruţe mai departe către Cărţişora.

Pe la 3 ore după amedî ne aflam în Streja-Cărţişora, în cancelaria notarului cercual, unde nu mult după ce am sosit noi, a venit cu o căruţă, ce o Iăsarăm înapoi, si inginerul Kovâcs şi însoţitorii lui. El ne spuse, că erî fiind tare obosit, după ce ciobanii l'au informat, că pdte coborî Ia Cărţişora şi pe „Valea Domnei", pe unde a apucat, n'a mai trecut peste costa acestei văi la Bîlea, după cum am avut înţelesul, ci durmind peste nopte sus la stână, de acolo a coborît de-adreptul pe „Valea Domnei".

Am luat dup'aceea tot bagagiul în semă şi, aflând tote în ordine, am dat drumul lucrătorilor cu adausul, că mâne se va face socotela. despre dilele, ce le-au prestat şi apoi poimâne se vină să-şî capete fiă-care ceea ce 'i se cuvine, precum s'a şi întâmplat acurat şi la timpul său.

Fiind-că ne înţeleserăm cu oficerii români, ca Marţi în 21 August se convenim sus pe 'muntele „Scara", dincolo de Negoiul spre Vest, ne-am provădut erăşl cu cele de Hpsă şi trecând comisiunea nostră de aci la comuna Porumbacul superior, a mers pe trăsuri pană la glăjeria de acolo, unde a şi stat o nopte. De astă-dată eu nu am mai eşit cu comisiunea, ci proveojend alte lucrări, în 29 August am convenit întrâga comisiune la Porumbacul inferior, unde s'au şi terminat lucrările nostre de marcare.

In valea Porumbacului superior, sus în pădure, este şî astăcji o fabrică de sticlă, care singură mai este în lu-^ crare în întreg comitatul Făgăraşului. Cea dela Cărţişora şi încă una dela Arpaşul superior au încetat cu totul de-a mai lucra deja de mai înainte.

O scbimbare de timp estra-ordinară a urmat în vara anului 1888 una după alta. Acum s'a schimbat vremea din nou, der aşa în spre rău, încât munţii sus la culme erau erăşî acoperiţi de zăpadă grosă, aşa că era imposibil să mergi pe vârf, din care causă nici comisiunea n'a putut eşi Marţi sus.

Fiind însă Marţi ceva mai cald, neua cea prospetă a început să se topescă cu înlesnire şi apoi Mercuri în 22 August a eşit comisiunea n6stră la vârf în curmătura muntelui Scara, unde a convenit cu oficerii români, cari au trecut dela stâna din Paltina, pe calea de-a costişul din faţa Negoiului, de cătră teritorul comunei Sălătruc. Acuma era de faţă şi maiorul român C. B. Segarcianu. îndată s'a şi pus ultimul stâlp cu nr. 219 pe teritorul comitatului Făgăraş, er Joi în 23 August s'a aşedat penultimul stâlp spre Vest dela Negoiul, apoi s'au ficsat şi s'au ridicat movilele necesari, şi anume pe piscul cel mai înalt al Negoiului (cotta 2544 metri), care înse de astă-dată, în continuu a fost acoperit de zăpadă şi de nori. Apoi s'au ridicat movile şi în celelalte piscuri mai marcante pană Ia marginea teritorului comitatului Făgăraş, de-asupra între comunele Porumbacul superior şi Avrig. După acestea apoi comisiunea coborî erăşî în jos la Porumbacul superior.

Escursiunea pe muntele Scara şi la vârful cel mai înalt al Negoiului o tractez mai de-aprope şi cu de-ameruntul în descrierea ciclului al doilea al escursiunilor mele, aşa după cum am trecut eu prin acei munţi.

Finindu-se astfel faţă de teritorul comitatului Făgăraş marcarea liniei de frontieră dintre Ungaria şi România, cfilele următore le-am întrebuinţat pentru redactarea şi purisarea descrierei frontierei marcate, aşa, că în 29 August st. n. 1888, cornişele suprem al comitatului Făgăraş, Mihail de Horvath, ca preşedinte de pană aci al acestei secţiuni, cu întrevenirea mea ca protonotar al comitatului şi substitutul vice-comitelui, fiind de faţă şi prim-pretorele tractului Arpaş, a predat continuarea marcărei vice-comitelui dela Sibiiu G-ustav Thalman, care era de aci încolo preşedintele acestei secţiuni.

După acestea, luându-ne rămas bun, cornişele suprem al Făgăraşului şi eu am plecat îndărăt la Făgăraş, primpretorele Meţian s'a re'ntors la Arpaşul inferior, unde avea oficiul, âr ceilalţi membri au plecat din nou la munte spre a continua marcarea mai departe peste muntele „Ciortea" (Boiul) cătră „Surul", pe unde mai în tot locul dela Scafa peste Surul pană în Olt la Turnul roşu ou puţine escepţiunl poţî eşi Ia verf şi poţi merge pe vârf şi călare.

CICLUL AL DOILEA.

EscursiunI făcute după anul 1889.

egea ţerei dispunea, ca linia de frontieră, marcată în anul 1888 între Ungaria şi România, în al doilea an după marcarea ei să se reambuleze şi se se autentice prin o comisiune internaţională, compusă din partea ambelor state interesate.

Comisiunea instituită şi-a şi început lucrarea sa încă în luna lui Iunie 1890 diu punctul „Triplex confinium" dela marginea Bucovinei, aşa că pe teritorul fia-cărui comitat, prin care trecea, luau parte în comisiune din oficiu cornițele suprem şi vice-comitele respectivului comitat şi primpretorele (foszolgabiro) cercului. Membrii permanenţi ai acestei comisiunî, doi inginer! reg. de stat- din partea Ungariei, însoţiţi de membrii oficioşi local! ai comitatului Braşov şi de membrii eomisiunei din partea României, au sosit cu lucrarea lor pe teritorul comitatului Făgăraş, la Bran, în 16 Septemvre' 1890, Pe teritorul comitatului Făgăraş, în locul vice-eomitelui, ca protonotar comitatens, am luat eu parte în comisiunea de reambulare.

Pe 16 Septemvre cornițele suprem al comitatului Făgăraş, Mihail Horvâth si eu, ca substitut al vice-comitelui, am sosit la Bran, unde în localul oficiului pretorial de acolo ne-am întâlnit cu comisiunea sosită din teritorul Braşovului, al cărei conducător era cornițele suprem Mihael Maurer. Din partea Ungariei mai era vice-comitele Braşovului Iulius Roii şi ca membri permanenţi ai eomisiunei erau inginerii reg. Schwarz şi Alacs, cari porniseră

încă în Iunie din punctul „Triplex confinium" de lângă Bucovina şi dintre cari cel din urmă, Alacs, spunea, că se căsătorise numai cu vre-o 2—3 săptămâni înainte de ce 'i s'a ordonat şi a trebuit să-şî începă acest peregrinagiu pe munţi.

Din partea României era numai maiorul Constantin Brntu Segarceanu, care a luat parte şi la marcarea din 1888.

Cornițele suprem dela Braşov a predat, er cornițele suprem din Făgăraş a primit lucrările eomisiunei pe teritorul comitatului Făgăraş, cari s'au şi început în 17 Septemvre 1890.

1. Bncecinl.

In tomna anului 1890 pe aici a fost timpul încă de prin primele dile ale lui Septemvre tot ploios şi rece, aşa că în 17 Septemvre munţii peste regiunea lemnului erau alb! de zăpada cea grosă, ce-i acoperea.

Noi aveam să eşim sus „La Om" (cotta 2508 metri), deci uşor îşi pote închipui ori şi cine, că nu eram prea încântaţi şi însufleţiţi pentru escursiunea, ce aveam să o întreprindem.

Bueeciul şi totă împreghmmea era acoperită de nori şi tocmai când era se plecăm a început din nou o ploiă măruntă şi rece. Era pe la 9 ore diminâţa, în 17 Septemvre 1890. Trebuia să plecăm, căci astfel era împărţit timpul, aşa ne fUcuserăm programa.

Ni-am luat rămas bun dela cornițele suprem Mihail Horvâth, care a rămas în Bran, şi încălecând pe cai, aşa prin ploiă, ce roura încă, am plecat la munte prin comuna Şimon şi pe plaiul Guţanului cătră frontieră spre vama din Guţan şi Strunga. După amedl între 4 şi 5 ore eram în Strunga pă culmea Buceciului, unde pe partea României, în apropiere nemijlocită de frontieră, este vama română. De aci, nu departe spre Sud-Vest, dincolo de colţii „Strunga mare", este aşedat în linia de frontieră stâlpul cu Nr. 186.

Aici la vama română am aflat acum o casă de lemn forte bine şi frumos clădită, ca o vilă, cu ferestri înalte, o galeria largă înaintea odăilor şi trei odăi de locuit, dintre cari una servea ca locuinţă oficerului român de dorobanţi, una dorobanţilor, cari erau postaţi acolo, şi a treia era odaia pentru pasageri cu şepte paturi. Aci am remas noi peste nopte. Aci s'a mai presentat la comisiune Negoescu, substitui prefectului român din judeţul Dîmboviţa, şi subprefectul cercului Ialomiţa din România.

In 18 Septemvre tare de dimineţa, când nici nu ne sculasem încă, ni-s'a adus îmbucurăt6rea seire, că timpul s'a înseninat cât de bine.

Pe la 7 ore eram gata de plecare cătră verful Bueeciului „La Om". Am încălecat şi am plecat prin muntele Colţii şi înaintând pe lângă colţii Strunga mică şi Colţul Ţapului pe partea României, tot pe lângă cresta Bueeciului, am ajuns la Verful Bătrânei (cotta 2230 m.), unde este aşedat stelpul de frontieră Nr. 185 şi unde era deja peste tot zăpadă grosă şi tare înghеţată, încât chiar şi caii, cu tot greutatea lor, cum eram noi călări, abia lăsau puţină urmă, unde păsiau.

Căpătaserăm curaj, căci timpul era senin, deşi sufla un vânt vehement şi teribil de rece. Tot prin zăpadă călări am înaintat pană de-asupra muntelui „Gaura", la punctul „Verful Domnelor" (cotta 2403 m.), unde în linia de despărţire a apelor este aşeejat stelpul de frontieră Nr. 184. De aci apoi nu am mai putut trece mai departe călări, căci fiind terenul rău şi acoperit de zăpadă, aveam mare temere să nu dăm cu cai cu tot în vre-o afundătură seu prăpastia.

Am lăsat deci caii aci şi eu, maiorul Segarceanu şi directorul de prefectură Negoescu, prin zăpada cea grosă şi tare înghiăţată, am urcat pană „La Om" (cotta 2508 m.), unde am sosit cătră 12 6re din di cu vre-o câţi-va lucrători. Se vedeau bine tote vârfurile şi munţii din împregiurime, deşi vântul sufla pe castele munţilor în sus neguricele, ce se formau în văile şi afundimile din împregiurime. Am intrat în casa societăţii carpatine, clădită din petră lângă colţul cel mare de acolo. Mare folos acesta casă nu aduce, fiind tare umedă, ba nici nu pote aduce după cum este posiţia locului; apoi fiind ea clădită lipit de colţ, numai cât a desfigurat interesanta formaţiune naturală a colţului celui mare dela „Om". Pe zăpadă sub cerul liber am prânclit, căci în casă era locul prea umed şi respingător.

După 12 ore am plecat îndărăt, însă nu pe muchea Bueeciului, pe unde am urcat, ci pe Ialomiţa în jos pe la Biserica şi oberşia Ialomiţei şi tot pe Ialomiţa în jos pe lângă apă am trecut printre stâncile dela Schit, unde am cercetat peştera până la înfundătură şi mănăstirea, în care acum se aflau vre-o 5 pustnici (călugări), şi apoi, continuând drumul mai departe, cam pe la 4 ore după ameo)î ne aflam erăşl la Strunga. Ia vama română, unde am rămas pană în diua următore.

2. Branul şl Petra Craiului pană la Zeraesci.

In 19 Septemvre 1890 dimineţa pe la 7 ore, încălecând pe cai, am plecat din Strunga şi,, înaintând tot pe lângă linia de frontieră, cum duce poteca de acolo mai mult pe partea României, am trecut prin muntele Dudele mari şi Dudele mici din România. In muntele Dudele este aşeejat stelpul de frontieră cu Nr. 187.

Aceşti munţi au amândoi o posiţiă de tot minunată, cu frumose păduri de brad şi cu păşuni întinse. In Dudele mari se află pădure mai puţină şi nici nu este aşa bine îngrijită, er în muntele Dudele mici se află o admirabilă pădure de brad (molitv). Aicî este pădure forte multă, mar© şi forte bine conservată. Pe partea Ungariei, pe teritorul Branului şi cu deosebire mai în apropierea liniei de frontieră nu este pădure mai de loc, de unde se vede, că lo-

ouitorii Branului încă din timpuri vechi începând au devastat, ba se pote <*ice* şi-au estirpat fără nici o cruţare pădurile. Prin tufele din Dudele mari şi mici erau o mulţime de mierle de brădet, cărora în vreme de tomna le priesc de minune aceste locuri, în cari află un bun nutriment în mulţimea de afine, ce se fac aici în cantităţi mari.

Pe la 12 ore am ajuns în curmătura muntelui Sânt-Bie, de-âsupra căruia în linia de frontieră, la punctul numit „Verful Sânt-Ilii", este aşedat stâlpul cu Nr. 188. Aci am prândit, fiind o temperatură a aerului de 3° Celsius. In acest punct este şi un pichet român, constatator din un simplu bordeiu pentru dorobanţii, cari păzesc aici frontiera.

După 1 oră am plecat mai departe şi, — trecând prin munţii: Dealul Mândrului, unde este stâlpul 189, Piţigoiul, unde este stâlpul 190, Colţul Pr^ei cu stâlpul 191, Gruiul cu stâlpul 192, Bogîrţa cu stâlpul 193 şi Euia cu stâlpul 194, — sera către 6 ore am sosit în pasul Branului superior la vama din Cruce (Giuvala), unde am stat peste nopte.

In diua următore, 20 Septemvre 1890, pe la 7 ore dimineţa, am plecat călare din „Cruce" şi înaintând la început tot pe lângă frontieră la vârful Sîrnei, am trecut pe partea României şi de aici apoi pe „Plaiul bîrnelor", prin muntele „Fundurile", unde în valea cea afundă de-acolo lângă potecă era stâna oerilor din acest munte. Conduşi apoi mai departe de un mânător dela stână, am apucat spre Vest, pe plaiul cel repede de-acolo, pe care eşind în poenile de de-asupra, am apucat în direcţiune nordică pe sub Petra Craiului prin muntele Grindul. Astfel pe la 12 ore din di am sosit în punctul „Soca", unde jos, sub Petra Craiului, este aşedat în linia de frontieră stâlpul cu Nr. 200.

De aici linia de frontieră duce pe Petra Craiului sus la piramidă (stâlpul 201) şi de aci pe cresta Petrei Ia punctul 202, unde nu s'a putut transporta şi pune stâlp; de aci apoi, pe grozavele stânci şi abisuri de acolo, cobora în prea frumosele poenl din Tămaşul mic la stâlpul cu Nr. 203.

Cu astă ocasiune noi nu ne-am mai urcat pe Petra Craiului, ci dela punctul 200, din Soca, am plecat pe la 2 ore spre Nord mai departe, pe lângă casa societăţii carpatine din muntele Vlăduşca, apoi pe lângă comuna Peştera şi Măgura, pe de-asupra locului numit „La Prăpăstii" şi, înaintând pe Rîul Zârnescilor în jos, pe la B ore d. a. am sosit în comuna Zernescî, unde am rămas şi în 21 Septemvre.

3. Din Zernescî Ia Tămaş şi pană la Ilărescu.

In 22 Septemvre 1890, dimineţa la 7 ore, am plecat din ZârnescI cu trăsuri către Tămaş pe la Plaiul foei şi pe Bârsa Tămaşului în sus pană sub plaiul Tămaşului. Aci am încălecat şi apoi tot călări, ţinând plaiul, care dela vârf încolo duce de-alungul frontierei mai tot pe partea României, am trecut peste Tămasul-mare, pe al cărui vâri este aşedat stâlpul de frontieră cu Nr. 204. Pe la 1 oră am sosit pe muntele Ciocănea, unde am si prândit.

Acum era şi în Tămaş totul pustiu, nu mai erau nici omeni, nici vite, căci încă cu vre-o 2—3 săptămâni înainte de acesta coborîserâ cu toţii dela munte. La o stână părăsită din Făgetul Caprei înse am vădut un câne remas acolo, care deşi era lipit de fome, bietul animal păzia încă şi mai departe cu credinţă stâna şi pustiuL.din jurul ei. Nu se mai vedeau acum în Tămaş nici jfalnicii vulturi, cari pe timpul verei se ţin aicî atât de număroşi. Se vedeau însă pe totă întinderea muntelui forte multe şi estinse"rimături de porci sălbatici; din depărtare, în estinderl mari, se părea pământul ca şi când anume ar fi fost arat şi săpat.

Pe la 2 ore, am plecat din muntele Ciocănea, locul stâlpului 205, pe partea României, prin Făgetul Caprei şi către 6 6re sera am sosit la verful muntelui Ilărescul, unde este aşedat stâlpul de frontieră 206, la isvorul cel mai îndepărtat al Bârsei (Groşetului). Aci, pe partea României, este

muntele „Comesul", care se estinde până jos în Dîmboviţa, ale cărei isvore sunt încă în mare depărtare de aci, sus pe muntele „Oticul". La verful Ilărescului era acuma zăpada grosă. Aci am aflat pe prim-pretorele din „Şercaia" Bele cu 5 gendarmî, carî au avut ordin să aştepte comisiunea internaţională în acest loc.

Ei făcuseră în partea de către Bârsa, la marginea regiunei lemnului, o colibă, tocmai în locul unde au fost colibele nostre în anul 1887. In acesta colibă am remas peste nopte. Lucrătorii făcură îndată câteva focuri mari, în cari pocniau într'una lemnele de brad. Caii, 'i-am trimis sub paza a trei indiviclî, mai în jos la păşune, unde nu era zăpadă.

Cum steteam cu toţii la cină împregiurul focurilor, auclim de-odată un urlet din pădurea Văcaria, de pe cealaltă costă a Bârsei Croşetului. După o mică pausâ, pustiul urlet se repeta mai în apropiere, apoi se auclirâ din mai multe părţi tot asemenea urlete. Observarăm, că sunt lupi mulţi. Ei au simţit caii la păşune. Trebuia deci să se prindă' caii şi să se lege aici în apropierea focurilor.

Nici nu cliserăm însă bine acesta şi păzitorii cailor se şi audiau venind cu caii în sus către noi. Ei au sciut prea bine, ce va să clică urletele aucjite. Caii au fost legaţi în apropierea focurilor. Urletele se repeţiau tot mai des, tot mai în apropiere şi tot mai multe, din văi şi de pe coste, aşa că răsuna muntele în tote părţile.

Unii din lucrători făcură observarea, că dibaniile, fiind acuma flămânde pocâltite, vor se dea năvală asupra nostră. Văcjend noi, că în adevăr nu este glumă, de-6rece se audiau urlete crâşnitore şi în nemijlocita nostră apropiere, aşa, că caii, tremurând, sforăiau cu neastâmpăr şi se sforţau se fugă, s'au descărcat câteva focuri din revolvere şi din pusei, la aucjul cărora fearăle, spăriindu-se, au luat'o la fugă îndărăt prin păduri. Urîtul şi îngrozitorul lor urlet nu s'a mai audit dup'aceea.

Focurile au ars într'una pană dimineţa, căci era tare frig. Caii n'au mai fost lăsaţi la păşunit. Astfel petrecurăm noptea de 22 spre 23 Septemvre st. n. 1890 aici, la verful Ilărescului, între Dîmboviţa şi Bârsa, afară din regiunea lemnului.

4. Din Ilărescul la Bîndea şi jos la Făgăraş.

In 23 Septemvre dimineţa la 6 ore am trimis trei dintre gendarmî îndărăt Ia Făgăraş prin muntele Văcaria şi de aci pe plaiul dela Mărgineni, er noi, comisiunea internaţională, însoţiţi şi de doi gendarmî, am plecat din Ilărescul călări spre Vest.

Ţinând poteca, ce duce mai departe de-aiungul frontierei, am trecut prin munţii Luţele [(stâlpul 207), Berivoescul mare (stelpul 208), apoi cu o cotitură mare spre România am trecut la Vârful Brătilei (stelpul 209), în apropierea căruia spre Vest este poteca, ce ese din plaiul Brezei dela Făgăraş în frontieră peste Vârful Ludişorului (stâlpul 210) şi continuându-se pe frontieră spre Ost către Brătila duce la Câmpul-lung în România.

De aci am trecut prin munţii Ludişorul (cotta 2274 m., stelpul 210) şi Vârful Zîrnei, de unde coborînd pe costa cea repede de-acolo, la 12 ore din cJi am sosit în seua cea afundă din faţă, numită „Curmătura Zîrnei" (cotta 1921 m.), unde este aşezat stâlpul de frontieră 212, de-asupra isvorului văii Brezei, peste regiunea lemnului. Aci am prândit şi pe la 1 oră d. a. încălecând am plecat mai departe spre Vest către „Verful Triponului" şi „Verful Urlii" (cotta 2479 m.)

Când eram jos în Curmătura Zârnei, muntele, ce se ridica falnic şi .amenin̦ător înaintea nostră, ne impunea grozav, cu atât mai vîrtos, fiind-că aveam să facem o cale forte lungă până vom pute ajunge dincolo de Bîndea la regiunea lemnului. Tema era cu atât mai mare. căci pe vârfurile, unde trebuia să mergem, începuseră a se aşeeja

nori. Ca se" ţinem înse programa, am plecat şi, suind călări pe lângă cresta de stânci, ce ese ca şi crescând din îngusta spinare a muntelui, în fine ajunserăm pe verful muntelui, de care ne era atâta temă.

Fiind nor şi bătând un vânt vehement, unii dintre noi apucarăm bine înainte, când de-odată audirăm în urma nostră strigăte, ca se ne întorcem, de-6rece am trecut de Verful Tripoliului, din care punct linia de despărţire a apelor face o cotitură mare în direcţiunea nord-vestieă, cătră ţera Oltului. Formaţiunea munţilor aici este aşa de complicată şi înşelătore, încât forte uşor poţi perde lima de despărţire a apelor.

Ne-am reîntors deci şi noi şi, aflând stâlpul de frontieră Nr. 212, am constatat, că suntem la Verful Triponului (cotta 2461 m.) De aci, din causa locurilor stâncose dela vârf, am continuat drumul pe jos pe lângă linia de despărţire a apelor pană la Vârful Urlii (cotta 2479 m.), unde este aşedat stâlpul de frontieră cu Nr. 213. Caii şi bagagiul l'am trimis pe poteca, ce duce dela Tripon pe sub costa muntelui şi apoi ese la Bîndea.

Dela „Vârful Urlii", tot pe jos, am înaintat pană la Verful muntelui Bîndea, unde este stâlpul de frontieră Nr. 214. Intre Verful Triponului şi al Urlii sub locul stâlpului 212, în cea mai de sus din „căldările" muntelui Urlea, pe partea Ungariei, este un prea frumos şi mare lac, numit „Lacul Urlii". Când am trecut noi pe aici, am vedut din apropiere doue capre negre, cari, îndată ce ne-au simţit, au luat'o la fugă şi au dispărut.

La Verful Bîndii am încălecat pe cai şi de aci am coborît prin Smida pe la casa societăţii carpatine la comuna Breaza, unde am sosit la 6 ore sera şi de unde, plecând cu trăsura am ajuns la Făgăraş pe la 9 ore sera.

Este forte lungă calea, ce am făcut'o noi în acesta di; pote se o încerce ori şi cine şi o va simţi. Toţi omenii noştri au fost înse într'una bine dispuşi, se încuragiau"

unul pe altul şi făceau care de care glume mai bune. Astfel de minune spoream cu toţii la drum pe nesimţite. In 24 Septemvre am făcut pausă în Făgăraş.

5. Dela Făgăraş la muntele Scara şi pe verful cel mai înalt al Negoinlui (cotta 2544 m.)

Dela vârful Bîndii încolo spre Vest peste munţii Gălăşescu, Petriîe roşii, Colţul Viştei mari, — La Bold (stâlpul 215, cotta 2520 m.), peste Ucea mare de-asupra lacurilor Podragu şi Podrăgelu din partea nostră, peste Arpaşul mare, unde între Vârtop şi Vârtopel, de-asupra prea frumosului lac numit al Budii, este aşedat stâlpul de frontieră Nr. 216, apoi peste „Venătorea lui Buteanu", unde de-asupra marelui lac al Bîlii este aşedat stâlpul de frontieră Nr. 217, şi de aci peste Paltina, Lespezile şi Negoiul (cotta 2544 m.l, pană în Scara la marginea comitatului Făgăraş, unde este aşedat stâlpul de frontieră Nr. 219, terenul sus cătră linia de despărţire a apelor cu puţine şi forte mici întreruperi este tare stâncos şi nepracticabil şi, mai fiind acolo sus munţii în mare parte acoperiţi cu zăpadă, aşa noi nu am continuat rearnbularea frontierei dela stâlpul 214 cătră Vest, de-6rece acesta ne era imposibil, ci în 25 Septemvre 1890 am plecat din Făgăraş cu trăsurile la Porumbacul superior, unde am remas peste nopte la fabrica de sticlă din pădurea erarială de acolo, ca aşa în diua următore se" eşim pe muntele Scara la stâlpul de frontieră nr. 219 si după posibilitate şi la verful Negoiului (cotta 2544 m.)

Spre orientare observ, că din Porumbacul superior, plaiul cel mai bun şi mai scurt, ce duce cătră Scara şi se abate şi cătră Negoiul, trece prin muntele „Bârcaciu", er nu pe la fabrica de sticlă. Fabrica de sticlă râmâne în vale spre Ost.

In 26 Septemvre dimineţa la 6 ore eram gata de plecare. Cornitele suprem Mihail Horvâth, care a venit cu noi dela Făgăraş pană la fabrica de sticlă din Porumbacul

superior, ni-a dat biletul seu de visită cu rugarea, ca esind noi sus, se 'i-1 aşedăm cu biletele nostre în vre-o movila de pe Negoiul, seu din alt punct de pe linia de frontieră. După acesta eu, prim-pretorele dela Arpaş, Aldulea Meţian, şi maiorul român Constantin Brutus Segarcianu am încălecat şi, însoţiţi de vre-o 20 lucrători, am plecat provăduţl cu cele de lipsă pentru o escursiune de 3—4 dile.

La marginea de sus a pădurei, în calea nostră către muntele Scara, am dat de plaiul Negoiului, ce ese de către comuna Avrig din comitatul Sibiiului prin locul numit „Poiana Neamţului" şi trece apoi de aci spre Ost prin muntele „Puha" şi „Şerbota", unde este casa societăţii carpatine pentru turiştii, cari fac escursiuni la Negoiul. Petrile mai mari din plaiul Negoiului pană la Şerbota şi de aci mai departe în direcţiunea suişului la Negoiul sunt marcate cu semne roşii pană sub verful Negoiului, cari semne servesc spre orientare turiştilor spre a ţine direcţiunea practicabilă.

Eşind din regiunea lemnului, am ajuns în golul de sub cea dintâi costă mai iute în direcţiunea Scărei. Conducătorii ni-au spus, că în acest gol s'au prăpădit la vre-o 50 de omeni, cari la începutul secolului XIX, siliţi de fometea, ce domnia, au venit de peste Olt de către Ternave şi sub conducerea unui locuitor din Porumbacul superior au voit se trecă prin muntele Scara în România. începând o vreme rea cu ninsore, conducătorul să le fi <*is,* ca se se întorcă îndărăt, căci pe-o astfel de vreme este imposibil de-a merge pe munte mai departe. Atunci mulţimea să fi. răspuns conducătorului, ca să raârgă numai înainte că, de unde nu, este vai de el. Vădend conducătorul pericolul, în care se afla, la un moment bine venit a luat'o la fugă şi, lăsând pe străini pe munte, s'a re'ntors în sat.

Străinii înse tot nu s'au întors, ci s'au încercat să mergă mai departe, pană ce li-s'a înfundat poteca cu totul. Incepend o vijelia grozavă şi întunecându-se tot

mai tare, au luat'o apoi si ei la fugă îndărăt. Când au ajuns însă la golul, despre care e vorba, n'au mai sciut încătrău să apuce. Pătrunşi de frig şi îngroziţi de spaimă, au fost formal trântiţi jos şi îngropaţi de viscol in zăpadă, unde şi-au şi aflat peirea. Numai o fată a scăpat cu vieţă, care ca prin minune a putut răsbi prin pădure pană la Porumbacul superior, aducând vestea despre marea nenorocire, ce s'a întâmplat cu omenii plecaţi la munte.

Am compătimit sortea celor nenorociţi şi eram îngrijaţi şi de noi, căci aveam să mergem încă prin locuri forte rele şi înalte, er timpul era cam nestatornic.

înaintând tot pe potecă, am ajuns în fine sub piscul cel mai înalt al muntelui Scara. Aci trebui să descălecăm, de-6rece poteca la vârf duce, în distanţă cam de 10 metri, printr'un loc tare petros şi fiind poteca tare îngustă şi neregulată, cu câteva praguri înalte de stâncă, aici nu poţi trece călare tara a nu te espune pericolului sigur.

Acesta distanţă am urcat'o deci pe jos şi lucrătorii şi caii cu bagagiul au eşit după noi. Eram acuma pe culmea muntelui Scara, în linia de despărţire a apelor, unde am sosit la 12 ore din di.

Aici este locul stâlpului Nr. 219, împrejurul căruia este un podeiu de tot frumos. Spre Vest, cu începerea comitatului Sibiiu, se înalţă muntele Ciortea, numit şi Boiul, eră spre Ost este Musceaua Scărei şi apoi mai încolo Negoiul.

îndată ce am eşit din poteca petrosa pe linia de frontieră, am aflat acolo, în partea stângă spre Ost dela potecă, o mică cruce simplă de lemn de brad, aşedată în păment la capul unui mormânt făcut de-alungul potecei.

întrebând noi, că al cui este acest mormânt, conducătorii ni-au spus, că înainte de asta cu vre-o câţî-va ani, un cioban, care umbla cu oile pe acolo. s'a pus jos pe

pajişte, ca se se încalţe, şi venind de-odată o vreme tare, înse fără ploiă mare, tocmai când era mai gata cu încăl-ţatul, a fost trăsnit de fulger şi îndată a murit. Ceilalţi ciobani, soţi ai lui, l'au îmormântat apoi aici,, pe verful muntelui lângă potecă, puindu-i Ia mormânt simpla cruce de lemn, care atrage atenţiunea trecătorilor.

Şi aicî pe partea României terenul nu este aşa stân-cos şi aşa repede ca la noi. Pană jos la regiunea lemnului mai peste fot sunt păşuni frumose.

Dela poteca din Scara, fiind locul stâncos şi nepu-tând merge călare, am trecut pe jos spre Ost peste Mus-cea la stâlpul Nr. 218 şi de aci ne-am suit pe înălţimea de către Negoiul, unde în movila de pe verful acelei înăl-ţimi (cotta 2326} am pus, aşedate îutro sticlă, biletele nos-tre şi pe al comitelui suprem Horvâth, ce ni-1 dase spre acest scop jos la fabrica de sticlă. Mai târdiu, în anul ur-mător 1891, la 24 Octomvre, când am fost şi sus pe vâr-ful Negoiului, aceste bilete nu se mai aflau în movilă, au fost luate de cineva cu sticlă cu tot.

Era pe la 3 ore după amecli, când ne aflam sus pe înălţimea despre Ost, în faţa Muscelei. Pană nu ajunserăm aci, cugetam, că vom pute trece către Negoiul. Deră ce sâ vecjl? După ce am eşit sus la vârf, pe partea cealaltă a acestei înălţimi către Negoiul, am aflat nisce prăpăstii, nisce ruine de stânci şi abisuri îngrozitore, — se te ferâscă Dumnedeu, nici nu ne mai venea se ne uităm jos în ele.

Pe verful Negoiului începuseră a se grămădi nori şi fiind şi, vremea înaintată, de aci iute şi de grabă am co-borît do-adreptul jos la poteca din Scara şi, de-ore-ce a început a se înora tot mai tare si în urma nostră sus pe vârf ningea, nici nu ne mai gândeam se mai rămânem pe munte, ci am coborît jos la fabrica de sticlă din pădurea Porumbacului superior, unde am ajuns sera pe la 7 ore şi de unde în o-iua următore ne-am întors la Făgăraş, ne mai putând continua în anul 1890 reambularea frontierei mai departe, din causa zăpezii şi a timpului nefavorabil.

Guvernul Ungariei şi al României, în basa legei pen-tru regularea frontierei, au ordonat, ca în anul 1891 se se statorescă drumurile şi drumurile comune pentru paza frontierei dintre aceste două state. S'a dispus, ca comi-siunea internaţională pentru teritorul comitatului Făgăraş se convie pe 16 Octomvre 1891 st. n. la noi, în oraşul Sibiiu, şi de aci apoi să plece la frontieră spre a-şl începe lucrarea dela hotarul de către comitatul Sibiiului spre Ost către Negoiul şi aşa mai departe către Buceciu pană „la Om".

In tomna anului 1891 a fost timpul în genere forte frumos şi neschimbăcios, se pote dice, că a fost o tomna dintre cele mai frumose.

Din partea comitatului Făgăraş am fost esmis eu, ca protonotar şi substitut al viee-comitelui, apoi inginerul reg. din Făgăraş Gabriel Kovacs, şi pentru cercul său prim-pretorele dela Arpaşul inferior, Aldulea Meţian. Noi am fost în 16 Octomvre deja în Sibiiu, unde tocmai pe atunci era întrunit congresul bisericei române gr. ort. din Tran-silvania şi Ungaria, la ale cărui şedinţe, ca membru ales din comitatul Făgăraşului, am luat şi eu parte cât am stat în Sibiiu pană în 22 Octomvre.

Din partea României însă abia la 20 Octomvre a sosit locotenentul topograf de dorobanţi Stefăneseu. In-formaţi, că de-ocamdată putem începe şi continua lucrarea şi numai cu el, în 22 Octomvre am plecat din Sibiiu la Porumbacul superior, unde am şi rămas peste nopte.

In diua următore, 23 Octomvre, dimineţa pe la 6 ore, am plecat din Porumbacul superior cu trăsuri pană la fa-brica de sticlă din pădurea erarială de-acolo. De aci mai departe am mers la muntele „Scara" călări pe plaiul şl potecile cunoscute deja din ^descrierea escursiunilor mele din anul 1890.

Mergând pe la fabrica de sticlă, n'am eşit nici acuma plaiul de pe Bărcaciu. La 12 ore din di eram sus

sub poteca cea strimtă din locul cel petros dela verful muntelui Scara.

Ca şi în anul trecut, aci am descălecat şi acuma şi am eşit la verf pe jos, er caii cu bagagiul au fost conduşi după noi. După o cale de 4 ore dela fabrica de sticlă din pădurea Porumbacului superior, am ajuns pe culmea muntelui Scara, în podeiul cu stelpul de frontieră Nr. 219. Aci am prândit şi ne-am odihnit puţin. Simpla cruce de. lemn era şi acum lângă potecă, la mormentul nenorocitului cioban.

Făcendu-ne pe muntele Scara lucrările prescrise, peste înălţimea de lângă potecă, spre Ost, numită „Musceaoa", către stelpul Nr. 218 şi de aci apoi pană la verful colinei învecinate, pe la 3 ore după amen)î ne-am întors de pe verful muntelui Scara, tot pe poteca cea îngustă, pe care urcaserăm, astfel însă, că după ce am ajuns sub cea dintâi înălţime a muntelui, am lăsat poteca Scărei şi am coborît prin_ valea de-acolo la casa societăţii carpatine din muntele „Şerbota", ca de-acolo apoi în ***diua.*** următore să eşim pe verful cel mai înalt al Negoiului.

Casa societăţii carpatine din muntele Şerbota este situată în marginea de sus a regiunei lemnului. Este o casă de lemn bine coustruită, cu uu esterior simpatic. Are o tindă (antişambră), ce serveşce şi ca bucătăria. Are apoi o odae pentru femei şi una pentru bărbaţi, provădută Ia doi păreţi cu priciurî de lemn pentru paturi şi este provăcjută şi cu tote vasele neîncungiurat necesare pentru fiert şi pentru mâncare în atarl locuri.

Aci duce, prin muntele Puha, plaiul, ce ese de către comuna Avrig prin „Poiana Neamţului" şi de către Porumbacul superior prin Bărcacia şi pe la glăjeriă. Pe acest plaiii, care de altfel pentru aceste locuri este destul de bun şi peste tot se pote urca şi călare, es turiştii la casa din Şerbota a societăţii carpatine şi de aci apoi mai departe

la Negoiul. Peste nopte am rămas în Şerbota la casa societăţii carpatine.

In 24 Octomvre 1891, dimineţa pe la 7 ore, eu, locotenentul român Stefanescu şi prim-pretorele din Arpaş Meţian, însoţiţi de 3 lucrători, — între cari aveam pe primarul din Porumbacul superior Ion Popianoş şi pe Ioan Neamţu, espertul şi practicul conducător la Negoiul al societăţii carpatine transilvane, — am pornit dela casa din Şerbota la Negoiul. Am apucat în jos pe poteca, ce duce dela casă spre Ost, coborînd prin pădurea de-acolo în valea Săraţii.

Valea spre Ost dela Şerbota se numesce valea Săraţii. Acesta vale duce pană sus sub piscurile Negoiului la verful dela Strungă, pe unde pentru a sui la verful cel mai înalt al Negoiului trec omenii culmea muntelui şi dau pe partea României de-asupra văii Negoiului din România. Dela trecătorea dela Strungă mai spre Ost, în sus către verf, este locul numit „Strunga Dracului", aşedat de-asupra unei imense estinderl de bolovani, farîmaţî din stânci şi care de care mai mare şi mai colţuros.

Fiind atât de nepracticabil acest loc, omul nu pote eşi pe aicî la culmea muntelui. Coborînd din Şerbota jos în valea Săraţii, la o distanţă ore-care am trecut apa dincolo şi pe partea dreptă a văii am înaintat suind tot în. direcţiunea marcată cu semne roşii pe petrile mai mari din calea către Negoiul, după cum am mai amintit deja. Conducătorul nostru, care şi fără aceste semne cunoscea locul forte bine, ne spunea, că el a făcut semnele cele roşii pe petrii şi că, ca conducător oficial la Negoiul al societăţii carpatine, fiind în acest serviciu de 14 ani, pană acuma a eşit de nenumărate-ori cu turişti la Negoiul.

Dela Şerbota calea la Negoiul prin valea Săraţii pană către oberşia văii duce prin loc bun, tot loc acoperit cu erbă şi acesta ţine cale mai de-o oră, pe unde poţi merge şi călare şi este şi consult, ca aci să mergă omul

călare, căci astfel îşi cruţă o bună părticică din ostenela, oe-l aşteptă cu suitul şi coborîtul pe jos.

Noi, cum am dis, am plecat pe jos. Era un timp forte frumos de tomna. Numai acel desavantagiu aveam, *că din causa secetei marî, ce domnia, era ceţă în aer. Jos polele munţilor, valea Oltului .şi ţera Oltului peste tot era învelită în ceţa zădufului produs de secetă şi aşa satele şi oraşele jos prin acesta ceţă nu se puteau vede si deosebi destul de bine. înaintând astfel, am ajuns în teritorul mulţimei de bolovani fărîmaţl din stâncile dela verf, sub piscurile Negoiului, cari cu înălţimile lor colţurose steteau ameninţătore asupra nostră.

Urcarăm o bună distanţă şi prin acest loc cu bolovani, când de-odată prim-pretorele iîeţian ne strigă se stăm, căci el nu pote merge mai departe şi să-i dăm un lucrător, ca să-I însoţescă înapoi la Şerbota, unde rămăsese şi inginerul Kovâcs. L'am încuragiat să vină mai departe, derâ înzadar, căci cum sta acolo între bolovani, rădimat de bâţul, ce-l avea în mână, şi uitându-se în sus cătră vârfurile de stânci, ce steteau amenințătore în faţa nostră şi peste cari trebuia să trecem mai departe spre a ajunge Ia punctul cel mai înalt al Negoiului, — stând astfel, *dio,* a început de-odată să-i tremure tot corpul şi a declarat hotărît, că el mai departe nu pote merge.

Astfel n'am avut ce face, 'i-am dat un lucrător, cu care s'a întors înapoi la casa din Şerbota, er eu, locotenentul român Stefânescu, primarul din comuna Porumbacul superior, I6n Popianoş, şi conducătorul la Negoiul Ion Neamţu, am plecat mai departe şi urcând tot în direcţiunea semnelor roşii de pe bolovani, am ajuns în teritorul, care tot-denna este umbrit de vârfurile munţilor Strungă, Strunga Dracului şi vârful Negoiului.

Aici era pământul tare îngheţat, — era îngheţat ca osul şi într'un loc, sub o dâlmă de petră, aflarăm şi acum ghiaţă şi zăpadă vechia, întărită, şi despre care ne spuse

conducătorul nostru, că nicl-odată nu se topesce. Spunendu-ne acesta, observă conducătorul, că dela acest loc înainte pană la Strungă avem se sărim din petră în petră, din bolovan în bolovan, ca şi caprele; derâ să nu ne temem, ***dise*** el, căci fiind timpul frumos, tot vom putâ eşi la verf:

Cum urcam în sus tot pe lângă scursura apei, după semnele roşii, făcurăm o cotitură, un ocol spre Vest şi, în adevăr, sărind din petră în petră, din bolovan în bolovan, am urcat astfel pană la locul de trecere spre România din culmea muntelui numit la Strungă, erâ „Strunga Dracului" a rămas în stânga spre Ost. Cum urcam sărind printre bolovanii cei mari de sub Strungă, între cari sunt icî-colo şi unele adâncimi, de-odată simţii şi eu, că-mi trămură piciorele. Am observat însă îndată, că era numai resultatul urcărei prea iuţi, la care se mai adăugea şi efectul, ce-l producea privirea spaţiurilor celor afunde dintre bolovanii răsturnaţi unul peste altul în acest loc, atât de sălbatic.

Statui puţin pe Ioc şi, după ce m'am recules, am pornit mai departe cu paşi mai liniştiţi, pană ce am eşit dintre mulţimea bolovanilor şi apoi de aci, prin locul mai aşedat tocmai de sub vârf, urcând în ţic-ţacurî, am ajuns pe culmea muntelui în Strungă, pe unde am trecut pe partea României, de-asupra văii Negoiului, ce se formeză de aci în jos cu un teren forte larg. Eşiţi prin Strunga, aci pe partea României am făcut o pausă spre a ne recrea puţin, căci eram de tot obosiţi, cu deosebire în urma sărîturilor printre bolovanii de sub Strunga, pe unde ferescă Dumnedeu se nu te apuce vreme rea, ploiosă, căci de sigur acolo îţi afli peirea.

Cum stam sus lângă Strungă pe partea României, fiind timpul de tot frumos, ne uitam cu plăcere la cele două vârfuri ale Negoiului, ce se ridicau falnic în faţa nostră spre Ost şi ni-se părea, că ele sunt încă forte departe

şi forte sus dela punctul din Strungă, de unde eram noi. Conducătorul, vădând temerile nostre, observă îndată, că noi avem se mergem pe al doilea verf, care este cel mai înalt verf al Negoiului, deră se nu ne temem de nimica, căci de aci şi pană la verful Negoiului locul nu mai este aşa rău şi cel mult în o oră vom pute eşi sus pe verful cel mai înalt. In adevăr, ne-am şi convins, că depărtarea nu este atât de mare şi locul nu este aşa de rău, cum ni-se ' părea din Strungă.

Recreaţi puţin, am plecat mai departe şi înaintând tot pe partea României, peste „Strunga Dracului" şi pe lângă verful prim al Negoiului, urcând tot în direcţiunea semnelor roşii de pe petrile de-acolo, la 11 ore înainte de amedî am sosit în punctul cel mai înalt de pe verful Negoiului (cotta 2544 metri). Cum era timpul tare frumos, am putut vede forte bine tote împregiurimile. Se vedeau de aici forte bine munţii României cu largile lor văi şi estinsele lor păduri. Se vedea spre Vest muntele Scara, Ciortea şi Surul, eră spre Ost: Lespedile, Paltina, Buteanu şi ceilalţi munţi pană cătră Colţul Viştei mari.

Sub verful Negoiului, spre Vest, pe partea ţerei Oltului, sunt scursurile văii Săraţii, er spre Ost sunt ale văii Laita, ce curge la comuna Cărţişâra şi între aceste două văi dela verful Negoiului în jos ,se formeză şi se estinde muntele „Tunsul" de pe teritorul comunei Scorei, numit astfel pentru-că are goluri forte mari, cari fiind între valea Săraţii şi Laita, de-asupra regiunei lemnului, se văd forte bine şi de jos din valea Oltului.

îndată sub verful Negoiului, spre Ost, se ridică de sine stătătore o înălţime de stâncă, care după formaţiunea ei se numesce „Călţunul" ; sub acesta stâncă spre Ost se află lacul tot cu acest nume, lacul „Călţunului", care se vede forte bine şi de pe verful Negoiului. De aici, de pe verful Negoiului, se pote trece mai departe spre Ost pe lângă „Călţunul" tot pe verf, cătră Paltina şi Buteanul,

firesce cu mare îngrijire şi făcând unele ocoluri micî, a căror direcţiune este însemnată cu colore roşie pe petrile de-acolo.

Aceste semne s'au făcut în vara anului 1892, din Ne- - goiul începând peste Buteanul şi Colţul Viştei marî, pană în Zârna şi Brătila, de-asupra comunei Breaza, în decurs de cinci dile, din partea a cinci omeni trimişi de societatea carpatină (ţăranî conducători). Semnele sunt puse tot pe vârful munţilor şi pe lângă verf, pe unde, deşi cu risic forte mare, der totuşi se pote trece dintr'un punct în altul, se înţelege fără povară.

Fiind seceta mare, jos în lunca Oltului terenul ni-se părea acoperit de-o câţă, întinsă pe totă câmpia, din care causă şesul, Oltul, satele şi oraşele, deşi se zăreau, nu le puteam bine deosebi prin acesta câţă. Am stat aci pe vârful Negoiului pană la 12 ore din di. Aveam cu noi cognac şi vin bun de Târnave, am beut şi am simţit, că ni-a făcut forte bine, întărindu-ne puterile.

Cât am stat noi acolo sus, n'a fost vânt tare, care de-altfel în acest loc, atât de espus, de regulă nu lipsesce şi suflă cu o vehemenţă nespus de mare. Pe acest vârf acuma se afla numai o simplă movilă ridicată din petrii, în care am aşeclat şi noi o hărtiă, însemnând pe ea eşirea nostră aici. Se vede, că obicinuitele semne trigonometrice aici sus, în acest punct, au un loc forte nesigur, pe care nu pot esistă.

La 12 ore din c]i am plecat înapoi şi, coborînd tot pe partea României, pe unde am urcat, am ajuns de-asupra văii Negoiului, lângă Strungă, unde am stat şi am prân-4it. Am trecut apoi prin Strungă pe partea nostră. La coborîrea mai departe însă nu am mai făcut ocolul cel mare, în direcţiunea semnelor roşii spre Ost, ci în ţic-ţac-url mai micî am luat'o cam mai de-adreptul prin bolovani şi trecând tocmai pe lângă ridicătura de petră, sub care este zăpadă şi ghiaţă eternă, am înaintat tot aşa mai departe

pană ani ajuns la scursura văii Săraţii. De aci apoi mai departe am ţinut tot direcţiunea, pe care am urcat şi la 3 ore după amedl ajunserăm la casa din Şerbota a societăţii carpatine, unde aflarăm pe inginerul Kovâcs şi pe prim-pretorele ifeţian, cari ue gratulară pentru reuşita acestei escursiunî atât de interesante.

Am urcat deci dela casa din Şerbota pană în verful cel mai înalt al Negoiului în 4 ore si am coborît cam în 3 ore. Din Porumbacul superior călare pană la Şerbota trebue cam peste 5 ore şi înapoi 4 ore.

Eram tare osteniţi. Ne-am pus de ne-am odihnit puţin şi fiind-eă eu eram tare îngrijat de starea familiei mele, după 4 ore, încăleeând, am plecat cu toţii din Şerbota prin muntele Puha, unde sus în marginea regiunei lemnului, pe lângă plafa, sunt nisce arini numiţi „liliacî", crescuţi strîmbl, cam ca sneapănii. De aci apoi, ţinend plaiul pe la fabrica de sticlă, pe la 8 ore am sosit în Porumbacul superior. Aci încă nu am stat mult, ci cam pe la 10 ore ne-am urcat pe trăsuri şi am plecat cătră Făgăraş.

Astfel în 25 Octomvre 1891 pe la 3 ore dimineţa am sosit la Făgăraş, unde mi-am aflat familia în pace, sporită cu un nou născut fîiu, Emil. A fost forte lungă şi tare obositore şi acesta escursiune, totuşi însă nu am simţit atâta oboselă, ca atunci, când ara fost pe verful Petrei Craiului, pornind călare dela vama din Cruce (Bran) şi înapoi.

6. Spre Bîndea şi la Cruce (Giuvala).

Guvernele celor două state urgitau cu înteţire finirea lucrărilor începute, din care causă în 27 Octomvre am încercat a eşi la muntele Bîndea, de-asupra Brezei, dâră nu s'a putut face nimica, căci a început să ningă. Dela Breaza ne-am întors la Făgăraş şi de aci apoi, la ordinul guvernului, am mers la Bran şi am încercat să continuăm în punctul dela Cruce, der nici aci nu am putut isprăvi nimic, căci ningea în continuu.

După aşteptare şi încercări zadarnice de mai multe dile, vecjend deci, că nu mai e speranţă de-a pute continua, ne-am făcut raportele corespundătore la locurile competente şi în 6 Noemvre 1891 pe la 5 ore sera, pe o ninsore desă, cu fulgi mari de nea, fiind nor şi un întunerec estra-ordinar, am plecat cu căruţa unui Brănean dela vama din Cruce (Giuvala) în jos cătră Bran. ,

Eram pe căruţă eu, inginerul Kovâcs şi pretorele din Bran, Necşa. In întunecimea cea mare şi fiind drumul tare înfundat de zăpadă, apoi — după cum am aflat mai târdiu, — mai având şi nenorocirea, că cărăuşul George Leţu nu vedea bine sera (avea „orbul gâinei") şi apoi şi un cal era orb, după ce am înaintat pe drum în jos cevaşî mai bine de o jumătate de oră, de-odată ne pomenim numai, că aşa, cum eram, îmbrăcaţi cu bunde grose, ne restornă în zăpadă pe costa dealului cătră Sbirciora, astfel că şi căruţa s'a rostogolit de câteva-ori pe costă în jos peste noi. Am avut însă mare noroc dela Dumne4eu, căcX numai vre-o 4 P?i dg mergeam mai înainte, dedeam într'un abis, într'o înfundătură, de pote nici unul nu scăpăm cu vieţa.

Văetându-ne unul de mână, altul de cap, seu de sdruncinatul corpului, pe un întunerec beznă am pus căruţa Ia loc şi scoţîndu-o în drum, eu şi inginerul Kovâcs am mers mai departe pană la capul dealului în Moeciul inferior tot pe jos prin zăpadă pană la genunchi, conduşi de doi Brănenl, cari ne ajunseră din urmă în locul, unde ne răsturnaserăm. Pretorele Necşa venia după noi în căruţa Brăneanului.

In 7 Noemvre ne-am întors din Bran la Făgăraş şi cu acesta s'a suspins continuarea lucrărilor pe anul 1891.

7. Dela Bîndea pînă la „Om".

In 15 Iulie 1892 s'a început din nou continuarea lucrărilor pentru statorirea drumurilor pentru paza fron-

tierei. Spre acest scop comisia internaţională, constătătore din locotenent-colonelul român C. B. Segarcianu, eu, inginerul Kovâcs şi prim-pretorele Făgăraşului Herszenyi, ne întrunirăm în Făgăraş, de unde plecarăm în 15 Iulie 1892 pe la 12 ore din cţi pană în comuna Breaza pe căruţe, er de aici mai departe călări.

Nu înserase bine şi ajunserăm deja la casa societăţii carpatine din muntele Smida, sub Bîndea. A început să" ploă şi a plouat din gros totă noptea şi diua următore fără întrerupere, din care causă am fost siliţi de-ocamdată se rămânem adăpostiţi în astă casă, unde ne făcuserăm aşternuturi din cetină de brad.

Mare pagubă, că poporul, nepricepend încă binefacerile caselor din munţi, le strică şi nu le cruţă nici într'o privinţă. Casa din Smida, cu trei odăi spaţiose, am aflat'o fără uşi, fără ferestri şi tare murdărită de oi şi de alte vite, ce obiclnuesc păstorii şi ţăranii a-le băga înăuntru din diferite cause.

In 16 Iulie sera veniră la noi în acesta casă mai mulţi tineri: bărbaţi, feciori şi vre-o câteva fete din comuna Voivodenl, carî mergeau cu sare şi tărîţe la vitele lor (boi) din muntele „Valea lui Mogoş", de sub căldările Urlii. In mijlocul odâei, în care ne postaserăm noi, ardea lin un foc, pe care se puneau în continuu trunchi groşi de lemn de brad. Tinerii ţărani sosiţi, după ce ne spuseră causa venirei lor şi cerură, se rămâne şi ei peste nopte aicî cu noi, iute şi de grabă se aşeo-ară împregiurul focului, îşi scoseră merindea din straiţe şi între glume şi istorisiri voiose îşi consumară cina. Noi încă am cinat şi, fiind deja târcliu, ne-am culcat, der de unde se poţi durmi, căci tinerii dimpregiurul focului nu mai aveau astâmpăr. Ei plecară de aci tare de dimineţa.

Mai contenind puţin ploia, în 17 Iulie pe ia 6 ore dimineţa am plecat şi noi şi, trecend prin muntele Smida şi poşte Trăsnită, — ce este pe partea ostică a locului,

pe costa stângă a văii „Bresciora", sus în marginea re-.giunei lemnului, — apoi înaintând de aici prin „Cheia Bînclii", pe la 10 ore am eşit călare pe verful muntelui Bîndea (stelpul 214), er pe la 11 ore am eşit tot călare pe „Verful Urlii" (stelpul 213, cotta 2479 metri), de unde continuarăm mai departe peste lacul Urlii şi pe sub Verful Triponului, unde am aflat, că Upsesce stelpul 212, despre ceea s'a şi raportat îndată guvernelor.

De aci apoi am trecut prin Curmătura Zernei (211) •şi peste muntele „Langa", al Posorţenilor, ce se estinde în larga vale despre Nord, pe care în formă de semi-cerc începând din Curmătura Zernei o încungiură plaiul, ce duce prin Verful Ludişorului (210) ia comuna Breaza, în ţera Oltului.

Sera am ajuns la verful Ludişorului (210), unde am •aflat un post de dorobanţi români cu un cort aşeclat aici pe verful muntelui, ca şi un cuib de vulturi în stânci.

Peste nopte am rămas în căldarea muntelui de pe partea României, sub verful Ludişorului, unde din causa vântului, ce trăgea pe verf cu o vehemenţă teribilă, şi-au aşeclat după aceea şi dorobanţii români cortul lor. Fiind acest punct tot peste regiunea lemnului, se dispusese încă din bună vreme, de s'au-adus aici lemne de foc. Nisce vânători din România puşcaseră vre-o trei capre negre. S'a făcut foc, s'a fript şi s'a fiert din prisosinţă carne de capră negră. Toţi, comisiune şi lucrători, toţi aveau din destul, prea din destul, aşa, că era prea evidentă puţina valore, ce-o au în aceste locuri astfel de mâncări, rari pentru cei dela ţeră, dela oraşe.

In 18 Iulie la 6 ore dimineţa am plecat dela vârful Ludişorului şi înaintând tot pe linia de despărţire a apelor .am trecut prin vârful Brătilei (209), prin Berivoescu mare (208), Luţele (207) şi vârful Ilărescului (206), aşa că sera .am ajuns la locul stelpului 205, dintre Ciocănea (Ungaria) ,şi Făgetul Caprei (România). Aci am rămas peste nopte.

In acest punct s'a asociat la comisiune Necşa, pretorele Branului, er Herszenyi s'a reîntors prin' Zernescî la Făgăraş.

In 19 Iulie, plecând din Ciocănea, am trecut tot pe linia de despărţire a apelor, peste Verful Tămaşului mare (stelpul 204) şi de aci apoi peste Tămaşul mic (203) pană la Petra Craiului, de unde apoi, neputându-se străbate peste Petră mai departe, ne-am întors la plaiul Tămaşului, pe care am coborît jos în valea Bârsei. De aci, pe drumul către „Plaiul foiei", am sosit sera în comuna Zernescî,. unde am rămas peste nopte.

In 20 Iulie am plecat din Zernescî pe Sîu şi prin comuna Măgura, pe la „Prăpăstii", cu ecoul lor cel minunat, şi apoi pe marginea comunei Peştera, trecând prin muntele Coja şi Petrile, pe la casa societăţii carpatine din muntele Vlăduşca, după o călătoria cam de 3 ore, am sosit în frontieră la punctul „Soca", jos sub verful cel mai înalt al „Petrei Craiului". Peste nopte am rămas aicî.

In 2L Iulie am plecat din Vlăduşca (200) şi înaintând tot pe frontieră, sera am ajuns la vama din „Cruce", în Branul superior, unde s'a presentat şi căpitanul român Teodor lonescu din Eucăr.

In 4i"ª următore, 22 Iulie, am percurs distanţa dela Cruce (Giuvala) pană la verful Sânt-Ilii (288—294). Fiind vremea ploiosâ, cu un nor gros întunecat, când am ajuns pe verful Sânt-Ilii, la stâlp, am perdut direcţiunea şi formal nu sciam încătrău să apucăm. Am cercat în drepta, în stânga, şi nici decât nu ne puteam orienta, căci perduserăm şl locul stâlpului.

Era nor des, încât abia vedeam un pas înaintea nostră şi, fiind-că ploua din gros, începurăm a ne teme de vre-o nenorocire. Căpitanul lonescu, care pe aici cunoscea prea bine tote locurile şi potecile, rămăsese cu lucrătorii înapoi, să diregă movilele stricate. Inzadar am tot strigat după

el, căci nu ne au4ia. Ca să nu ne înfundăm în vre-un loc periculos, am stat pe loc şi am dat chiot într'una.

Intr'un târdiu auc|im răspunsul căpitanului tocmai din direcţiune opusă, după cum cugetam noi, că se afiâ. Ne-am îndreptat deci în direcţiunea răspunsului audit şi în fine ajungem la movile, în loc cunoscut, în direcţiunea cărora înaintând, ne-am întâlnit şi cu căpitanul lonescu, căruia i-am spus păţania, cum umblam rătăcind, ea şi *ai^e* fantome, prin nori şi întunecimea de pe verful Sânt-Ilii. De aci apoi căpitanul lonescu, pe poteci cu- mult mai scurte, ne-a condus înapoi la vama din Cruce (Giuvala), de unde în *(iiua,* următore ne-am coborît jos la Bran, de am redactat actul despre lucrare.

In 26 Iulie pe la amâdi am plecat din Bran prin Şimon pe plaiul lui „L' Om" şi prin Guţauu la vama română din Strunga, în Buceciu, unde am ajuns sera după 6 ore şi unde am rămas peste nopte.

In 27 Iulie pe la 6 ore dimineţa am plecat din vamă si înaintând pe Ialomiţa, pe la Schit, unde am cercetat şi acuma pe părinţii pustnici, mănăstirea şi peştera, am trecut apoi pe Ialomiţa în sus pe la obîrşia Ialomiţei şi pe la „Biserică", aşa, că pe la 12 ore eram sus „La Om", la casa societăţii carpatine.

Timpul era de tot întunecat, roura în continuu din câţa cea grasă, ce se lăsase pe munte şi era un frig umed de nesuferit, apoi mai trăgea cu totă tăria şi un puiu. de vent, de cugetam, că ne culcă la pământ. Am prândit puţin şi, după ce ni-am inscris şi acuma data eşirei nostre aici pe partea de către România a petrei celei mai mici din platoul dela „Om", pe la 1 oră după ame4i am plecat înapoi pe muchea Buceciului în direcţiunea liniei de despărţire a apelor.

In întunecimea norilor, ce acopereau munţii, am intrat încă din jos de „Biserică", pe la obârşia Ialomiţei, când suiam către „Om". Der cunoscând noi mai toţi bine

locul pe aicî, am înaintat prin nori fără nici o temere şi greutate pană sus la „Om". Era tot întunerec şi când am plecat dela „Om" în jos pe muchea Bueeciului. Am mers pe jos pană am ajuns la „Verful Domnelor" (184). De-6rece înse hainele ni-se îngreunaseră de tot de umec-ela, ce roura într'una din întunecoşii nori, aci am încălecat şi înaintând mai departe, după ce am mers mai bine de o oră, în faţa unor văi adânci, cu coste stâncose, ce se deschideau înaintea nostră, am dat peste un bordeiu. al păstorilor dela miore.

Bordeiul era construit din petră şi acoperit cu brazde (glii) de păment. In bordeiă se aflau puţine lemne de foc, o doniţă (botă) cu apă, apoi afară lângă bordeifl. era împlântat în păment un par de lemn înalt cam de un metru, în verful căruia era aşedată o pălăria ţerănescă, ce, după obiceiul păstorilor, însemnează, ca bordeiul este locuit şi că stăpânul lui nu este departe de aci, ci este cu mieii seu miorele prin munte. Acesta formă şi aceste semne se află de regulă la tote bordeiele păstorilor dela miei şi miore din munţii ţărei Bârsei şi ai Făgăraşului.

Lucrătorii, cunoscuţi cu posiţia locului, îndată observară, că ne-am abătut forte tare dela frontieră din muchea Bueeciului şi că ne-am lăsat tare în jos pe muntele „Bătrâna". Ne-am întors de aci înapoi şi îndreptându-ne spre Nord, am tot înaintat prin ceţa cea grosă, trecend mai multe văi şi coste înalte, pană ce în fine cu mare greu şi după multă temă, ca nu cumva să rătăcim şl peste nopte pe aici, am dat de o movilă in linia de frontieră.

Aci am stat puţin, ca să ne orientăm asupra direcţiunei, ce aveam se luăm mai departe, de-6rece în apropierea acestui punct erăşl se formau din muchea Bueeciului vre-o trei piscuri de munte cu văi adânci. Fiind-că nu se putea vede înainte mai mult ca 4−5 paşi, nu se putea cunosee cu siguritate adevărata direcţiune a liniei de despărţire a apelor.

Am apucat piscul cel mai înalt, căci acesta trebuia să fiă în linia de despărţire a apelor, si, înaintând pe el, înt^'uu loc mai aşedat, cu o poiană largă, etă că ne es înainte spăriaţi vre-o dece cai frumoşi de munte, carî alergau prin întunecata ceţă ca şi nisce năsdravenî din poveştile poporului. Lucrătorii noştri strigară cătră ei, er caii punendu-sl capul în păment şi sărind cu corpul încovoiat, cu sforăituri puternice din nas, o luară la fugă şi dispărură prin nori, ca şi nisce năluci.

înaintarăm mai departe, der unii din lucrători îşi esprimau erăşl temerea, că am rătăcit din nou. Şi în adevăr aşa a şi fost, căci nu mult după aceea am dat de un alt bordeiu de miei, despre care se scia anumit, că este departe de muchea Bueeciului.

Eram tare obosiţi şi descuragiaţl în urma celor întâmplate. Trebuia să eşim din nou la muche, spre Nord. Ne-am întors şi, aşa pe nemerite, am eşit până unde nu mai puteam merge spre Nord. După urmele potecei celei vechi din frontieră, ce din întâmplare se cunoscea aci, ne-am convins în fine, că suntem la muchea Bueeciului. Acuma era mai uşor a ţine muchea, căci ajunserăm deja peste muntele „Gaura" pană la „Colţul Ţapului". Am trecut apoi prin muntele „Colţii" şi numai sera pe la 8 ore am sosit înapoi la vama română din Strunga, unde am rămas peste nopte.

Este forte periculos a te sui pe vreme norosă la munte, căci te poţi rătăci forte uşor şi,< ne mai sciindu-te orienta, că unde eşti şi că încătrău se apuci, te poţi periclita.

In 28 Iulie, fiind timpul ploios, am rămas la vama română din Struuga, cu care ocasiune am adus scoici petrificate în stâncile Bueeciului de sub Strunga mare.

Am plecat dela vama română pe partea Branului, spre Vest, pe poteca, ce duce pe sub colţii „Strunga mare", şi la primul isvor, din care se formeză aici sus apa Koeciului, ce curge prin muntele „Greotişul". îndată la pri-

mul părăuț din jos de potecă, în mulțimea bolovanilor de acolo sunt și colți de stâncă, bucăți mari de petră, în cari se află petrificate scoici de două soiuri, carî după forma lor cu siguritate par a fi scoici *„brachiopoâe",* din terenul primar numite *„Pentamera".* Din acest loe mi-am luat și eu mai multe esemplare de asemeni scoici petrificate, de carî se ană acolo mulțime mare.

In 29 Iulie am plecat din Strungă și, — peste Dudele prin Sânt-Ilie, apoi prin comuna Fundata și de aci pe poteca dela biserica din Moeciul superior, — am ; coborît jos la Bran. unde am ajuns sera pe la 8 ore.

Gând eram încă în Bran, am primit ordin dela guvern, să eșim din nou la Verful Urlii și la Tripon, de-asupra Făgăraşului, și să punem stelpul cu Nr. 212, despre care am făcut deja amintire, că nu fam mai aflat la locul lui.

După ce am făcut in Bran actele despre lucrările săvârșite pană acum, ne-am întors la Făgăraș, unde am dispus se se facă stelpul cu Nr. 212, pe care aveam să-1 transportăm peste Urlea și să-1 aședăm la locul lui, de-asupra lacului Urlii, sub verful Triponului, în linia de despărțire a apelor.

Tot-de-odată-s'a făcut raport guvernelor, că s'au aflat cioplite literele inițiale ale țarilor și nrii de pe stâlpii 186 din Strunga, 188 din vârful Sânt-Iliei. 194 dela Cruce și 208 din Berivoescul mare, în direcțiunea Făgăraşului.

8. Dela Făgăraș prin Breaza la Trăsnită, Bîndea, Vârful Urlii, Zârna, Lndișornl și in jos la Făgăraș.

(Steluțe de mante (Edelweiss, gnaphalium leontopodium, seu leontopodîum alpitium, românesce și **lănărică).**

Fiind gata stâlpul cu Nr. 212, în 6 August 1892 am plecat erăşl din Făgăraș prin Breaza către muntele Urlea și Triponul, spre a aședa aicî acol stâlp.

Comisiunea internațională era compusă și acuma tot

diu membrii de mai înainte, și adecă locotenent-colonelul român Constantin Bratus Segarcianu din partea României, apoi eu, inginerul Kovâcs și prim-pretorele Făgăraşului Herszenyi din partea Ungariei.

Sera pe la 7 ore am sosit la casa societății carpatine din muntele Smida, unde am și rămas peste nopte. Cum stam sâra la cină împregiurul focului, care fiind bine nutrit cu lemne de brad pline de răşină, ardea dogorindu-ne în mijlocul odăiei, ce o ocuparăm, a venit vorba și despre florile mai rari din munți și în specie despre steluțele de munte (Edehveiss, gnaphalium, — românesce și *lănâricâ,* er în timpul mai nou „Florea reginei") și sciind noi, că aicî în apropiere de Smida pe costa stângă a văii Bresciora se află muntele Trăsnită, în a cărui parte de sus cresc din abundanță amintitele flori, locot.-colonelul român Segarcianu și eu, din îndemnul, că am umblat așa mult pe munți și încă nicăiri n'am aflat și n'am cules noi înși-ne, cu mâna nostră, flori de acestea, ne-am decis, ca în diua următore tare de dimineța să plecăm la muntele Trăsnită după flori, așa, ca să avem timp să ajungem către amec]l pe verful Triponului Ia aședarea stâlpului Nr. 212, pe care îl porniserăm deja înainte cu o di, dus de vre-o 20 de lucrători, cari.se schimbau pe rând, ajutând tot câte 6 la transportat.

In ojiua următore, adecă în 7 August 1892, fiind timpul favorabil, pe la 5 ore dimineța, eu și locot.-colonelul Segarcianu ne-am gătat de drum, am încălecat pe cai și, însoțiți de doi țărani din Lissa, ca conducători, am plecat la muntele „Trăsnită", după steluțe. Cam într'o jumătate de oră am sosit la bordeiul miorelor din Smida, situat în regiunea șneapănului. Am chiămat pe păstorul dela acest bordeiu la noi și, spunându-i, că mergem la Trăsnită după steluțe de munte, am descălecat și pană la re'ntorcere i-am lăsat lui în îngrijire caii și puținul bagagiu, ce-1 aveam cu noi.

Am plecat şi, îndreptându-ne spre Ost, ajunşi la muche, aveam în faţa noastră jos valea Bresciora şi dela acesta pe tot estinderea costei stânge în sus aveam înaintea noastră muntele „Trăsnită", estindendu-se în drepta şi în stânga şi peste regiunea lemnului.

Dela muche, unde ne aflam noi, drept în jos spre Bresciora, de-asupra regiunei lemnului, se afla stâna dui Trăsnită, în care de regulă şi chiar şi în vara anului 1892 nu baci, ci băcițe făceau lâptăriile şi brânza, despre care se dicea, că este mai bună, căci băcițele o fac nesmântănită.

Ne-am coborît şi noi în jos spre stână, căci pe-acolo duce poteca către locul frumoselor florî şi, informaţi dela un cioban, care era în bătătură şi tracta nisce şchiope (oi cu durere de piciore), cari tot-deuna se separează de turmă, informaţi dela acest cioban, că mulsul de dimineţa s'a făcut deja şi că băcițele sunt ocupate cu manipularea laptelui, noi nu am mai intrat în stână, ci ne-am oontinuat mai departe calea către un punct mai ridicat şi gol din costa din drepta spre Sud, numit „Budru galbin", pe lângă care trebuia se trecem spre a ne pute lăsa de aci în jos, în fortificatul domeniu al mândrelor „steluţe".

Ajunşi la „Budru galbin", în mica poeniţă numită „La ceapa", de lângă nisce colţî de stâncă, ce se ridică aici, conducătorii ne spuseră, că, la o vânătore de capre, după aceşti colţi a căduț în prăpastia nu de mult un venător din Breaza şi acolo şi-a aflat mortea. Tot la o venătore de capre, pe la finea lui Octomvre 1894, preotul Pralea din Breaza a ameţit de pe prăpăstiosele coste ale locului dela „Isvor", din valea Pojorţei, şi s'a surpat printre colţi în jos pană ce s'a oprit cu gâtul în rădăcina unui brăduşcan. Pană a ajuns însă aci, 'i s'au frânt vre-o câteva coste şi spinarea. Ar fi perit de sigur acolo, deră spre norocirea lui l'a observat un alt vânător când a căduț şi apoi cu mare greutate l'au scos cu ţolul la plaiti şi tot

aşa l'au dus acasă. A suferit bietul chinuri teribile, pană ce in fine totuşi s'a vindecat aşa cum s'a putut.

Sub colţul Budru galbin este închisorea caprelor, undese adună, se refugiază ele, decă sunt gonite de câni, şi unde apoi se află în siguranţă, căci în atarl locuri cânii nu le mai pot ataca.

Ne spuseră apoi conducătorii noştri, că dela acest punct trebue să coborîm în jos spre valea Bresciorei, pană vom pute ajunge în partea de din jos a domeniului de stânci al florilor căutate, căci numai astfel se pote străbate pană la fiori şi, uitându-se cu îngrijire unul la altul,, ne făcură atenţi, că fiind de aci încolo costa tare iute şi petrosă, forte adese-orl s'au periclitat pe aici omeni şi vite- Apoi cu un zimbet sarcastic ne făcură observarea, că numai arare-orl calcă picior de domn pe acele sghiaburî afurisite şi ne întrebară, decă nu am fi mai aplicaţi, ca să seducă numai ei şi să aducă ei florile dorite, ce de regulă o fac cam tot-deuna conducătorii, er nu turiştii. — Nu, nu! răspunserăm noi. Voim să mergem înainte pană acolo- în misteriosul domeniu al florilor, voim să le vedem noi înşi-ne unde şi cum cresc, şi să culegem chiar cu mân* nostră din ele !

Am plecat deci înainte şi coborînd cu forte mare îngrijire pe costa de stâncă, despre care, fiind în regiunea lemnului, nici nu credeam să fiă atât de ţipişă şi în adevăr periculosă în trecerea ei, lăsându-ne în jos ca şi prin gâtlegiul unei afunde vâltorl, în fine ajunserăm pe o dâlmă de petră de-asupra unei scursuri, peste care dincolo în faţa noastră spre drepta se ridicau puternici păreţi de petră de var, de-o colore ceva mai alburia, de cum este de regulă colorea petrei de var din stânci.

Ne oprirăm pe acesta dâlmă şi conducătorii noştri diseră : Etă acolea la drepta, cât ţin stâncile acestea în sus, întruu teritoriu cam de vre-o 10 jugăre, cresc florile căutate. Dâr ce? — dise unul, — etă ici peste scursura

pariului, pe stânca diu fața nostră se ved vre-o câteva -fiori prea frumose! Uite, uite şi dincolo, mai la drepta, pe scursură în sus încă se văd câteva! adăuga celalalt. — Unde? întrebarăm noi cu neastâmpăr şi, cercetând locul cu o privire încordată, esclamarăm: da, da, le vedem şi noi, lăsați să le culegem noi!

Cu o dorință lacomă şi cu un îndemn neînvingibil, iute ne coborirăm în scursura de sub dâlma, pe care stam, şi ca împinşi de-o putere neesplicabilă, ca şi farmecați de dorința de-a ave cât mai în grabă florile văclute, ne repedirăm, eu înainte, eră locotenent-colonelul Segarcianu la drepta spre a-le culege.

Ajuns sub stânca, pe care erau frumosele flori din fața mea, dau să ie apuc, să le smulg de-acolo, der înzadar, căcî stânca, plecată cevaşî spre vale, nu-mi permitea acesta, fiind şi florile puțin cam sus. Am chiămat pe unul dintre conducători şi aşedându-l lângă stâncă, m'am suit mai întâi pe genunchii şi apoi pe umerii lui şi astfel am cules de pe puternica stâncă primele trei „steluțe", ce le-am văclut pentru prima-dată aşa, cum cresc şi trăesc în straturile lor de stânci. Erau trei steluțe forte desvoltate şi forte maxi, după cum numai rar se pot vede. Tote trei erau crescute din o rădăcină. Le-am cules şi le-am aşecjat cu îngrijire Ia pălăria.

Păstrez aceste flori şi acum ca un rar şi prea frumos suvenir din o escursiune atât de periculosă, si tot-deuna îmi aduc aminte cu mare însuflețire şi cu o amintire de tot seriosă, deră plăcută, despre deosebita şi puternica impresiune, ce mi-a făcut farmecul misteriosului domeniu de stânci al fruraoselor steluțe din muntele Trăsnită.

Ele cresc în abundanță aici pe stâncile, ce se ridică ca nisce forturi, ca nisce întărituri puternice şi amenințătore. Câte una, de regulă însă câte două-trei pană şi patru, crescute din o rădăcină, le verji cum stau în înaltele şi repedile straturi de stânci pe cotoră grose cam de 2 mi-

limetri în diametru şi lungi dela 20-30 cm., cu o flore grosă şi lânosă, ca şi când ar fi din postav forte fin făcută, în forma unei stele, cu racle vioi resfirate, fiind florea de o colore albă-verclue, care colore, după ce se uscă florea, devine de tot albă.

Aşa stând, le vecii ca si cum ți-ar suride, ca şi cum tainic te-ar invita, te-ar chiâma se le iai, să le rupi de acolo, ca se fiă ale tale. Ele sunt aicî ca nisce dîne din mituri, din poveşti, ca nisce dîne prefăcute în flori, cari îți farmecă simțirile, făcendu-te să-ți uiți de marele pericul, ce te amenință alergând şi lăcomind cu nesaț după ele. Sunt puternice regine domnitore şi dîne farmecătore în misteriosul şi nepracticabilul lor domeniu. Nenorocitul muVitor, care ar îndrăsni numai să încerce a intra pestetot locul în domeniul, în fortul lor, seu a umbla după ele fără a observa cea mai mare preeauțiune, fără dor şi pote ar fi fiiul peirei, ar cade sigura lor jertfa.

Cotorele lor sunt acoperite cu foi verdl înguste şi lungărețe în formă de lănci, sunt tare chisose şi unde cresc din crepăturile stâncilor, rădăcina lor este aşa de tare legată de petră, de numai cu mare greutate eşti în stare a-le scote din locul lor. Spre a-le smulge, trebue să le *tragi* cu putere şi cu preeauțiune, -ca să nu-țl tai mâna.

Noi nu am mai eşit în sus pe scursura pariului, *aer* pe atunci era sec, căci aşa ceva ne-ar fi dus în pericol sigur, ci deşi vedeam pe stânci de-asupra nostră multe şi prea frumose flori de steluțe, totuşi am apucat pe sub păretele de stânci, ce se înălța de-asupra nostră şi icl-colo, unde se putea, urcând cU mare grije pe el, într'ales, am cules o mulțime de flori de acestea, care de care mai frumose, aşa că ne încărcaserăm jur împrejur pălăriile cu vîrste făcute din prea frumosele fiori. Apoi am mai luat cu noi şi flori înflorite cu planta întregă, cu rădăcină cu tot, pe carî eu le-am sădit în straturile curții mele din Făgăraş.

Atât eu, cât şi locot.-colonelul Segarcianu eram forte •deprinşi cu înălţimile munţilor şi cu formaţiunea repede a terenului. Acesta împregiurare ni-a şi ajutat, de ne-am suit cât de bine îu sus prin straturile florilor de pe costa cea forte repede şi stâncosă, aşa că în deosebite rânduri înşi-şî conducătorii noştri ne făceau atenţi, se nu mergem jnai departe.

Păstorii spun, că oile mănâncă cu o deosebită plăcere aceste flori, cari înse în teritorul lor din muntele Trăsnită sunt bine ferite, căci acolo nici oile nu prea pot străbate la păşunit.

După ce atât noi, cât şi conducătorii noştri am cules flori din destul, ajungând în partea cea de dincolo a teritorului cu florile, am luat'o în sus pe părîul de-acolo, numit părîul „Grehotişului" şi, urcând costa cea forte repede, am intrat în pădurea de brad, ce se află de-asupra teritorului cu florile. De aci apoi am eşit la gol prin câmpiile de afine, ce sunt acolo şi cari cu astă ocasiune aveau nisce fructe forte frumose, mari şi multe. Tot pe aicî, peste regiunea lemnului şi în muntele Smida, către Bîndea, se află mulţime de „bujorei de munte" (Alpen-rose, rliodo-dendron), carî însă acum tote erau fără flore.

Cum suiam prin gol, vădend mulţimea turmelor şi .păstorii din împregiurime, începurăm să chiuim, după cum se obicinuesce la atarî escursiunî. Ecoul repeţia prea frumos chiotele nostre şi pe lângă ecou auclirăm de-odată şi .o chiuitură de voce de femee: *Uiu,-iu-iu-me-m!* îndată am observat, că vocea vine din depărtare mare. Noi am repeţit chiuiturile, la cari eră răspundea ecoul şi deosebit .şi vocea de femee. Acum am putut vede, că răspunsul vocei femeescl venia dela o băciţă, care sta afară înaintea stânei din Trăsnită, ce se vedea bine din locul, pe 'unde urcam noi.

Era adecă o băciţă dela stâna din Trăsnită, care răspundea şi ea din răsputeri la chiotele nostre, — răspundea voinicesce, de răsunau văile. Am tot urcat aşa chiuind şi răspunzând pană am lăsat din vedere stâna şi pe voiosa băciţă.

In fine, după o călătoria cam de 3 ore, socotite de când plecarăm dela casa societăţii carpatine din Smida, trecând muchea muntelui, am ajuns erăşî la bordeiul miorelor din Smida, unde ne lăsaserăm caii şi puţinul bagagiu.

Forte impresionat de puternicul efect, .ce mi-l'a făcut escursiunea la Trăsnită, esclamai: Un poet! un poet talentat şi afecţionabil pentru frumseţile naturei, să-'l duci la Trăsnită, să-i ducî în farmecătorul, der tot-odată şi ins-"păimântătorul domeniu al steluţelor, se se convingă însu-şî şi se vadă cu proprii sei ochî, ce este acolo, şi apoi cu însufleţire sfântă să cânte în poesiă sălbatica frumseţă, farmecul locului cu frumosele lui flori şi sortea nenorociţilor, cari cu neprecauţiune ar păşi pe aceste locuri! Am încălecat şi, luându-ne rămas bun dela păstorul dela miore, am plecat către Urlea şi Triponul, locul stâlpului 212.

Din Smida la Urlea şi Tripon calea duce prin întinsul tufiş de sneapenî din Smida, apoi, înaintând mai departe pe costele cele repedl şi petrose de acolo, ajunşi în poeniţa de către Bresciora, de sub cheia Bîndei. unde corpolentul conte Bethlen G-âbor la o venătore de capre negre, arangiată în vera anului 1889 de deputatul dietal Horvâth Gyula, pe neaşteptate fiind trântit de pe calul său obosit, se lovi într'o petră şi suferi o contusiune grea la un genunche, ce însă 'i s'a vindecat fără nici o urmare rea.

Din acesta poeniţă îndată ajungi în podeiul cu lăcu-Jeţele din muchea muntelui dintre Bresciora şi valea Sâmbetei, în faţa Cheei Bîndei, prin care trecând pe poteca de pe costa muntelui, ajungi sub vârful Bîndei şi apoi ia Urlea şi Tripon.

De-6reee ni-s'a spus, că lucrătorii cu stelpul au pornit încă tare de dimineţa de aicî dela bordeiu, er ceilalţi membri ai eomisiunei încă trecură deja pe aicî, silind puţin

caii şi înaintând prin muntele, ce acum pe aicî începuse-a fumega de nori deşi şi suflaţi de vânt cu vehemenţă, — pe la 12 ore din di am ajuns la locul stelpului 212, de-asupra lacului Urlii, sub verful Triponului, unde am stat până la 1 ½ ore după amedl, de am prâncjit şi am aşedat stelpul în stâncă.

Cât am stat aci, se înseninase erăşl cât de bine. Dela locul stelpului se vedea forte bine prea frumosul şi marele lac al Urlii, cu apa lui curată cristalină; se vedeau prea bine aşa numitele „căldările Urlii" şi întregă Valea lui Mogoş, cu turmele, ce păsceau pe acolo. Ne-am decis să-nu ne întorcem pe la Smida, pe unde am suit, ci să mergem înainte către Zârna şi la verful Ludişorului, şi de aci apoi se coborîm pe plaiul Brezei, ce ese în frontieră către Câmpul-lung în România.

Am plecat şi ţinând direcţiunea arătată, cum înaintam, ni-se deschideau înaintea ochilor una după alta deosebite panorame, care de care mai frumosă şi mai încântătore. Se vedeau pe costele din împregiurime, înşiruite în lungi şi dese rânduri prin vercjile păşuni, multe turme de oi şi miore cu păstorii, lor, carî din când în când, trecând câte unul înaintea turmei, băteau cu bâta (toiagul) în pământ şi, dând câte un chiot scurt şi deosebit, oiţele la acest semn din răsputeri fugeau la păstor şi-1 încungiurau grupându-se împregiurul lui cu un sbierăt asurditor. Totdeuna, când păstorul dă sare oilor, face aceste semne, adecă bate cu bâta în pământ şi le chiamă cu chiote scurte, der dese, aşa că ele Ia aceste semne, aşteptând să li-se dea sare, în fuga mare şi cu sbierete generale se grupâză împregiurul păstorului. Când umblă la păşune însă, de cele mai multe-orî le chiamă păstorul după sine astfel, fără să. le dea sare, ci numai pentru ca să nu fiă lipsă se le mâne din urmă.

Când am sosit în curmătura Zernei, la stâlpul 211, ne ese înainte din partea României sub-prefectul Vlădescu

şi inginerul Savuicu, din Câmpul-lung, la vederea cărora locot.-colonelul Segarcianu declara categoric, că densul acuma nu mai vine la Făgăraş. Cu tote că începuse să plouă, ne-am apucat şi am făcut proces verbal despre aşedarea stelpului 212, aperându-ne hârtia contra ploiei cu micele ploiere, ce le aveam cu noi.

După ce aşa în ploiă am finit lucrarea, pe la 4 ore după amedî ni-am luat remas bun şi representanţii României au plecat în jos pe muntele Leaota, ce este pe teritor român, faţă de curmătura Zârnei de pe teritor ungar, er noi, trecend peste vârful Zârnei şi pe la vârful Ludişorului. pe plaiul Brezei, am încungiurat larga şi estinsa vale de-acolo din stânga, numită „Larga", şi apoi tot pe plaiu în jos, ce acum ni-se părea, că nu se mai sfîrşesce, sera pe Ia 9 ore am ajuns în comuna Breaza, de unde tot în noptea aceea am plecat la Făgăraş.

O,escursiune pe timp frumos de vâră dela Breaza prin Smida şi Trăsnită la verful Urlii şi Tripon, şi înapoi peste Zerna, pe plaiul Brezei, este de mare interes şi forte plăcută; eu deosebire locurile dela Bîndea peste Urlea, Triponul, Curmătura Zernei, Ludişorul şi Larga îţi oferă atâtea frumseţl ale naturei şi farmecătore tablouri idilice, încât nu te mai poţi sătura de vederea lor.

9. Dela Făgăraş pană la Cruce (Giuvala) şi înapoi la Făgăraş.

lMIa Fag-âraş prin comuna Mărgineni peste' Văcaria Fa BerÎTOesenl mare şl de aci înapoi peste Ilărescn şl Ciocănea pană la Zernesci, apoi prin Bran la Strnngă pe Buceciu şi de aci pc piscul munţilor prin yerful Sânt-Ilii, pana la Cruce (Giuvala) şi înapoi la Făgăraş.

In decursul lucrărei de pană acum, aflaserăm stâlpii de frontieră din Berivoescul mare în direcţiunea Făgăraşului, pe cel dela Giuvala, din Ruia, pe cel din vârfuTSânt-Iliei şi pe cel din Strungă de pe Buceciu, stricaţi cu eio-

pliturî. Făcând noi raport despre acesta, guvernele au dat ordiu, ca literele şi numerii ciopliţi se se facă la loc din nou, tot prin comisiunea internaţională.

Pentru îndeplinirea acestei lucrări, ara plecat din Făgăraş în 7 Septemvre 1892 pe la amedl: eu, inginerul Kovâcs, prim-pretorele Făgăraşului Herszenyi şi căpitanul român de dorobanţi din Rucăr, Teodor lonescu. Suind pe plaiul Mărginenilor către Văcărea, spre seră am sosit la locul comandei (pichet) de odinioră al foştilor grăniţerl din ţera Oltului, aflător în pădurea Mărginenilor.

Aci am rămas peste nopte. In (lina urmatore, 8 Septemvre 1892, des de dimineţa, încă înainte de 6 ore, ne-am gătat de drum şi am pornit pe plaîu în sus. In vre-o câteva rânduri înse am fost siliţi să stăm pe loc, pentru-că începuse a £>loua tare. înaintând, cu unele întreruperi din causa ploiei, pe la 11 ore am ajuns la Berivoescul mare, unde am întregit stâlpul cu Nr. 208.

După aeâsta îndată am plecat înapoi prin Luţele şi ajungând la vârful Ilărescului, de aci prim-pretorele Herszenyi s'a re'ntors la Făgăraş, er noi ceilalţi, după ce ne-am odihnit puţin şi am prândit, pe la 1 oră după amedl am încălecat şi, plecând spre ZârnescI, am înaintat tot pe linia de despărţire a apelor pană la stâna din „Ciocănea". De aci apoi, dela stâlpul 205 încolo, n'am mai înaintat pe piscul munţilor, ci apucând la stânga pe plaiul Ciocănei, am coborît în Bârsa Groşetului, de unde apoi înaintând pe drumul de car din lunca Bârsei, am trecut pe la Plaiul foei şi către 11 ore noptea, aşa dicând prăpădiţi de osteniţi, am ajuns în comuna Zernescî, unde am rămas peste nopte.

In diua urmatore, am plecat din Zernescî la Bran, de unde în 10 Septemvre am eşit pe la Guţanu, prin comuna Şimon, la Strungă în Buceciti.

In 11 Septemvre 1892 am percurs din nou pe linia de frontieră distanţa dela Strungă peste Vârful Sânt-Iliei pană la vama dela Cruce (Giuvala), din Branul superior, şi de aci jos la Bran. In 12 Septemvre s'au redactat actele prescrise privitore la lucrare şi după aceea, luându-ne rămas bun, căpitanul român Teodor lonescu s'a re'ntors la Rucăr în România, âr eu şi inginerul Kovâcs ne-am întors Ia Făgăraş. Eram acuma peste măsură sătui de multele greutăţi şi de ostenelile mari, înpreunate cu lungile şi repeţitele nostre escursiunî pe munţi din anul acesta.

Calea, ce am făcut'o noi în 8 Septemvre 1892, dela locul comandei (pichet) din pădurea Mărginenilor la Berivoescul mare şi de aci peste Ilărescu, pe plaiul Ciocănei şi pe drumul Bârsei, până la Zârnescî, este forte lungă şi de tot obositore, însă o escursiune şi în acesta direcţiune este de totă frumseţea.

Ajunşi la Făgăraş, am început erăşî lucrările obicinuite, aşteptând, ca un eveniment deosebit, deschiderea primei căi ferate, construită în ţera Oltului dela Sibiiu prin Avrig pană la Făgăraş.

Cea dintâi locomotivă a intrat în staţiunea din Făgăraş a căii ferate în 12 Octomvre 1892, er deschiderea acestei căi ferate şi punerea ei în circulare s'a întâmplat în 20 Noemvre 1892.

Vor pute acuma şi streinii călători mai cu înlesnire prin frumosă „Ţeră a Oltului" la Făgăraş şi, cari nu vor putâ din nemijlocită apropiere, vor pute totuşi de lângă Olt, dela calea ferată, să vadă şi să admire frumosă luncă şi măestoşii munţi stâncos! ai Făgăraşului.

-^-O-^'<—

vi

Repriviri generale comparative.

1 **3inf.vp.** munţii stâncos! descrişi în Buceciu sunt munţii cei ma împopulaţl şi cei mai cercetaţi de economi şi păstori, de călători şi turişti. De aceea pe Buceciu în genere luat nici animalele sălbatice nu se ţin în măsură aşa mare ca pe ceilalţi munţi.

Este mare şi estins Buceciul, nu este însă aşa de estins şi atât de impunător, ca puternicii munţi ai Făgăraşului.

Atât la Buceciu, cât şi la ceilalţi munţi stâncoşl, cu deosebire însă la munţii Făgăraşului, partea din dos, adecă cea de cătră Transilvania, este forte stâncosă, aşa că în cele mai multe locuri formaţiunea de tot stâncosă şi aprope verticală a muntelui împedecă cu totul trecerea la verf.

Pe partea de cătră România însă munţii, afară de Petra Craiului, sunt peste tot mai prelungiţi si mai în tot locul acoperiţi de erbă, ce, firesce, variând în calitatea ei după posiţia locului, cresce şi pană sus la cele mai înalte vârfuri, aşa că locuri stâncose. cari nu s'ar pute nici decât trece în lungul munţilor, pe astă parte mai că nici nu sunt nicăirl, firesce făcend ici şi colo, sus peste regiunea lemnului, unele ocoluri, după necesitate.

Aceste ocoluri înse nici decât nu se pot asămăna cu ocolurile forte mari, ce trebue să le faci pe partea Transilvaniei, ca să poţi merge pe verf, căci aiol spre a trece dela un punct din verf la alt punct, în tot locul trebue să cobori jos, ba în unele locuri trebue se coborî tare jos în regiunea lemnului, spre a trece în o vale învecinată, pe

cari văi apoi, după cum am arătat, mai în tot locul poţi eşi la verf.

Singur Petra Craiului nu este aşa, căci acesta estin{jendu-se între Buceciu şi munţii Făgăraşului, cu o propria formaţiune în direcţiune dela Nord spre Sud, — pe când atât Buceciul, cât şi munţii Făgăraşului, se estind continuaţi •dela Ost spre Vest, — Patra Craiului, dic, atât pe partea de cătră noi, cât şi pe partea României, este peste tot numai o stâncă tare prăpăstiosă.

Suirea şi trecerea dela un punct la altul pe Buceciu, relativ luat, este comodă, pe Petra Craiului este periculosă, er pe munţii Făgăraşului este forte obositore şi grea.

Fiind puternicii munţi ai Făgăraşului şi căi mai neumblaţi, aicî se ţin şi animalele sălbatice în număr mare şi cu deosebire caprele negre la verf, atât pe partea nostră, cât şi cu deosebire pe partea României sunt atât de numerose, de te pun în uimire, umblă cu cârdul pe tote văile şi seninările de petră dela verf, încât nici n'ai pute crede. Atât pe Buceciti, cât şi pe Petra Craiului, aşa ceva numai mai rar poţi vede.

Vegetaţiunea pe toţi munţii stâncoşl descrişi şi pe împregiurimile lor este cam aceeaşi, şi anume: mai jos în lunca Oltului şi pe colinele din acesta luncă treptat pană la polele munţilor cresce în multe locuri şi în mari cantităţi stejarul, acuma în parte mare forte estirpat. Erau odată forte renumite pădurile din şesul Oltului dela Persani, Şercaia şi Scorei, în locul cărora adî sunt arături şi livedî, seu păşuni. Urmează după aceea jos la polele munţilor deosebite soiuri de lemne, pană ce apoi mai sus începe a se alege fagul; după fag mai sus urmâză bradul {alb); apoi mai sus, cam la înălţimile dintre 1500—1700 metri, cresce molitvul (bradul roşu), printre care în anumite locuri se află şi preţiosul lemn de brad numit Tisă.

In teritorul comitatului Făgăraş sunt peste 170,000 (una sută şepte-decl de mii) jugere de pădure. In înălţimi,

ce trec peste 1700. pană cam Ia 1800 metri, în faţă însă mai şi pană Ia 2000 metri, cresce sneapânul (Krummholz), de care este mai mult pe Buceciu în partea de cătră România şi în muntele Smida cătră Bîndea pe partea Transilvaniei de-asupra Făgăraşului.

In înălţimi cam de 1800 pană peste 2000 metri încetă cu totul regiunea lemnului.

Sus spre regiunea sneapenului şi peste acesta regiune-cresc prea frumosele flori bujoreii de munte (Alpenrose, rhododendron) şi steluţele.

Steluţele de munte (gnaphalium — Edelweiss, — românesce şi lănărică) cresc de regulă prin stânci de petră de var în partea de sus a regiunei lemnului si se află numai mai rari, pe când bujoreii de munte cresc în tuflţe mici şi dese numai în locuri din regiunea sneapenului şi cu deosebire la gol, peste acesta regiune, şi se află prin poenile de-acolo în estensiunî mari.

Steluţe în munţii descrişi se află cu siguritate: po plaiul Tarea şi în muntele GTaura şi Domnele din Buceciu, pe Petra Graiului, pe valea Pojorţii, la „Isvor" şi în muntele Trăsnită, de-asupra Făgăraşului, apoi pe colţii din muntele Ucişora al familiei Băcilă şi Ia „Turnuri" pe verful Podragului de cătră Arpaşul mare. pe unde nu pot străbate oile la păşune, seu încă nu au străbătut.

Eu am cules din muntele Trăsnită prea frumose şi tare desvoltate steluţe, — esemplare, cum numai rar se pot vede.

Treptat cu înălţimea munţilor şi după cum anumit& locuri sunt seu nu sunt espuse de-o potrivă fortunelor şi vremurilor din munţi, astfel şi păşunile variază, devenind, cu înălţimea locului, şi firicelele de erburî tot mai rari şi mai subţirele.

In Buceciu, d. e., de-asupra isvorâlor Ialomiţei, sus Ia colţul oberşiei peste regiunea lemnului, fiind-că locul

este mai ferit, nu e atât de espus vânturilor din munţi şi este puţin şi mai plan, sunt păşuni forte bune şi grase.

De-o însemnătate forte mare sunt şi scoicile petrificate din Buceciu, carî după forma lor se par a fi brachiopode din terenul primar, numite „Pentamera", de cari eu am aflat sub Strunga mare în colţii căduţl din stânci şi acum grămădiţi sus lângă potecă, în cel dintâi părîuţ, din care se formeză valea Moeciului superior. La acest punct, pornind dela vama română din Strungă, pe partea Branului spre Vest, poţi ajunge cam în cinci minute.

Astfel de petrificate pe ceilalţi munţi nu se află. Branul cu piscurile sale şi Tămaşul întreg pană inclusive Ia Ilărescul sub muntele Luţeîe, fiind loc în regiunea lemnului, este peste tot practicabil şi acoperit de livedl, de păduri şi de multe păşuni grase.

Munţii, dela Luţele începând până inclusive la Bîndea, fiind Ioc cu păşuni peste regiunea lemnului, încă sunt practicabili şi, deşi în unele locuri, ca d. e. la vârfurile munţilor Ludişorul, Triponul şi cu deosebire la vârful Urlii (cotta 2479 metri), pe partea Transilvaniei sunt mai stâncoşî şi costele lor de tot reped! şi prăpăstidse, totuşi pe partea de cătră România peste tot pană la vârfurile cele mai înalte locul este acoperit cu erbă, care aicî sus înse cresce numai mai rară şi în firicele subţiri şi scurte.

Cu puţină escepţiune, sub verful Urlii poţi merge în lungul acestor munţi peste tot locul şi călare, fără de nici un ocol.

Eu am eşit în trei rânduri călare pe vârful Bîndei şi de aci pe vârful Urlii, odată şi pe vârful Triponului, care este cel mai înalt dintre aceste trei vârfuri învecinate.

O prea frumosă privelisce şi o prea încântătore panoramă ofer munţii Făgăraşului cu lunca Oltului, în care jos lângă Olt, cu rari paşi prin mlaştine (loc băltos) căutând după amfibii, îşi află hrana sa molaticul cocostîrc, er sus pe munţi, colo la vârful Luţelor şi cu deosebire Ia Tă-

masul mare şi la Tămaşul mic, sub Petra Craiului, agerii "vulturi, lacomii vulturi de miei şi vulturii pleşuvi aşteptă şi pândesc cu viclenia turmele spre a prinde îu ghiara lor vre-un mieluşel ca pradă.

Jos, Oltul, ca o brazdă argintia prin întinsele câmpii cu linele lui unde, cu verdea lui luncă şi cu malul seu plantat cu vița de viă, er sus înaltele piscuri ale puternicilor munți cu formidabilele lor formațiuni prăpăstiose de stâncă, — în unele locuri acoperite seu înfundați cu nea şi ghiață eternă.

Pe teritorul comunei Veneția inferioră aprope de comună la polele prea frumosei păduri de-acolo se află un bogat isvor de apă sulfurică cu iod şi sare, ce are o putere tare binefațotore şi vindecătore. Locuitorii din împregiurime îl folosesc cu mare succes contra bolelor de piele, contra răcelei şi a scrofulelor, spre întărirea nervdor slăbiți şi pentru alte bole. Isvore cu apă sărată (slatine) mai sunt la comuna Porumbacul inferior, la Sărata, la Persani,, la Grid, la Comana inferioră şi la Şinca nouă.

Un mare şi prea frumos trecut istoric an comunele : Făgăraş,- Bran, Zernescî, Sâmbăta şi Cârța, precum şi tote comunele grănițăresci fără deosebire.

Numiri istorice de mare însemnătate au comunele: Zernescî, Veneția inferioră şi superioră, Comana (Cumana), Viştea (Vesta), Breaza, Iaşi, Lissa şi altele, ca Sâmbăta (Zumbutliel), Arpaşul, Şinca şi Cuciuîata, tot comune vechî, dintre cari despre unele se face amintire în decrete şi donațiuni domnescl încă din timpuri forte vechî, începând dela Andreiu II (1223).

La polele Buceciului spre Transilvania sunt comunele: Râşnovul, Sohodolul, Porta (Bran), Şimonul şi Moeciul superior, er spre România sunt comunele Azuga, Sinaia şi Pefcroşița.

Piscurile- Branului se mărginesc de cătră Transilvania? cu comunele Moeciul superior, Fundata, Sirnea şi Peştera,

er de cătră România cu comunele: Dravoslavele şi Rucărul. Comuna Rucăr are un teritor forte estins, tot proprietate a moştenilor de-acolo.

Petra Craiului de cătră România se mărginesce cu comuna Rucăr, âr de cătră Transilvania cu comunele Peştera, Măgura şi Zernescî.

Tămaşul şi Ilărescul se mărginesc de cătră România cu comunele : Rucăr şi Câmpul-lung, er de cătră Transilvania cu comunele Zernescî şi Mărgineni.

Munții dela Luțele pană la Bîndea de cătră România sunt în vecinătatea comunelor: Câmpul-lung şi Nucşora, er în partea Transilvaniei sunt comunele: Sebeşul, Copăcelulj Berivoii, Recea, DejanI, Breaza şi Lissa.

In vecinătatea munților stâncoşî dela Colțul Viştei mari (Moldoveanul) pană dincolo de Negoiul în curmătura muntelui Scara sunt: de cătră România comunele: Brătenii, — Galeşi, Corbenî, Arifu, — CăpățînenI şi Sălătrucul, er pe partea Transilvaniei sunt comunele: Sâmbăta superioră, Drăguşul, Viştea superioră, Ucea superioră, Arpaşul superior, Oprea-Cârțişora, Streza-Cărțişora şi Porumbacul superior.

Şirul munților țărei Bârsei şi ai Făgăraşului, țiuetorî de present de comitatul Făgăraşului, începe pe Buceciu în punctul „La Om" de-asupra oraşului Sinaia şi al comunei Sohodol, de unde se estinde spre Vest pană în punctul cel mai estrem al muntelui Scara, de-asupra comunei Porumbacul superior şi Sălătrucul, cu care punct am şi încheiat acesta descriere. Din fața acestor munți isvoresc pe teritor român trei rîuri principale ale României, şi adecă: Ialomița din Buceciu, Dîmbovița din Otic şi Argeşul din Colțul Viştei mari şi dela Buteanu.

In fine; pentru turişti, spre orientare mai observ, că la munte nicl-odată să nu pleci pe timp rău. Cu muntele să nu te joci. Pentru escursiunî la munte se-țî iai vestminte căldurose şi hrană din ajuns, însă bine să grijesci

ca se nu escedezl nici într'o privinţă, căci acesta prea uşor îţi pote fi spre mare stricăciune.

Când mergi pe jos, îmbracă-te uşor, tot-deuna înse" când stai pe loc să-ţî iai o haină căldurosă, spre a te scuti de răceli. Mersul pe munte să-ţi fiă regulat şi cu preeauţiune şi, decă nu cunoscl bine locul, nicî-odată să nu te duci fără conducător, căci abstragend dela alte greutăţi, eşind chiar şi în cele mai frumose şi romantice locuri, nu scii unde te afli şi aşa escursiunea nu-ţi face plăcerea şi efectul, ce altfel ţi-l'ar pute produce.

Conducători, carî cunosc prea bine locurile cu numirea lor, se află de regulă mai-în fiă-care comună dela polele muntelui respectiv.

Hartele (mapele) militare despre respectivele ţinuturi încă sunt de mare folos la atarl escursiuni.

In teritorul comitatului Făgăraş escursiunile pe singuraticii munţi cuprinşi în acesta descriere se pot face mai cu înlesnire trecend în următoreîe direcţiuni, şi anume:

1) Escursiuni pe Bucecia şi pe tote piscurile Branului pană la Petra Craiului se pot face din Bran.

2) Pe Patra Craiului, la piramidă, se pote face cu înlesnire escursiunea din ZernescI, trecend pe „Rîu" şi apoi pe la casa societăţii carpatine din muntele. Vlăduşca.

3) Escursiune la Tămaş, Ciocănea şi Ilărescul se pote face din ZernescI.

4) La Văcărea mare, Luţele, Berivoescul mare, Berivoescul mic, Verful Brătilei, Verful Ludişorului şi Zerna: mergând pe vârf spre Vest din Mărgineni, mergând însă spre Ost din Breaza.

5) La Trăsnită, Bîndea, Vârful Urlii şi Vârful Triponului: din Breaza pe la casa societăţii carpatine din muntele Smida.

6) La Bold în Colţul Viştei mari: din comuna Vistea pe la casa societăţii carpatine din valea Viştei mari.

7) La locurile Podragul şi Podrăgelul şi de aci la

verf, la Vârtop (vârful lui Mircea) şi Vârtopel: din comuna Ucea pe la casa societăţii carpatine din muntele „Tărîţa", şi din comuna Arpaş pe valea Arpaşului mare.

8) La lacul Bîlii, la Venătorea lui Buteanu, Paltina şi Lespedile: din comuna Streza- seu Oprea-Cărţişora pe la casa societăţii carpatine de sub cascada cea mare din muntele Bîlea.

9) La Negoiul: din comuna Porumbacul superior pe la fabrica-de sticlă seu pe Bărcaciu, şi de aci pe la casa societăţii carpatine din muntele Şerbota, urcând mai departe pe valea Săraţii prin Strungă peste culmea muntelui şi de aci pe de-asupra văii Negoiului de pe teritorul României pană Ia vârful cel mai înalt al Negoiului (cotta 2544 metri).

10) Pe muntele Scara şi de aci la Ciortea, Boiul şi Surul din comitatul Sibiiului se pote face escursiunea pornind din comuna Porumbacul superior pe Bărcaciu, seu pe la glăjeriă şi apoi tot pe plaiu pană la vârf şi pe vârf spre Vest.

Pentru împărţirea potrivită a mersulu,i, este de lipsă, ca în diua plecărei se ajungă turistul pană la respectiva casă a societăţii carpatine, seu unde-va în partea de sus a regiuuei lemnului, unde rămânând peste nopte, să ese de aicî la vârf în diua următore, plecând cât se pote mai de diminetă.

FINE. (-£5- I - A O A r ^ - v 1